

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

ARİFE KALENDER'İN ŞAIRLİĞİ VE ŞİİRİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Ceyda Ceren CÖRÜT

**Danışman
Doç. Dr. Ekrem GÜZEL**

**RİZE
2024**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında, Doç. Dr. Ekrem GÜZEL danışmanlığında, Ceyda Ceren CÖRÜT tarafından hazırlanan *Arife Kalender'in Şairliği ve Şiiri* adlı bu tez çalışması, 11/10/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Ünvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan	: Prof. Dr. İhsan SAFİ	
Üye	: Doç. Dr. Ekrem GÜZEL	
Üye	: Doç. Dr. Osman ORUÇ	

ETİK BEYAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Arife Kalender’in Şairliği ve Şiiri” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

11 /10/2024

Ceyda Ceren CÖRÜT

ÖN SÖZ

Arife Kalender'in şairliği ve şiirlerinin incelendiği bu çalışmada şairin Türk edebiyatına yaptığı katkılar ele alınmıştır. Arife Kalender; şiir kitapları, araştırma-inceleme kitapları, günlük- anı kitapları, roman ve hikâyeleriyle, Alman şairlerden yaptığı çevirilerle (telif nedeniyle bu çeviriler yayınlanmamıştır), katkıda bulunduğu inceleme kitaplarıyla elliye yakın eser ortaya koyan, Türk edebiyat tarihinde yer edinen önemli bir isimdir.

Henüz çocuk yaşta tanıştığı romanlar, yaşadığı yöreden kulağına çalınan türküler ve halk hikâyeleri, okuduğu ve bireysel anlamda yazdığı şiirler zamanla Arife Kalender'de edebiyat bilincinin oluşmasına olanak sağlamıştır. Halk, divan ve modern edebiyattan etkilenen şair, bu üç dönem arasında bir köprü inşa ederek edindiği bilgileri kullanarak yazıya aktarmıştır. Düzyazı alanında eser verse de "şair" kimliği yazar ve araştırmacı kimliğine baskın gelerek ön plana çıkmıştır. Kaleme aldığı mısralarda tek bir temaya bağlı kalmayarak birden fazla temaya değinen şair her yaştan okuyucuya seslenmiştir.

Çalışmamıza antolojileri tarayarak ve şairin yaşamı hakkında yazılanları tespit ederek başladık. Daha sonra sanatçının var olan kitapları incelenerek sanatçının hem kendi hayatına dair hem de edebi hayatına dair bilgiler bularak çalışmaya ekledik. Bunlarla birlikte Arife Kalender'le yapılan sözlü ve yazılı röportajlardan da yararlandık. Söz konusu röportajlara ek olarak sayın Arife Kalender ile bireysel bir röportaj da gerçekleştirdik. Yapılan röportaj tezin ekler bölümünde mevcuttur. Şair hakkında yapılmış herhangi bir akademik çalışmanın bulunmamaktadır. Bu bağlamda tez, şairi baz alan ilk akademik çalışma olma unvanını taşımaktadır.

Çalışma süresince bana her koşulda destek olan aileme, arkadaşlarıma ve kıymetli vakitlerini ayırarak bana çalışma süresince yardımcı olan şair Arife Kalender'e teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma süresince beni yalnız bırakmayan, bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren kıymetli hocam Doç Dr. Ekrem Güzel'e şükranlarımı arz ederim.

Ceyda Ceren CÖRÜT
RİZE/2024

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
1.ŞİİRLERİ	41
1.1. Arife Kalender'in Şiirlerinin Tematik İncelenmesi.....	41
1.1.1. Yalnızlık.....	42
1.1.2. Aşk.....	50
1.1.3.Doğa	60
1.1.4.Biyografik İzler	67
1.1.5.Ölüm.....	75
1.1.6.Benlik Bunalımı	87
1.1.7.Günlük Yaşantı	96
1.1.8.Çocuk Konulu Şiirleri	100
1.1.9.Kadın	104
1.1.10.Toplumsal Konular	118
1.1.10.1.Savaş Konulu Şiirleri.....	118
1.1.10.2.Siyasi Konulu Şiirleri	122
1.1.10.3.Yabancılaşma	129
2.ARİFE KALENDER'İN ŞİİRLERİNDE BİÇİM, DİL VE ÜSLUP	136
2.1. Nazım Birimleri	136
2.1.1. Dörtlüklerle Yazılmış Şiirleri	136
2.1.2. İkiliklerle (Beyitlerle) Yazılmış Şiirleri.....	137
2.1.3.Bentlerle Yazılmış Şiirleri	139
2.1.4.Mensur Şiir	145
2.2. Ahenk Unsurları	146

2.2.1. Mısra Tekrarları	146
2.2.2. Kelime Tekrarı	151
2.2.3. Ara söz, Konuşma Çizgisi, Parantez	155
2.2.4. Mısra Kırılmaları	162
2.3. Söz Varlığı	164
2.3.1. İkilemeler	164
2.3.2. Ünlemler	165
2.4. Dil ve Üslup	167
2.4.1. Dilbilgisi Sapmaları	167
2.4.2. Ses Sapmaları	171
2.4.3. Yazım Sapmaları	180
3.SONUÇ	194
KAYNAKÇA	201
EKLER	205

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Ekrem Güzel

Hazırlayan : Ceyda Ceren CÖRÜT

Yıl :2024

Sayfa Sayısı : 235

ÖZET

ARİFE KALENDER'İN ŞAIRLİĞİ VE ŞİİRİ

Arife Kalender, 1970'li yıllarda yazın hayatına başlayan ve günümüzde de eserler veren bir sanatçıdır. Çeşitli türlerde metinler üreten Arife Kalender daha çok şair kimliği ile ön plana çıkmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde şairin hayatı, şairliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Arife Kalender'in şairliğini ve şiirini incelemeyi amaçlayan çalışma asıl başlıklar altında iki bölümden oluşur. Çalışmanın esasını oluşturan birinci bölümde şiirler tematik açıdan incelenmiştir. İkinci bölümde şairin şiirleri dil ve üslup açısından incelenmiştir.

Çalışma, Arife Kalender'in şairliğinin anlatılması ve şiirlerinin tematik ve dil üslup yönünden değerlendirilmesi ile sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arife Kalender, Türk Edebiyatı, şiir

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Turkish Language and Literature
Thesis Type : Master's Thesis
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Ekrem GÜZEL
Author : Ceyda Ceren CÖRÜT
Year : 2024
Pages : 235

ABSTRACT

POETICS AND POEMS OF ARİFE KALENDER

Arife Kalender is an artist who started her writing career in the 1970s and continues to produce works today. Producing texts in various genres, Arife Kalender has come to the fore with her poet identity.

In the introduction part of the study, information about the poet's life, poetics and works is given. The study, which aims to examine Arife Kalender's poetics and poetry, consists of two sections under main titles. In the first part, which constitutes the basis of the study, the poems were examined thematically. In the second part, the poet's poems were examined in terms of language and style.

The study was concluded with the explanation of Arife Kalender's poetics and the evaluation of her poems in terms of thematic and linguistic style.

Keywords: Arife Kalender, Turkish literature, poetry

KISALTMALAR

BESAM	:	Bilim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği
BM	:	Birleşmiş Milletler
ÇYDD	:	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
İÜ	:	İstanbul Üniversitesi
KE Dergisi	:	Kartal Belediyesi Edebiyat Kùltür Sanat Dergisi
PEN	:	Uluslararası Yazarlar Kulübü
S	:	Sayfa numarası
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
YKY	:	Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Hayatı

Arife Kalender 7 Ağustos 1954 yılında Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı Ermişli köyünde dünyaya gelmiştir. Çiftçi bir ailenin beş çocuğundan biri olan Arife Kalender'in bir ablası, iki kız kardeşi ve bir de erkek kardeşi vardır. Kardeşler arasında genel olarak 2-3 yaş fark olmakla birlikte en büyük kardeş Zeynep Hanım'dır. Arife Kalender, ailenin ikinci çocuğudur. Ondan sonra erkek kardeşi Muharrem Bey ve Mükerrerem Hanım gelir. Ailenin en küçük bireyi olan Derya Hanım ile aralarında 5-6 yaş fark vardır.

1954 yılında dünyaya gelen Arife Kalender'e ailesi başlangıçta Hacer ismini vermeyi düşünürler. Daha sonra bu isimden vazgeçerler. Arif adını alan sanatçının ilkokul sıralarında ismi öğretmeni tarafından Arife olarak değiştirilir. Sanatçı bu isim değişikliğini şu sözlerle dile getirir:

"Adları köyün ebesi koyarmış. Bana da önce 'Hacer' olsun deyip sonra değiştirmişler. Köyün muhtarı senede bir kasabaya iner, doğan çocukları kütüğe yazdırırmış. Beni de 1951, 'Arif' olarak yazdırmış. Kızları, erken evlendirilirse sorun olmasın diye, büyük yazdırırlarmış. 'Arif' adını ilkokul öğretmenim (Askere alınmayayım diye!) Arife olarak değiştirmiş."

Kalabalık bir ailede büyüyen Kalender, babaannesi, dedesi, amcası, halası ve onların çocuklarının olduğu bir çevrede büyümüştür. Yaşadığı coğrafya ve aile yapısından dolayı baskı altında- kız ve erkek çocuk ayrımı, kızların geri planda kalması- yaşamıştır. Bununla birlikte kız çocuğu olmasının getirdiği zorluklara göğüs germiş, isyanını şiirle bastırmaya çalışmıştır. Yaşadığı bu durumu şair şu sözlerle anlatır:

*"Her akşam erkek kardeşimin sütünü hazırlatır (tek erkek), ilkokuldan itibaren 'eteğini ört, düzgün konuş, sus' emirlerini sıralardı. 'Niye oğluna söylemiyorsun de bize söylüyorsun' sorusuna 'o erkek' yanıtını verirdi. Giderek bu direktifler beni sıkmaya başlamış, başka yerlerde güzel bir dünyanın varlığını sezer gibi olmuştum. İlk başkaldırım aile içindeki ayrımcılıkla başladı sanırım."*¹

Fatma Hanım ve müteahhit Sadık Bey'in kızı olan Arife Kalender'in çocukluk yılları köyde geçer. Köyde yaşamasından dolayı şair burada gurbet duygusuyla tanışır. Yaz aylarında tüm erkekler İstanbul'a gidip para kazanmaları gurbet özlemini ortaya çıkarır. Kasım sonlarına doğru köye dönen ailenin erkekleri ailesinin geçimini bu

¹ EK- 1

şekilde sağlarlar. Arife Kalender de gurbete giden baba hasretiyle bu şekilde tanışır. Dolayısıyla gurbet duygusundan payına düşeni almış ve bu duyguyu da ilk şiirlerinden işlemiştir.

Arife Kalender, sözlü kültürün yaygın olduğu bir çevrede yetişir. Anlatı geleneğini yoğun olduğu bölgede, şairin babaannesi için “köyün masalcısı” tabiri kullanılır. Her akşam çocuklar yan yana dizilir ondan masal dinlerler. Şair o günleri şu şekilde anlatır:

“Her akşam mahallenin çocuklarını ocak başında toplar, yanan ateşin karşısında kuru dut, kavurga (kavrulmuş buğday) pestil, kayısı çekirdeği yiyerek masalın içine dalar sonra da dışardaki tipiyi, karı unutarak, masal kahramanlarımızın sıcaklığıyla uykuya giderdik.”²

Her akşam farklı bir masal ile karşılarına çıkan Bıdık Sultan-babaannesi- her seferinde farklı kahramanları anlatır. Bu kahramanlar genellikle toplum tarafından ezilen ve sonunda kendi ayakları üstünde durarak intikam alan kadınlardan oluşur. Babaannesinin bu feminist görüşü ilerleyen zamanlarda Arife Kalender’in şiirlerinin ve düzyazılarının temelini teşkil edecektir.

Arife Kalender’in çocukluğunun köyde geçmesi ona avantaj sağlar. Ailede görünmez oluşu ise onun iç dünyasında kendisine hayali de olsa bir yol bulmasına neden olur. İlkokul sıralarında kendisine hayali dede oluşturarak ailesine söyleyemediklerini bu dedeye anlatır. Yağmur sonrası direklerde kuruyan damlalar şekil oluşturur. Sanatçı ise bu şekilleri ‘dede’ yapar. Şairin bu tasviri ise ileride oluşacak sanatçı kimliğinin başlangıç noktalarından biridir.

Arife Kalender ortanca çocuk olmanın zorluklarını yaşamıştır. Ablasının ilk çocuk oluşundan dolayı sözü daha fazla geçerken erkek kardeşi ise sırf erkek olduğu için özel muamele görür. Erkek kardeşinden sonraki çocuğun henüz bebek oluşu ise sanatçıyı adeta görünmez yapar. Bu duruma son vermek ve ilgi çekmek isteyen sanatçı ilkokul üçüncü sınıftan dördüncü sınıfa geçtiği yaz kendince senaryo oluşturarak kendisini cin çarpmış olarak gösterir:

“Babaannemin bahçeye su yönlendirmeye başladığı bir akşam, cinlerimi çağırdım. Dikkatini çekmek için bağırdım, çığlık attım, üstümü yırtmaya çalıştım...Geliyorlar, siyah şapkalı, siyah giysili adamlar...İlgiyi ailece üstüme topladığımda istediğim ve yapamadığım her şey serbest oldu. Oyunu çok temkinli ve dikkatli oynamama karşın arkadaşlarımın ‘Deli Arife’den kaçmaları atladığım bir durum olmuştu. Ama en çok sevenim, sıcaklığını hâlâ duyumsadığım dedemin yanında olmam cinlerimi sakinleştirmiş, aylarca onunla köyde kalmıştım. Sonra köye gelen bir hocaya gösterdi dedem. Aslında histeri nöbetleri geçiren bir kadındı geliş nedeni. Önce karşısında diz

² EK-1

çökerek oturdum. İkimizin arasında su dolu bir tas vardı. Ne gördüğümü sorunca ‘hiiiç’ dedim. Anında omuzuma yanındaki değnekle vurunca bir şeyler görmem gerektiğini anımsadım. ‘Kara giysili adamlar’ dedim. Bir sopa bir adam 5 tane saydım. Sonunda ne kadar adam sayarsam o kadar değnek vuracağını sezdiğimden ‘başka yok’ dedim, fazladan yediğim sopayla. Suyu eğilip üfledikçe ağzı kokuyor ve zor dayanıyordum. Dedemi çağırarak “Çocuk çok kötü uğrağa uğramış. Cinlerin dördünü bağladım, birisi ömür boyu üstünde kalacak, ama zararsız” diyerek muska yazdı.”³

Sanatçı kaçan sonuncu cini şiir olarak anlamlandırır. Bununla birlikte kalıplaşmış cinsiyet görüşlerine dair sorular oluşturur. Cinlerin neden erkek olduğunu düşünür.

Arife Kalender ilkokul üçüncü sınıfa kadar köy okuluna gider. Dördüncü sınıfa geçtiğinde ailesi ile Malatya’ya taşınır. Burada ilk kez ötekileştirme durumuna tanık olur. Köyden gelişi ve şehir hayatına uyum sağlama süreci yaşarken ‘biz ve onlar’ düşüncesiyle karşılaşır. Malatya’da bir gece yarısı uyanması o yıllarda ayrımcılığın nasıl yaşandığına dair bilgi verir. Gecenin bir yarısı davul sesiyle uyanan sanatçı ne olduğunu merak eder. Annesine sorduğunda ise davulun Sünni davulu olduğunu ve sahur vakti olduğu için çalındığı cevabını alır. Kendilerinin neden oruç tutmadıklarını söylediğinde ise annesi tarafından susturulur. Bununla birlikte komşuları tarafından da Alevi oldukları için ötekileştirilir.⁴

Şairin edebiyata olan merakı ilk kez ailesinde ya da aile çevresinde ortaya çıkar. Bir röportajda Kalender, sanata yönelmesinde babasının yönlendirmeleri olduğunu söyler. Henüz ortaokul ikinci sınıf öğrencisiyken babasının da izniyle seçmeli din dersinden muaf tutulmuştur. Din dersi yerine bilim kültür sanat odaklı dersler almasını isteyen Sadık Bey kızını sanata ve edebiyata yönelimli bir biçimde yetiştirir.

Arife Kalender öğrenci iken boş zamanlarını yazarak değerlendirir. Dersi olmadığı zamanlarda sınıfta oturan Kalender kalemi eline alır ve ilk şiirini yazar. Çocukça hisler olduğunu düşündüğü *Kış Geldi* şiiri beklemediği tepki alır. Şiiri Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından kovuşturma geçirir. Başsavcılık tarafından sınıfsal çatışma, komünizm felsefesini yaymakla suçlanır. Şiiri bilirkişi tarafından aklanır ve sadece bir çocuğun kışa bakış açısı olarak değerlendirilir. Arife Kalender o günlerden bahsederken çok gururlandığını söyler. Bu olayla birlikte ilk sorgulamalarının da oluştuğunu dile getirir.

³ EK- 1

⁴ https://www.youtube.com/watch?v=Y4wGyLBL_XQ&t=3461s

Arife Kalender, Arguvan’ da halk türküleri, gelenek görenekleri arasında büyür. Doğuştan edindiği bu sanat aşkı ileri yaşamında da karşısına çıkar. Zira yaşadığı toplumun bakış açısı şiirlerinde yer bulur. Sanatçı röportajlarında buna değinir.

Siyasi olayların edebiyata etkisi Arife Kalender’in kimliğini şekillendirir. Coşun Engin ile yaptığı röportajda amcasında da söz eder. O yıllarda birtakım yasaklanan kitapların çatı katında sandığın içinde sakladıklarını söyler. Kalender ailesinden gizlice çatı katına girip o kitapları okuduğunu böylece edebiyata karşı yeni düşünceler oluşturduğunu belirtir. Bu düşünceler yine ortaokuldayken vücut bulur. Hayata dair sorgulamalar yapmaya başlar. Özellikle ilköğretim sıralarında yazdığı “Kış Geldi” şiirinin soruşturma geçirmesi şairin kafasında sorulara neden olur. Bu sorulara cevap arayan Arife Kalender, şiirlerini bu noktada besler.

Kalender’in edebiyat dergileri ile tanışması okul sıralarında olur. Ortaokul Türkçe öğretmenlerinin yönlendirmesiyle sanat ve edebiyat dergileriyle tanışır. Edebiyat öğretmenin Varlık, İmece, And, Türk Dili gibi dergilere üye olmaları için yönlendirmesi gelecekteki Arife Kalender’in sanatçı kimliğinin oluşmasını sağlar. Hayatında önemli bir etki bırakan bu dönemi Kalender şu şekilde dile getirir:

” Başarılı olduğumu söyleyebilirim. O günlerde, biraz rahat yaşamamın yolu okumaktan geçiyordu. Memuriyet ve meslek sahibi olmak, insanca yaşamaya az çok yetiyordu. Bir de kız çocuklarının okuması, ekonomik özgürlükleri açısından çok değerliydi. Babamın aydınlık görüşü sayesinde okuyup yazan bir insan oldum. Ortaokul ve lisede dergi çıkaran, meydanlarda ve yarışmalarda şiir dereceleri alan, sınıfta önde gelen aktif bir öğrenciydim ve tektim. Siyasal olaylar nedeniyle de liseli hayranlarım çoktu. Derslerde iyi olmamın yanı sıra çok okuyan, soran, araştıran bir bilince erişmişim ve kendimce dünyayı, ülkeyi ve kendimi tanımaya başlamışım. Bugün yazdıklarımın kökü o günlerde okuyup yazdıklarımda saklıdır”⁵

Arife Kalender lisenin ilk yıllarını Malatya’da Turan Emeksiz (bugünkü Malatya Lisesi) Lisesi’nde okur. Daha sonra İstanbul’a taşınırlar. Orada ise İstanbul Fenerbahçe Lisesi’nden mezun olur. Liseden sonra İstanbul Üniversitesi’ ne gider. 1977’de İÜ Yabancı Diller Yüksek Okulu Almanca bölümünü bitirdi.⁶ Mezun olduktan sonra çeşitli okullarda Almanca öğretmeni olarak çalışır. Yabancı dil bilgisi, onun Batı edebiyatını daha iyi takip etmesini sağlar. Bu da onun şiirini olgunlaştıran bir öge olarak ön plana çıkar.

Almanca öğretmeni olarak mezun olduktan sonra ilk görev yeri Kadıköy Ortaokulu olur. Burada eğitim sistemine yönelik ilk eleştirileri oluşmaya başlar.

⁵ EK-1

⁶ YKY, Tanzimat2tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi Cilt II, İstanbul, 2010, s. 567

Ezberci sistem, öğrencilere karşı ortaya konulan kalıplaşmış yargılar gibi düşünceleri eleştirmeye başlar:

“Bir gün elimde bir şiir kitabı öğretmenler odasında oturuyorum. Bir Türkçe öğretmeni yazılı kâğıtlarını okuyor masada. Bir ara mırıltıyla karışık “Hayret, bu çocuk bu şiiri nasıl yazar? Olamaz, ne güzel yazmış kerata” deyince merak ettim, okumak için izin istedim. Kâğıtta: “Analardır adam eder adamı/ mutluluklardır önümüzde gider/Sizi de bir ana doğurmadı mı/ Analara kıymayın efendiler” diyen, Nâzım Hikmet şiiriyle karşılaştım. N.Hikmet o günlerde yasaklı olduğu için, öğretmen öğrencinin notuyla oynamasın diye “Ha, evet hocam, güzel şiirmiş” diyebildim. Bir başka sefer de aynı yıllarda bir resim öğretmeniyle sohbet ederken “Arife şu sınıftaki Mehmet ne garip çocuk, geçireyim mi, ikmale mi kalsın” diye sormuştu. ‘Niye’ dediğimde “Anlamadığım sorular soruyor, bir de Bilim-teknik gibi kitaplar okuyor” dedi. Yine bir düş kırıklığı...Öğrenci Bilim-Teknik okuyor diye ikmale bırakacak! ‘Boş ver ya, ödevlerini yapıyor, malzeme getiriyor mu, ona bak! İkmale nasıl çalışacak’ diyerek engelledim.”⁷

Arife Kalender öğretmen-öğrenci ilişkisinde öğretmeni bir rol model olarak daha ileride tutar. Ona göre öğretmen ileride olmalıdır. Öğrencilerine örnek olup onlara yol göstermelidir. Öğrencilerine karşı biraz sert mizaçlı da olsa aralarının çok iyi olduğunu söyleyen sanatçı öğrencileriyle iletişimi koparmadıklarını da belirtir.

Bir evlilik yapan Arife Kalender evlilikten sonra da sanat hayatını sürdürmeye çalışır. Ne var ki kocasıyla yaşadığı sorunlardan dolayı evliliği çok uzun sürmez. Şair kimliğinin öne çıkması özel hayatını etkiler. Bir kız çocuğu olan şair, anneliği ve sanat hayatını bir arada sürdürmeye gayret eder.

Öğretmenliğin yanı sıra sosyal olarak da çalışmalarını sürdüren Kalender, 1997-2001 yılları arasında PEN Yazarlar Birliği Derneği’nin yönetim kurulunda genel sekreter olarak çalışır. BESAM ve Nazım Hikmet Vakfı’nın kurucu üyeleri arasında yer alır. Alman şairlerden-özellikle kadın şairlerden- çeviriler yapan Arife Kalender 2007-09 yılları arasında Türkiye Yazarlar Sendikası’nda genel sekreter ve yönetim kurulu üyesi olarak çalışmıştır.

Şairliği

“Baş yastığım” “baş tacım” dediği şiir Arife Kalender’in hayatında önemli bir yer tutar. Okul hayatı, yaşadığı toplum ve siyasi olaylar onun kalemini şekillendiren öğelerden olmuştur. Şiirin sadece duygu, düşünce olmadığını beraberinde birçok şeyi de getirdiğini öğrenmiştir. Çocukluğunun köyde geçmesi, yaşadığı yerin hayat şartları onu etkiler. Doğduğu köyün türkülerle dolu olması da onun içinde sanata dair ilk

⁷ EK-1

izlenimlerin oluşmasını sağlar. Kendi ifadesiyle “sözün güzelliği” onu şiire yöneltmiştir:

“Doğduğum köy türküleriyle ünlü. Çocukluğum o türkülerin içinde, köyün masalcısı babaannemin anlattıklarıyla geçti. Dualar, sazlar, ağıtlar... Annem hâlâ çocukken öğrendiği ezbere okur. Yanım yörem ozanlarla, her biri özgün dize olan söyleyişlerle doluydu. Doğanın bin bir görüntüsü de şiirlerime arka fon oluşturdu. Karlı dağları, kesilen yolları, doluyu, seli, yapraklanan meşeyi, kavak güzlerini, yeni boy atmış ekinleri dalgalandıran rüzgârı, olgunlaşıp düşen kayısıyı iyi bilirim. Ancak beyazın öldürebileceğini de kardan öğrendim. Yollar, kapılar kardan kapandığında; tipide ölenlerin cesetleri gelirdi bir iki gün sonra. Seli seyretmesi güzeldi ama ağacı, hayvanı sürükleyerek, kırmızı boğa yılanı gibi dağlar arasından homurtuyla akışı ürkütücüydü. Peş peşe dağları sarsarak geçen jetler de savaşı düşündürdü. Halk kültürünün yanında sözün güzelliği beni şiire itti. Sözün içine doğmuştum ve kendimi ifade edebilmek için kâğıt kalemden başka malzeme yoktu. Çocukluğumun masalları, türküleri, ağıtları ve doğa hâlâ beni beslemeyi sürdürüyor.”⁸

Sanatçı şiire başlamasının bir bakıma zorunluluk olduğunu dile getirir. Arguvan’da halk türküleri ve hikâyeleriyle büyümesi onu etkiler. Doğuştan edindiği bu sanat aşkı ileri yaşamında da karşısına çıkar. Onun kaleminde yaşadığı toplumun ve geçmişinin izleri vardır. Köy okulunda okuyan sanatçı yaşadıklarını şu sözlerle anlatır:

“Bu süre içerisinde bizim bol bol boyalarımız, pastel boyalarımız, yağlı boyalarımız, tinerlerimiz, şövalelerimiz ya da resim için her şey vardı da biz ressam olmadık mı? (...) Çünkü zorlandığımız yerde duygularınız, düşünceleriniz birikimleriniz sizi zorladığı yerde bir çıkış arıyorsunuz. Çıkış aradığınız yerde hangi materyal varsa nesneler varsa onunla kendinizi ifade ediyorsunuz.”⁹

Arife Kalender içinden çıkamadığı anlatamadığı konuları dile getirmek için kaleme sarılmış ve şiire sığınmıştır. Derdini edebiyat vasıtasıyla anlatma yoluna gitmiştir. Zira sanat, şiir onun için bir sığınak ve güvenli liman gibidir.

Arife Kalender’in çocukluğu sözlü kültürün yaygın olduğu bir yer olan Malatya Arguvan’da geçer. Burada büyümesi, onun sanat hayatını oldukça etkilemiştir. Babaannesinin anlattığı masallar, söylenen türküler onu bir hayli etkilemiş onda sanat aşkının doğmasına vesile olmuştur. Bununla birlikte Alevi-Bektaşî geleneği ve düşüncesiyle yetişmesi de Arife Kalender’i etkilemiştir. Sözlü gelenek ve türkülere dayalı bir çevrede bulunması, onu bir söyleyiş tarzı olarak değerlendirilebilecek şiire yaklaştırmıştır.

Kalender’in sözcüklerle ilk tanışması köydeki komşuları Zeynep Hanım sayesinde olur. Zeynep Hanım okuma yazma bilmeyen bir kadındır. Gurbetteki eşi için

⁸ EK-1

⁹ https://www.youtube.com/watch?v=fbZw_C4rmSo&t=572s

mektup yazmak isteyince Arife Kalender'den yardım alır. O dönemde henüz ilkokul sıralarında olan Kalender bu isteği kabul eder. Mektuba başlarken Zeynep Hanım'ın söylediği “*Hayali gönlümde bergüzar kalan*” giriş cümlesi onu oldukça etkiler. Zeynep Hanım'ın klasik mektup ifadelerine başvurmayı, Arife Kalender'i şaşırtır ve ona farklı bir bakış açısı kazandırır:

“Kırvemiz Zeynep Abla bir gün ‘Arife benim okur yazarlığım yok biliyorsun, Hümmet Amcana mektup yollamak istiyorum, sen yazar mısın’ deyince gittim. Ucu kör bir kurşunkalem ile tek sayfa sarı defter kâğıdı getirdi. ‘Hayali gönlümde bergüzar kalan’ diye başlayınca şaşırdım. ‘Canım kocam, evimin eri, çocukları babası’ diye başlanırdı genelde.”¹⁰

Yetiştirdiği çevrenin şiire olan yakınlığı, Kalender'in erken yaşlarda şiire başlamasına sebep olur. Nitekim ilk şiiri ortaokul sıralarında yazar. Çocukça duygularla yazdığı “*Kış Geldi*” beklenmedik tepkilere yol açar. Kış mevsimini bir çocuğun gözünden anlattığı şiiri, Cumhuriyet Savcılığı tarafından kominizim propagandası yaptığı gerekçesiyle soruşturma geçirmesine neden olur. Belki de yarattığı etki, onun çocuk zihninde şiire verdiği önemi arttırmış da olabilir. Şair, şiirini yazdıktan sonra başına gelenleri şu cümlelerle anlatır:

“Bu şiir Malatya'da Sebat Gazetesi'nde yayınlanmıştı. Dedem de köye gidecek o gün. Gazeteyi dedeme sevinç ve gurur içinde verdim ve ekledim: ‘Dede bunu götür oradakiler okusun. ‘Benim kızım gazeteci oldu’ de. Sonraları kendime sormuştum, niye şair değil de gazeteci? O günlerde şair kadın yoktu ve şairlere bir bakıma savruk, biraz deli, kural dışı kimlik olarak bakılıyordu. Erkekler için doğaldı da kadınlar için anlamı birçok yafta taşımaktı. Sanırım bu sezgiyle ‘şairi’ gizlemiştim. Sonra bu şiir Malatya Cumhuriyet Savcılığınca ‘Kominizim propagandası yapıyor’ savıyla kovuşturmaya uğrayarak, bir anayasa profesörüne, bilirkişiye yollanmıştı. Mahkemede kâtip olan kiracımız bir gün ‘Arife sen şiir yazıyor musun’ diye sorunca hem sevindim hem de gururlanarak ‘Evet’ dedim. ‘Kızım, C.S. kovuşturuyor seni’ dedi. Alttan alta sevincimin yerini hafif korkular almaya başladı. Ama bir yandan da koca savcının işini gücünü bırakıp şiirimi okumuş olması gururumu okşuyordu. Hem mahkeme kâtibi komşumuzun hem savcılığın beni yetişkin yerine koyarak şiirimle ilgilendirmeleri doyumsuz bir keyifti. Çevremdeki okuyup yazarların hapse atılması, işkenceler, ailelerin perişanlığı da aklımdan çıkmıyordu. Bilirkişiden ‘‘çocukça duygularla yazılmış bir şiir’’ aklamalarıyla korkularımdan bir süre sonra kurtuldum.”¹¹

Arife Kalender, yaşadığı bu olayla birlikte kafasında birçok soruya cevap bulmaya çalışır. Kapitalizm, sosyalizm, Marksizm gibi terimleri anlamak için çeşitli kitaplar okumaya gayret eder. Böylece şiire karşı farklı bir bakış açısı getirir. Şiirin iktidar tarafından nasıl gözetim altında tutulduğunu fark eder.

Arife Kalender, edebiyatı tanımaya başladıkça kadın sanatçıların varlıklarına yönelik düşünceler geliştirir. Onların sanatçı kimliğinin çok fazla ön planda olmaması

¹⁰ EK-1

¹¹ EK-1

dikkatini çeker. Dergilerin birinde Gülten Akın'ın imzasını görmesi onda bir nevi şaşkınlık uyandırır. Zira genellikle sanatçılar erkek olur düşüncesiyle büyümüştür. Yaşadığı şaşkınlık ve hayranlıkla Gülten Akın'ın ismini kapatarak kendi adını hayal eder. Bu düş onun kendi içinde bir şair olarak büyümesine ve olgunlaşmasını sağlar.

Yaşadığı dönemin yaşanan siyasi olayların edebiyata etkisi Arife Kalender'in kimliğini şekillendirir. Coşun Engin ile yaptığı röportajda amcasından da söz eder. O yıllarda yasaklanan birtakım kitapların çatı katında sandığın içinde sakladıklarını söyler. Kalender ailesinden gizlice çatı katına girip o kitapları okuduğunu böylece edebiyata karşı yeni düşünceler oluşturduğunu belirtir. Bu düşünceler yine ortaokuldayken vücut bulur.

Siyasi hayat şairin edebiyat dünyasına da etki eder. 1980 yılında darbe olayı insanları etkisi altına alır. 12 Eylül gecesi yaşanan askeri temelli darbe insanları sosyal, siyasi ve ekonomi açısından etkilemiştir. Sadece bu yönlerinden etkisini göstermeyen olay edebiyat dünyasında da değişime sebep olmuştur. Yaşanan hadise gazete-dergilerde sansüre hatta kapanmaya sebep olmuştur. Şairler tutuklanmış, kitaplar yakılmıştır. Sıkıyönetimin uygulandığı bu yıllarda edebiyat da nasibini alarak başkalaşım geçirir. Böyle bir dönemde -engel ve sansürlerden olduğu bir dönem- yaşananlar Arife Kalender'in sanat yaşamına olumsuz yansır. Edebiyatta ele alınan konular değişerek toplumsallıktan uzaklaşmıştır. Suya sabuna dokunmayan bireysel ağırlıklı eserler kaleme alınarak imgeli anlatım ön plana çıkmıştır. Çocukluğundan itibaren toplumcu edebiyat anlayışı ile büyüyen Arife Kalender de bu dönemde şiir içeriğini değiştirmek zorunda kalır. Daha çok imgeli, kapalı ve bireysel anlatımı tercih etmek zorunda kalan şair, yazım hayatına ara vermek zorunda kalır. Şair o günleri şu sözlerle açıklar:

“Yirmili yaşlarımın toyluğu, kadın erkek ilişkilerinin korkusu, büyük kent İstanbul'un etik değerleri, feodal bir aile yapısından gelişim ve daha birçok nedenlerden şiir yazmaya ara verdim. O günlerdeki siyasal ortam ve benim dünyaya bakışım birbirine uymadığı ve de yeterince dergi çıkmadığı için yayınlamaya ara verdim.”¹²

Aile ve toplumsal baskıdan dolayı şiire on yıl kadar ara verdikten sonra şair yeniden şiirlerini yayımlatmaya başlar. Darbenin etkisinin azalmaya başladığı 90'lı yılların başında yayımlamayıp sakladığı şiirleri bir araya getirerek onları kitap olarak

¹² EK-1

yayımlatmaya karar verir. Böylece ilk şiir kitabı olan *Maviler de Eskidi Cem Yayınevi*’nden çıkar.

Şiir dilinde uyum söz konusudur. Sanatçıya göre her imge her ifade yanına kendisiyle uyumlu sözcükleri ister. Uyumsuzluk şiirin bölümlerinde çıkıntılar yaratır, şiirin coşkusunu hızını keser. Şair bu noktada şiiri terzilik ile ilişkilendirir. Ona göre şiirde tema, ‘giyside beden’ hemen hemen aynı şeydir. Temaya şiiri yerleştirmek (algı, sezgi, düş, gerçek, ritim, uzunluk...) terzilikte kesme, biçme, gövdede duruşu için işlem yapmaya benzer. Terzinin elinden çıkan giysideki bir yamukluk, potluk, bolluk ya da darlık şiirde de göze çarpar. Şiir işçiliği dediğimiz şey bunların yapılmasıdır. Bu yüzden şiirde, giysilerdeki uyumu sağlamak adına deneyim kazanmak gerektiğini söyler. Kuru ve sık söylenmelerden gerçek anlamda şiire ulaşmak adına, uzak durmaya çalışır.

Her sanat dalında olduğu gibi şiirde de kurallar vardır. Bu kurallar klasik şiirde olduğu gibi olmasa da şiiri besleyen unsurlardır. Şiirdeki biçim, kafiye, ritmik unsurlar, iç uyaklar, ikilemeler, bölümler arası geçişlerde bu kurallar söz konusudur. Dizelerin uzunluğu, sözcüklerin uyumlu bir şekilde kullanılması esere ritim verir. Bununla birlikte Şiirlerinin çoğunda serbest nazımdan yararlanır.

Serbest nazım 19. Yüzyılın sonlarında başlar. 20. Yüzyıla gelindiğinde ise tüm dünyaya yayılan bir nazım biçimi halini alır. Türk edebiyatına ise Nazım Hikmet ile girer. Sanatçı *Bahri Hazer* adlı şiiri ile edebiyatta serbest şiirin yolunu açar:

“Çıkıyor kayık

iniyor kayık

çıkıyor ka...

iniyor ka...

Çık...

in...

çık... ”¹³

Türk edebiyatında serbest şiir Cumhuriyet ile gelişme gösterir. Bu şiir tarzında uyak, redif, ölçü gibi şiirin bağlayıcı unsurlarına yer verilmez. Bununla birlikte hiçbir şekilde uyak ya da redif kullanılmıyor da denilemez.

¹³ Nâzım Hikmet, *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2020, s. 49

Cevdet Kudret ise serbest şiir ile ilgili şu bilgileri verir:

“Özgür (serbest) nazım, ölçeksiz nazımdır. Dizelerdeki hecelerin ne sayıları, ne de uzunluk ve kısalıkları belli bir düzene ve belli bir kalıba göre sıralanmaz. O bakımdan, özgür nazımda dizelerin uzunlukları ozanın tutumuna bağlıdır, başka herhangi bir düzene bağlı değildir.”¹⁴

Her şair ve yazar için şiir farklı duygular uyandırır. Şiirin tanımı bu yazar ve şairlere göre öznelir. Arife Kalender için de şiir vazgeçilmez olmaklar birlikte kendisinde uyandırdığı duygular da coşkunluk yaratır. Bu bakımdan Arife Kalender kendi bakış açısıyla şiire bir tanım getirir. Coşkun Engin ile yaptığı röportajda şiiri şu cümlelerle açıklar:

“Bir ülkede herkesin konuştuğu dili konuşarak, herkesin anladığı dili kullanarak bir şeyi, hiç kimsenin söyleyemeyeceği biçimde söylemektir.”¹⁵

Sanatçının şiirlerini oluşturan dikkat çekici konular vardır. Kalender bu durumu şu şekilde açıklar:

“Bizim gibi gelişimini tamamlayamamış bir ülkede kadın, anne, öğretmen, emekli olmak her an kırılmaya uygundur. Savaşların, yoksullukların, göçlerin, kıyım ve kıranların, taciz ve tecavüzlerin, kadın cinayetlerinin, çocuk evliliklerinin...her birimiz için derin fayı hatları yarattığını söylemek yanlış olmaz sanırım. Şiirlerim de bunlardan payını alır.”¹⁶

Arife Kalender, şiirin işçiliğini ön planda tutar, bir olgunlaşma sürecine ihtiyacı olduğuna inanır; bu bağlamda, genç sanatçılar hakkında düşüncelerini belirtirken “Ben yazdım oldu.” düşüncesine karşı çıkar. Zira şiir yazmak o kadar kolay bir şey değildir. Emek ve çaba ister. Sadece bir eser vererek ünlü oldum duygusuna ve hayaline kapılmayı doğru bulmaz. Bu düşünceye sahip kişileri kolaycılık ile suçlar. Ortaya iyi bir eser koymak için çok çalışıp okumak, kültürel olarak kendini geliştirmek gerektiğine inanır. Genç şairlerin kendinden önceki usta sanatçıları okumaları ve anlamaları gerektiğini ifade eder. Böylece şairlerin kuvvetli şiir damarından beslenerek has şiir ortaya koyabilecekleri imasında bulunur:

“Bu kargaşa ortamında emek çeken birçokları gibi ben de ‘Okumayan, araştırmayan toplumun şairi olmaktan şikayetçi oluyorum bazen. Elli beş yıldır şiirin içindeyim, bir ömrü edebiyata vermiş biri olarak yer yer ‘dediklerim kime ulaşıyor, bunca emek niye’ diyerek umutsuzluğa düştüğüm oluyor. Ama benim şiir yazmaktan başka yaşama şeklim, sevincim, kirliliğim yok ki...Başka yaşama biçimini tanımıyorum. Doğduğundan bu yana yazmış, okumuş, kitaplaştırmış, düşünmüş bir şair nasıl bırakabilir? Geri çekmeler, yok saymalar, öteleme ve itelemeler çok oldu, ama şiirime sahip çıkarak direndim, yazdım okudum, yenilendim...İlk başlarda beni yok

¹⁴ Cevdet Kudret, Örneklerle Edebiyat Bilgileri -1, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 423

¹⁵ https://www.youtube.com/watch?v=fbZw_C4rmSo&t=573s

¹⁶ EK-1

*sayanların çoğu adını şiir defterlerinden sildi zaman içinde. Şiir benim yaşam biçimim, can suyum. Onsuz hava alamam...*¹⁷

Arife Kalender sadece Türk edebiyatından etkilenmemiştir. Divan- halk edebiyatı başta olmak üzere antik şiir ve Dünya edebiyatından da etkilenmiştir. Tek bir şiiri beğenmenin ya da şairin peşinden gitmenin şiiri yoksullaştırdığını düşünür. Şiire çoğulcu bakış ile bakan sanatçı onun geniş mirasından yararlanmayı ister.

Arife Kalender, şiir duygusunun insana doğuştan geldiğini ve ölene kadar da onu terk etmediğini belirtir. Fakat şiir yazmak coşkunluk istediğini de söylemeden geçemez. Ona göre şiir alıp götürmelidir insanı. Hayatın içinde olup onun bir parçası olmalıdır. Coşku, lirizm ses ve ritim barındırmalıdır.

Şair, şiir yazmadan önce okumak gerektiğini söyler. Şairler arasında ayırım yapmanın yanlış olduğunu söyleyen Arife Kalender'e göre Ahmet Arif de okunmalıdır Behçet Necatigil de. Bu bağlamda okuduğu her şeyin onu beslediğini ifade eder. Okumanın ona yeni bilgiler öğrettiğini ve kendisini tanımasına yardımcı olduğunu dile getirir. Okumanın şiirlerinde tekrarı engellediğini yeni ürünler ortaya koymasında yardımcı olduğunu belirtir. Sadece Türk edebiyatından değil Dünya edebiyatından da okumalar yapan sanatçı Alman kadın şairlerden çeviriler de yapar. Şiirlerini çevirdiği şairlerin telif haklarını alamamasından dolayı bu çeviriler yayımlanamamıştır.

Arife Kalender, tüm edebi türlerin kendince kuralları olduğunu belirtir. Roman, öykü, şiir gibi türlerin kendilerine özgü birtakım kurallar ile yazıldığını belirtir. Söyleniş farklılıkları olduğunu söyleyen şair şiirle anlatılması gerekenin romanla olmayacağını söyler. Bununla birlikte bazı temaların şiire pek uygun olmadığını, daha geniş bir boyutta ele alınması gerektiğini belirtir. Bu düşüncesi de onu romana yönelten başlıca sebeplerden olurken şairliğini ve şiirini de içeren bir roman yazar. Bu anlamda *Bir Kadın Bir Zaman* adlı romanı ortaya çıkmıştır.

Okuma ve yazma arasındaki lezzet farkına değinen sanatçı ikisinin de farklı olmakla birlikte benzer estetik hazları olduğunu belirtir. Bununla birlikte bir insanın yazması, yazar ve şair olması için öncelikle sıkı bir şekilde okuma yapılması gerektiğine inanır. Onun için en başta okumak gerekir. Bu anlamda farklı metinleri okuyan şair edebiyat ve sanat dergilerinin yazın hayatında önemli bir payı olduğunu savunur. Dergileri edebiyatın ocağı olarak kabul eder. Edebi eserlerin asıl sergilendiği

¹⁷ EK-1

yer olarak gördüğü dergilerin günümüzde yeteri kadar önem verilmediğinden de yakındır.

Edebiyatın herkes için olduğunu savunur. İnsanların halk türküleri ile büyüdüğünü- kendi çocukluğu gibi- bu yüzden şiiri anlamada sıkıntı çektiklerini dile getirir. Ona göre bu zorluk türkünün ve şiirin yapısından kaynaklanmaktadır. Türkülerin anlamsal bakımdan net oluşu ve şiirin yoruma açık oluşu arada bir çatışma yaratır. Özellikle çağdaş şiirin halk tarafından anlaşılmadığını düşünür. Ona göre toplum belli isimlere bağlı kaldıkları ve şiir, dergi okumadıkları için çağdaş edebiyatın gerisinde kalmışlardır.

Arife Kalender'in şiirlerinde birçok konu işlenmektedir. Özellikle onun çocukluğundan beri ilgilendiği, bir tür varoluş meselesi hâline gelmiş olan kadın teması onun metinlerinde önemli bir yer tutar. Onun kadına bakışı, klasik ve halk edebiyatındakinden farklıdır. Divan edebiyatında nazlı, cefa çektiren sevgili yerini kendisini toplumsal baskılar sonucunda gerek psikolojik gerekse fiziksel şiddete maruz bırakılmış kadına bırakır. Bu anlamda şair, kadının toplumda yeterli ilgiyi görmediği düşüncesinden hareket ederek kadın gerçekliğini vurucu bir şekilde gözler önüne serer. Bunu yaparken eleştirel bir dil kullanır. Kadının nesneleştirilmesine karşı bir tepki ortaya koyar. Bu anlamda *Kadın Erkek Geyikleri* kitabı konusu itibariyle öne çıkar. Tamamen kadın-erkek ilişkileri olarak kurgulanan kitapta yer alan 'Liseli Kız' şiirinde kadınların sosyal hayattaki yerine dair söylem dikkat çeker:

"(...)diyorum ki biz kızlar eşya mıyız, mal mıyız

Alıp veriyorlar kendi aralarında

azarlıyorum konuşmuyorum anlamaz

*Derya ne yapacağım bu arsızla"*¹⁸

Onun şiirlerinde kadın konusunun yanı sıra aşk teması da göze çarpar. Genellikle acı verici bir şekilde işlenen ve kalıplaşmış aşk algısından farklı bir aşk söz konusudur. Yaşadığı dönemde bir kadının herhangi bir erkeğin ismine açık bir şekilde anarak şiir yazması hoş karşılanmamasına rağmen Arife Kalender "*Seni Seviyorum Ahmet*" adlı bir şiir yazar. Şiirde bir erkek adı kullanması bu bağlamda dikkat çeken unsur olur:

¹⁸ Arife Kalender, *Kadın Erkek Geyikleri*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s.29

*“(...) en çok ikindilerde özlüyorum
Aklıma tütün kokan bıyıkların, terli gövden gelir
Bardağı tutan elin, yüzüme bıraktığı hüznler
Aklıma dünya nimetleri gelir be Ahmet
Yaram iyileşir
Sarılır kollarım boynuna”¹⁹*

Dünya şiirinde tematik olarak önemli bir yer tutan ölüm, Arife Kalender’in işlediği konular arasında yer alır. Bazı şiirinde ölümü tıpkı Mevlâna gibi dostça kabul ederken kimi zaman ise ölümden hüznle bahseder:

*“ölülerle yattık, sevdalıydık ölüme
kansız günler mi geçti
kırmızıyı atlara uyarladık
ki tepindi geceler boyu öfkeyle”²⁰*

Arife Kalender’in şiirlerinde renkler de önemli bir yer tutar. Onun özellikle anlam yüklediği ve şiirlerinde kullandığı renklerden bahsedilebilir. Bu renkler ise mavi, yeşil, turuncu, mor ve kırmızıdır. Şair, şiirlerinde kullandığı renklerle ilgili olarak şöyle bir açıklamada bulunur:

“Mavi bende özgürlüğü, yaşamın güzelliğini çağrıştırırken; yeşil umudu, kırmızı aşkı, mor çürüme ve eksilmeyi söylemek ister. “Gülün Gürültüsü”nde: “Biz uyurken az az mavileri çalmışlar”; yaşama ve özgürlüğe duyarsızlık, gösteren uyku halinde olan insanlığımıza gönderme yaparken; “Terzinin Şiiri”nde “Ölü ol, kırmızını görmesinler” dizesiyle de kadınların aşklarını, gülüşlerini, gövdelerini gizleyişlerini sezdirmek istedim sanırım. Acı Yeşil’de doğadaki, toplumdaki kıyım ve yıkımları öne çıkartmaya çalıştım. ‘Su’da: “Mora yakın çürümelerdir yalnızlığımız” dizeleri açıktır. Seçtiğim renkler doğayla birlikte yürür, insana ulaşır.”²¹

Şairin eserlerinde doğaya ait unsurlar yer alır. Şiirlerini oluşturan doğa çok boyutlu bir şekilde karşımıza çıkar. Doğayı bazen gerçek anlamıyla bazı şiirlerinde ise metafor olarak kullanır:

*“Şu gelen sonbahar mı?
salmış yollara zincirsiz rüzgârı
ağaçları budamış bahçelerde*

¹⁹ Arife Kalender, Acı Yeşil, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 14

²⁰ Arife Kalender, Yağmur Sandım Kendimi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 48

²¹ EK-1

yorgun yaz şarkıları iğdelere asılı”²²

Birçok şairin şiirine konu olmuş yalnızlık duygusu Arife Kalender’in şiirlerinde de karşımıza çıkar. Onun yalnızlığı hayatın içinde hapsolmayı anlatır. Kalabalıklar içindeki tek başına kalan kişilerin duyguları dile getirir. Bu dile getirişte bazen ‘ben’ bazense ‘sen’ ya da ‘bizler’ ifadesini kullanır:

“İnsan olmanın yükü benim

Şaşkınlığım da var

Ürpertim de

Uyuyan bebenin teninde kene

Sele düşen yalnızlık

Bir dal bulmalı

Yangında üşümede”²³

Her şairin metinleri açık veya örtük bir biçimde kendi hayatından izler taşır. Şairleri anlamak için otobiyografik özellikler gösteren bu tarz hayattan izler taşıyan eserler yaratıcıların dünyalarına açılan birer kapı mahiyetindedir. Arife Kalender de yazdığı şiirlerde kendi yaşamından etkilenmiş, yaşadıklarından hareketle şiirlerini oluşturmuştur. Yazdığı şiirler kendi geçmişinin bir tür yansımasıdır. Bu anlamda *Sıfatsız* başlıklı şiir, sanatçının hayatı hakkında bilgi verir. Annesi ile olan ilişkisinden bir parça anlattığı şiiri hem şair hakkında hem de yaşadığı toplum hakkında bilgi verir:

“(…) uyuttuk kendimizi çıkamadık anılardan

Kalktı kaşı annemin sonra yerine indi

Anneannemden doğru oturuşlar öğrenmiş

Kız çocuklarının kulağındaki namus resimlerini

Niteleyip iteleyerek ilkin annemi terk ettim

Oydu beni sıfatlara zorlayan, oydu sıfatsız kılan(…)”²⁴

Bu şiirde, Kalender’in geleneksel toplumsal yaşam biçiminden ayrılması ve buna annesinin verdiği tepki görülmektedir. Anne- kız çatışması görülen şiirde kız anneyi terk ederek kendisini özgürleştirme yolunda bir adım atar.

²² Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 58

²³ Arife Kalender, *Gül Küsti Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 109

²⁴ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s.13

Arife Kalender’in birçok şiirinde ithaflar ön plana çıkar. Şiirlerini ithaf ettiği kişiler ya çevresinden ya da sanat dünyasından kişilerdir. *Burcu Çiçek* başlıklı şiirini kızına ithaf eden şair, burada ona duyduğu derin sevgiyi dile getirir:

“(…) *Seninle yeşilim sen yaşlarda*

Adına güz yazmadım

Şiirin ortasına gel!

Gülüştüne gamze oy!

Salkımsöğüt savrul

Sürgünlüğüm

Dört duvarım

Sel günlüğüm”²⁵

Arife Kalender, şiirlerinde Divan edebiyatında olduğu gibi telmih sanatına başvurur. Bunu yaparken kimi zaman mitolojiden kimi zaman ise din temalı kaynaklardan yararlanır. *Gece Islıkları* adlı eserinde yer alan *Ahların Şiiri* şiirinde kullandığı kuyu motifi akıllara Hz. Yusuf kıssasını getirir. Sanatçı da bu kuyunun dibinde Hz. Yusuf gibi yalnızlık çeker:

“(…) *kocaman bir kuyunun nemli karanlığına*

inip çıkan çıkışın kovalasından

duvarlara çarpa çarpa dökülen

ağlasam

epey zaman oldu gözlerim unutmuştur

biraz tuz, derin bir ahhh!

düşüyor durmadan sızıya(…)”²⁶

Şiirde ağlayan ve ağlamayı unutan gözler ise Hz. Yusuf’un babası Hz. Yakup’u anımsatır. Bu da onun şiirlerinde, dini ve tarihi motifleri ve figürleri kullandığını göstermektedir. Ortak kültürel mirastan yararlanarak Türk şiirindeki müstereğe yaklaşmaktadır.

²⁵ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlyayayınevi, İzmir, 2011, s.100

²⁶ Arife Kalender, *Gece Islıkları*, Tekin Yayayınevi, İstanbul, 2014, s. 95

Arife Kalender'in şiirlerinde günlük yaşantı/günlük hayat kendine yer bulur. Özellikle *Gece Islıkları* kitabında yer alan *Otogar Biletçisi* şiiri ve *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabını bu bağlamda ele almak mümkündür. *Otogar Biletçisi* şiirinde bir biletçinin gözünden otogar portresi yer alır:

“(…)-Trabzon’a bir iki, Trabzon’a...

saçlarını kendisi taramış

röfle meç gölge... Adı neyse

doğuştan sarışın değil, teni buğday

V yaka buluzunun ortasından

Balık memeleri

dar eteğinin altında yuvarlak

kalçaları yürüdükçe yalelli

düğün için gidiyor. Evlenen yeğeni

misket, horon... Akrabalar dansa

iki ileri bir geri(...)”²⁷

2006 yılında yayımlanan *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabında ise Kalender, Türkiye’nin yedi bölgesini anlatır. Bu yerlerin fiziksel portrelerini çizdiği gibi insanlarına, gelenek göreneklerine dair bilgileri işler. Bunu yaparken eleştirilerini de yapmaktan geri kalmaz. Bu eleştiriler çoğu zaman siyasal, (savaşa yönelik) kadınların toplumsal hayatta baskı zoruyla kabullenmek zorunda oldukları rollerle ilgilidir. Şiirlerinde düzyazı ifade biçimini kullanan sanatçı aynı zamanda halk hikayelerinden ve türkülerden de bolca yararlanır. Tarihi kişiliklere şiirlerinde yer verir. Nene Hatun, Mustafa Kemal, Alparslan gibi savaş kahramanlarını över.

Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı kitabında ülkenin tüm güzelliklerini yansıtmaya çalışan şair, bölgelerin ön plana çıkan özelliklerini işler:

“(…) güvercin kanatlı evliya

yalancılar, iftira, günah saatleri

kayıklarla çocuklar

kayıklarla ekmek, çörek

²⁷ Arife Kalender, *Gece Islıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 56

kirazlar yetişti kırmızı al
Fransızın beğendiğı meyvenin
adını almış, tadını almış, Piraziz,
burada fındıkların içinde(...)"²⁸

Bu şiirinde Karadeniz’de yer alan Giresun’u ve Giresun’un Piraziz ilçesini över. şiirde geçen “güvercin kanatlı evliya” ifadesi ise Piraziz ilçesinin bu adı alış hikâyesine yönelik bir göndermedir. Mitolojiye göre Piraziz ilçesinde türbesi de bulunan şeyh İdris’in koyun sürüsü oban Totak adlı bir adam tarafından otlatılır. Aynı zamanda ermiş olan bu oban yaylada ölür. İkinci zamanı gerçekleşen bu ölümden dolayı cenazenin kaldırılması için yeterli vakit yoktur. Aynı zamanda yayla ile şeyh İdris’in de yaşadığı Piraziz arasında yürüme mesafesi neredeyse bir günlüktür. Bunun üzerine abdest alan şeyh İdris kuzeye dönerek mollası Aziz’den kefenlik bez, kazma, kürek ister. Daha namazı bitmeden istedikleri gelen şeyh İdris, mollası Aziz’in erdiğini fark ederek onu takdir eder. “*Pir kişi olasın, adın da bu yerlerde bâki kalsın*”²⁹ diye duada bulunur. Böylece ilçeye Pir Aziz’in adı verilir. şiirde yer alan “güvercin kanatlı evliya” metaforu da buradan gelir.

80 darbesini etkisinin sürdüğü dönemdeki siyasi olaylar şairler tarafından şiirlere taşınmıştır. Savaşın ve siyasetin olumsuz yankıları sanatçılar tarafından gerek nesir üzerinden gerekse nazım üzerinden eleştirilir. Arife Kalender de bu eleştirileri yapan sanatçılardandır. O, bu anlamda şiirlerinde yer yer öğüt verici bir üslup takınırken yer yer ise duygu ve düşüncelerini isyan edercesine dile getirir. *Yağmur Sandım Kendimi* adlı kitabındaki *Orta Doğulu Tanrılar* şiirinde siyasi sebepler neticesinde yaşanılan ölümlerden- özellikle ocuk ölümlerinden- doğal afetlerin yol açtığı kayıplardan ötürü bir nevi Tanrı’ya isyan eder:

“(...) bu ne kadar tanrı, ne kadar deprem
yer kırıldı ateş akıyor yollardan
kimse kalmasın dediler uçuruma
yüzleri yoktu, silahları yüzümüze çevirdiler
silahlar parlak ısıltılı ve soğuktu

²⁸ Arife Kalender, Suçlu Fırtınalar Toplu şiirler II, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 225

²⁹ Anthony E. Ocean, Türk Mitolojisi, Mitoloji Tarihi Yayınları, Kocaeli, 2016(?), s. 272

pencereden bakınca toplu ölümler(...)”³⁰

Kimlik bunalımı, kendini yeniden tanıma/tanıyamama hali birçok sanatçının eserinde yer alan temalardandır. Sanatçılar genel olarak ruhsal bir bunalım sonucu kendisini tekrardan tanımaya başlar. *Sana Yeniden Başlayamam* şiirinde kendisini özne konumuna getirerek arayış içerisinde olduğunu belirtir:

“Sana yeniden başlayamam

Bazen Arife 'den dışarı çıkıyorum

sözcüklerin ağırlığı kalksın üzerimden

badem ağaçları, dut bağları ve

çimene düşen kayısılar (...)”³¹

Arife Kalender şiirlerinde edebiyatı da bir kaynak ve konu olarak işler. Adeta şiirin içine şiiri sokan şair edebiyat ile ilgili düşüncelerini paylaşır. *Şiir Gagası* isimli şiirinde nasıl şiir yazdığına dair bilgiler verir:

“Gagalıyor gözlerimi bir şiir

Yok artık bu gece uyuyamam

Çeşmenin gözündeym

Toprağın atardamarında

Bugün gecelere sığmam”³²

Burada, Kalender kendi yazma deneyimini, yaratma sancını kaleme alır. Kendisini yazmaya zorlayan bir şiir söz konusudur.

Sanatçı aynı zamanda mitolojiden de yararlanır. Bu yararlanış sadece Türk mitiyle kalmaz. Dünya mitlerini de kullanan sanatçı eserlerinde bu mitlere ait unsurları dile getirir. *Fısıltılar* şiirinde Medusa 'ya yer veren sanatçı *Kör ve Dilsiz* şiirinde ise Şahmeran efsanesine atıfta bulunur. Bununla birlikte yazdığı şiirlerde halk hikayeleri başta olmak üzere türkülerden, dini simgeler ve kıssalardan da yararlanır.

Arife Kalender nesir türünde eserler de verir. Deneme/günlük, inceleme, roman ve öykü sanatçının bu anlamda kaleme aldığı türlerdendir. *Şiir Adaları* ve *Şiir*

³⁰ Arife Kalender, Yağmur Sandım Kendimi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 12

³¹ Arife Kalender, Yaz Üşümesi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 5

³² Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayınları, İzmir, 2011, s.40

Irmakları kitaplarında Türk edebiyatından birçok sanatçının eserlerine yönelik incelemeler mevcuttur. *Günler ve Yazılar* adlı eseri ise daha çok sanatçının deneme yazılarından oluşur.

Yetişkin edebiyatı içerisinde yazdığı *Dört İsmail Bir Leyla* öykü kitabı şairin ödül almış bir eseridir. Sadece şiirlerinde değil düzyazı türünde yazdığı eserlerinde de yer verdiği kadın teması bu öykü kitabında görülür.

Arife Kalender, *Herkesin Karanlığı* öykü kitabında birçok konuya parmak basar. Toplumsal ve siyasi eleştirilerin ağır bastığı kitapta şiddetin her türlü anlatırken ve şiddete uğrayan mağdurların sadece insanlar ile kalmadığının örnekleri mevcuttur. Kitapta yer alan *Çırak* hikâyesi tacizin her türlü boyutunu anlatır. Hayvana yönelik şiddet bu noktada dikkat çeker:

“(...) Babası eşiği sıkıca direğe bağlamış, arka tarafına geçerek iki bacağının arasına abanmıştı. Hayvan çifte atıyor, sağa sola kaçmaya çalışıyor ama yuları kısa olduğu için bir şey yapamıyordu. (...)”³³

Genel olarak kadına yönelik cinsel istismarı anlatan sanatçı erkek çocuklarına yapılan bu zorbalığı dile getirmekten geri durmaz. Yine *Çırak* öyküsünde cinsel şiddete maruz kalan bir erkek çocuğunun korkularını anlatır:

“(...) Kolları çok kuvvetliydi. Her yerini elliyor, boynunu omuzlarını öpmeye çalışıyordu. Yıllar önce arkadaşlarından birinin başına gelenleri anımsayınca, hızla yataktan fırladı. Kolunu kalfanın elinden zor kurtardı ve hızla kapıya doğru koşarak dışarı fırladı. (...)”³⁴

Toplumsal sorunlara değinen sanatçı *Herkesin Karanlığı* kitabında depresyon sebebiyle ölen kişilerin psikolojilerini dile getirir. Bununla birlikte aldatılan kadınların yaşadığı trajediyi, kadın olmanın zorluklarını ve kız çocuklarına yönelik cinsel istismarın yarattığı travmayı dile getirir.

Sanatçı yetişkin edebiyatının yanı sıra çocuk edebiyatında da ürün verir. Torununun da adını taşıyan *Mehmethan'ın Rüyası*, *Mehmethan'ın Pabucu*, *Mehmethan Pazarda*, *Süper Memo*, *Mehmethan Mağarada* çocuklar için yazılan öykü kitaplarıdır. *Kuşlar Geçiyor* ve *Deren'in Şarkıları* ise aynı şekilde çocuklar için yazdığı şiirlerden oluşur.

³³ Arife Kalender, *Herkesin Karanlığı*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 27

³⁴ Arife Kalender, *Herkesin Karanlığı*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 31

Onlarca bireysel eseri olan Kalender, birçok kitabın yazım sürecinde de yazarlara yardımcı olmuştur. Bu şekilde on tane kitabın oluşumunda katkıda bulunmuştur.

Sanatçı şiir ile sadece sanat olarak ilgilenmez. Bununla birlikte edebiyata dair birçok kuruluştta da etki olarak rol alır. PEN Yazarlar Birliği Derneği, BESAM, Nazım Hikmet Vakfı, Türkiye Yazarlar Derneği gibi kurumlarda kendisini gösterir.

Şair, yazım hayatı boyunca birçok kurumda aktif olarak rol almış, söyleyişlerde bulunmuştur. Bununla birlikte eserlerinden bazıları ödöl almıştır.

Arife Kalender *Suskun Resimler Durağı* ile Türk Tabipler Birliği'nin tertip ettiğı Behçet Aysan Ödölü'nde övgüye değer bulundu. *Deli Bal* adlı şiir kitabı 2005 yılında Orhan Murat Arıburnu Ödölü'nü almıştır. 2017 yılında yayımlanan *Dört İsmail Bir Leyla* öykü kitabı ÇYDD tarafından düzenlenen Türkan Saylan Ödölü'nü aldı.

Eserleri

Şiir Kitapları

Maviler de Eskidi

Maviler de Eskidi kitabı Arife Kalender'in ilk şiir kitabıdır. Kitap 1992 yılında Cem Yayınevi tarafından yayımlanır. 2011 yılında ise İlya Yayınevi tarafından basılan *Gül Küstü Toplu Şiirler I* kitabında tekrar yayımlanır.

Kitapta bir öz söz de yer alır. Eserin girişini Vedat Günyol yazar. Günyol, şair hakkında kısaca bilgi verdikten sonra yazısında Arife Kalender'in aynı kitapta yer alan “Yaşamak Üzerine” şiirini örnek olarak gösterir.

Maviler de Eskidi kitabı otuz sekiz şiirden oluşur. Kitapta yer alan şiirlerden birkaç tanesi biyografik izler taşır. Bununla birlikte kitap tematik olarak yalnızlık, ölüm, doğa ve toplumsal sorunlar üzerine kurgulanmıştır.

Göçebe Sevinçler

Göçebe Sevinçler, Arife Kalender'in ikinci şiir kitabıdır. İlk kitaptan yaklaşık olarak iki yıl sonra yine Cem Yayınevi'nden 1994 yılında yayımlanmıştır.

Kitap, ilk kitabın aksine “Sudaki Yüz”, “Gül Hırsız Çingene”, “Boyun Benimle Uzar” olmak üzere üç bölümden oluşur. İlk bölüm on altı şiirden, ikinci bölüm dokuz, üçüncü bölüm ise on yedi şiirden oluşur. Kitapta toplam elli iki şiir vardır.

Sudaki Yüz bölümde daha çok toplumsal konular olmak üzere bireyin kimlik karmaşası, yalnızlık, doğa ve aşk konusuna değinir. Kitabın ikinci bölümünde ise ilk bölüme nazaran şiire kadın teması da girer. Toplumsal rollerden arındırarak kadına bireysel bir rol çizen şair, kadının duygularına yer verir. Özellikle “Alişim” şiirinde bir kadının erkeğe karşı hissettiği şeyleri anlatır. Bununla birlikte kitapta yer alan “Burcu Çiçek” şiirini ise kızına atfeder.

Kitabın son bölümünde ise her iki bölümdeki temaları bir araya getirir. Başlıca yalnızlık teması olmak üzere kadın, kimlik bunalımı, toplumsal olaylar, aşk, doğa temalarına yer verir.

Suskun Resimler Durağı

Arife Kalender’in üçüncü kitabıdır. 1995 yılında yayımlanan bu kitabıyla sanatçı Türk Tabipler Birliği’nin düzenlediği Behçet Aysan ödülü ile övgüye değer bulunmuştur.

Kitap Hera Şiir tarafından yayımlanır. “Bendeki Ben”, “Siren Sesleri”, “Balkon Fotoğrafları” olmak üzere üç bölümden oluşur. İlk bölüm on bir, ikinci bölüm on ve üçüncü bölüm on olmak üzere toplam otuz bir şiirden oluşur. Kitap kendinden önceki iki kitaba oranla daha az hacimlidir.

“Bendeki Ben” bölümü ağırlıklı olarak kadın sorunları üzerinde durur. Kadın temasının yanı sıra aşk, yalnızlık, toplum sorunları ve ölüm de ele alınan temalardandır. “Siren Sesleri” bölümü ise toplumsal ve yalnızlık temalarından oluşur. “Balkon Fotoğrafları” bölümünde kullanılan başlıca temalar ise aşk, toplumsal sorular, yalnızlık ve kimlik karmaşasıdır.

Suskun Resimler Durağı kitabı genel hatlarıyla yalnızlık, toplumsal sorunlar, kimlik karmaşası, kadın ve aşk temaları etrafında kurgulanmıştır.

Gül Küstü

Gül Küstü, Arife Kalender’in 1997 yılında Hera Yayınevi tarafından yayımlanan kitabıdır. Şairin dördüncü kitabıdır.

Kitap, “Düş Dönüşleri”, “İçsel Oyunlar” ve “Yalanların İkizi” olmak üzere toplam üç bölümden oluşur. İlk bölüm on üç şiirden oluşur. Daha çok toplumsal olaylara değinen bölümde yalnızlık, kadın, kimlik bunalımı, aşk ve doğa temalarına da yer verilir. Kitabın ikinci bölümü ise on bir şiirden oluşur. Aynı şekilde bu bölümde de baskın tema toplumsal olaylardır. Bunun yanı sıra kimlik bunalımı, kadın ve doğa

temalarına da yer verilmekle birlikte bu bölümde ölüm teması da ‘Akrebın İntiharı’ şiirinde kullanılır. Kitabın son bölümü ise on şiirden oluşur. Bu bölümde ise başlıca tema aşktır. Aşk temasını toplumsal olaylar, yalnızlık, doğa, kimlik bunalımı ve biyografi izler.

Eser genel hatlarıyla daha çok toplumsal olaylar (savaş- yabancılaşma) teması etrafında kurgulanır. Bu tema dışında aşk, yalnızlık, doğa, kimlik bunalımını anlatan şiirleri de mevcuttur. Eserde ölüm, kadın, biyografi temalarına çok az yer verilmiştir.

Kırmızı Firari

Kırmızı Firari kitabı ilk kitaplarına oranla en hacimsiz kitabıdır. Üç bölümden oluşan kitapta toplam yirmi bir şiir vardır. Kitabın son bölümündeki şiirler ise kendi aralarında parça parça şiirlerden oluşur.

Kitabın ilk bölümü eserle de aynı adı taşıyan “Kırmızı Firari” dir. Bölüm başlıca olarak toplumsal şiirlerden oluşur. Bu şiirlerin yanı sıra kimlik bunalımı ve aşk ile ilgili de şiiri mevcuttur. “Okyanus ve Çöl” adını taşıyan ikinci bölüm ise dokuz şiirden oluşur. Bu bölüm ise daha çok aşk ve kimlik bunalımı konuları üzerinde durur. Bununla birlikte toplumsal konular, doğa ve kadın temalarından da yararlanır.

Kitabın son bölümü olan “Düş Sergisinden İzlenimler” dört şiirden oluşur. Şiir sayısının az olmasına karşın her şiir kendi içinde parçalardan oluşur. Şiirlerin içindeki parçalar ise farklı temalardan meydana gelir. Kimi parçada toplumsal olaylar anlatılırken kimi parçada ise doğa, kimlik bunalımı, kadın anlatılır. Genel olarak bakıldığında ise bu bölümün başlıca teması toplumsal olaylardır. Bölümde yer alan ‘Sonsuz’ adlı şiir dışında kalan üç şiirde toplumsal olaylara yer verilirken bu şiirde kullanılan tema kimlik bunalımı ve biyografik izlerdir.

Kadın Burcu

Kadın Burcu kitabı diğer kitaplarına göre kadın bedenine değin bilgileri de işlemesi yönünden farklılık gösterir. İki bölümden oluşan kitapta otuz altı şiir vardır.

Kitabın ilk bölümü “Kırlı Ay” adını taşır. Bölümde yirmi şiir vardır. Çoğunlukla kimlik bunalımı, toplumsal olaylar, kadın, aşk, doğa, yalnızlık temalarından oluşur. Bölümde yer alan ‘Atölyede Çırac’ adlı şiiri ise diğer şiirlerinin aksine erkeğe yönelik cinsel dürtüden bahseder. Mensur şiir şeklinde yazılan şiirde atölyeye yönelik betimlemeler ile erotizm hat safhadadır.

Kitabın ikinci bölümü ise “Çok Kadınlı Sinemalar” başlığını taşır. Toplam on altı şiirden oluşur. Bölüm tamamen kadın teması üstüne kurgulanır. Kadın cinayeti, tecavüz, ergenlik, düşük, kürtaj gibi bedensel imgelerle birlikte aşk konusu da değinir. *Deli Bal*

Arife Kalender, tarafından 2004 yılında yayımlanır. Telos Yayıncılık tarafından yayımlanan kitap yetmiş dokuz sayfadır. Şair bu kitabıyla aynı zamanda Orhan Murat Arıburnu Ödülü’nü kazanır.

Kitap üç bölümden oluşur. Eserle aynı adı taşıyan “Deli Bal” bölümünde on altı, “Tanrıyla Konuşmalar” bölümünde altı, “Ağrı İstanbul’a Benzer” bölümünde ise on beş şiir mevcuttur.

Kitabın ilk bölümünde daha çok bireysel konular yer alır. Kimlik bunalımı, aşk, kadın başlıca temalardır. Bununla birlikte kitaba da isim veren ‘Deli Bal’ şiirine başlarken Şeyh Galip’in sözüne yer verir. Yine aynı bölümde yer alan ‘Silahımı Bıraktım’ şiiri de önem arz eder. Zira şair bu şiirini Cemal Süreya’ ya ithaf ederken aynı zamanda onun ‘Şu da Var’ şiirine bir cevap mahiyetinde yazar. Cemal Süreya, bu şiiriyle bakireliğini kaybetmekten korkan bir kadını anlatırken; Arife Kalender ise olaya daha feminist bir gözle bakarak kadın bedenine ve kimliğine sahip çıkarak şiirinde kendi bedeni hakkında karar veren bir kadın imajı çizer.

Kitabın “Tanrıyla Konuşmalar” bölümü ise daha çok sosyal ağırlıklıdır. Şair, toplam altı parçadan oluşan şiirinde Tanrı’ya seslenir. Toplum hayatında yaşanan yozlaşmalardan dolayı isyan eder. Kimi zaman ona sığınırken kimi zaman ise yaşanan olumsuzluklara dur demediği için onu suçlar.

Kitabın son bölümü olan “Ağrı İstanbul’a Benzer” bölümü ise sosyal olayalar ve doğa temasından oluşur. Bölüm ile aynı başlığı paylaşan on iki şiir mevcutken yine aynı bölümde doğanın anlatıldığı üç ayrı şiir vardır. Ağrı İstanbul’a Benzer şiirinde kültürel benzerlikler anlatılır. Ağrı’nın kültürel açıdan geri kalmışlığını ve İstanbul’un ahlaken yozlaşmasını bir arada anlatır. Bölümün son şiirleri ‘Kaçkar’, ‘Küre Dağları’ ve ‘Toroslar’ adını taşır. Bu şiirlerde ise doğa güzellemesi söz konusudur.

Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı

Toplam yedi bölümden oluşan kitapta adeta Türkiye güzellemesi vardır. Türkiye’nin tüm bölgelerini sosyal ve doğa özellikleriyle anlatır. Bunu yaparken her bölgenin ağız özelliklerine dikkat eder.

Eser yedi bölümden oluşur. Her bölüm farklı bir bölgeyi temsil eder. Bölgelerin sosyokültürel özelliklerini anlatırken tarihten de yararlanır. Şiirlerinde bol bol tarihi olaylara atıfta bulunur. Bununla birlikte eseri sadece şiir üzerinden ilerletmez. Anlamı güçlendirmek için yer yer halk hikâyelerinden alıntılar da yapar.

Şiirlerinde tema olarak daha çok sosyal ortamı anlatsa da kadın ve doğa temalarında da sıkça yer verir. Özellikle kadın temasında fiziksel ve psikolojik şiddet anlatılırken; toplumsal bakımdan ise siyasi olaylara (Kurtuluş Savaşı, Madımak Olayı...) yer verir.

Arife Kalender, şiirlerini yazarken bölgenin ağız özelliklerini dikkate alır. Eserde yer yer yöresel kelimeleri kullanır. Kullandığı yöresel kelimeler daha iyi anlaşılсын diye de kitabın sonuna bir sözlük ekleyerek kelimeleri açıklar.

Dil Altı

2009 yılında yayımlanan kitap Cem Yayınevi'nden çıkar. Kitap üç bölümden oluşur. Toplamda otuz üç şiirden oluşur.

Kitabın ilk bölümü olan “Bahar Lekesi” on bir şiirden oluşur. Bu şiirlerde başlıca tema benlik bunalımı, toplumsal olaylar ve kadındır. Kitabın ikinci bölümü olan “Sudaki Zaman” ise on şiirden oluşur. Bu şiirlerde kullanılan temalar ise aşk, ölüm, kadın, toplumsal olaylar ve benlik bunalımıdır. Eserin son bölümü olan “Sen İstanbul’a Aldırma” ise on iki şiirden oluşur. Benlik bunalımı başta olmak üzere kadın, toplumsal olaylar, biyografik izler, aşk temalarından oluşur.

Eser genel hatlarıyla tematik olarak toplumsal olaylar, benlik bunalımı, kadın ve aşk çerçevesinde gelişir. Bu temalar dışında ölüm ve biyografik izler de kullanılan temalardandır.

Suçlu Fırtınalar

Arife Kalender'in Suçlu Fırtınalar adlı eseri 2011 yılında yayımlanır. Eser diğer kitaplara kıyasla tek bölümden meydana gelir. Kitapta toplam otuz beş şiir vardır.

Kitapta yer alan şiirlerde başlıca konu benlik bunalımı, toplumsal olaylar, kadın ve aşktır. Bu temaların yanı sıra biyografik izler ve yalnızlık temalarından da yararlanır.

Kitapta yer alan kadın temasında kadına yönelik ifadeler mevcuttur. Kadına yönelik psikolojik ve fiziksel şiddete yer verir. Kadın bedenine yönelik söylemler de vardır. Özellikle doğum gibi kutsal bir olayı anlatması dikkat çeker. Bununla birlikte

kadına şiddet, tecavüz gibi olayları ise eleştirel biraz da isyankâr bir üslupla anlatır. Sanatçının ‘Savaş Vahşetini Kadınlarda Sınır’ şiirinde hem toplumsal olaya (savaş) yer verirken hem de bu durumun kadın ve çocuklarda bıraktığı etkiyi dile getirir.

Gül Küstü Toplu Şiirler-I

Arife Kalender’in 2011 yılında yayımladığı kitabıdır. Kitap İlya Yayınevi tarafından yayımlanır. Eser 328 sayfadan oluşur.

Şair bu kitabında yayımladığı ilk altı şiir kitabına yer verir. Eserde yer alan kitaplar şunlardır: Maviler de Eskidi, Göçebe Sevinçler, Türk Tabipler Birliği’nin düzenlediği Behçet Aysan ödülünü alan Suskun Resimler Durağı, Gül Küstü, Kırmızı Firari ve Kadın Burcu’dur.

Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler- II

Arife Kalender’in 2011 yılında yayımladığı kitabıdır. Kitap İlya Yayınevi tarafından yayımlanır. Gül Küstü Toplu Şiirler-II kitabıyla birlikte yayımlanmıştır. Eser 423 sayfadan oluşur.

Kitapta çıkardığı son dört eser yer alır. Orhan Murat Arıburnu ödülünü kazanan Deli Bal, Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı, Dil Altı ve Suçlu Fırtınalar şiir kitaplarına yer verilir.

Kuşlar Geçiyor

Arife Kalender’in ilk çocuk şiir kitabıdır. Bencekitap Yayınları tarafından 2012 yılında yayımlanan eser kırk üç sayfadan oluşur. Eserde otuz dört şiir vardır. Kitapta arkadaşlık, okul, sevgi gibi kavramların üstünde durulurken aile bireylerine yönelik ifadeler de mevcuttur. Şair, çocuklar için yazdığı bu şiir kitabında onlara güzel ve doğruyu gösterme amacı gütmüştür.

Deren’in Şarkıları

Arife Kalender’in ikinci çocuk şiir kitabıdır. Eser 2012 yılında Bencekitap Yayınevi tarafından yayımlanır. Toplam otuz bir sayfadan oluşur. Kitapta on dört şiir mevcuttur.

Şair, kitabıyla çocuklara seslenir. Onların da anlayabileceği şekilde basit cümlelerden, tekerleme biçiminden yararlanır. Her sayfada bir şiir yer alırken şiirlerin karşısındaki sayfada ise müzik notalarına yer verir.

Gece Işıkları

Gece Islıkları kitabı 2014 yılında Tekin Yayınevi tarafından yayımlanır. 104 sayfadan oluşan kitap toplam üç bölümdür.

Kitabın ilk bölümü olan “Harf Bekçisi” on şiirden oluşur. Bölüm genel olarak benlik bunalımı üzerine kurgulanır. Bu temanın yanı sıra doğa, yalnızlık, kadın, aşk ve toplumsal olaylar da kullanılan temalardandır.

Kitabın ikinci bölümü ise “Otogar Biletçisi” adını taşır. Bölüm yirmi iki şiirden oluşur. Şair, bu bölümde bir otogar biletçisinin gözünden insanlara bakışı anlatır. Şair kitabın arka kapağında bu bölümle ilgili bilgi verirken şu ifadeyi kullanır:

“Bir biletçinin gözünden gelip, giden yolları ve yolcuları işledim. Bu bölümde farklı meslek gruplarından, farklı kimlikler seçildiği için gar portreleri de denilebilir. Yol ve yolcu temaları aynı olsa da her şiirin öznesi ayrı, görüntüsü değişik. Şiirler, hava ve yer durumuyla başlarken; çoğunda biletçinin günlük yaşamı, umutları ve hüznüleri de şiirin giriş kapısını oluşturuyor.”³⁵

Arife Kalender, bölümde farklı yazı biçimlerine de yer verir. Kimi yerde kalın punto kullanırken kimi yeri ise italik yazar. Bununla birlikte bazı noktalarda ise alıntıya yer verir.

Kitabın üçüncü bölümü ise “Susamak Zamanları” adını taşır. Bölümde on tane şiir vardır. Bölüm genel olarak toplumsal olaylar ve aşk teması etrafında şekillenir. Bu temaların dışında benlik bunalımı, ölüm, doğa, yalnızlık, biyografik izler ve kadın temaları da kullanılır.

Acı Yeşil

Arife Kalender tarafından 2014 yılında Tekin Yayınevi tarafından yayımlanan kitaptır. Seksen sekiz sayfadan oluşur. Eser iki bölümden meydana gelirken toplam kırk dört şiirden oluşur.

Kitabın ilk bölümü “Bir Kayanın Uçurumu” adını taşır. Bölüm on altı şiirden oluşur. Şiirlerde kullanılan başlıca temalar yalnızlık, kadın, biyografik izler ve aşktır. Bunun yanı sıra toplumsal olaylar, doğa ve ölüm de şiirlerde kullanılan diğer temalardır. Bu bölümde özellikle öne çıkan şiir ‘Seni Seviyorum Ahmet’ tir. Zira bir kadın sanatçının isim de vererek bir erkeğe şiir yazması hoş karşılanan bir olgu olmamasına rağmen şair bu durumu umursamamış ve şiirini yayımlamıştır. Şiirde Ahmet ismini kullanması ise genel olarak tercih edilen bir isim olmasından kaynaklanır.

³⁵ Arife Kalender, Gece Islıkları, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014

Kitabın ikinci bölümü ise eserle de aynı adı taşıyan “Acı Yeşil”dir. Bölüm on sekiz şiirden oluşur. Bu bölümde kullanılan başlıca tema ise ölüm ve aşktır. Bunlarla birlikte toplumsal olaylar, kadın, yalnızlık, benlik bunalımı, biyografik izler ve doğa da kullanılan diğer temalardandır.

Yağmur Sandım Kendimi

Arife Kalender, şiir kitabı yayımlamaya dört yıl kadar ara verdikten sonra 2018 yılında bu kitabını yayımlar. Kitap seksen sekiz sayfadan oluşur. Üç bölümden oluşan eserde otuz iki şiir vardır.

Kitabın ilk bölümü “Dil Sokağı Sakinleri” adını taşır. Bölümde on şiir mevcuttur. Daha çok kadın ve toplumsal olaylara yönelik temalara yer verilir. Ölüm, doğa, biyografik izler ve benlik bunalımı da kullanılan temalardandır.

Kitabın ikinci bölümü on iki şiirden oluşan ve kitapla aynı ada sahip “Yağmur Sandım Kendimi” dir. Bölüm toplumsal olaylar ve yalnızlık temaları etrafında gelişir. Bunlar dışında kadın, ölüm, doğa ve benlik bunalımı da kullanılan temalardır.

Üçüncü bölüm ise “Zaman Evinde Uğultular” adını taşır. On şiirden oluşur. Toplumsal olaylar ve ölüm temaları sıkça işlenir. Aşk ve yalnızlık da kullanılan diğer temalardandır.

Bir Uzun Gökyüzü

Kitap 2019 yılında Hayal Yayınları tarafından yayımlanır. Doksan altı sayfadan oluşur. İki bölümden meydana gelen eser otuz dokuz şiirden meydana gelir.

Kitabın ilk bölümü “Ellerin Şiiri” adını taşır. Şair bu bölümde zanaatlar ile şiiri kendi içerisinde karıştırarak iki ayrı alanı birbirine yakınlaştırır. Zanaatların dışında bu bölümde gülü, ölümü, duvarı ve anneyi konuşturarak onların duygu ve düşüncelerine yer verir.

Kitabın ikinci bölümü ise “Şeylerin Söylediği (Bazı Şeylerin Ustası Yok)” adını alarak on yedi şiirden oluşur. Şair bu bölümde ustası olmayan unsurları konuşturur. Doğaya ait unsurlar (nehir, ova, kar vb.), dil, park, zaman, sokak, musluk gibi ustası olamayan unsurlara yer verir.

Karanfil Fırtınası

2021 yılında yayımlanan kitap İmgenin Çocukları Yayınevi’nden çıkar. 232 sayfadan oluşan eserde Arife Kalender’in 2021 yılına kadar yazdığı şiirlerinden bir

seçme sunar. Kitabın tanıtım bülteninde ise Orhan Murat Arıburnu Ödülü'nü kazandığı Deli Bal kitabındaki kitaba da adını veren *Deli Bal* şiiri yer alır.

Kadın Erkek Geyikleri

2022 yılında Hayal Yayınları tarafından yayımlanır. Altmış dört sayfadan oluşan eserde yirmi üç şiir vardır. Şiir sayısının az olmasına karşın hacim olarak diğer kitaplarla aynı tutarlılıktadır. Sanatçının konusu tamamen kadın olan tek şiir kitabıdır.

Kitabın ilk bölümü “Kadın Geyikleri” adını taşır ve on iki şiirden oluşur. Bölüm kadın sorunları üzerine durur. Kadın bedenine yönelik ifadeler söz konusudur. Bununla birlikte kadına yönelik fiziksel şiddet, taciz, tecavüz, kadına yönelik ahlaki söylemler de şiirlerde ele alınan konulardır.

Kitabın ikinci bölümü olan “Erkek Geyikleri” ise on bir şiirden oluşur. Bu bölümde yer alan şiirlerde ise konu kadın-erkek ilişkisidir. İlk bölüm kadınların gözüyle anlatılırken ikinci bölüm erkek gözünden anlatılır. Şiirlerde erkeklerin gözünden kadının cinsel obje şeklinde görülmesi, kadına uygulanan fiziksel ve psikolojik şiddetin erkekler tarafından yorumlanması anlatılır.

Şair bu kitabıyla birlikte tamamen kadın sorunları üzerinde dururken kadının kadına bakışını ve erkeğin kadına bakışını iki ayrı bölümde aktarır. Her iki bölümde de ortak olan nokta kadına yönelik fiziksel ve psikolojik şiddettir.

Yaz Üşümesi

Arife Kalender'in son şiir kitabıdır. Hayal Yayınları'ndan çıkan kitap 2022 yılında yayımlanır. Yetmiş iki sayfadan oluşan kitapta otuz bir şiir vardır. Eser diğer şiir kitaplarının aksine bölüm bölüm değil tek bölüm olarak yazılmıştır.

Kitapta kullanılan başlıca temalar doğa, yalnızlık ve aşktır. Bu temaların dışında toplumsal olaylar, kadın, ölüm ve benlik bunalımı temalarına yer verilir. Bunlarla birlikte kitapta yer alan şiirlerde göndermeler de mevcuttur. *Tuhaf Bir Kadın* şiiri Leyla Erbil'in aynı adlı eserine göndermeyken *Deliliğin Söylettiği* şiirinde ise Kafka'nın *Dönüşüm* kitabına yönelik atıflar mevcuttur. *Değişen Akıntılar* şiirinde Azeri türküsüne, *Gecenin Bozlakları* şiirinde Neşat Ertaş tarafından seslendirilen ve Yozgat yöresine ait olan ‘Yozgat Sürmelisi (Dersini Almış da Ediyor Ezber)’ türküsüne yer verir. *Ihlamur ve Kemoterapi* şiirindeyse ablası Zeynep Hanım'ın kanser ile olan mücadelesini şiirsel bir üslupla anlatır.

Roman

Bir Kadın Bir Zaman

Arife Kalender'in tek romandır. Eser 2020 yılında Hayal Yayınları tarafından yayımlanır. Kitap 248 sayfadan oluşur. İç içe girmiş iki hikâyeden oluşur. Kitapta anlatılan olaylar ve kişiler Arife Kalender'in kendi hayatıyla paralellik gösterir. Bir nevi kitap otobiyografi niteliği taşır.

Eser Bilge, Asya ve Elif'in hayatıyla ilgilidir. Dış cephede Elif ve Bilge'nin hayatı anlatılırken romanın iç çerçevesinde Asya'nın yaşamı anlatılır. Katmanlı bir roman olup yer yer Arife Kalender'in kendi şiirlerinden de örnekler verilir.

Roman, bir şair olan Elif'in komşusu Bilge'ye bir defter vermesiyle başlar. Böylece Asya'nın hayatına girilir. Parça parça anlatılan Asya'nın hikâyesi Elif ve Bilge'yle kesilir.

Bilge, öğretmen olan genç bir kadındır. Çocukluğundan beri Elif ile komşudur. Çoğu zaman onun yanına gider ve kitaplardan, hayatlardan konuşurlar. Orhan adında sevgilisi olan Bilge hayatından mutludur. Senelerce Orhan'la ilişki yaşayan Bilge sevgilisinden evlenme teklifi alır. Teklife büyük bir mutlulukla evet diyen Bilge düğün hazırlıkları yapar. Bir gün Orhan'la aldıkları eve giden Bilge hayatının şokuyla karşılaşır. Zira yatak odasında Orhan ve onun yakın arkadaşı olan Atilla'yı birlikte yakalar. O an düşüp bayılan genç kadın gözünü hastanede açar. Sinir krizleri geçiren Bilge sevgilisinin onu bir erkekler aldatmasını kabullenemez. İki ay sonra hastaneden çıkan Bilge hayatını öğretmenliğine adar.

Elif, Ela adında bir kızı olan ve tek başına yaşayan bir kadındır. Zamanının çoğunu panellerde, yayınevlerinde, il dışındaki söyleyişlerde geçirir. Kendisi de emekli öğretmen olup şu an şiir çalışmalarıyla uğraşır. Zor bir çocukluk geçiren Elif üniversite yıllarında âşık olduğu Şeref'le evlenir. Şeref o zamanlar hukuk fakültesinde öğrencidir. Elif'in ailesi bu evliliği istemez. Ailesi tarafından baskı altında büyütülen Elif ise Şeref'ten vazgeçmeyerek onunla evlenir. Evlilikleri çok uzun sürmez. Şeref, okulunu hâlâ bitirememiş, evden, karısında, kızından bîhaber yaşayan bir adama dönüşür. Geceleri geç gelmeler, bazen eve günlerce gelmemeler Elif'i bıktırır. En sonunda ondan boşanma kararı alarak baba evine geri dönen Elif burada da pek mutlu değildir. Ailesinin sürekli laf sokmaları, 'dul kadın' yaftalamaları sonucunda kendi hayatına çekidüzen vererek şiirle ilgili çalışmalarına hız verir. Yıllar sonra ünlü bir şair

olarak karşımıza çıkan Elif olduğu konumdan mutludur. Komşusu Bilge, kızı Ela ve damadı, torunu onun hayatını oluşturan parçalardır.

Asya, Malatya’da dünyaya gelmiş beş çocuklu bir ailenin ikinci çocuğudur. Dört kız bir erkek kardeşten oluşan bu aile, çekirdek aile olmanın uzağında babaanne, dede, hala, amca gibi aile bireyleriyle kalabalık bir yaşantıdan oluşur. Asya, ele avuca sığmayan, biraz da yaramaz bir kızdır. Ailesi tarafından kız-erkek çocuk ayrımcılığına uğrar. Büyüklere göre kadın daha geri planda kalmalı ve erkeğe hizmet etmeli anlayışıyla büyümüş olsa da bu düşünceden nefret etmiştir. İlgisiz bir çocuklu geçiren Asya, dikkat çekmek için cin çarpma numarası yapar. Bu numara işe yarar çünkü herkesin ilgi odağı o olur. Ortaokul sıralarında Malatya’ya taşınırlar. Burada edebi dergilerle tanışarak ilk şiirlerini yayımlamaya başlar. Liseye başladığında okul dergilerinde şiirleri yayımlanan hemen hemen herkes tarafından tanınan birisi olur. Yıllar sonra hep birlikte İstanbul’a taşınırlar. Bu taşınış Asya’nın hayatında da yeni başlangıçlara gebe olur. Almaca öğretmenliği bölümünü kazanana Asya devrin siyasî koşullarında etkilenecek sağ-sol çatışmalarının içerisinde yer alır. Bu dönemde tanıştığı Kadir’e âşık olur. Ailesi bu aşka karşı çıksa da Asya onları dinlemez ve Kadir’le evlenir. Bu evlilikten Ada adını verdikleri bir kızları olur. Bu evlilik çok uzun sürmez. Birkaç yıl sonra Kadir’in ilgisiz tavırları, evden uzakta bir yaşam sürmesi sebebiyle boşanırlar. Asya bu boşanmadan sonra ailesinin yanına taşınarak ‘dul kadın’ adı altında yaşamaya başlar. Öğretmenlik mesleğine devam eden Asya tatil için gittiği yerde köyden akrabalarıyla bir araya gelir. Faruk da o akrabalarından biridir. Faruk, çapkınlığıyla ün salmış, hovarda aynı zamanda yakışıklı bir adamdır. Asya çok zaman geçmeden gönlünü ona verir. Ailesi Faruk’u onaylamasa da onunla evlenir. Ama bu evlilik de biter. Faruk’un Asya’yı baskı altında tutma düşüncesi, evi ve evliliklerini ihmal etmesi, onu aldatması sebeplerinden dolayı bu evlilik biter. Asya şairlik mesleği ve kızıyla hayatına devam eder.

Asya, Elif, Bilge... Üç kadın da hayattan nasibini almış öğretmenler. Üçü de hayatlarına düşse kalka devam ederler.

Araştırma İnceleme

Şiir İrmakları

Arife Kalender’in yazarlar ve şairler hakkında yaptığı araştırmaların kitaplaştırılmış halidir. Eser 2005 yılında Phoenix Yayınları tarafından yayımlanır.

Şair, kitabında Türk edebiyatındaki on dört ustayı anlatır. Kitapla ilgili düşüncelerini ise şu sözlerle açıklar:

“Kitabımda çağdaş şiirimizin on dört ustası yer alıyor. Bu yaklaşık on beş yıllık çalışmamın ürünü. İncelemelerini yapmadan önce bu şairler bende yalnızca ad olarak vardılar. Şiirin kahramanları...Ulaşılmaz, yaklaşılmaz...Bazen soğuk ve yabancı... Bu çekimser ve tedbirli duruşum bazen başlangıçta, bazen de onları tanıdıkça gelişti. Bunların bir çoğunun da hayatta olmadığını düşünürsek işim daha kolay olmalıydı (çıkıp da ben bu dönemde, bu dizede... diyecek, kulağımı çekecek...) ama olmadı.”³⁶

Şiir Adaları

Arife Kalender’in Şiir Adaları kitabı 2015 yılında Kaynak Yayınları tarafından yayımlanır. Şair Şiir Irmakları kitabında incelediği on dört şairin üstüne bu sefer şair sayısını artırarak yirmi altı şairi inceler. Bu isimler şunlardır:

Nâzım Hikmet, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Sıtkı Tarancı, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, Behçet Necatigil, Cahit Külebi, İlhan Berk, Özdemir Asaf, Arif Damar, Can Yücel, Metin Eloğlu, Şükran Kurdakul, Turgut Uyar, Edip, Cansever, Cemal Süreya, Gülten Akın, Ahmet Necdet, Ruşen Hakkı, Ülkü Tamer, Melisa Gürpınar, Ataol Behramoğlu, Sennur, Sezer, Refik Durbaş, Behçet Aysan.

Çağdaş Şiirimizde İmgeler

Sanatçının Klaros Yayınları tarafından 2021 yılında çıkarılan kitabıdır. Eserde imgeler hakkında bilgi verilirken aynı zamanda o imgeler de yorumlanır. Doksan yedi sayfadan oluşan kitap Ankara’da basılmıştır. Kitabın tanıtım bülteninde yer alan yazı eserin bir nevi amacını da ortaya koyar:

Sık kullanılan imgelere bakılarak o ülkenin yaşamı ve şiiri hakkında genel bir fikir edinilebilir. Yalnızca ‘dağ’ imgesine bakarak bile, içinde yaşadığımız yaşamın zorluğu, bireyin dertleri, umutsuzluğu ya da dağlardan imdat beklemesi görülebilir. Dağdır yaşamın, sevincin, kavuşmanın, barışmanın önünü kesen çoğu kez. Dağdır yerinden oynatılmaz, kardan, sisten yolu seçilmez. Dağdır karşımıza çıkan eşkiya... Dağdır ötesini gizleyen hayat, yarınları göstermez...

Anı Kitabı

Bendeki Malatya

Arife Kalender’in otobiyografik kent kitabıdır. 2010 yılında Heymola Yayınları tarafından yayımlanır. Kitap 325 sayfadır. Aslen de Malatyalı olan sanatçı

36

https://web.archive.org/web/20190103152938/http://mintltd.com/5/AK/soylesi/umit_gunes_soylesi.htm

bir bakıma kendi hayatından da izler anlatır. Kitabıyla ilgili düşüncelerini ise kitabın arka kapağında şu sözlerle açıklar:

annemden - babamdan ödünç aldığım hayatı, kızım Burcu Çiçek Güneş'e devrederken; ömrüme dönüp baktığım bir kitap oldu. Malatya doğduğum şehir. İlk gördüğüm, ilk söylediğim, ilk güldüğüm yer. On yedi yaşına kadar her soluk alışımında kanıma işleyen, daha sonra da İstanbul'a gelip yerleşen, hayatımda hep var olan şehir... Kanımda Beydağı'nın rüzgarı, Göldağı'nın karı var. Hâlâ damarlarımdan asi akıyor Fırat.Yazdıklarım ne tarihtir ne de bilimsel gerçekler. Yıllar önce ardımda bıraktığım bir şehrin bende kalan öyküsüdür. Bir yanı düş, bir yanı anı, bir yanı özlem, bir yanı dilek...

Deneme ve Günlük

Günler- Yazılar

Arife Kalender tarafından yayımlanan kitap 2015 yılında Nezih- Er Yayınları tarafından 2015 yılında basılır. Sanatçının günlük yazılarından oluşur. 216 sayfadan oluşur. Şairin bir nevi günlüğü vasfı görür. Yaşadığı gördüğü şeyleri, hayatının bir bölümünü bu kitap aracılığı ile okuyucu ile buluşturur. Şairin otobiyografik izli kitabı da demek mümkündür.

Öyküleri

Mehmethan'ın Rüyası

Arife Kalender'in çocuklar için yazdığı ilk çocuk öykü kitabıdır. Nezih-Er Yayınları tarafından 2014 yılında yayımlanır. Kırk sayfadan oluşur. Eserde doğa güzelliklerine yer verilirken doğayı koruma, onu sevmek, hayvanlara zarar vermeme gibi konulara yer verilir. Şair böylece çocuklara erdemli davranışlar aşılarırken eğlendirici anlar da yaşatır.

Mehmethan'ın Pabucu

Yine Nezih-Er Yayınları tarafından basılan kitap 2016 yılında yayımlanan çocuk öykü kitabıdır. Arife Kalender'in çocuk edebiyatı içerisinde sunduğu ikinci çocuk öyküsüdür. Yirmi sayfadan oluşan eser ilk kitapta olduğu gibi şairin torunu Methan'ın adını taşır. Şair, Methan'ın Rüyası adını taşıyan ve Methan serisinin başlangıcı oluşturan seriye bu kitabıyla devam eder.

Dört İsmail Bir Leyla

Arife Kalender'in ödüllü kitabıdır. Eser, Tekin Yayınevi tarafından yayımlanır. Arife Kalender bu kitabıyla ÇYDD tarafından düzenlenen Türkan Saylan Öykü Ödülü'nü alır. Yüz otuz sekiz sayfadan oluşan kitapta on öykü vardır.

“Cennetten Sonra” başlığını taşıyan öyküsü Bilge ve Ali adındaki iki genç başkarakterlerdir. 80’li yıllarda sağ-sol çatışması içerisinde yeşeren hazin bir aşk anlatılır. Siyasi kavgaların içerisinde yer alan Ali ve Bilge nişanlı bir çifttir. Evlenme hayali kuran çiftin hayalleri Ali’nin öldürülmesiyle yıkılır. Öykünün sonunda Ali’ni vurulma haberi gelir. Öykü, sadece aşk üzerine kurgulanmamıştır. Siyasî söylemlerin fiziksel şiddete nasıl dönüştüğü de anlatılır. Bununla birlikte eserde cinsiyet eleştirisi de vardır. Zira bu kavgalarda erkekler kahraman ilan edilip isimleri anılırken kadınların unutulup gitmesi tenkit edilir.

“Naylon Sevdalar” insanlar arasında yabancılaşan bir kadının teselliye doğada bulması anlatılır. Eşinden boşanan kadın toplumun ‘Erkeksiz olmaz!’ sözünden dolayı kendisine şişme oyuncak erkek heykeli alır. Gittiği her yere bu heykeli götüren kadın böylece erkekleri kendisinden uzak tutar. Öyküde yine sosyal bir eleştiri vardır. Bir kadının korunmak için erkeğe ihtiyaç duyma gereksinimi eleştirilir. Bununla birlikte bazı evliliklerin de zorundalıktan yürüdüğünü, öykünün de adını oluşturan sahte ‘naylon’ ilişkilerle devam ettirildiği eleştirilir.

“Cinli Kız” şairin kendi hayatını anlatan bir hikâyedir. Şairin, ailesi tarafından ilgi görmek için cin çarpmış numarası yapmasını anlatır. Arife Kalender’in çocukluğundan bir kesit içeren öykü otobiyografik izler taşır.

Kitaba da adını veren “Dört İsmail Bir Leyla” öyküsü hayatları bir cinayetle değişen dört İsmail’i anlatır. Her şey 1. İsmail’in karısını- Leyla- öldürmesiyle başlar. Sahte evraklar hazırlayarak İsmail’i dolandıran Leyla kavga sırasında bıçakla onun üzerine yürür. O sırada bıçağı ele geçiren 1. İsmail karısını öldürür. 2. İsmail, 1. İsmail’in yaşadığı apartmanın kapıcısıdır. Leyla’nın öldürüldüğünü öğrenince hemen eve çıkar. Leyla onun kollarında can verir. Böyle bir ölümü görmek onu psikolojik açıdan fazlasıyla etkiler. 3. İsmail ise Leyla’nın eski eşidir. Leyla 3. İsmail’i 1. İsmail ile aldatmıştır. Cinayet haberini alınca olay yerine gider. Cenazeyi 1. İsmail kaldırır. 4. İsmail ise bir polis memurudur. Olayla o ilgilenir. 1. İsmail ona teslim olur. Leyla’nın cinayeti dört İsmail’in bir araya gelmesine vesile olur. Bir cinayet dört kişiyi farklı açılardan etkiler.

“Dağılış” adını verdiği öykü ölüm temalıdır. Yıllar önce babasını sonra da annesini kaybeden bir kadının hissettikleri anlatılır. Kadın annesinin kaybindan sonra sürekli kabristana gidip gelmeye başlar. Bu gidiş gelişlerde mezar taşlarını okuyarak

çıkarm yapar. Asker-sivil, yaşlı-genç, zengin- fakir gibi yorumlar getirir. Bir zaman sonra kadın kocasını da kaybeder. Kocasını yaşarken mezar yeri satın alan kadının planları istediği gibi gitmez. Ölümünden sonra kocasının yanına gömölme gibi hayalleri olsa da kızının ilgisizliğinden dolayı başka bir yere gömölür. Öyküde sosyal açıdan bir eleştiri de söz konudur. İnsanların zamanın hızına ayak uydurarak birbirlerinden kopmaları, ölümlerine bile sahip çıkmayışları eleştirilir.

“Mete” adlı öykü bir aşk öyküsüdür. Handan ve Asuman adlı iki arkadaşın aşk üzerine yaptıkları sohbet anlatılır. Öyküde Handan, Mete adında bir adamla tanışır ve ondan etkilenir. Öykünün sonu beklenmedik biter. Zira Handan’ın anlattığı Mete aslında hayali bir karakterdir. Handan arkadaşı Asuman’ı eğlendirmek için sahte bir adam yaratarak hayali bir aşk hikâyesi anlatır.

“Zehrim Hep Yanımdaydı” öyküsü iki tane iç içe geçmiş öyküden oluşur. Çerçeve hikâye kocasıyla boşanma noktasına gelen bir kadının çaresizliğini anlatırken asıl hikâye bu kadının bakıcısının -Emine Teyze- hayatını anlatır. Emine’nin geçmişini anlatan öykü bir dram niteliği taşır. Henüz on yaşındayken abisinin arkadaşının tecavüzüne uğrayan Emine onunla evlenmek zorunda kalır. Çocuk yaşta gelin olmak zorunda kalan Emine’nin hayatı zorluklarla geçer. İstemediği bir kocaya mecbur kalır.

“Böğürtlenler Kanıyor” adlı öykü genel olarak mektuptan oluşur. Hayattan bunalma, ona yabancılaşma, ölümü kabullenme temaları çevresinde şekillenen öyküde kadınlar böğürtlene benzetilir. Böğürtlenin fırtınaya, kışa dayanıklı olması kadınlarla özdeşleştirilerek onların güçlü oldukları vurgusu yapılır.

“Göl Saatleri” öyküsü Hatice adındaki bir kadının yaz aşkını anlatır. Hatice ve Nihat arasında yaşanan yakınlaşma Hatice’nin gidişiyle biter. Birkaç hafta süren bu ilişki her ikisinin de hayata farklı açılardan bakmalarıyla biter.

Son öykü “Göç” adını taşır. Hasan, Zeynep ve Seda arasındaki aşk üçgeni anlatılır. Hasan ve Zeynep köyde yaşayan iki geçtir ve sevgililerdir. Hasan para kazanmak için İstanbul’a gider ve hayatı bu noktadan sonra değişmeye başlar. Pazarda Seda ile tanışması onun hayatına yön verir. Zengin bir kız olan Seda, Hasan’a âşık olur ve onunla evlenmek ister. Hasan bir tarafta Zeynep’i düşünürken diğer taraftan ise bu evliliği kabul ettiği takdirde ailesinin geçim sıkıntısından kurtaracağı düşüncesiyle savaşı. En sonunda terciğini Seda’dan yana kullanan Hasan onunla evlenir. Yıllar sonra köyden bir tanıdığı ile karşılaşan Hasan, Zeynep’in intihar haberiyle yıkılır.

Mehmethan Pazarda

Çocuk edebiyatına iki yıl ara veren şair üçüncü çocuk öykü kitabı olan Mehmethan Pazarda Nezih-Er Yayınları tarafından 2018 yılında yayımlanır. Eser on altı sayfadan oluşur. Eser Mehmethan serisinin devam kitaplarından biridir. Mehmethan'ın pazar serüveni anlatılırken çocuklar için de eğlenceli anlara sebep olur. Kitap genel itibarıyla 6-8 yaş aralığındaki çocuklar için uygundur.

Herkesin Karanlığı

Arife Kalender tarafından 2018 yılında yayımlanır. Eser Hayal Yayınları'ndan çıkar. Seksen sekiz sayfa olan kitapta on bir öykü bulunur. Yazılan öyküler farklı temalar ile şekillenir.

Kitaptaki ilk öykü “Yolun Söylediği” adını taşır. Toplam dört sayfadan oluşan öyküde kadın-erkek ilişkisi anlatılır. Yaşlı bir kadın ile genç bir adamın arasındaki sevgiyi anlatır. Öyküde parkta sohbet eden ikilide genç adam yaşlı kadına sevgisini dile getirir. Kadın bu sözlere şaşırır da genç adamı bir daha göremez. Aradan geçen zamanda genç adamın ailesini görür. Çocuğun aslında hasta olduğunu öğrenir. Öykünün sonunda ise yaşlı kadın genç adam ile olan arkadaşlığının özel olduğunu düşünür fakat aralarındaki bu büyüünün de bittiğini fark eder. Arife Kalender, bu öyküsüyle sevginin yaş ayırt etmediğini, insanların birbirlerine karşı saf bir sevgi duyabileceklerini anlatır.

İkinci öykünün adı “Aşktan Sonra”dır. Öykü on bir sayfadan oluşur. Bir kadının ayrılıktan sonra hissettiği duyguları anlatır. Arkeolog olarak çalışan bir kadının kazı sırasında duygusal yönden yaşadığı boşluk anlatılır. Kazı sırasından bir mezarda bulunan kurukafa ile olan konuşmalar aşka yönelik bakış açısı geliştirir. Kadın, kurukafayı sanki eski sevgiliymişçesine ele alır ve onunla aşka dair sohbet eder. Bununla birlikte toplumsal eleştirel de söz konusudur. Eserde eşinden boşanan bir kadının toplum tarafından önyargıyla yaklaşılması, yaftalamalar, boşanma olayına karşı kadın-erkek bakışı dile getirilir.

Tek sayfadan oluşan “Yaprağın Vedası” adlı öykü ise yalnızlık konusudur. Ağaç-yaprak ilişkisi üzerinde ayrılık ve yabancılaşmayı anlatır. Her iki unsuru da metafor olarak kullanan şair yaprağı birey olarak düşünürken ağaç ise toplumdur. Öyküde ağaç-yaprak metaforu üzerinden bireyin topluma yabancılaşmasını anlatır.

Arife Kalender'in on iki sayfalık öyküsüdür "Çırac". Öyküde tacizin sadece kadına yahut erkeğe yapılmadığı anlatılır. Zoofili olayına örnek verilir. Öyküde bir mobilyacıda çalışan çırağın hayatına dair bilgiler yer alır. Erkeğe ve hayvana taciz-tecavüz konusunun işlendiği öyküde bu duruma eleştirel bir bakış sunulur.

Üç sayfalık "Bıldırcın Soluğu" öyküsünde hayvan katliamına yer verilir. Bıldırcın avlayan bir avcıyı anlatan öyküde hayvan avlamaya yönelik toplumsal bir eleştirisi vardır. Öyküde geçen "*Vahşetin ve şehvetin görüntüsü yabancımız değil ki...*"³⁷ sözü bu duruma yönelik bir eleştiri ifadesidir.

"Dağ ve Kar" öyküsü tek sayfadan oluşur. Öykü nedensellik kavramı üzerine durur. Her şeyin bir nedeni vardır, düşüncesi ekseninde gelişen öyküde tabiatın varoluşu anlatılır.

Kitabın da adını taşıyan "Herkesin Karanlığı" öyküsü on altı sayfadan oluşur. Öykü kendi içinde birbirinden bağımsız farklı öykülerden oluşur. İlk bölüm kız çocuğuna yönelik aile bireyinden gelen tacizi anlatır. İkinci bölüm siyasal sebeplerden dolayı yaşanan tutuklanmaları anlatırken üçüncü bölüm ise deprem sonrası psikolojiyi anlatır. Dördüncü bölüm eşi tarafından aldatılan kadını, öykünün beşinci ve son bölümü ise madenci eşi olmanın getirdiği zorluklardan bahseder.

"Sen, Ben Olsaydın" öyküsünde yazar olan bir adamın "Ya böyle olsaydı?" düşünceleri etrafında gelişir. Beş sayfadan oluşan kısa öyküde eşinin yazar olduğunu hayal eden bir adamın duygu ve düşüncelerine yer verilir.

Yedi sayfalık bir öyküdür "Arafta". Eser evli bir adamın bekar bir kadına hissettiklerini anlatır.

"Ben Bir Çekirgeyim Aslında" öyküsü altı sayfadan oluşur. Öykü teknolojinin gelişmesi karşısında materyalist bir dünyaya ayak uydurmakta zorlanan bir kadını anlatır. Teknolojinin hayata fazlasıyla dahil olması, para kazanma fikrinin her şey oluşu gibi fikirler eleştirilir.

Sekiz sayfadan oluşan "Deniz Kuşları" Arife Kalender'in son öyküsüdür. Hikâyede evli bir adamın evli olduğunu tanıdığı kadından saklaması konu alınır. Arife Kalender bu öyküsünde aynı zamanda alıntı yapar. Öyküde yapılan alıntı yine şairin kendi kitabından kaynaklanır. Alıntı Arife Kalender'in "Yağmur Sandım Kendimi" şiir kitabında yer alan 'Kör Levhası' şiirine aittir.

³⁷ Arife Kalender, Herkesin Karanlığı, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 37

Süper Memo

2019 yılında yayımlanan kitap Hayal Yayınları tarafından basılır. Kitap yirmi sayfadan oluşur. Kitapta okula yeni başlayacak Mehmethan'ın korkularını ve rüyasında gördüğü Batman ve Supergirl adındaki süper kahramanlar ile olan diyalogunu anlatır. Onlarla konuşan Memo bu yolla okula dair korkularını yenmeye çalışır. Okula başlama günü geldiğinde içindeki endişeyi atmakta zorlanan Memo, sınıfta tanıştığı Ela ve Rüzgâr adındaki iki çocukla birlikte korkularını defeder. Onun için okul artık daha eğlenceli hale gelir.

Mehmethan Mağarada

Çocuk öykü kitabıdır. 2022 yılında Hayal Yayınları tarafından yayımlanan eser yirmi sayfadan oluşur. Öyküde mağarada kaybolan Mehmethan, Deren ve Bade adındaki üç kuzenin başından geçen olayları anlatır. Eserde mağarada kaybolan Mehmethan çıkış yolunu bulmaya çalışırken bir kuzu bulur. Bu arada çıkışı ararken kuzeni Deren'le karşılaşır. Mehmethan'ın kaybolmasının ardından onu aramaya çıkan Deren, Mehmethan'ı bulmuş ama o da mağara içinde kaybolmuştur. Birlikte mağara içinde dolaşan kuzenler silah kaçakçıları görürler. Adamların sandıkların başından gittiğini fark eden Deren, silahları orada bulunan nehre fırlatır. Koşar adım uzaklaşan kuzenler diğer kuzenleri olan Bade ile karşılaşırlar. Daha sonra çıkışı bulan üçlü birbirlerine yardım ederek mağaradan çıkarlar.

Katkı Sunduğu Kitaplar

Alpay Kabacalı Kitabı

Sabri Kuşkonmaz ile yayımladığı kitap Tekin Yayınevi tarafından 2014 yılında yayımlanır. Eser yazar Alpay Kabacalı hakkında bilgi verir. Alpay Kabacalı'nın sosyal ve edebi yaşantısına dair bilgiler içeren kitap biyografik tür olarak incelenebilir. Kitap, yazılış amacı bakımından yazar ve gazeteci Alpay Kabacalı hakkında bilgi vermektir. Kitabın yazılış amacı olan Alpay Kabacalı 2014 yılında akciğer kanserinden dolayı vefat etmiştir. Kitap, Alpay Kabacalı'nın vefat ettiği yıl yayımlanmıştır.

Kadınların Ruh Acıları

Öykü kitabı olan eser Nezih-Er Yayınları tarafından 2014 yılında yayımlanır. Kolektif bir eserdir. Eserde otuz iki kadın yazar tarafından öyküleştirilen kadın sorunları anlatılır. Ayla Kutlu, Sennur Sezer, Erendiz Atasü, Zeynep Avcı, Feyza Hepçilingirler, Semra Aktunç, Zeynep Aliye, Arife Kalender, Nurhayat Bezgin, Sezer

Ateş Ayvaz, Zerrin Koç, Ayşe Sarısayın, Jale Sancak, Berat Alanyalı, Kevser Ruhi, Serap Gökalp, Nalan Barbarosoğlu, Mine Ömer, Betül Tarıman, Reyhan Yıldırım, Fatma Akilhoca, Müge İplikçi, Nilüfer Açıkalın, Mine Söğüt, Ayşegül Çelik, Feryal Tilmaç, Menekşe Toprak, Süreya Köle, Ayşe Akaltun, Sibel Öz, Arzu Alkan Ateş, Pelin Buzluk tarafından yazılan öyküler Hülya Soyşekerci, Mine Ömer ve Gültekin Emre tarafından derlenir.

Kadınların Gözüyle Yazmak ve Yaşamak

Cumhuriyet Kitapları tarafından 2014 yılında yayımlanır. Cumhuriyet Kitap tarafından yayımlanan eserde kadın yazarların yaşamöyküleri anlatılır. Zehra İpşiroğlu tarafından hazırlanır. Kolektif bir eser olan kitapta Mine Söğüt, Gülsüm Cengiz, Ayşe Kilimci, Müge İplikçi, Ayşe Sarısayın, Zeynep Oral, Berin Uyar, Songül Kaya, Pelin Şener, Arife Kalender, Nurten Kum gibi isimlerin hayatları anlatılır.

Ülkü Tamer Kitabı

Çukurova Ödülü alan eser 2014 yılında yayımlanır. Çukurova Sanat Girişimi Yayınları tarafından yayımlanır. 311 sayfa olan kitapta Ülkü Tamer'in hayatına yer verilirken çeşitli araştırmacılar tarafından da Ülkü Tamer hakkındaki yazılar yer almıştır. Kolektif bir eser olan kitapta Arife Kalender, “‘Yanardağın Üstündeki Kuş’ Ülkü Tamer Şiirinde Temel İzlekler” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Arife Kalender, yazısını şu cümlelerle tamamlar:

“Bir yandan doğduğu yerin zengin kültürü, bir yandan evrensel kültür birikimi söyleyişini etkiliyor. Bireyin dünyasından toplumsallığa varan şiir çizgisinde Ülkü Tamer; yedi kitabın her birindeki değişik tema ve kurgularla okuyucuyu şaşırtıyor. Her kitap ayrı bir dünya...”³⁸

Fazıl Hüsnü Dağlarca Kitabı

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanan eser 2009 yılından yayımlanmıştır. Eserde Dağlarca'nın hayatı, sanatı ve yapıtları incelenmiştir. Konur Ertop ve ve Özgen Kılıçarslan editörlüğünde hazırlanan kitap 432 sayfadan oluşur.

Şairini Arayan Mektuplar

2008 yılında Dönence Basım'dan çıkan *Şairini Arayan Mektuplar* kitabının hazırlanma aşamasında Erol Özyiğit'e yardımcı olmuştur. Eser 312 sayfadan oluşur. Şairlerin başka şairlere yazdığı mektuplardan oluşur. Eserde 76 şair tarafından 76 şaire

³⁸ 8. Uluslararası Çukurova Sanat Günleri, Ülkü Tamer, Çukurova Sanat Girişimi Yayınları, Adana, 2014, s. 178

yazılan mektup vardır. Söz konusu mektuplarda sadece edebi konulara yer verilmemiş sosyal ve siyasal hayat da bu mektupları oluşturan konulardan olmuştur. Kitapla ilgili bir blog yazısı da mevcuttur.

Konuşmalar Kitabı: Şairler Arasında Kadın Olmak

Betül Dünder'e yardımcı olduğu *Şairler Arasında Kadın Olmak* kitabı Paradoks Yayınları tarafından 2013'te yayımlanmıştır. Konuşmalar kitabı olan eserde kadın toplum içinde yaşadığı sıkıntıları ve şairlik hayatlarına bakış atılır. Kitabın tanıtım bülteninde kitap açıklaması yer alır.

“Egemen olanın dışarıda tuttuğu, öteki”leştirdiği cins için, kadın şiir gibidir; ona şiir yazılır, o şiir yazamaz yargısının bir ön kabul gibi yıllardır belirleyici olduğu günlerin ötesine geçmenin bir resmidir aynı zamanda. Kimin ne kadar şair olduğunun, kime göre daha iyi şiirler yazdığının tartışıldığı, sıfat paylaştıran bir kitap değildir Konuşmalar Kitabı. Şiir yazan kadının kalbinden, aklından sadece şiire değil; eve, insana, tabiata, dünyaya, samimi biçimde hayata bakmanın, hayatla konuşmanın ve hayatı dinlemenin eseridir. Hayatın, sözün, şiirin toplandığı bir kolektif çalışma.”

Kadınlar İçin Söylenmiştir

Gülsüm Cengiz tarafından hazırlanan *Kadınlar İçin Söylenmiştir* kitabı 2011'de Evrensel Yayınları'ndan çıkmıştır. Yedi bölümden oluşan kitap 657 sayfadır. Eserde kadın konulu şiirler vardır. Eserin yazılış amacı tarih boyunca yaşadığımız coğrafyada kadınların ekonomik-toplumsal hayatta yaşadıkları sıkıntıları, acılarını ve sevinçlerini şiir yoluyla aktarmaktır. Kitapta Arife Kalender'in Kadın Burcu kitabında yer alan *“Katina'nın Makası* şiiri yer alır.

İçimde Kırk Kadın

2022 yılında Selda Kartal'ın hazırladığı *İçimdeki Kırk Kadın, Biz Kitap* tarafından yayımlanmıştır. Eserde kadın konusuna değinilir. Kitapta Arife Kalender'in *Karanlık* adlı öyküsü yayımlanmıştır. Selda Kartal kitabın ortaya çıkış serüvenini şu cümlelerle açıklar:

“Ben İzmir'e geleli ve Biz Kitap Yayınevi'nde çalışmaya başlayalı fazla bir zaman olmadı. Yeni geldiğim süreçlerdeydi, hem geldiğim şehre alışmak hem de 13 yaşından bu zamana kadar bulunduğum sektör dışında farklı iş yapmaya adapte olmaya çalıştığım bir süreçte, kardeşimle sohbet ederken ortaya çıktı. Kadın derneklerine sosyal medya üzerinden gelen mesajları, merkezdeki arkadaşlara yönlendiriyor, yapılan çalışmalara katılıp elimden geldiği kadar destek olmaya çalışıyor fakat ister istemez çok etkileniyordum. Kardeşim o süreçte “kadına yönelik şiddetle ilgili derleme kitap yapmak ister misin?” diye sordu. İyi ki sormuş. İz Gazete ve Biz Kitap olarak ortak bir çalışma yapıldı diyebiliriz. Özellikle kırsal kesimlerde yaşayan kadınlara,

gençlere ulaşmasını istediğim bu çalışma, gönülden dilerim ki her kadına yalnız olmadıklarını hissettirsin.”³⁹

Mektupta Şiir Var

Hayal Yayınları’ndan çıkan *Mektupta Şiir Var* kitabı 2019 yılında Gülümser Çankaya tarafından hazırlanmıştır. 2008-15 yılları arasında Şiirsaati dergisinde şiirleri yayımlanan şairlerin genç şairler için yazdıkları mektup destesinden oluşur. Enis Batur, Enver Ercan, Sennur Sezer, Sezai Sarıoğlu, Hüseyin Peker, Mahmut Temizyürek, Ülkü Tamer, Nihat Behram, Nuri Demirci, Süreyya Berfe, Orhan Alkaya, Kemal Özer, Hilmi Yavuz, Özkan Meri, Ataol Behramoğlu, Refik Durbaş, Refik Erbaş, Veysel Çolak, Sina Akyol, Arife Kalender, Güven Turan, Özdemir İnce, Gültekin Emre, Ahmet Telli, Arif Damar, Cevat Çapan, Tarık Günersel, Haydar Ergülen, Melisa Gürpınar tarafından yazılan mektuplar vardır.

³⁹ <https://www.edebiyathaber.net/selda-kartal-istedim-ki-bizim-adimiza-yorum-yapanlar-yazanlar-cizenler-erkek-oykuculer-olmasin-biz-konusalim/>

1. ŞİİRLERİ

1.1. Arife Kalender'in Şiirlerinin Tematik İncelenmesi

TDK tarafından şair niteliğindeki anlayış, düşünce olarak adlandırılan 'poetika' sözcüğü şairin sanata bakış açısını ortaya koyması olarak tanımlanabilir. Poetika ifadesi tarihsel bakımdan ilk çağ filozoflarına dayanır. Genel algıya göre bu sözcüğün tarihsel kaynağı Yunan filozof Aristoteles tarafından yazılan *Poetika* eseridir. Aristo, bu sözcüğü şiir sanatı üzerine kullanmakla birlikte bu kavramın temelini de oluşturmuştur. Aristo, eserinin başında şu ifadeyi kullanır:

*"Üzerinde konuşmak istediğimiz konu, şiir sanatıdır; ilkin genel olarak şiir sanatının ne olduğu, sonra şiir sanatının türleri ile bu türlerin teker teker ne oldukları, sonra da bir şiirin başarılı bir şiir olabilmesi için, onda konunun (öykü=mythos) ne şekilde işlenmesi gerektiği, bundan başka bir şiirin bölümlerinin sayısı ile bunların özellikleri ve daha bu araştırma konusu içine girebilen her şey."*⁴⁰

Daha çok şiir sanatı olarak düşünülen poetika genel çerçevede güzel sanatları baz alır. Tarih boyunca birçok kavramı karşılamak için kullanılan poetika, kimi zaman şiir sanatı anlamında kimi zaman ise güzel sanatların dallarıyla ilgili kullanılmıştır. Alâattin Karaca *İkinci Yeni Poetikası* kitabında poetika teriminin tarihsel yolculuğuna değinir. Buna göre Yunanca aslı *po(i)etikos* olan kavram 'yapmak', 'yaratmak' anlamlarına gelen *poiein* sözcüğünden türemiştir. Latince de poeticus, İngilizcede poetic, Fransızcada poetique, Almancada poetik olarak adlandırılan terime karşılık olarak Şemsettin Sami 'fenn-i şiir', 'ilm-i aruz' ifadelerini kullanmıştır.

Türk edebiyatında 20. yüzyıla kadar poetika adında müstakil bir eser görülmez. Bununla birlikte Divan şairleri yazdıkları gazel ve kasidelerde, mesnevilerin sebeb-i telif bölümlerinde şiirden ne anladıklarını anlatmışlar bir nevi poetik şiir denilebilecek şiirler kaleme almışlardır.

Ahmet Haşim'in "*Şiir Hakkında Bazı Mülahazalar*" eseri modern Türk şiirine yönelik farklı bir bakış getirir. Ahmet Haşim bu yazısında kendi şiir sanatını açıklamış, şiirin anlam bakımından açıklık-kapalılık, şiir ve müzik arasındaki ilişkiye dair özgün yorumlar getirmiştir.

⁴⁰ Aristoteles, *Poetika*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1987, s. 11

1950'lere kadar Poetika adıyla şiir görüşlerini açıklayan tek şair ise Necip Fazıl'dır. *Çile* adlı kitabının sonuna eklediği Poetika yazısında bu kavramı birçok alt gruba ayırarak şiire sistematik bir açıyla yaklaşmıştır.

Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet *Garip* adlı kitapta şiirlerini yayınlarken kendi şiir görüşlerini de ifade etmişlerdir.

Arife Kalender'in şiirlerinin tematik açıdan baktığımızda da bize şairin poetikasını da vermektedir. Estetiksel açıdan şiirlerde kullandığı temalar dikkat çekerken teorik açıdan bakıldığında ise Kalender'in sanat anlayışı, şiirlerindeki üslubu, poetikası söz konusudur.

1.1.1. Yalnızlık

Yalnız/yalnızlık ifadesini somut olarak tek başına kalma ya da yanında kimsenin olmayışı olarak açıklayabildiğimiz gibi ruhsal açıdan da bir açıklama getirebiliriz. Yalnızlık duygusuna ruhsal açıdan bakıldığında kişinin kendisini herhangi bir yere ait hissedememesi, anlaşılmaması, kendisini çevresindekilere anlatamamasıdır. Bununla birlikte birden fazla yalnızlık çeşidi vardır. Engin Geçtan yalnızlık çeşitlerini şu şekilde anlatır:

“Üstelik, bir insanın tek başına yaşaması biçimindeki somut yalnızlık, kendi toplum grubuna yabancılaşma biçiminde yaşanan yalnızlık, çevresi tarafından itilme sonucu yaşanan yalnızlık, bir insanın çevresiyle ilişkilerini en azına indirerek kendi seçimi ile yaşadığı yalnızlık ve insanın kendisini anlaşılmamış ve kimsesiz hissettiği gerçek yalnızlık gibi birbirinden çok farklı yaşantıların tümü «yalnızlık» sözcüğüyle dile getirilir.”⁴¹

Yalnızlık kavramı farklı kültürlerle göre de değişmektedir. Doğu kültüründe daha olumsuz olarak ele alınan yalnızlık Batı kültüründe bireyselleşme, özgürleşme, tek başına yetebilme anlamlarını taşır. Arife Kalender'in şiirlerinde görülen yalnızlık duygusu ise daha çok kalabalık içinde derdini anlatamama, kendisini ötekileştirilmiş hissetmekten kaynaklanır. Bu yalnızlığa bazen sıkı sıkıya tutunurken bazen de ondan kurtulmak istercesine ona isyan eder. Bu bağlamda şairin yalnızlık temalı on tane şiiri bulunmaktadır. *Yaz Üşümesi* kitabında yer alan *Ara Sıra* şiiri yalnızlığa karşı bakış açısını gözler önüne serer. Tek başına olmak istemeyen sanatçı sevgiliye yahut sadece birilerine ‘Gel!’ der:

“ara sıra gelseydin

⁴¹ Engin Geçtan, *İnsan Olmak*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1994, s. 109

*adını kapıda çıkart, git yüzünü değiştir
her şey kendisini ötekiyle tanımlar
yarım ve yalnız bir ayın yükseğinde
gece mavisine astığım resim
ya da içimde adını çağıran ses
sen misin? ”⁴²*

Arife Kalender’in bahsettiği bu yalnızlık duygusu görünenden çok daha derin ve içtendir. Kendisini bu dünyaya sığdıramayan şair adeta isyan eder. İnsanların modern dünyaya uyumlarının sanatçıda olmayışı onu yalnızlığa iter. Anlaşılmama, insanlardan uzaklaşmasına, topluma yabancılaşmasına yol açar. Bununla birlikte yalnızlık duygusunu kabullenme de söz konusudur. *Gece Islıkları* kitabında yer alan *Dar* adlı şiirinde sanatçı kendi yalnızlığıyla yüzleşir ve bunu kabul eder. İçinde her ne kadar yaşama dair bir arzu olsa da yalnızlık duygusu ağır basar:

*“Bir ulu yalnızlıktır
Kimseye sığdıramam kendimi
İçimde bahar günlerinden bir ırmak
Coşar taşar yıkar bendini*

*Bulmacanın karesinde tutsaktır
Duvar duvar duvara dayadım kendimi*

*Yel eser fırtınası çoğalır
Gök yüksek deniz suskun ay yeni*

*Bir ulu yalnızlıktır
Kimseye sığdıramam kendimi ”⁴³*

⁴² Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 47

⁴³ Arife Kalender, *Gece Islıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 25

Sanatçı kendi içinde yaşadığı yalnızlığın büyüklüğünü yansıtır. Bazen bu duruma isyan ederken bazense bunu kabullenir. Şair adeta aynaya bakar gibi kendisine bakar ve durumu şiirlerine yansıtır. Sadece toplum içinde değil kendi içerisinde de yalnız kaldığını ifade eden Arife Kalender kendi benliği içinde çıkmaza düşer. Yalnızlık onun için bir tür yaratıcı dürtüye ve şiir kurucu unsurlara dönüşür. *Gül Küstü Toplu Şiirler I* kitabında yer alan *Yeniden Hindistan Olurum* şiirinde yalnızlığın bir çeşit benlik karmaşasına dönüştüğü görülür:

“Sualtı-su üstü yosunlaşma

Mavinin laciverdi

Benden içeri bu yalnızlıklarda

Burmabıyık bu kenti dağa kaldırmışım

En haklı isyanlarımda”⁴⁴

Şiirlerinde kadın yaşamına ve sorunlarına yer veren sanatçı kadınların çektikleri acıları anlatırken onların ruhen de ne kadar yalnız olduklarından da bahseder. Sırf cinsiyetinden dolayı omuzlarına yüklenen sorumluluklardan ve toplumsal baskılardan dolayı ötekileştirilen kadının hayata küskünlüğünü anlatan şair onların yalnızlığını kendi benliği ile özdeşleştirerek bir tür empati (Einfühlung) yaparak dile getirmeye çalışır. Arife Kalender’in böylece kadınların yaşadıkları üzerinden bir estetik deneyim yaşadığı ve bunları da eserlerinde işlediği söylenebilir.

Einfühlung, bir kişinin nesnelere karşı duyduğu duygu durumudur. Kişi, nesnelerle kendisini aynileştirir, özdeşleştirir. Kuramın kurucusu olan Theodor Lipss’tir. Ona göre insan kendisini kendi dışında herhangi bir varlıkta görüyorsa bundan estetik yönünden haz alır. Süjenin yaşadığı psikolojik durum objeye bakışını değiştirir. Bu bağlamda objeyi değerli kılan ve objeye kişilik/ruh kazandıran süjenin psikolojik/ruhsal durumudur. Süje, karşılaştığı objeye ruhsal durumuna göre yaklaşır ve kendi duygularını objede yaşamaya çalışır. Böylece Einfühlung denilen olay gerçekleşir.⁴⁵

Bir nesne içimizde uyandırdığı duygularla bir empati halinin yaşamasına sebebiyet verir. Aslında yapılan şey insanın söz konusu nesneye bir duygu hali

⁴⁴ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 179

⁴⁵ Adem Gürbüz, Ahmet Haşim’in Nehir Üzerinde Şiirinin Einfühlung Kuramına Göre Çözümlemesi, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 2020, (S.21), s. 136

yüklemesidir. Buna göre güzellik nesnenin kendisinde değil ona bakan insanın içindedir.⁴⁶ Şairin çocukluğunda kadın olduğu için hor görülmesi, arka plana atılması, adeta ikinci sınıf vatandaş olarak muamele görmesi onda kadınlara yönelik empati duygusunun gelişmesine neden olur. Çocukken yaşadığı bu yalnızlık duygusunu şiirlerinde kadınlar üzerinden anlatarak estetik sürecine girer. Kendisinde yaşadığı bu duygu durumunu şiirlerinde kadınlar üzerinden aktarır. Onlarla kendisini özdeşleştirir. Burada yalnızlık duygusunu çeken şiirdeki kadın değil aslında şairin kendi hissettiği şeylerdir.

Acı Yeşil kitabında yer alan *Gündüzümü Gezen* şiirinde yalnızlaştırılan kadının dramını anlatır. Şair bu yalnızlık karşısında pes edişi, kurtulma arzusunu dile getirir:

*“tenimde solucanlar, usul yamuk kırkayak
düzgün değildim, uslu değildim
ah paramparça yamaydım hayatta
kadın olmak
ucunu göster diyor deniz
ucunu göster
kıyılara uysal ıslak vurdukça
günah yükledim vücuduma
ayetler cücesiyim taşımak ağır
bir harf dilimin ucunda
tutar ordan sallanırım
dil perisi saydılar beni, saysınlar
ah hayat! seni benden
gün doğumu pembesinde
sabah kuşu ötüyorken alsınlar”⁴⁷*

Arife Kalender yalnızlık temasına farklı açılardan bakmaya gayret eder. Kimi zaman toplum içinde yalnızlığı anlatan şair kimi zaman ise kendi içinde çözemediği

⁴⁶ Ali İhsan Kolcu, *Edebiyat Kuramları*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2016, s. 147

⁴⁷ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 46

yalnızlık duygusuna anlatır. Bununla birlikte şair aşkın içinde de yalnızlığa yer verir. Sevgiliden ayrılmanın yaşattığı hüznü dile getirirken yalnızlığın yanı sıra özlem duygusuna da yer verir. *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II* kitabında yer alan *İki Kişilik Yokuş* şiirinde aşkla birlikte gelen, aşkın yarattığı tek başınalığı anlatır:

*“uçurum bizim
bizden aşka hiç kimse
tırmanamaz o yokuşu
kimse düşemez derinine*

*parçalanmış ceset gibi
olmadık anlarda
seni topluyorum günlüklerde*

*uçurum daha çok uçurum şimdi
aşk alıp başını gidince”⁴⁸*

Şair, aşksız kalmayı uçurumdan atlamakla eş değer tutar. Yaşanılan ayrılık sonrası kendini yalnız hisseden âşık uçurum kenarındadır. Yaşadığı bunalım ve yalnızlık duygusundan dolayı hatıralara sarılır. Bununla birlikte şiirde yalnızlıktan doğan bir arayış da vardır. Şiirde geçen ‘günlük’ kelimesi ise sevgiliden kalma anılara işaret eder. Sevgiliye duyulan özlemi anlatan Arife Kalender ona dair hatırlarla avunur.

Arife Kalender’in şiirlerinde ayrılığın yarattığı yalnızlık toplum içinde hissedilen yalnızlık ile bir araya gelmektedir. Şair, *Gül Küstü Toplu Şiirler I* kitabındaki *Yalnız Mı* şiirinde sevgiliden ayrılmaktan kaynaklanan yalnızlık ile kalabalıklar içinde bir başına olma durumunu harmanlar. Ortaya çıkan sonuçlar birbirlerini tetikler. Sevgiliden ayrılmadan doğan yalnızlık toplumsal yalnızlığı da etkiler. Böyle bir sonuç bekleyen şairde hem bir kabullenme vardır hem de beklenmedik bir son:

*“Bir koronun uğultusu
çarpmıyor duvarlara*

⁴⁸ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 406

*zaman duruyor mekan yok
yüzün yitince başkaları çıkıyor*

*Ben şimdi yalnız mıyım
bunca kalabalık ortasında⁴⁹*

Toplum tarafından anlaşılamama duygusu insanın içinde kopan bir fırtına gibidir. Kimileri bu fırtınaya karşı dik durur ve onu yenerken kimileri ise boynunu bükerek ve kabullenir. Arife Kalender de boynunu bükmeyenlerdendir. O sesini her şeye rağmen yükseltir, itiraz eder. Bu ses bir isyan gibidir. Sanatçı adeta bir türlü duyulamayışından dem vurur. *Gül Küstü Toplu Şiirler II Toplu Şiirler II* kitabında yer alan *İlla Resimli Olsun Duvarlar* şiirinde görülemeyişini anlatır:

*“Kumsalın yürek çarpıntısı
Ucundan tutup saçlarımı
Deniz diplerine
Çekip çekip bıraktı
Ne çığlığımı
Ne gülüşümü gördü kimse
Ağzım kıpırtısız saatlerce
Güneylere koştum
Dalgaların peşinde”⁵⁰*

Arife Kalender yalnızlık duygusunu yabancılaşma ile işler. Değişen toplum ve makineleşme sonucunda insanlar mekanik dünyaya uyum sağlamaya başlar. Her şey elektronik ortamda yapılırken aradaki sosyal bağ da kopma noktasına gelir.

Yabancılaşma kavramını ortaya ilk defa atan Hegel olmuştur. Ona göre insanoğlunun kendi özüne küsmesi, ondan uzaklaşması yabancılaşmadır. Bununla birlikte bu kavramı felsefi ve sosyolojik olarak inceleyen kişi Marx’tır. Marx’a göre yabancılaşma, bireyin çevresine hâkim olamamasından ziyade doğanın, sosyal çevrenin, diğer bireylerin, hatta kendisinin kendi öz varlığına yabancı kalması; kendisi

⁴⁹ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 262

⁵⁰ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 114

tarafından yaratılmış nesnelerin kendi varlığının üstüne çıkmasıdır. Yabancılaşmış insan kendi varlığını, dış dünyayı nesnesinden farklılaşmış özne gibi, pasif olarak seyretmekle yetinmektedir.⁵¹

Yeni Giysi Eski Yüz şiirinde yalnızlık duygusu yabancılaşma ile harmanlanmıştır. Değişen dünya neticesinde insanlar birbirlerinden uzaklaşır. Kent yaşamı onları ayırırken yalnızlığa mahkûm eder:

“Midesi bozulmuş değerler kusmuğudur

Kapıdaki zil, telefonda ses

Korkuların göbekbağında

Yalnızlığın bir adı da

*Kentler”*⁵²

Bireyin toplum içindeki durumu makinelerin kontrolü altında olması onu yalnızlaşmaya iter. Makinelere bağlı olarak dış kontrol güçleri tarafından tutsak olduğunu hisseden sanatçı kendi kabuğuna çekilmek ister. Bununla birlikte eleştiriler de yapar. Eskiye özlemle birlikte yaptığı bu eleştirilerde insanların karar verme yetilerini kaybettiğini, elektronik cihazlardan emir aldıklarını mizahi bir üslupla dile getirir. Sanatçı birçok eserinde yalnız kaldığı için şikâyet ederken bu sefer yalnız kalmak ister, makinelerin karşısında yalnızlığa sığınır.

Arife Kalender, yalnızlık duygusunu işlerken sadece bireyin makineleşen (sanayileşen) dünya karşısındaki hissettiği yabancılaşmayı değil bireyin kendisine ve topluma karşı hissettiği başkalaşmayı da ele alır.

Toplumu bir arada tutan değerlerin kendi içinde çatışması, toplumu ve insanı yüceleştiren değerlerin ve geleneklerin unutulmaya başlanması bireyi hem kendi içinde hem de topluma karşı yabancılaşmaya ve yalnızlığa iter. Oğuz Atay, başkalaşan bu yeni insanı şu sözlerle anlatır:

*“Ben mi şaşırdım, yoksa herkes birden garip bir cinnete doğru mu yol alıyor? Hikmet’e göre ülkemizde herkes aklını oynatmış; memleketin, İsviçre’ye tedaviye gönderilmesi icap ediyormuş.”*⁵³

⁵¹ Yasemin Işık, Modernleşme Sonucu Olarak Yabancılaşma Olgusu ve Kültürel Yabancılaşma Bağlamında Türk Modernleşmesinin Değerlendirilmesi, Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2022, s. 387

⁵² Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlyayayınevi, İzmir, 2011, s. 44

⁵³ Oğuz Atay, Tehlikeli Oyunlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 73

Buna göre insanoğlu gelişen toplumla birlikte kendisine ve toplumdan uzaklaşmaya başlar. Oğuz Atay'ın da dediği gibi “*herkes aklını oynatmış*”⁵⁴tır. İnsanlar birbirlerinden ve gelenekten kopmuş, bireyselleşmiş ve değer anlayışları değişmiştir. Geçmişten gelen ananelere verilen değer yerini bireysel arzular almış, modern hayatın koşuşturmacası içinde gelenekler unutulmuştur. Arife Kalender’de bu toplumun değerlerinden uzaklaşarak yalnızlaşan insanı şiirleriyle anlatır.

Resmin Söylediği şiirinde sanatçı yalnızlık duygusunu duvara asılan bir tablonun ağzından anlatır. Eski güzelliğini, renklerini kaybeden tablo insanlar tarafından yok sayılır, gün geçtikçe görülmemesi tabloyu yalnızlığa iter:

“alışmak az az ölmek midir

renkler silindi

eskidi fırça

artık bakmıyor

*güzelliğime hayran gözler”*⁵⁵

Yalnızlık sadece sanatçının içinde bulunduğu bir durum olarak karşımıza çıkmaz. Bazen de sanatçının karşısında yer alır. *Gül Küstü Toplu Şiirler II* kitabındaki *Günlüksüz Gece* şiirinde sanatçı yalnızlıktan kaçmak ister. Fakat yalnızlık gölge misali onu takip eder. Onu bırakmak istese de yalnızlığı onu bırakmaz. Ondan evcil hayvanım diye bahseden Arife Kalender hemen hemen ona meydan okuyan bir tavır içine bürünür:

“Çakırgözlü yalnızlığım evcil hayvanım

Gelir peşimden azarlarım dinlemez

Arasından geçeriz sıçan deliklerinin

Karayılan döne kıvrıla önümüzdeki gider

Hangimizin düşüdüür ürpertilerle dolaşmak

Korkup kaçan kim

*Dağlara çıkan hangimiz”*⁵⁶

⁵⁴ Oğuz Atay, Tehlikeli Oyunlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 73

⁵⁵ Arife Kalender, Bir Uzun Gökyüzü, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 59

⁵⁶ Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 149

Arife Kalender'in yalnızlığı, "evcil hayvanı" olarak görmesi, bir bakıma onu yaratıcılığını tetikleyen ve besleyen bir unsur olarak görmesi anlamını taşır. Bununla birlikte onun şiirlerinde yok sayılma, görülmeme, toplum içinde kendisini yalnız hissetme öne çıkar. Değişen toplum neticesinde kendisini tek başına hisseden sanatçı yalnızlığına sığınır. İçinde yaşadığı duyguları, aklındaki düşünceleri anlatamadığını belirtir. Şair yalnızlık duygusunu aşka da yansıtır. Ayrılık neticesinde üzüntü duyulan ilişkide yalnız kalma durumunu dile getirir. Arife Kalender, yalnızlık duygusuna farklı perspektiflerden bakar. Kimi zaman somut anlamda yaşanan yalnızlık kimi zaman ise daha çok metafor olarak karşımıza çıkar. Tüm bunların neticesinde sanatçı yalnızlığı derin anlamda işleyerek eserlerine yön verir.

1.1.2. Aşk

Arife Kalender'in şiirlerinde aşk, sıklıkla karşılaştığımız temalardan biridir. İlan-ı aşk, aşkın yarattığı çaresizlik, aşk uğruna çekilen cefalar, aşkın her hali "aşk" teması altında karşımıza çıkan konulardandır. Aşk duygusunu romantizm ile işleyen sanatçı ona çeşitli anlamlar da yükler.

TDK sözlük anlamı olarak birisine duyulan derin sevginin ifadesi olan aşk, şiirler ile yeni bir anlam da kazanır. Divan edebiyatında aşk duygusu cefa olarak karşımıza çıkar. Aşık, sevgiliye karşı derin bir aşk besler. Burada sevgili daha çok cefa çektiren, nazlı bir tip olarak karşımıza çıkar.

Modern edebiyatla aşk şairlerde farklı şekillerde görülür. Ahmet Hâşim'de aşk farklı şekillerde görülür. Kendisini beğenmeyen, çirkin bulan şair aşkta yara almıştır. Boşandığı eşi ve karşılıksız bir aşkla sevdiği Sabiha Hanım onun aşka yönelik bakış açısını oluşturur. Annesini de küçük yaşta kaybetmesi yine onun aşka ve kadınlara yönelik tavrını belirler. Şiirlerinde olumlu duygularla yaklaştığı kadın ve aşk denemelerinde olumsuz duygulara döner. Şiirinde görülen ilaheler, moda, spor, savaş ve asrileşme hevesinin etkisiyle başka bir yaratığa dönüşür. Kürk giyen, tırnaklarını uzatan, saç ve eteklerini kısaltan bu yaratık, artık insan dışında başka bir varlıktır.⁵⁷ Yahya Kemal'de aşk duygusu Celile Hanım'la ilgilidir. Nâzım Hikmet'in annesi ile aşk yaşayan Yahya Kemal şiirlerinde Celile Hanım'dan bahseder. Celile Hanım'dan

⁵⁷ Hacer Gülşen, Montaigne ve Ahmet Hâşim'de Aşk ve Kadın Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz-2013 Cilt:12 Sayı:46 (281-293),s.293

“ela gözlü pars” olarak bahseden şair onun için *Telâkî* ve *Sessiz Gemi* şiirlerini kaleme alır. Nâzım Hikmet’in karşı çıkmasının etkisiyle biten ilişki neticesinde Yahya Kemal *Sessiz Gemi* şiirini yazar. *Telâkî* şiirinde Yahya Kemal, Celile Hanım’a olan duygularından bahseder:

*“Yollarda kalan gözlerimin nûrunu yordum,
Kimdir o, nasıldır diye rüzgârlara sordum,
Hulyâmı tutan bir büyü var onda diyordum,
Gördüm: Dişi bir parsın elâ gözleri vardı.”*⁵⁸

Birçok şairde farklı şekillerde gördüğümüz bu duygu İkinci Yeni şairlerinde cinsellik ve erotizm ile açıklanır. Özellikle Cemal Süreya’da erotizm ile birleşir. Onun hayatında kadın ve aşk merkezdedir. Kadın ve aşk onda tensel olarak arzulanır. Şairin *Cigarayı Attım Denize* şiirinde aşka yönelik ifadeler vardır:

*“Biz eskiden de en aşağı böyleydik şenlen
Bir bulut geçiyorsa onu görürdük
Bir minarenin keyfine diyecek yoksa onu
Bir adam boyuna yoksulluk ediyorsa onu
Ne zaman hürlüğün barışın sevginin aşkına
Bir cıgara atmışsak denize
Sabaha kadar yandı durdu”*⁵⁹

Bireyselliğin ön plana çıktığı 80 sonrası Türk şiirinde aşk sık sık kullanılan temalardan biri olmuştur. Haydar Ergülen’in şiirlerinde de yoğun olarak işlenen imgelerden biridir. İnsanların olmasa olmazı olarak gördüğü aşk Haydar Ergülen için vazgeçilmez bir duygudur. Şairin kitabında yer alan “*Pul Nefes*” şiirinde aşkın önemine vurgu yapar:

*“(…)
kim yazdıya giderse mektup yerini bulmaz
attınız bu mektubu, şimdi almamak olmaz
gelişiniz mektupmuş, gidişiniz telgraf*

⁵⁸ Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul, 1974, s.130

⁵⁹ Cemal Süreya, *Sevda Sözleri Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2013, s. 21

pulundan eser kalmasa, aşk mektuptur, yırtılmaz!”⁶⁰

Şair aşk teması etrafında on altı tane şiir yazar. Arife Kalender’in aşka bakışı ayrılık ve özlem üzerine kuruludur. Bununla birlikte sanatçı aşkı, toplum tarafından kabul gören klasik kalıpların dışında da ele alır.

Arife Kalender, alışagelmemiş ifadeler ile şiirlerini kaleme alır. Bu anlamda *Acı Yeşil* kitabında yer alan *Bir Eşcinseli Sevdim* şiiri örnek gösterilebilir. Karşı cinse duyulan sevginin aksine hemcinsine duyulan sevgiye şiirinde yer verir:

“Yüzünün bir yanı benden ödünç

topuklu terlikler, kolsuz bluz

bana benziyordun her gün biraz

rujlarımı çalıyordun, çamaşırlar

ezberim şaşıyor

içinden sevdiğimi çıkaramıyorum

örneğimin erkeği böyle değil

tenim seni istiyor anla artık

durmadan kaçırıyorsun, durmadan

gerekçeler, çerçeveler ve şüpheli aşk...”⁶¹

Şiirlerinde cesur davranmayı sevdiğini söyleyen sanatçı *Seni Seviyorum Ahmet* şiirini kaleme almıştır. Şiirinde isim vererek – ki şiiri yazdığı dönemlerde kadınların erkek ismi vererek şiir yazma hoş karşılanmazdı- sevgisini dile getiren şairin çok sık kullanılan bir ismi seçmesi de dikkat çeker:

“Gözlerin yarı uykuluyken

Saçın dağınık, ayağın çıplak

Gripten yatarken, kavga ederken benimle

Küskün giderken işe

Görürüm perdenin gerisini, duvarın ardını

Adını parlatırım, tozunu alırım harflerin

⁶⁰ Haydar Ergülen, Üzgün Kediler Gazeli, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 15

⁶¹ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 27

Başka gök, başka mezar yok ki bana

Seni seviyorum Ahmet”⁶²

Şair bazen karşılıklı bazense karşılıksız aşkı anlattığı şiirlerinde genel itibariyle acı çeken aşığı dile getirir. Buna rağmen aşkın sonsuzluğuna da vurgu yapar. *Harfler Arasında* şiirini son dizelerinde “Sesim çekildi sesinden/ tıklattı yalnızlığı lodos/ ne desem aşk gitmiyor geceden”⁶³ diyen şair bir bakıma bu durumdan memnun kalmasa da bir kabulleniş içerisine girer. “artık ne şarkılar ne de şiir/ insan özlüyor ara sıra” diyerek özlemini belirtir.

Sanatçı aşkı ateş ile anlatır. Ona göre aşk, ateşte yanmaktır. Tüm bu yanmaya razı gelmektir. Her şeyden üstündür. Kalıplara sığmayan bir aşk portresi çizen şair ona sınırsız bir güç bahşeder. Şairin, aşk ve ateş imgelerini bir arada kullanması geleneksel kabulü gösterir. Divan edebiyatında sıkça karşılaştığımız imgede aşk uğruna ateşte yanma söz konusudur. *Şem u Pervane* mesnevisinde de bu ilişki karşımıza çıkar. “Kelebek” metaforu üzerinden aşk teması işlenirken aşk uğruna yanma vardır. Kitapla da aynı adı taşıyan *Gece Islıkları* adlı şiirinde bu konuya değinir:

“aşıktır telleri oynatan, ateşi yakan aşkıdır

Taşan tin, coşan beden ve kabına sığmayan beklediğimiz”⁶⁴

Sevgiliye ve aşka özlem duyan kişileri anlatan sanatçı beklenti oluşturur. Aşkı ateşle ilişkilendiren şair rüyalarında aşkı yaşamayı diler. Aşk onun için gerekli bir duygudur. Şairin ruhu aşkın özlemiyle, aşkın çaresizliği ile beslenir. Onun için adeta hava kadar su kadar önemlidir. Vazgeçilmez olan aşkı, sevgiliyi arada ayrılık da dahi olsa yine de yanı başında ister. Onsuzluğa razı değildir. *Yaz Üşümesi* kitabında yer alan *Suç ve Sevda* şiirinde ayrılık sonrası sevgiliden kopamama durumunu anlatırken aşkın da tanımını yapar:

“rüyalardan uyandım sonra

bir masaldan yenik döndüm

uyusam gelir misin yeniden

ateşi aşkla tutuştursak

⁶² Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 13

⁶³ Arife Kalender, *Yağmur Sandım Kendimi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 63

⁶⁴ Arife Kalender, *Gece Islıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 12

kanı kundaklamaktan başka nedir ki aşk”⁶⁵

Arife Kalender’e göre aşk hayatın içindedir. Yaşamın olmazsa olmazlarındandır. Hayatı düzenleyen unsurlardan biridir. Ona göre sevmek koruyucudur. İnsanın sevgi aşk olmazsa hayatta kalamayacağını savunan şair *Sevmeler Olmasa Donacağız* şiirinde bu tezini savunur. Arife Kalender, aşk olmazsa dünyanın dönmeyeceğini ifade eder. Şair *Yaz Üşümesi* kitabında yer alan *Aşkı Bekleyen Kadınlar* şiirinde aşkın olmazsa olmaz olduğunu dile getirir:

“umut açlığa benzer, bekleriz

Ekmek bekler gibi soframıza

Başta türlü sü zor, başka türlü sü olmayacak

Aşksız döner mi çark”⁶⁶

Aşk belirli kalıplara sığmaz. Kalplerde yaşayacak kadar küçük anlamsal olarak da bir o kadar büyüktür. Yaşanan aşkın büyüklüğü fark etmeksizin herkesi içine alacak şekilde var olur. Aşkın büyüklüğü seven kişinin fiziksel haliyle doğru orantılı değildir. Sanatçı toplu şiir kitapları içerisindeki *Gül Küstü* kitabında yer alan *Düş Dönüşleri* şiirinde aşkın büyüklüğüne yönelik izlenimine yer verir:

“Ufak tefek kadındım

Gölgelerim küçücük

Bu kadar büyük aşkı

Kimse ummuyordu bedenimden”⁶⁷

Arife Kalender’in şiirlerinde aşkın önemli bir payı vardır. Her şeye rağmen aşkla kalmayı isteyen şair Tanrı’ya da bu konuda adeta yalvarır. *Aşk Hesapları* şiirinde Tanrı ile konuşan sanatçının ondan istediği vardır. Ona göre en büyük ve güzel şaşkınlık bile aşktır. “tanrım, kullarını/ aşkla şaşırt, şaşırt aşkla...” diyen sanatçı aşkın ulviliğini ve evrenselliğini dile getirir.

Şair şiirlerinde aşkın büyüklüğünü ifade ederken karşısında hiçbir şeyin durmayacağını belirtir. Betimleyici bir dille aşkı anlatan Kalender, demire karşı bile

⁶⁵ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 45

⁶⁶ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 41

⁶⁷ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlyas Yayinevi, İzmir, 2011, s. 180

aşkın üstün geleceğini savunur. Bunu yaparken personasını demir ile özdeşleştirerek aşkın karşısında ezileceğini söyler:

“bir kapıyı sadece

camdan, çelikten, çitten

demirden bile olsam aşk ezip geçer”⁶⁸

Şaire göre aşk akıldan da üstündür. Divan edebiyatında da gördüğümüz bu duyguda akıl geri plandadır. Aşık ve sevgili arasındaki ilişkide aşk önemli bir yer tutarken akıl bir engeldir. Akıl hayatın gerçekliğini gösterirken Divan şairleri de akılı bir engel olarak görmüştür. Onlar daha çok aşık- sevgili eksenini benimsemişlerdir. Bu doğrultuda aklın realist tutumunu benimsemek istememişlerdir. Bu noktada Fuzuli’nin şiirleri önemlidir. Aşk ve ıstırap şairi olarak bilenen Fuzuli, şiirlerinde Allah’a ulaşmak ister. Ondak uzak kalışın yarattığı hüznü anlatırken akılı bir düşman, karşıt bir unsur olarak görür. Mecnun nasıl Leyla’yı severken aklını kaybettiye Arife Kalender’e göre de aşk akıldan bağımsız olarak yaşanır. Delilik olarak açıkladığı bu duyguyu Aşk Delidir şiirinde şu şekilde açıklar:

“(…) açıklayamaz

Düşer her şey yerinden

Yerli yerinde durmaz

Akıldan nasıl çıkılır dışarıya

Aşkla canım aşkla”⁶⁹

Arife Kalender’in şiirlerinde imkânsız aşkı anlatır. Divan edebiyatında görülen imkânsız aşk burada da benzer şekilde işlenir. Divan edebiyatında aşık- sevgili- rakip üçgeni etrafında seyreden imkânsız aşk burada da benzer açılardan görülür. Şair *Kız Kıza Konuşmalar* şiirinde aşkın imkânsız oluşunu anlatır. “evliydi sevdiğin adam” diyen şair aşığı günahkar olarak görürken sevgilinin eşini ise rakip olarak görür. Şair aşkın imkânsızlığına tek bir pencereden bakmaz. Aşkın çok boyutlu oluşunu göstermek isteyen şairin işlediği bir diğer imkânsız aşk da zengin erkek- fakir kız ayrımıdır. Kalender bu çatışmayı yaratarak aşkın zorluğunu ortaya koyar:

“beyaz kalır mı düşlerimiz

⁶⁸ Arife Kalender, *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 36

⁶⁹ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 397

Yine yazalım mı kar üstüne

Ben bir şairi severdim

Kolejli zengin bir oğlan

*Uzak düşerdi aşk ikimize*⁷⁰

Arife Kalender şiirlerinde aşkın sadece güzel taraflarını ya da imkânsız oluşunu anlatmaz. Bazı şiirlerinde aşk ile ayrılığı da anlatır. Attila İlhan'ın " *çünkü ayrılık da sevdâya dâhil/ çünkü ayrılanlar hâlâ sevgili* "⁷¹ dediği gibi sanatçı da ayrılığı aşkla birlikte işler. Sanatçı ayrılığın ardından toparlanamaz. Adeta sevgilinin gidişiyle birlikte kendinden bir parça da gider. Arife Kalender bu durumu *Gittiğin Gece* şiirinde "bir dünya yitirdim" diye açıklar. Bununla birlikte ayrılığı kabullendiği şiiri de vardır. Sanatçı bir bakıma kendisini ayrılık fikrine hazırlamış artık aşkında yapabilecek bir şeyi kalmadığını fark etmiştir. *Yeni* şiirinde aşkın bitişini anlatır:

"Ah!

Ne çok eskittim seni

Yüreğimde

Seve seve"⁷²

Arife Kalender aşk konulu şiirlerin aşkın büyüklüğünü ve önemini anlatmakla birlikte aşk ile gelen ayrılığı da anlatır. Bununla birlikte sanatçı şiirlerinde bir tür ilan-ı aşk da eder. Söylediği bu aşkı "Gözlerin/Gözlerime bir orman akıtır" diyerek açıklayan şair, aşkın büyüklüğünü ve aşkın yaşadığı bu duruma açıklık getirir.

Aşk, kendinden çıkıp sevgilide var olmaya başlamaktır. Şair, *Adım Adresindir* şiirinde kendisinden ödün verir. Kendi değerlerinden, benliğinden vazgeçerek, sevgiliyi önde tutar. "Bende otur/ Adım adresin olsun"⁷³ diyen sanatçı için iki ayrı kişi yoktur. Aşık da maşuk da tek bedendedir.

Sanatçı şiirlerinde platonik de olsa aşkı anlatır. Sevgiliyi düşleyerek onunla hayaller kurar. Onunla yapmak istediği ama yapamadığı şeyleri hayal eder. Bunu yaparken ise kimi zaman ona seslenir kimi zaman ise kendi içinden onunla konuşur.

⁷⁰ Arife Kalender, Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II, İlya Yayinevi, İzmir, 2011, s. 323

⁷¹ Attilâ İlhan, Ayrılık Sevdaya Dahil, Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 77

⁷² Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayinevi, İzmir, 2011, s. 232

⁷³ Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayinevi, İzmir, 2011, s. 132

Sanatçı uzaktan da olsa sevmeye devam eder. Cemal Süreya'nın *"Biliyorum Sana Giden"* şiirinde olduğu gibi sanatçı uzaktan sevmeye devam eder:

"Kaç kez sana uzaktan baktım 5.45 vapurunda;

*Hangi şarkıyı duysam, bizimçin söylenmiş sanki"*⁷⁴

17 Numaralı Otobüs şiirinde sanatçı otobüs beklerken ve otobüste sevgiliye dair düşlerini paylaşır. Sevdiği kişiyi düşlerinde de olsa uzaktan sever:

"şimdi bir vapura binsek

adalarda eski köşke doğru

hazırlansa mimozalar, salkımlar

denize ay düşse, sallansa kayık

duraktan durağa ıssız

*aramızda bir dil edinsek"*⁷⁵

Sanatçı aşkın iki kişilik yaşandığı şiirler de yazar. *"Aşk Da Yorulur"* şiirinde iki sevgiliyi anlatır. Özne yerine kendisini koyan sanatçı sevgiliyle birlikte olduğu bir portre yazar:

"dizin dizime değişiyor, rakılar boz bulanık

yüzümüzde sevda portrelerinin karakalem çalışması

tabaklarımızdaki balık iskeletine bakıyoruz

kemancı Itri'den, biz mahilerinden mahmur

*giderken yorgun, tipi yemiş ve uykusuz"*⁷⁶

Sanatçı aynı şiirinde sevgili olmayınca hissettiklerini belirtir. Ona göre sevgilinin gidişinden sonra yalnızlık gelir. Onu unutmak için başka şarkılar, aşklar bulmaktan bahseden şair "aşk da yorulur çok bedende gezmekten" diyerek ayrılığın ardından yaşanabileceklerini sevgiliye açıklar.

Sanatçı *"Kış ve Hançer"* şiirinde iki tane sevgilinin görüntüsünü anlatır. Yan yana oturan iki sevgiliye dışarıdan bakan şair onların nasıl görüldüğünü paylaşır. Aşkı ölüm ve yaşamak arasındaki bir hançer olarak tarif eden Arife Kalender sevgililerin arasındaki bu aşkın bitmeyeceğini savunur:

⁷⁴ Cemal Süreya, *Sevda Sözleri Bütün Yapıtlar Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 323

⁷⁵ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 370

⁷⁶ Arife Kalender, *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 20

*“İki kişi
geceyi genişletiyor
yaş mı, kuru mu oturdukları yer
ay, yüzünün yarısını örtmüş
yarısı yolda
suya düşmüş
Heyy yârim
say ki bu yol süreceğ
say ki her daim sevdâ
solmadan mavi aşk, kırmızı aşk
buharlı dudaklarda böyle öpüşecek”⁷⁷*

Arife Kalender beşerî aşkın yanı sıra ilahî aşkı da konu edinir. Allah aşkını anlattığı “*Durakların Kuşları*” şiirinde Tanrı’ya ulaşma, onun yolunda kendinden geçme gibi durumlara yer verir. Sanatçı şiirde dinî terimler arasında olan göğün yedi katına da atıfta bulunur:

*“Yedi kat yüksek, yedi kat derinlerde aradığım
durağımın adı, kanadımın dinlendiği yer aşktı
yakalanmayan bir kuştur- uyusam da uyansam da
bir dala yuva yapar, uçar gider bir daldan
ol cananları da aşk yüzünden astılar”⁷⁸*

Şair burada kullandığı “7” sayısıyla göndermede bulunur. İslamiyet inancı başta olmak üzere Hristiyanlık ve Yahudilikte “7” rakamı önemli bir rol oynar. Buna göre Tanrı ile dünyayı bir araya getiren, onları birleştiren bir sayı olarak yer alır. Yedi tane gezegen olması, Hz. Muhammed’in Miraç gecesi göğün yedinci katına çıkması, Nuh Tufan’ında büyük kıyametin gemiye binildikten yedi gün sonra başlaması yedi rakamının önemini göstermektedir. Sayının birçok şeyi içermesi ise araştırmalara konu olmuş ve tarihi bir yapısı ortaya çıkmıştır. Bu tarihi düşünüş ise gezegenlerin varlığı ile ilişkilendirilir.

⁷⁷ Arife Kalender, Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 337

⁷⁸ Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 235

Yedi ile ilgili sembolizm her ana karşımıza çıkmaktadır. Yedi sayısı ile ilgili sembolizmin kökeninde eskiden yedi gezegen olduğuna inanılması vardır. Dünya sabit, bütün gezegenlerin onun etrafında döndüğüne inanıldığı için bu gezegenler Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter, Satürn, Ay ve Güneş'tir. Eskiden her gezegenin bir gök katında olduğu düşünülmekte olduğundan "Göğün yedi katı" deyişi o günlerden kalmadır. Aynı şekilde "yukarıda olan aşağıda olanla aynı olduğu" için yerin de "yedi katı" vardı. Bazı ezoterik öğretilerdeki yedi basamaklı inisiyasyon da sembolik olarak göğün yedi katına ulaşmayı ifade etmektedir. Eskiden her gezegene bir kutsal gün olduğu için bir haftada yedi gün vardır. Haftanın günlerinden Pazartesi Ay, Salı Mars, Çarşamba Merkür, Perşembe Jüpiter, Cuma Venüs, Cumartesi Satürn, Pazar ise Güneş ile alakalıdır.⁷⁹

Dini bir terim olarak ise gök yedi kattan oluşmaktadır. Her katın bir anlamı bulunmaktadır. Tanrı ise bu katlar arasında en son katta yani yedinci kattadır. Sanatçı da şiirinde buna atıfta bulunur. Yedi kat yüksek ve yedi kat yerde aşk aradığını söyleyen sanatçı ilahi aşktan-Tanrı aşkından- bahseder. Bu aşkı kuş olarak da adlandırması Mantıku't-Tayr mesnevisine bir göndermedir. Zira burada da Tanrı aşkını bulmak için kuşlar yola çıkmış en sonunda bu aşkı kendi içlerinde bulmuşlardır: *"bir dala yuva yapar, uçar gider bir daldan ol cananları da aşk yüzünden astılar"*⁸⁰

Aşıkların asılmasını, Tanrı uğruna kişilerin canlarını verişlerini, ona ulaşmak, onunla bir olmak için bedenden vazgeçip ruhlarını ona sunmalarını anlatır. Mutlak aşka ve sabırsızlıkla beklenen mutlak vuslata bu şekilde erişilebileceği düşüncesi hakimdir. Onlara göre aşkın en güzel en kâmil hali de bu şekilde canından vazgeçmektir. Sufilerin aşk uğruna kendilerine çektirdikleri çilelerin sonucu olan bu ölüm Tanrı ile bir olma anlamına geldiğinden dolayı onlar tarafından mutlulukla karşılanır.

Aşkı farklı perspektiflerden işleyen şair, ona çok boyutluluk katar. *Seni Seviyorum Ahmet* şiirinde olduğu gibi kimi şiirinde ilan-ı aşk ederken *Kız Kıza Konuşmalar* şiirinde de aşkın imkânsız oluşunda bahseder. Aşkı ateşte yanmak olarak anlatan sanatçı ayrılığın sevdaya dahil olduğunu belirtir. Beşerî aşkla birlikte ilahî aşkı

⁷⁹ Dharma Ansiklopedi Dizisi, Semboller, Dharma Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 45

⁸⁰ Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s.235

da anlatan sanatçı aşk duygusuna her yönden değinir. Akıl ile aşk arasındaki çatışmayı da anlatan şair, aşkı her yönden üstün görür. Aşk uğruna yapılanları ise aşkın büyüklüğü ve derinliği olarak adlandırır. Ona göre aşk bitmesi olanaksız bir duyguyken hayatta da olmazsa olmazdır.

1.1.3. Doğa

İnsanoğlunun doğa ile ilişkisi çok eski dönemlerde başlar. Sözlükteki anlamlarıyla “Kendi kuralları çerçevesinde sürekli gelişen, değişen canlı ve cansız varlıkların hepsi, tabiat, natür, insan eliyle büyük değişikliğe uğramamış, doğal yapısını koruyan çevre, tabiat”⁸¹ doğa insanoğlunun başlangıcıyla birlikte var olmuştur. Doğanın besleyici yönü ile güzelliği ise şairlerin şiirlerinde kullandığı vazgeçilmez bir tema haline gelmiştir.

Doğa, geçmiş dönemlerde insanlar tarafından anlaması güç bir unsur halini alır. Doğanın değişmesi, mevsimler, doğa olaylarının ne olduğu, nasıl olduğu bilinmediği için insanlar bunları çeşitli doğaüstü olaylar ile anlamlandırmaya çalışmış ve bunları çeşitli tanrılarla özdeşleştirir. Bunun örneklerine Yunan mitolojisinde sık sık rastlarız. İlk Yunan tanrıçası Gaia mineral haliyle topraktı; kayaları ve kumları, dağları ve ovaları vardı. Onun bu katı ve görünüşte atıl durumundan, yeni bir hayat potansiyeli barındıran titreşimler oluştu.⁸² Persephone ile bahar gelirken Daphne ise defne ağacının temelini oluşturur. Sadece Yunan mitinde değil Kuzey Avrupa mitinde Ymir ile gökyüzü anlamlandırılırken Türk mitinde ise Kuyaş Güneş tanrısı, Boz Tengri ise toprak ve bozkır tanrısı olarak doğanın betimlenmesinde rol oynar. Sanatçılar ise yaşanan bu değişimi ve insanların doğayı tanıma çabasını eserlerine yansıtarak paylaşırlar.

Türk şiirinde Fuzuli, Nedim, Nabi gibi isimler divanlarında doğa konusunu ele alırken Halk şiirinde doğa daha çok bir ev gibi gözükmekte olup pastoral bir kimlik taşır. Bu şiirlerde tabiat somut ve soyut anlamlarda kullanılır. İnsan ruhunu açıklamak üzere doğadan yardım alınır. Mesela denizin taşıp kabarmasını öfke duygusunu anlatırken denizin ya da suyun durgun dalgasız oluşu ise kişinin ruh halinin sakinliğini gösterir. Türk şiirinin ilk zamanlarında doğa güzelliği ve dokusuyla süregelirken

⁸¹ <https://sozluk.gov.tr/>

⁸² Kolektif, Mitoloji Kitabı, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 20

Tanzimat edebiyatıyla birlikte buhranlardan kaçış merkezi olarak görülür. Roman ve öykülerdeki karakterlerde yaşanan depresyon, bunalma, sıkılma gibi durumlarda tabiat onlar için rahat edecek, bu sıkıntılardan kurtulmalarına yardım edecek bir ilaç, sağlıklı bir ortam olarak ele alınır. Servet-i Fünun edebiyatında da doğa/tabiat başlıca kullanılan temalardan biri olmuştur. Özellikle Cenab Şahabeddin, şiirlerinde doğa temasını parnasizm, sembolizm gibi edebiyat akımları ile kullanır. Doğa ile din arasında ilişki kurar:

“Bakın bir kuş temâşâ-yı tabîatle mübâhîdir

Lisân-ı hâli der: “Bak bak şu gökler, lâ tenâhîdir.

Bu yıldızlar, bu zulmetler bütün sun’ı İlâhîdir.”

Füyûzat-ı İlâhîyi nasıl ta’dât eder bir kuş!”⁸³

Tevfik Fikret’in şiirlerinde doğa karşımıza farklı şekillerde çıkar. Şairin dinî inancının olduğu dönemde doğa, Allah’ın kudretinin yansıması, onun varlığına bir delildir. Dinî inancını yitirdiği dönemde ise doğayı övmeye devam eden şair, Allah’a karşı öfke doludur. Şair Sis şiirinde doğa ve Allah ilişkisine değinir. Ona göre doğa içinde her türlü nimeti barındırırken insanoğlu her türlü nimeti gökyüzünden/Allah’tan dilenmektedir. Tevfik Fikret bu durumu eleştirirken bunu yapan insanların tutumunu sahte bulur:

“Ey fazl-ı tabîatle en âmâde vü mün’im

Bir fîtrata makrûn iken aç, âtıl u âkim,

Her ni’meti, her fazlı, hep esbâb-ı rehâyı

Gökten dilenen züll-i tevekkül ki... mürâyî!”⁸⁴

Cumhuriyet dönemi edebiyatında doğa farklı bir biçimde karşımıza çıkar. Bu zamana kadar kaçış metaforu olarak gördüğümüz doğa bu sefer şairlerin bilinçaltılarını yansıtmak amacıyla kullanılır. Gerçek olgulardan kaçan şairler, bilinçaltılarında yatan travmalarını anlatmak için doğa unsurlarından yararlanırlar. Edip Cansever’in *Ölü Sirenler* şiirinde doğa olumsuz değerlerle ifade edilir:

“Gerçekte duymadığım sesler bitti

Öğleye doğru bir gökgürültüsü yalnız

⁸³ Cenab Şahabeddin, *Bütün Şiirleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 46

⁸⁴ Tevfik Fikret, *Rübâb-ı Şikeste*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 298

*Karıştırdı ortalığı bir süre
Gök akıttı bir parça yağmurunu
Ve deniz kuşları umutsuz
Anyarken kokularını gölgelerinde
Sıyırdı bir iki bulutu güneş de
Yığılıp kaldı yorgun
Denizin gözbebekleri üstünde.”⁸⁵*

Zamanın ilerlemesi ile doğaya bakış açısı da değişir. Yazın dünyasında kendisine farklı açılardan bakılan tabiat, yeşilliğinin ve güzelliğinin dışında insanlar tarafından tüketilmesiyle de anlatılagelir. Sakinliği ile ön plana çıkarken daha sonraki dönemlerde fabrika bacalarından çıkan dumanlar, atıklar, ağaçların fütursuzca kesilmesi gibi sorunların yaşandığı dile getirilir. Şairler ise doğanın dönüşümünü eserlerinde işlerken sadece aydınlık tarafını değil karanlık tarafını da aktarmaya başlarlar.

Arife Kalender, eserlerinde doğayı işleyen sanatçılardan biridir. Çocukluğunda beri doğa ile iç içe büyüyen şair için tabiat vazgeçilmez parçalardandır. Tabiatın güzelliğini şiirlerine yansıtan sanatçı onun güzel taraflarını anlatmakla birlikte doğanın uğradığı katliamlara da sessiz kalmayarak bu söylemlerini şiirleri aracılığıyla paylaşır. Şair bu bağlamda on tane şiir yazar.

Arife Kalender *Yaz Üşümesi* kitabında yer alan *Ağaç II* şiirinde ağaçla konuşur. Ağacı kişileştirerek onun korkularına yer verir. İnsanlar tarafından zarar göre ağaçların korkularını anlatır:

*“kim fısıldadı kulağıma
korkuyorum yangından, testereden
dallarıma ölüm korkusu sakladılar”⁸⁶*

Deli Bal kitabında adeta tabiatın resmini sözcüklerle çizer. *Kaçkar* şiirinde Kaçkar dağlarını anlatarak onun görüntüsünü dile getirir. Beyaz ile ilişkilendirdiği dağdan yalnız ve kibirli olarak bahseden sanatçı dağı Tanrı ile özdeşleştirir. Şiirde aynı zamanda tabiata zarar verilmemesi gerektiğini de belirtir. Öğüt verircesine hayvanlara,

⁸⁵ Edip Cansever, *Sonrası Kalır 1 Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2011, s. 489

⁸⁶ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 20

derelere, sulara kısacası tabiatı oluşturan herhangi bir unsura dokunulmaması gerektiğini söyler:

“cimri güneş bir dokunsa buzlara

puslanır tepe, çöker sis

kimin fırçasıdır silinir çizgi

Fırtına Vadisi’nden yukarıya

örümcek ormanlarının uğultusu

bir anda gündüz geceye döner”⁸⁷

Maviler De Eskidi kitabında yer alan *Filizkıran Fırtınası* şiirinde atlara yer verir. Şiirde filizkıran fırtınasının⁸⁸ ardından yaşanan olaylara yer veren sanatçı bunu atlar üzerinden yapar. “Tepindi/ Sudan atlar/Sabaha kadar sahilde” diyen Kalender, yaşanan fırtınadan ötürü suların taşıp kabarmasından dolayı atların huzursuz olduklarını söyler. Bununla birlikte fırtınanın dinmesinden sonra ise ortaya bir boşluk çıktığını dile getiren şair azgın suların sakinleşip geriye çekildiğini söyler.

Arife Kalender *Fırat* adlı şiirinde Fırat nehrinden bahseder. Tarihi bir hayatı olan nehir birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Euphrates, Ufratu, Purattu gibi isimlerle bilinen nehrin doğuş yeri Türkiye olmakla birlikte Türkiye dışına dökülür. Arife Kalender şiirinde nehrin çağlar boyu varoluşunu anlatır. Aynı zamanda nehri ölüm olayı ile de ilişkilendirir. Bunu yaparken nehre söz veren sanatçı “Nice kollar taşıdım /Nice başlar ana bağrından alınmış” diyerek birçok kişinin sularında can verdiğini söyler. Fırat Nehri’nin ölümle ilişkisinin efsanevi tarafına yer verir.

“Kadim zamanlarda bölge halkının inandığı “Euphrates” isminde bir pagan tanrısı varmış. Bu tanrı bir gün eşinin yanında yatan öz oğlunu yabancı biri sanıyor ve öldürüyor. Daha sonra üzüntüsünden kendisini Fırat Nehri’nin derin sularına atıyor ve kayboluyor. O günden sonra insanlar Fırat’a yaklaşımdan dahi korkar olmuşlar. Nehirde kim boğulsa ve nehir suyu azalsa hep bu tanrının gazabına bağlarlarmış. Zaman içinde bu gazaptan ve kılıktan da korktukları için her yıl bir çocuğu Fırat Nehri’ne atarak kurban verir olmuşlar. Günlerden bir gün Dersim’li bir Pir, Aşmuşat’tan (Elâzığ Palu’ya bağlı Örencik köyü, Eski ismi Aşmuşat, Xarebe, Güllüşkür köprüsünün birkaç km güney-doğusunda) geçerken büyük bir kalabalık görür. (Ermeni anlatımlarında bugün Kovancılar, kapuaçmaz mevkinde ziyaretgahı bulunan Müslümanlarca Heybet Baba denilen, gerçekte bir Ermeni Hristiyan evliyası olan Haybad oradan geçmiştir). Pir, bakar ki kimisi ağlarken kimisi de sevinç içerisinde. Ağlayanlara “Niçin ağlıyorsunuz?” der. Ağlayanlardan birisi; “Yılda bir kez Fırat’a

⁸⁷ Arife Kalender, Deli Bal, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 69

⁸⁸ Filizkıran fırtınası denizciler tarafından kullanılan bir kalıptır. Buna göre mayıs ayının 16/17 ‘sine denk gelen bu fırtına şiddetli esmesinden ve bitkilere zarar vermesinden dolayı bu adı almıştır. Sanatçı bu fırtınanın ardından yaşananları dile getirir.

kurban edilmek üzere bir çocuk suya atılır, bu yıl sıra bizim çocukta” der. Döner gülenlere sorar; “Siz ne için gülersiniz?”. Onlar da “Kurban verdiğimiz de Fırat yükselecek, bolluk bereket olacak” der. Pir, hemen gider ve çocuğun suya atılmasına engel olur. Tabi bölge halkı Pir’e olan saygılarından dolayı durur ve Pir’in ne yapacağını beklerler. Pir, bir deri parçasının üzerine; “Akıyorsan ilk aktığın günden daha hızlı, daha güür ve daha berrak ak, akıyorsan ahirete kadar Xwade’den (Allah’tan) dileğim kurursun, aldığın can sana yeter, bir de kurban edilen çocukları nasıl kabul edersin, sen bu kadar zalim misin?” yazar ve Fırat’a atar. Ardından “Getirin bir koç kurban edin” der. Koç kurban edilir, yenilir içilir ve bir bayram gibi her yıl tekrar edilir. Artık, Fırat’ın suları daha güür, daha berrak akmaktadır, toprak suya doymakta bolluk bereket içerisinde bölge zenginlik ve refahın merkezi olmaktadır. Her yıl koç kırpmı zamanında kurbanlar kesilir, halaylar çekilir ve fakir fukara, yolcu yetim ve kimsesizler duyurulmaktadır.”⁸⁹

Sanatçı aşkı anlatmak için de doğadan yararlanır. Doğaya ait unsurları kullanarak “*Bahar Erinci*” şiirinde menekşeye başvurur. Bağlılığı ve alçak gönüllüğü temsil eden menekşeyi şair sevdanın toprağına ekmek için kullanır. Sevdayı toprak olarak düşünen sanatçı, bu sevdanın uzun sürmesi için menekşe ekerek olumlu bağlılığı ve hoşgörüyü diler.

Arife Kalender *Çoğul İklim Alacası* şiirinde yağmurlu bir gece tasviri yapar. Yağmurun insanlar ve doğa üzerindeki tesirinden bahseder. Bunu yaparken yağmur ile araya fırtınayı da ekleyerek yağmur altında yaşananları dile getirir:

*“O yağmur ne yağmurdu
ıslattı birini gelecekmiş beklerken*

*Mevsim çiçeğini uçurdu
ağacın dallarında dondu soğuk*

*Camları puslu taşıtlardan
indi kimler bindi- fırtına koptu”⁹⁰*

Arife Kalender doğadan yararlanırken sadece bitki ya da su gibi unsurları kullanmaz. Doğanın tüm nimetlerinden istifade eden sanatçı hayvanları da unutmaz. Filizkırın Fırtınası şiirinde atlara yer veren şair *Yılan Otu* şiirinde ise tüm dikkatini yılanlara yöneltir. Çoğu kişi tarafından korkuyla ya da iğreti ile karşılanan yılanlara

⁸⁹<https://www.elazighakimiyethaber.com/yazi/ahmet-turan-ucar/palu-firat-nehri-efsanesi/29707/#:~:text=%C5%9Eimdi%20gelelim%20efsanesine%3B,derin%20sular%C4%B1na%20at%C4%B1yor%20ve%20kayboluyor.>

⁹⁰ Arife Kalende, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlyayayinevi, İzmir, 2011, s. 183

daha farklı açılardan bakmaya çalışır. Yılanların da tabiatın bir parçası olduğunu gösteren Arife Kalender onlarla yüz yüze gelme anını yazar. Burada yılanların neşeli olduklarını kendisine tebessüm ettiğini belirten sanatçı herkesin aksine onların güzelliğini anlatarak bundan mutluluk duyar:

*“Suya uzatmışlar ayaklarını
gülücüklerle baharda
uzun süre gözlerime baktılar
yüzlerimizi düşündüm
tebessümlerin gerisinde
yılanlar
yılancıklar”⁹¹*

Arife Kalender *Acı Yeşil* kitabında yer alan *Yük Vagonu* şiirinde doğayı anlatır. Şiirde her vagona bir rol biçer. Her vagonun yükü farklıdır. Birinci vagona aşk ve ihtiras varken ikinci vagona savaşlar ve insanların birbirlerine doğrulttukları silahlar vardır. Bu trenin son vagonunda ise ağaçlar yer alır. Bu vagona ağaçların yaşadıkları, yaşamak zorunda oldukları durumları anlatarak bir bakıma eleştirilerde bulunur. Ağaçların birçok şeyi üstlendiğini söyleyen sanatçı onların güzelliğini anlattığı gibi yaşadıkları olumsuz şeyleri söylemeden geçmez:

*“üçüncü vagona ağaçlar
Heyelanlar içinde damarda yangın
Su onda yükselir yeşile, deprem onu sarsar
Nice dal altı, su üstü bulut
Onun da harı var, boranı var
Hazan mevsiminde ağaçtan gazeli sorar”⁹²*

Arife Kalender *Kadın Burcu* Kitabında yer alan *Ay Sallanıyor* şiirinde 1999 yılında meydana gelen ve binlerce kişinin ölmesine yol açan depremi anlatır. Yaşanılan bu deprem sonucu Yalova’da 2504 kişi hayatını kaybeder. Sanatçı şiirinde depremden etkilenen Yalova’nın görüntüsünü çizer. Şair ‘toprak anaya’ seslenerek bu

⁹¹ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlyayayınevi, İzmir, 2011, s. 241

⁹² Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayinevi, İstanbul, 2014, s. 72

olaydan dolayı ona yalvarır. Dizlerini sallama diyerek depremin kaynağının o olduğunu ifade eder. Yaşanılan yıkımdan sadece insanlar değil diğer canlıların da etkilendiğini belirtir. Yaşanılan olaydan dolayı toprağa yalvararak bu olayın bitmesini ve sakinleşmesini diler. Sanatçı aynı zamanda etkiyi arttırmak için de kelime düzenini farklılaştırarak harf tekrarlarını kullanır:

*“toprak ana sallama dizlerinde
kaplumbağa korkuyor karıncalar kaçamaz
masal değil anlattığın, ninni değil uğultu
korktu sesinden deniz çakıllar savuruyor
böğürtlen kökünde yolundu şaşırdı su
uyu artık hırçın kabuk*

Ayy ayy, ay sallanıyor!... “93

Harf Bekçisi şiirinde baharın gelişini anlatır. Çiçeklerden de söz ederek onların açma zamanıyla ilişki kurar. Şiirde leylâk ve gelincik çiçeklerini örnek gösteren sanatçı nisan mayıs aylarında renklenmeye başlamasıyla ilkbaharın gelişini vurgular. Kışın sıcak yerlere göç eden kuşlar ise baharın gelişi ile tekrar evlerine kanat çırpırlar:

*“ekmek kokuyordu odalarımız
kumru mu serçe mi kentlere kanat
yakında leylâklar açar diyordum
ya da mektup gelir
bir yanından yırtılır toprak
hızla öper nemli yerinden güneş onu
nemli yerinen fırlayan çığlık
konar gelinciğin dökülen yaprağına
şaşırdınız”94*

Arife Kalender’in doğayı anlattığı şiirlerinde tarihsel ve mitolojik art alanı ile kullandığı görülmektedir. Yer yer doğanın güzelliklerinden bahsederken yer yer de

⁹³ Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 287

⁹⁴ Arife Kalender, Gece Işıkları, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 26

doğanın katledilmesinden, doğanın insanoğluna ve kendisine zarar verişinden bahseder. Sanatçı tabiat ile konuşarak onların yaşadıkları olumsuz olayları anlatır. Doğanın acımasızca katledilmesini eleştirel bir şekilde anlatırken daha etkili olması için ağaçların gözünden anlatır. Doğal afetlere yer vererek bu olaylardan tabiatında zarar gördüğünü söyler. Genel itibariyle şair doğadan hem olumsuz hem de olumlu yönden faydalanarak eserlerini oluşturur.

1.1.4. Biyografik İzler

Biyografi, bir kişinin hayatını anlatan edebi türdür. Fransızca biographie “yaşam öyküsü” sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Eski Yunanca biographia βιογραφία sözcüğünden alıntıdır.⁹⁵ Daha çok sanatçıların, bilim insanlarının, siyasetçilerin hayatlarını anlatmada kullanılan bir türdür.

Bir yazar eser meydana getirirken farkında veya farkından olmadan kendi yaşamından parçaları eserine yansıtabilir. Bu bilinçli yapıldığı gibi bilinçsizce de yapılabilir. Geçmiş yaşantıları, bilinçaltına itilmiş duyguları sanat eserleri ile bilinç düzeyine çıkar. Mesela Peyami Safa’nın *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* adlı eseri bu noktada önemlidir. Zira bu eserinde sanatçı, kendi çocukluk zamanlarından parçaları anlatır. Aynı şekilde Sabahattin Ali *Aldırma Gönül* şiirini Sinop Cezaevi’nde yazar.

Biyografik eserlerde bilinçaltında gizlenen duygular ortaya çıkar. Şair bilinçdışında sakladığı karanlık arzularını, gizli dürtülerini bu yola anlatır. Şiir bilinçaltının ürünüdür ve yazar şiir üretirken bastırılmış bilinçaltı arzularını ifade etmek için çaba göstermektedir. Şiir bir tür rahatlama ve dinginlik sağlar; yaşamın sıradan tekdüzeliğine karşı bir tepki, fantastik olana doğru bir gidiş, fazla dolu olan zihinleri rahatlatan, duyguların güvenli ve düzenli olarak ifade edildiği bir yoldur. Zihinsel denge ve rahatlamanın yanı sıra, rüya ve şiir somutlaşan duyguların uzlaşarak açığa çıkmasıdır ve dolayısıyla şairin esin dünyasıyla dış dünya arasında bir çatışma sonucu ortaya çıkar şiir.⁹⁶ Sanatçı böylece bilinçaltında yatan duygu ve düşünceleri şiir ile anlatarak kendi benliğini rahatlatır.

⁹⁵ <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/biyografi>

⁹⁶ Özlem Özen, Psikanaliz ve Edebiyat: İki Terapötik Yoldaş, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 2020 (Araştırma Makalesi), s. 11

Sosyal bilimler içerisinde insan araştırmaların genel çekirdeğini oluşturur. Bu bağlamda edebiyat ve psikolojinin de asıl konusu haline gelir. Sanatkârın içinde bulunduğu ruh hali, eserlerini oluşturma sürecinde edebiyat ile psikolojinin bir araya gelmesine yol açar. Ortaya çıkan eserlerde bilinçaltına yönelik ifadelerin olması psikanalitik eleştirinin de doğmasını sağlar. Bu eleştiri ile sanatçının duygusal durumuna yaklaşılmış, eserlerini yorumlarken o sanatçının hayatına dair bilgiler edinilmesini kolaylaştırmıştır. Böylece sanatçı ile eser arasında bağ kurulmasına olanak sağlar.

Her kişinin benliği kendisine özgüdür. Bireyi diğer insanlardan farklı yapan özelliklerden biridir. Bunlardan biri de benmerkezcilik dediğimiz kavramdır. Türkçede ‘beniçincilik’ olarak adlandırılan benmerkezcilik kavramı “kendi dünyasını dünyanın tümü olarak gören, kendi değerlerini bütün dünya için geçerli sayan dünya görüşü”⁹⁷ olarak açıklanır.

Türk edebiyatında edebî kişilik eserlerde kendisini gösterir. Divan edebiyatında fahriye bölümünde gördüğümüz bu özellik ilerleyen zamanlarda edebiyatın diğer türleri arasında da kullanılmaya başlar. Bu yöntem ile sanatçıların hayatına dair bilgiler ile eserler arasında bağdaşım kurarak eserler yorumlanır.

Birçok sanatçı, eserlerinde kendi hayat hikâyelerinden parçalar sunar. Bu sunuş şairin yaratıcılığını da etkiler. Kaleme aldıkları eserde tematik unsur olarak gördüğümüz benmerkezcilik eseri oluşturmada yardımcı olur. Şairlerin bilinçaltılarında yatan travmalar, geçmişin izleri onların eserlerine yön verir.

Arife Kalender de kendi özgeçmişini eserlerinde işler. Sanatçı bu durumu “Şair önce kendisinden, çevre ve yerinden yola çıkar.”⁹⁸ sözüyle açıklar. Başta babası olmak üzere annesi, ablası ve kızını anlattığı şiirlerinde çocukluk anılarından da bahseder. Kendi geçmişini anlattığı bu şiirler on sekiz tanedir.

Arife Kalender *Sıfatsız* şiirinde ailesinden ve onların görüşlerinden bahseder. Yaşadığı dönemden ve coğrafyadan ötürü baskı altında büyüyen sanatçı cinsiyet ayrımcılığına uğrar. Kadınların söz hakkının olmadığı, ‘namus’ düşüncesinin daha çok kız çocuklarına yüklendiği bir ortamda büyüyen şair bu duruma isyan eder. Bu düşünceden kurtulmaya çalışarak annesiyle çatışır. Kendisini baskıladığını söyleyen

⁹⁷ Bedia Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1975, s. 28

⁹⁸ EK-1

Arife Kalender mecazen annesini terk ettiğini söyler. Aslında terk ettiği onun düşünce ve fikir yapısı, kendisine uygulanan baskıdır. Annesinin kendisini sıfatsız bıraktığını dile getiren Kalender, kendi kimliğini bulmaya çalışır.

Aslen Malatya doğumlu olan sanatçı *Sen İstanbul'a Aldırma* şiirinde Malatya'dan İstanbul'a geldiğinde yaşadığı duygu durumunu anlatır. Haydarpaşa'dan İstanbul'a bakan şair denizi, tramvay ile gezdiği zaman hissettiklerini dile getirir.

Arife Kalender *Yağmur Sandım Kendimi* kitabında yer alan *Babaların Kızları* şiirini babasının ölümü üzerine kaleme alır. Babasının vefatının kendisinde bıraktığı etkileri, içinde bir boşluk oluşturduğunu dile getirir. Çocukluğundan beri babası tarafından sadece kız çocuğu olduğu için yeterince ilgi görmediğini belirten sanatçı bu durumdan da dem vurur. Babası tarafından yok sayılmak onu üzer. Erkek kardeşinden dolayı da yaşadığı ayrımcılık şiirlerinde etkisini bir kez daha gösterir:

*“Akli eskidi babamın
adımı yolda bulmuş okuyamıyor
yüzüme öyle yabancı ki gözleri
anladım, beni hiç yazmamış ömrüne
oğlunu sayıklıyor”*⁹⁹

Sanatçı aynı şiirinde yine kadın-erkek eşitsizliğini vurgular. Kadınların baskı altında, toplumsal zorbalık ile yetiştiğini belirtir. Her iki cinsiyet de aynı topraktan yoğrulsa da kadınların hamurunun farklı oluşundan şikâyet eder. Ailesi içinde özellikle annesi tarafından katı bir şekilde yetiştirilir. Buna göre kadının hamuru emirler ile yoğrulur. Kadın sadece emir eri olarak görülür ve kadının sorgulama, itiraz etme hakkı elinden alınır.

Çocukluğundan beri edebiyata meraklı olan Arife Kalender *Yanlış Makas Kesimleri* şiirinde şiirden kopamadığını söyler. Kendisini tanımaya başlayan şair içindeki Arife'yi bir yere sığdıramaz ve sonunda onu kendi yazdığı şiirlerde bulur:

*“biraz sandım
asarım kurur çamaşırlar
ay kayar saçlarımdan mavi
öyle yavaş gündüze karışırım*

⁹⁹ Arife Kalender, *Yağmur Sandım Kendimi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 57

*bir yere sığmıyor içimin arifesi
yaramaz şiirlere dadandım*”¹⁰⁰

Arife Kalender *Kırmızı Firari* kitabında yer alan *Sonsuz* şiirinde çocukluğundan bahseder. “*düşümde cinler periler*” diyen şair çocukken kendisine cine çarptırtmasını hatırlatır. Baskı altında büyümesinden ve yalnız bir çocukluk yaşamasından dolayı ailesine cinlendim diyen şair bir zaman sonra buna gerçekten inanır. Gelen hocaya okutulan Arife Kalender bu ‘cinlerden’ kurtulur. Hocaya beş tane siyahlı adamdan bahseden sanatçı onları cin olarak nitelendirir. Dördünü yok eden hoca sonuncu cinin zararsız olduğunu söyleyerek bırakır. Arife Kalender yakalanamayan beşinci cini şiir olarak nitelendirir.

Arife Kalender çocukken yarattığı cinlerden *Bendeki Ben* şiirinde de bahseder. Çocukken yarattığı cinlerden erkek olarak bahseden sanatçı bu şiirinde cinden kadın olarak bahseder. Cini kendisinin bir parçası olarak gören şair, onunla hayaller kurar. Ciniyle birlikte farklı yerleri gezer, resamlara poz verirler. “*Su kıyılarında melek, dereyi, geçen cin/ Dali’ye poz veren ikimizden biriydik*”¹⁰¹ diyen şair bununla birlikte kendisini de tanımaya başlar. Cini aslında içindeki kişi olmakla beraber gerçekte kim olduğundan emin değildir. İçindeki cin-kadın hem odur hem de değildir.

Sanatçı *Ödenmiştir* şiirinde çocukken yediği dayaklardan bahseder. Töre uğruna cinsiyet ayrımından dolayı dayak yediğinde bahseden sanatçı bu hayata karşı borcunu ödediğini söyler:

*“anam ki ana olduktan sonra tanıdım
terlemiş bebeğin kundak kokusunu
suskun kavgaların duruşunda
dövmedi ama töre değneklerinin
sırtımdaki izleri ödenmiştir*”¹⁰²

Arife Kalender *Gül Küstü* kitabında yer alan *Söyleyişi* şiirinde bir röportajı şiirselleştirir. Düzyazı olarak karşımıza çıkan röportaj türünü sanatçı şiir biçimine

¹⁰⁰ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 395

¹⁰¹ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 130

¹⁰² Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 274

sokarak tekrardan düzenler. Şiir, soru- cevap olarak ilerlerken sanatçının günlük yaşamına ve düşünce yapısına dair bilgi verir:

“ Kimi ve neyi bekliyorsunuz?*

-Sabahların bana giydireceği biçimle şekilde

**Nasıl?*

-Çok görmekten, çok sezmekten

renklerimden yorgunum

buğday tarlasında çekirge

deniz kıyısında sivrisinek

ya da örümcek zehrini iplik iplik

yüreğinde dolaştırırken arife

ne bileyim -düş düşüre düşüre

böcekçe, yaprakça, okyanusça hatta

yanıtları buldum desem olur”¹⁰³

Arife Kalender, *Acı Yeşil* kitabında yer alan *Eski Ses* şiirinde kendisi- kendi gençliğine- dışarıdan bakar. Geçmişinde dönen sanatçı yirmi beş yaşındaki haliyle karşılaşır. O yaşlarda henüz yeni evli ve anne olan şair o yaşlardaki halinden bir kesit sunar:

“Sokağı dönünce

yirmi beş yaşında arife çıktı karşıma

telaşla geçti yanımdan

yürürken müzik çalıyordu topuklar

yaşlı bir adam gülümsedi

aşka mı koşuyordu, işe mi

genç bir anneydi o sıralar”¹⁰⁴

Arife Kalender’in yaşamında babası önemli bir noktada olur. Bir türlü kendisini gösteremeyen şair babası yanında olsa bile baba özlemi içinde büyür. Sert bir mizacı olan Sadık Bey de yaşadığı coğrafya ve aldığı terbiye uyarınca kızlarına

¹⁰³ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 219

¹⁰⁴ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 16

olduğundan daha sert davranır. Sanatçı ise bu durumdan dolayı üzüntüsünü belirtir. *Uzun Bir Yaz Gecesi*’de Babam şiirinde babası Sadık Bey’in kendisine davranış biçiminden ne kadar mutsuz olduğundan bahseder. Babasına dair hayaller kurarak bu hayallerden keşke diye söz eder. Sadece kız olduğu için babasından yeterince sevgi göremediğinden üstelik içten içe kadın olduğu için suçlandığını söyler:

“tutsam ellerini, saçlarını okşasam

Açılsa sonsuz ova yeşil

İşaret parmağını ileriye uzatarak

Ezerek gözlerimi

Eksiğimi ve eteğimi yüzüme vurmasa”¹⁰⁵

Arife Kalender *Zamanın Ayak İzleri* şiirini babası Sadık Kalender’e ithaf eder. Sadık Bey’in kırışmış saçlarını zamanın ilerleyişiyle ilişkilendiren şair, babasının ne kadar yorulduğunu fark ederek onu şiirinde anlatır. Babasının İstanbul’daki yaşamından söz eden şair orada yaşadıklarından ve yaşayamadıklarından bahseder. Arife Kalender bu şiirde ayrıca babasına dair bazı izlenimler ve bilgiler verir:

“Yorgun kırışmış saçlarında

Ayak sesleri zamanın

Gülerken yüzündeki çizgilerde

Yaşanan günler

Oturmuş koltuğuna

Kim bilir hangi nehrin yatağında

Hangi yollara dağılır saniyeler

1932’den bu yana”¹⁰⁶

Arife Kalender *Acı Yeşil* kitabında yer alan *Gurbet* şiirinde ise yine geçmişe döner. Kendisi henüz çocukken babasının İstanbul’a gidişinden söz eden sanatçı daha o yaşlarda gurbet duygusuyla tanışır. Sanatçının yaşadığı coğrafyada erkekler iş bulmak ve ekmek parası kazanmak için yazın başlangıcıyla İstanbul’a giderlerdi. Kışın

¹⁰⁵ Arife Kalender, *Gece Isıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 81

¹⁰⁶ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlyayayınevi, İzmir, 2011, s.56

geri dönen erkekler yazın kazandıkları parayla ailelerini geçindirirler. Sanatçı da şiirinde gurbet duygusundan ve babasına olan özleminden bahseder. Bu duygunun kendisinde oluşturduğu üzüntüyü anlatarak gurbete ve onun arkasından gelen özleme aslında yabancı olmadığını dile getirir.

Arife Kalender kız çocuğu olmamanın zorlukları, cinsiyetten dolayı sosyal baskıları yaşamak zorunda kalan bir kadındır. Beş çocuklu bir aileden tek erkek çocuk olan kardeşi ise rahatlıkla büyümüş, yediği önünde yemediği arkasında bir çocukluk geçirmiştir. Bu tutumu itiraz eden sanatçı erkek çocuk olmanın getirdiği avantajlara isyan eder. *Kadın Erkek Geyikleri* kitabında yer alan *Oğul* adlı şiiri erkek gözünden yazar. Şiirde kadın- erkek eşitsizliğine değinen sanatçı bu eşitsizliği erkek tarafından yorumlar. Şiirde yer alan “*Onları da gördü babam, ara sıra*” cümlesi ise kız ve erkek çocuk arasında yapılan ayrımı hafifletme, makul gösterme çabasıdır:

“Ailenin tek oğluyum arkadaş

Kaymak bana, bal bana

Soy sülale beni tanır,

Köyde tarla, kentte evler

Onları da gördü babam, ara sıra

Soyu sürdüren kim, ocağı tüttüren

Kavga eden, aileyi gözetten

Boşuna mı önümüzdeki fazlalık

Bir oğul dünya demek

Kocaları baksın kızlara artık”¹⁰⁷

Arife Kalender *Yağmur Sandım Kendimi* kitabında yer alan *Bu Oda Ve Gidenler* şiirinde geçmişe ve çocukluğuna olan özlemini dile getirir. Geçen zamanın ardından kendisini yalnız hisseden şair eski günlerdeki gibi olmak ister. Aynı evi paylaştıkları, beş kardeşin bir arada olduğu günlerin düşünüyü kuran sanatçı geçmişe duyduğu hasreti ifade eder:

“heyy öteki odalar

¹⁰⁷ Arife Kalender, *Kadın Erkek Geyikleri*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 59

*hırsları, sırları salıverin
nasıl battığını telâştan görmediğimiz güneş
yeniden değsin yüzümüze
beş kardeşin hepsi gelsin
yeniden kavga edelim
çimlere çiy düşsün, uyansın kuşlar”¹⁰⁸*

Ölüme, ölüm fikrine yabancı olmadığı söyleyen sanatçı ablasının ölümüyle yıkılır. Oyun arkadaşını kaybeden sanatçı ablasının kaybını ve kendisinde bıraktığı üzüntüyü *Gece Mavis*i şiirinde anlatır. Bir evin ikinci çocuğu olan şair, tek ablasını- üst katının komşusunu- kanserden kaybetmesinin acı üzüntüsünü dile getirir:

*“şimdi böyle pürüzsüz bir gecede
bir kurt kırmasının uluması dinmiyor
ben de melezim, ben de azmayım diyorum
ablam öldü, ölüsüne toprak attım, yaşıyorum
aklımda gülüşü kaldı, bir de
bu geceye benzer derin mavi gözleri
çakmak çakıyor içimin ateşine”¹⁰⁹*

Meme kanserinden dolayı ablası Zeynep’i kaybeden şair derin bir üzüntü içerisinde. Şair *Yaz Üşümesi* kitabında yer alan *Ihlamur ve Kemoterapi* şiirini ablasına ithaf eder. Ablasını kaybetme korkusundan dolayı ise içten içe öfkeli. Ablasının hayatı istediği gibi yaşayamadığını söyleyen şair, ablasının kanser oluşuyla da birlikte içinde bir öfke tutar.

Arife Kalender *Sokağın Söylediği* şiirinde anne ve babasına yer verir. Bir sokak hayatını, mahalle kültürünü anlattığı şiirinde aile üyelerine dışarıdan bakar. Kendisini üçüncü kişi yerine koyan şair, anne ve babası sanki komşusuymuş gibi onlarla sohbet eder:

*“dış kapıdan çıkmadan
sürtünür ayaklara kedi, serçe ekmeği dider*

¹⁰⁸ Arife Kalender, Yağmur Sandım Kendimi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 28

¹⁰⁹ Arife Kalender, Yağmur Sandım Kendimi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 48

*günaydın Fatma Hanım, iyi akşamlar Sadık Bey
aradım, adınız da gitmiş sizden sonra
adresi bulamadı yeni gelenler”¹¹⁰*

Arife Kalender *Göçebe Sevinçler* isimli kitabında yer alan *Burcu Çiçek* şiirini kızına ithaf eder. Kızı için ‘sel günlüğüm’ ifadesini kullanan şair kızına olan sevgisini şiiriyle anlatır. Burcu Çiçek adını verdiği kızıyla renklendiğini söyler. Kızı için ‘dört duvarım’, ‘sürgünlüğüm’ ve ‘sel günlüğüm’ ifadelerini kullanır.

Arife Kalender geçmişi, hayatını, yaşadıkları şiirleri vasıtasıyla paylaşır. Bugünkü kadına nasıl dönüştüğünü, ailesi ile yaşadıklarından söz eden şair kendisini derinde etkileyen olayları dile getirir. Bununla birlikte şair büyüdüğü coğrafyayı ve yaşadığı yerdeki sosyal düzeni de şiirleriyle açıklar. Yazdığı şiirlerde kimi zaman geçmişteki Arife ile yüzleşirken kimi zaman ise uğradığı haksızlıkları, yaşadığı cinsiyet ve evlat ayrımını anlatır. Şairin, hayatını yoğun olarak işlediği bu şiirler bir bakıma Arife Kalender’in içini dökme alanı olur. Çocukluğundan itibaren aile baskısıyla büyümesi, yaşadığı coğrafyada kadına karşı olan bakış açısı, ailesi tarafından susturulması, eşiyle olan sorunları Arife Kalender’in sustuklarını söylemesi için bir alanı oluşmasını sağlar. Kaybettiği aile üyelerinden bahseden sanatçı tek çocuğu olan Burcu Çiçek’i de unutmaz. Kızına eserinde yer veren şair ona olan büyük sevgisini de dile getirir.

1.1.5. Ölüm

Türk şiirinde ölüm teması çoğunlukla işlenen bir temadır. Ölüm, kimi zaman İslam inancıyla birlikte mutluluk veren bir olay olarak algılanmış, kimi zaman ise korkulan, istenmeyen kaçınılmaz son olarak düşünülmüştür. Abdülhak Hamid Tarhan, Necip Fazıl, Cahit Sıtkı gibi sanatçılarda ele alınan ölüm teması şiirlerde sıkça kullanılan bir konu haline gelmiştir. Bu şairlerde ölüm, mutlak son, beklenen ve bir an önce gelmesi düşünülen sondur. Ümit Yaşar Oğuzcan da şiirlerinde ölüm teması işleyen sanatçılardandır. Ölüme olan takıntısı onu defalarca kez intihara sürüklese de her seferinde kurtulur. Ölüm temasından beslenen bir şair de Nâzım Hikmet Ran’dır.

¹¹⁰ Arife Kalender, *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 61

Sanatçı ölümden güzel bir şey olarak bahseder. Ölümün bir türlü ona gelmeyişiinden yakınan şair ölümü düşler:

“Ölümü, ömrün kısalığını tatlı bir kederle düşünerek

şarap içmek lâle bahçesinde, ayın altında...

bu tatlı keder doğduk doğal nasibolmadı bize:

bir kenar mahallede, simsiyah bir evde, zemin katında... ”¹¹¹

Ölüm teması Türk edebiyatında farklı biçimlerde şekillenir. Toplumcu-sosyalist şiir ile ölüm temasına ideolojik yaklaşım gerçekleşir. Buna göre materyalist bir dünyada insanoğlu maddeye bağlı bir varlıktır. Ölüm burada zulüm ile ortaya çıkar. Kan, silah, gözyaşı gibi unsurlar ölüm temasını oluşturur. Bunun en büyük örneğini Nâzım Hikmet şiirlerinde görürüz. Ölüme sosyalist açıdan yaklaşan şair bunu şiirlerinde gösterir. Eserlerinde ölüme bireysel değil toplumsal bir gözle bakar. Şairin *Ölüme Dair* şiiri önemlidir. Nâzım Hikmet, şiirinde ölümün adil olmadığını söylerken sosyalist bir bakış ile açıklar:

“(...

‘Ölüm adil...’

Şişeyi bırakın Ahmet Cemil

Boşuna hiddet ediyorsunuz.

Biliyorum,

ölümün âdil olması için

hayatın âdil olması lâzım, diyorsunuz... ”¹¹²

Garip edebiyatı ile ölüme daha ironik bir yaklaşım olur. Ölüm acı ve ızdırap gibi duygulardan kurtularak daha sıradan bir hâl alır. Orhan Veli’nin şiirlerinde ölüm çok fazla önemszenmez. Son derece sıradandır. Acı veya üzüntü yoktur. *Kitabe-i Sengi Mezar* şiirinde ölüme karşı bir kayıtsızlık vardır:

“Mesele falan değildi öyle,

To be or not to be kendisi için;

Bir akşam uyudu;

¹¹¹ Nazım Hikmet, *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2020, s. 741

¹¹² Nâzım Hikmet, *Kuvâyi Milliye*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992 s. 128

Uyanmayıverdi.”¹¹³

Orhan Veli’de gördüğümüz ölümün sıradanlığına karşı Melih Cevdet’te yaşama dair istek vardır. Şair unutulmak istemez, anılarda kalmayı düşler. *Teselli* şiirinde ölse bile unutulmayacağına dair bir inanç gösterir:

“(…)

Fakat vapurdan çıktığımı

Yahut tramvaya bindiğimi görmüş olanlar,

Veya şapka çıkardığımı hatırlayanlar

Kaabil değil inkar edemezler yaşadığımı.”¹¹⁴

Attila İlhan’ın şiirlerinde ölüm teması farklı şekillerde ortaya çıkar. Kimi zaman yalnızlıktan doğan intiharı anlatırken kimi zaman ise toplumsal bir karşı koyuştur. Bununla birlikte şair ölüme marjinal bir hava vererek Türk edebiyatında belki de ilk kez işlenen eşcinsel intiharına da yer verir. Şairin *Böyle Bir Sevmek* kitabında yer alan *Üçgen* başlıklı şiiri eşcinsel bir bireyin intiharını konu alır:

“bir akşam toz pembe bulutlar

buğular ısınmış denizden

birden nevin’i unuttular

oğlanla oya sevişirken

yalnızlıkla çarpıştı nevin

katlanması zor bir işti

arasında dişilikle erkekliğin

tuttu bir hançerle sevişti”¹¹⁵

İkinci Yeni edebiyatında ölüm farklı şekillerde işlenir. Turgut Uyar, ölüm fikrini Garipçiler gibi sıradanlaştırır, ona alışmak gerektiğini söyler. Edip Cansever’de ise ölüm açık bir şekilde verilmez. Daha çok kapalı ve soyut anlatımla sadece sezdirilir. Ece Ayhan’da ölüm sık işlenen bir temadır. Ölüme karşı çıkış, iktidara muhalif bir bakış açısı vardır. Cemal Süreya da ölüme kendi izlenimini katar. Ölüm

¹¹³ Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 46

¹¹⁴ Melih Cevdet Anday, *Rahatı Kaçan Ağaç* (Toplu Şiirleri-1) Adam Yayınları, İstanbul, 1996, s. 45

¹¹⁵ Attila İlhan, *Böyle Bir Sevmek*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 83

araçlarını farklı ülkelerle bir araya getirir. *Cellat Havası* adını verdiği şiirinde ölüm araçlarını ülkelerle birleştirerek alaycı bir yergi yapar:

“Burjuva ihtilalinden sonra

Mösyö Giyotin yüz elli yıldır

Parisli bir avukat

Ve gözleri yaşarır sabahları

Okuduğu intiharlara”¹¹⁶

Sezai Karakoç’un şiirlerine ise ölüm farklı anlamları işaret eder. Bazı şiirlerinde İslam vurgusu altında din ve inanç sistemi içerisinde ölümü vurgularken bazı şiirlerinde ise zulme uğrayan insanların ölüm olayı içerisinde yaşadıklarını anlatır.

Ölüm, aynı zamanda bir devrimin sloganı haline de gelebilir. Ataul Behramoğlu, İsmet Özel gibi şairler ölümü ideolojik düşünceler ile birleştirir. Siyasi söylemler ölüm fikriyle birleşerek adeta bir slogan halini alır.

Arife Kalender de ölüm temasını işleyen sanatçılardandır. Bu bağlamda yirmi tane şiir kaleme alır. Ölümün karanlık tarafına bakan sanatçı ölümü kimi zaman siyasi sebeplere kimi zaman intihar düşüncesine kimi zaman ise hastalığa bağlar.

Arife Kalender *Park Günlükleri II* şiirinde ölümü, yalnızlık ve sevgisizlik ile ilişkilendirir. Sokakta kalan evsizler yalnızlıktan ve soğuktan dolayı adeta ölüme hasrettir. Diğer bir yandan sevgisiz- aşksız- yaşam ise ölüm nedenidir:

“ekmeksiz, ilaçsız, evsiz

soğuk, yalnızlıkta bir daha soğuk

ölüm çağrılıdır sokakta

bir de kalp yetmezliğinin sebebiymiş

bir turtul gibi beriye çekerek zamanı

ilgisiz, bilgisiz, sorunsuz yaşamak

aşksızlık ölüm nedeniymiş

bunu bilir bunu söyler

deli günlüklerini yazanlar”¹¹⁷

¹¹⁶ Cemal Süreya, Üstü Kalsın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 35

¹¹⁷ Arife Kalender, Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 328

Bazı ölümler zamansız olur, zaman bile kaldıramaz o ölümleri. Sevgisiz bir hayatta yaşamak kişiyi uçurumdan atlamaya kadar götürür. Sanatçı böyle bir hayatta yaşamaktansa çukura gömülmeyi tercih eder. *Gece Islıkları* kitabında yer alan *Yazılamayanlar* şiirinde siyasi sebeplerden dolayı ölen çocukların, insanların ölümünün yarattığı acıyı anlatır:

“yazdım yazdım, yazamadım
zamana ağır gelir
ağıtların taşıdığı ölümler”¹¹⁸

Sanatçı bazen ölüm sözcüğünü şiirlerinde direkt olarak kullanmaz. Kimi zaman ölüm duygusunu çeşitli imgeler ile yansıtır. *Savaş Rengi* şiirinde ölümü karanfil çiçeği ile anlatır. Karanfil- daha doğrusu kırmızı karanfil- sevgi, özlem anlamlarını taşısa da anma törenlerinde ölen kişiye saygı olarak kullanılır. Şiirde ise savaşlar sonuncunda ölen kişilerin anısına karanfil bırakılır. Sanatçı denize bırakılan karanfiller için onlara artık alıştığını söyler. Savaşlarla iç içe yaşandığını şiiriyle belirterek isyan eder.

Arife Kalender, *Acı Yeşil* kitabında yer alan *İki Yüzüm Bir Ölüm* şiirinde ölümün hayatın her evresinde olduğunu anlatır. Hissettiği bu ölümler sanatçıya üzüntü verir. Öğrenmek istemediği bu duyguyu acı bir şekilde öğrenir:

“Şakağıma basarak geçiyordu saniyeler
yolda geçiyordu, tıklım tıklımdı otobüsler
uykuda geçiyordu, ameliyat edilirken
banyo yaparken, yemek yerken, üşürken
saniyelerin durağı yoktu, geçiyordu
ben acıyı ve ölümü öğrenirken

Gördüm dağı, dağ kimdi geçemedim
Açsalar uçurum, vursalar kuş
içi derin zaman, dışı kaygan kar
yükseğimden turnalar geçiyordu
semahında ölümle yaşam

¹¹⁸ Arife Kalender, *Gece Islıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 98

kanat kanada dönerken ”¹¹⁹

Arife Kalender 2015 yılında yaşanan Suruç katliamını unutmaz. Bombalı saldırıya uğrayan Şanlıurfa’nın Suruç ilçesinde yaşanan kayıplar için bir şiir kaleme alır. Yapılan saldırıda 34 kişinin öldüğü ve 100’den fazla kişinin yaralandığı saldırının yarattığı tarifsiz acıyı şiiriyle dile getirir. Yaşadığı acıdan ötürü Tanrı’ya seslenen sanatçı, ona “Neredeydin!” diye hesap sorar. Suruç’ta işlenen bu katliamın sonucunu, toprağın bile yaşanan kıyımı kabullenemediğini söyler:

“Sızıyor an be an gündüzlere

bir mezarlık ürpertisi

sokaklarda ölümün çürüttüğü yüzler

ey ölüm, eskiden korkardık senden

oynayarak geçiyoruz şimdi

parçalanmış cesetlerin üzerinden

Güneşli bir yer arıyorum

buzlandım, ağardım, ağladım

ölen kızın eteğindeki çiçeklerden utandım

Suruç diye bir yeri bilmiyordum eskiden

zulümden öğrendim, savaşın şiddetinden

Ey Tanrı! Neredeydin

Alanlar kırmızıya boyanırken ”¹²⁰

Arife Kalender kadın konusunda hassas olan bir insandır. Kendi çocukluğunda kadın-erkek ayrımı yaşamasıyla birlikte bu konuda daha titiz davranır. Şiirlerinde özellikle ezilen, hor görülen, fiziksel ve psikolojik açıdan şiddete uğrayan kadınların yaşadığı duygu durumlarını anlatan sanatçı bu duruma eleştirel bir gözle bakar. Kadınların her koşulda susturulduğu, ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüğü ne sözde ‘namus’ düşüncesinin onlara dayattırıldığı erkek egemen topluma karşı

¹¹⁹ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 64

¹²⁰ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 54

kadınların sesi olmaya özen gösteren şair eserleriyle düşüncelerini dile getirir. *Kadın Erkek Geyikleri* kitabındaki *Rıza (Hangimiz Öldük)* şiirinde ölüm temasını işler. Şiirde tecavüze uğrayan ve kendisini korumak için tacizci adamı öldüren bir kadının hikâyesini anlatır. Adamı öldüren kadın tutuklansa da kadın ruhen kendisinin de öldüğünü belirtir:

“*Debelenirken bir cam geldi avucuma
ilkın ılık ılık yüzüme aktı kan sonra düştü kollar
silkinip kalktım altından. Tık yok, soluksuz
geberdi mi diye gittim yanına
(...)*

*Sonunda damdayız... Sen, ben, ötekiler
Rıza ölmüş, ben tutuklu, babam düşman
Abla kız! Baksana boynumda kan var mı
Hâlâ elleri vücudumda dolaşıyor farenin
Hangimiz öldük desene bana... ”¹²¹*

Arife Kalender şiirlerinde intihar konusu da işler. Ölümü kendi isteğiyle kabul eden bir profil çizen sanatçı ona kendi ayakları ile gider. Ölüm temasını- fikrini- sadece insanlara mâl etmeyen şair hayvan ölümünü de anlatır. *Akrebin İntiharı* şiirinde hayatına son veren akrebi anlatır. Akrepler yapıları gereği ya karşısındaki kişiye zarar verir ya da kuyruğuyla kendisine zarar verir. Şiirde ise akrep kendi ölümünü düzenler. Kuyruğunu kendisine batırarak zehirlenen akrep hayatına son verir.

Arife Kalender *Yaz Üşümesi* kitabında yer alan *Ölüm* şiirinde ölümün hissettirdiklerine yer verir. Sanatçı ölümün tanımı yaparak kendi üzerinde yarattığı etkilerini belirtir. Her şeyi yok eden, içine alan ölüm mevsimleri de etkiler. Bununla bahar karanlıkta kalırken kış ise kendisini belli eder. Soğuktur ölüm. Kaçış yoktur ondan. Onun varlığı kilidi olmayan kapı gibidir. Bir kez girince oradan geri dönüşü yoktur:

“*ayaza kesmiş gecedir ölüm
ilkın soğuğu girer içeriye*

¹²¹ Arife Kalender, *Kadın Erkek Geyikleri*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 26-27

*çarpişan kılıçların gölgesinde
kesik parmak gibi kımıldar zaman
senin beni sevdiğin kımıldar
benim bir bardak çayı tutuşum
fisıldar karanlıkta eski bahar
kış anımsar yağmurları
kapanır kapı
kilidi yok’’¹²²*

Arife Kalender, *Siren Sesleri* şiirinde her şeye rağmen hayata tutunmaya çalışan bir kişinin görüntüsünü çizer. Ölmek istemeyen, ölümden kaçmaya çalışan sanatçı henüz ölüm için erken olduğunu söyler. Yaşayacak çok daha güzel günlerinin inancını taşır. “Kolay mıdır ölmek avuçlarım çim kokarken” diyen sanatçı bu fikirden son derece uzaktır.

Matadorun Sevgilisi şiirini bir kadının gözünden yazan sanatçı ekmek kavgasını dile getirir. Buna göre boğayla güreşmek zorunda olan matador para kazanmak için ölüme meydan okur. Onu izleyen sevgilisi ise endişeyle bekler. Sanatçı bu şiirinde paranın zor kazanıldığını ve para kazanmak için ölümü göze alındığını belirtir:

*“Her yaşam bir ölümden ödünç
biliyor saçı topuzlu kadın
ekmeğe kan sıçrar mı ve kan
üşüyerek bir akşamın yemeğine sürülecek’’¹²³*

Arife Kalender *Ölümlerin Gem Vurması Yaşama* şiirinde ölümün hayat üzerindeki etkisinden bahseder. Buna göre ölümün hayata karşı bir ilgisi yoktur. Ölüm hayata gem vurur. Yaşamı eskisi kadar arzu etmez.

Arife Kalender *Yağmur Sandım Kendimi* kitabındaki *Üvey Ülke Çocuğu* şiirini Berkin’e ithaf eder. Berkin -Berkin Elvan- Gezi Parkı olayları sırasında polis tarafından atılan göz yaşartıcı gaz kapsülünün başına isabet etmesi üzerine ölür. Aylarca komada kalan Berkin henüz on dört yaşındayken hayata gözlerini yumar.

¹²² Arife Kalender, *Yaz Üşümesi, Ölüm*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 35

¹²³ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 215

Sanatçı bu olaya duyduğu üzüntü neticesinde şiirini yazar. Hiçbir zaman büyümüş halinin görülemeyeceğini belirten sanatçı şiirde Berkin’e seslenir:

*“kesilen ağaçlar kocaman yıkılırken
çığlık çığlığa kaldırımlar tüy telek
kan revan evlerin saçakları
annen çağırıyor çabuk dön
annen sana baktıkça her sabah
bir fidanın boyu uzadı
(...)
teneke kaplı duvarlardan ışık sızarken
barut duman kokulu sokaklarda
nereye koşturuyorsun böyle erken
delinmiş cebinden döküldü bilyelerin
yabancı ölümü bildik diye kucaklarken”¹²⁴*

Arife Kalender *Kör ve Dilsiz* şiirinde gün geçtikçe yaşanan olaylardan, ölümlerden dolayı isyan eder. Konuşamadığı, içten içe attığı çığlıkları kimsenin duymayışından dolayı yalnızlık çeker. Siyasi sebeplerden ölen çocuklardan dolayı anneler perişandır. Korkulu günler geçiren anneler, çocukları için endişelidirler. Çocuklar ise bu günlerden bir şey anlamayarak her şeyi oyun gibi görmektedirler. Yaşanılan bu olaylarda insanlar sessizliklerini korurlar. Hiçbir şeyi görmeyip dilsiz olmayı seçerler:

*“kör bir sokaktan geçtim az önce
Dilsiz pencerede unutulmuş sesler
Yayıldı acı, gölgesinden utandı dağ
Analar çocuklarını sakladı
Ölümü oyun sandı çocuklar
Bu kimin serçesi ortalıkta bin kat
Öldükçe usul, öldükçe gün kokusu azaldı*

¹²⁴ Arife Kalender, Yağmur Sandım Kendimi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s.55-56

Sokak bitmiyor kör bitmiyor dil siz

Duymadınız bağırdım

Sesim içime aktı”¹²⁵

Arife Kalender *Yağmur sandım Kendimi* kitabında yer alan *Ölüyle Konuşmalar* şiirinde bir cenaze merasimini anlatır. Şiirde defnedilen bir kişinin ardından hissettiklerini dile getirerek anılara sarılır. Ölümünün ardından sanatçının aklında kişinin gülüşü kalır. Yaşanan ölümden dolayı sarsılan şair olaydan dolayı hâlâ şaşkındır. Cenaze sonrası meyhaneye gittiklerini söyleyen şair, cenazeden ve ölen kişi hakkında konuşmaktan kaçınır. Bu kayıp neticesinde üzülen sanatçı, onun artık öldüğünü kalanların ise azaldıklarını dile getirir.

İz Sürmektir Yaşamak şiirinde aradan ne kadar zaman geçerse geçsin ölümün her daim yanı başımızda olduğunu dile getirir. “Ölüm hâlâ nişanlı/ Herkesin canevinde”¹²⁶ diyerek ölümün her zaman içimizde yaşadığını belirtir.

Alişim şiirinde yine bir kayıptan bahseder. Yalnızlık içinde yaşayan bir adamın ölümünü anlatan şair, ölüşünün bile yalnız olduğunu söyler. Topluluk içinde yalnız olan, gitmekten, değişmekten korkan adamın cenazesinde bile arkadaş olduğu kediler vardır:

“Ölmüş

Dudağında yeniyetme kızlardan

Pembe ruj kalıntısı

Tüm denizciler gelmiş mezarına

Alişim gelmiş elbise beyaz ütülü

Küçük kutuları teninin

Açmış kediler

Dalga dalga

Düş düş düş...”¹²⁷

¹²⁵ Arife Kalender, Acı Yeşil, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s.75

¹²⁶ Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 95

¹²⁷ Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 99

Arife Kalender, *Yağmur Sandım Kendimi* kitabında yer alan *Sayıklamalar* şiirinde tanımlara daha doğrusu birtakım kelimelerle ilgili düşüncelerine yer verir. Şiirde sırasıyla aşk, rüzgâr, umut, kavga ve ölümü açıklar. Ölüm için eksiltme ifadesini kullanır. Ona göre her ölüm geride kalanların yaşamından azaltır. Ölüm için seçim yoktur. Sınıf ayrımı yapmaz. Zengin- fakir, kadın-erkek, çocuk- yaşlı dinlemez. Herkes için aynı ölüm vardır.

Acı Yeşil kitabındaki *Ölüm Keman Dinlemez* şiiri adeta film karelerinden çıkmış gibidir. Bir tarafta savaş sonucu yaşanan ölüm diğer tarafta bu ölümlere keman çalan virtüöz. Savaşa ve ölümlere rağmen hayatın devam edeceği ifade edilirken ölümün müzikten anlamadığını ve savaşın şiddetini gözler önüne serer. Şiirde yaşanan yıkımda savaşın verdiği zararı sanatçı eleştirel bir bakışla sunar:

*“Bir filmin çocuklarıydı sarışın esmer
bir savaşın kurbanı oldular
keman öğreniyorlardı, at kılından yayları
bombayla dağıldı bedenleri, sarışın esmer”*¹²⁸

Arife Kalender ölümü savaş ile anlatır. Savaşın şiddetinin yankılarını masum çocukların da yaşadığını belirtir. *Yağmur Sandım Kendimi* kitabında yer alan *Suriyeli Kızın Gözleri* şiirinde ölüm teması ön plana çıkar. Ölümü küçük bir kızın gözlerinden anlatan sanatçı on iki yaşındaki bir kızın ölümle tanışmasını ve hissettiklerini dile getirir. Yaşadığı travma ise onu büyümeye zorlar:

*“Islak yeşil, korkulu nefsi
Kardeşi kucakında imdatsız
Tellerden geçmiş, mayınlarda şimdi
Lastik çizmelerine yağmur doluyor
Ölümlle tecavüz arasında
Savaş, ölümden merhametli değil ki*

*On iki yaşında gözleri Suriyeli
Erken görmüş, çöken evler ev değil*

¹²⁸ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 32

*Kopan kolu, titreyen bacağı erken
Ayağıyla kan boylamış, kırmızı susmuş
Cesetlerin üstüne basarak gelmiş kıyıya
Silah sesiyle büyütmiş bedenini’’¹²⁹*

Arife Kalender *Ölümün Söylediğı II* şiirinde ölüm olayına farklı açıdan bakar. Genel olarak şiirlerinde ölümün verdiği acılardan, ölümün yankılarından bahseden sanatçı bu şiirinde sözü ölüme verir. Ölümün bakış açısından insanları anlatan sanatçı ölümün savaşıardan, kinden, nefretten beslendiğini söyler:

*“Geldim
bir söğütün gölgesinde
karpuz yiyordunuz gülerek

sıcağını asmalara asmıştı yaz
sevincinize gizlendim
göremezdiniz, ölüm yoktu aklınızda
bir bebeğe baktım, bir de dedeye
izin verdim yaşayın biraz’’¹³⁰*

Arife Kalender ölüm temasını ya sevdiği kişilerin kaybını anlatmak için kullanır ya da siyasi savaş, sosyal yalnızlık gibi durumları anlatmak için kullanır. Ölümün etkilerini kalanlarda arayan şair, ölen kişinin gittiğini ama kalanların azaldığını dile getirir. Şair bazen ölümün gerçekliği ile yüzleşirken bazense ölümden kaçmak ister. Ölüme tezat olarak hayata tutunmayı da anlatır. Tüm bunlarla birlikte şiirlerinde ortak nokta ise ölümün kaçınılmaz olduğudur. Hayatın her noktasında olan ölüm, herkes için geçerlidir. Her şeye rağmen sanatçı zamansız ve suçsuz ölümlere isyan etmeden de duramaz.

¹²⁹ Arife Kalender, Yağmur Sandım Kendimi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 59

¹³⁰ Arife Kalender, Bir Uzun Gökyüzü, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 43

1.1.6. Benlik Bunalımı

Türk edebiyatında yabancılaşma, bunalım eserlerde tematik olarak işlenen konulardan biri olmuştur. 1950’li yıllardan itibaren modernist dünyanın estetiğin temellerini atan Kafka, Sartre, Camus gibi isimler Türk edebiyatındaki birçok sanatçıyı etkisi altına almıştır. Özellikle varoluşçu endişelerle yaşamı sorgulayan, içe dönük ve çevreden kopuk, bunalımlı bir ruh hâlinin de taşıyıcısı olan bu sanatçılar, batıdan etkilendikleri kadar, Türkiye’nin söz konusu yıllarda içinde bulunduğu sosyolojik, psikolojik ve siyasî atmosferinin de etkisi altında kalmışlardır.¹³¹ Bu zamana kadar birçok sanatçı yabancılaşma, bunalım gibi konuları dile getirir de şiirde ‘birey’ konusu bir sorun olarak İkinci Yeni şiiri ile başlar. Farklılaşan ve değişen toplumsal koşullar ile birey kendisine dünyada yeni bir kimlik oluşturur. Bu durum İkinci Yeni şairlerinin hemen hemen hepsinin poetikalarına sirayet eder. Ortaya çıkan bu ‘birey’ öznesinde kişi çoğu zaman kentlidir. Toplumsal değişimlerin ilk kentte başlaması ise etkileme açısından önemli bir role sahiptir. Şiirlerde kent hayatının yarattığı yalnızlık, kaçış, kendini yeniden tanıma/tanıyamama, hayata tutunamama durumları anlatılır.

20. yy. da insanlar değişen dünyaya ayak uydurmaya çalışırlar. 1950’lilerde yaşanan siyasi olaylar, gelişen teknoloji ile yeni bir çağa adım atan insanlar bu dönemde kendilerini tekrardan tanıma fırsatı bulurlar. 2. Dünya Savaşı, işsizlik, 1960 yılında yaşanan darbe ile insanlar kendilerini sorgulamaya başlarlar. Kendi ‘benlik’lerini tekrardan tanımaya başlarken ‘öteki benlik’leriyle de tanışır. Böylece girdikleri toplumsal çatışmada her iki benliği sorgulayan insanlar trajik varlıklara dönüşürler.

Edebiyat da bu sürecin estetiksel açıdan ele alındığı bir sanat değeridir. Türk edebiyatında Abdülhak Hâmit Tarhan, Cahit Sıtkı Tarancı, Necip Fazıl gibi şairler bu trajediyi şiirlerinde işlerler. Yalnızlık, ölüm, yaşam, zaman arasındaki çatışmalarda ‘ben’ ve ‘öteki benlik’ çatışmasını ele alırlar. Turgut Uyar ‘benlik’ ve ‘öteki benlik’ ilişkisindeki tek gerçekliği yalnızlık olarak ele alır. Turgut Uyar insanoğlunun varoluşundan beri yalnız olduğunu belirttiği şiirinde yalıtılmışlık ve özgürleşme/me

¹³¹ Macit Balık, Edip Cansever’in Tragedyalar’ında Yalnızlık, Bunalım ve Yabancılaşma, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yaz 2011, Cilt:4, Sayı:18, s. 10

sorunsalına değinir. Sanatçı *Yalağuz* şiirinde yaşanan yalnızlığı Bektaş üzerinden anlatır:

“Bektaş yüce dağ başında -yalağuz-du.

Bektaş zaten doğduğundan beri -yalağuz-du...

Bir sopa, üç beş koyun, bir köpek,

Bulutların içinde kendi kendine -yalağuz-du...

(...)

Bektaş mayıs böceği kadar yalnızdı,

Esaretinde hürriyetinde sevdasında,

Üç yaşında da yalnızdı, on beşte de, seksende de,

Yağmurların altında, bulakların kenarında.

Türküünde, koşmasında, şarkısında,

Tamamda da noksanda da,

Papatya gibi yalnızdı, kuşyemi gibi yalnızdı.

İğneden ipliğe işte Bektaş, yapayalağuzdu... ”¹³²

İkinci Yeni şiirinde görülen bunalım edebiyatı Ferit Edgü, Orhan Duru, Tezer Özlü, Bilge Karasu, Yusuf Atılgan gibi isimlerde varoluşçuluk akımıyla ortaya çıkar. Tezer Özlü’nün *Eski Bahçe- Eski Sevgi* kitabındaki *1980 Yazı Güneşi B./* öyküsünde topluma yabancılaşan, ondan uzaklaşan bireyi anlatır:

“Zaman zaman yorgun. Sabah uyanıp, İstanbul’un Boğaz tepelerine baktığında içini bürüyen yaşam coşkusu, yokuşu inip ana caddeye çıktığı an siliniyor. Otobüslerden acıyla, insan onuruna yakışmayan biçimde sarka, çalıştırılmaya götürülen insanlar. Sokakları dolduran, savaşımçı kişiliklerinden hiç yitirmeyen sokak satıcıları. Şoförlerinin sürdüğü lüks arabalarının arka koltuklarında sabah gazetelerini okuyan işadamları. Ülkenin çelişkileri bir anda her yerde. İnsanlık tarihinin tüm zamanlarını aynı anda yaşayan ülkenin tüm çelişkiler, her kentte, her karış toprakta. Ve birden yoruluyor.”¹³³

Arife Kalender de şiirlerinde ‘benlik’ ve ‘öteki benlik’ kavramlarını işleyen sanatçılardandır. Toplam yirmi bir şiir yazan şair şiirlerinde sığamam, dünyaya ayak uyduramama, kendini sınıflandıramama, toplum içinde yer edinememe konularını ele alır.

¹³² Turgut Uyar, *Büyük Saat Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 19

¹³³ Tezer Özlü, *Eski Bahçe- Eski Sevgi*, YKY, İstanbul, 2013, s. 104

Arife Kalender şiirlerinde kendisine başka bir pencereden bakar. Toplum içinde yalnız olduğundan bahseder. Kimseye derdini anlatamaz, her şeyden soyutlanır. “dışım içimdeydi/içimi dışıma dürdüm” diyen şaire yaşadığı hayat ağır gelir. Kendisini yarım hissedenden sanatçı bir türlü kendisini tamamlayamaz:

“içimde dolaşıyor tüm sokaklar

Babamdan ana dilimi öğrendim

Sesime biri vurdu kırıldı cam

Çekirdeğe yeniden sığamam

Kollarım dışarıda kalır, gözlerim uzar

Artık ben değilim

Çok yürüdüm”¹³⁴

Suçlu Fırtınalar şiirinde kendi varlığını sorgulayan sanatçı bu noktada emin değildir. Zamanın hızla ilerleyişinden dem vurur. Ona göre geçen ömür en sonunda yorulur. Kendisi ise bir arayış içerisinde. Kendisini mürşit olarak gören şair pir’e ulaşır. Sudaki yansımasında kendisi farklı bir biçimde görerek kendisine- kendi gönlüne- kızar. İçten içe kendi kalbini kovan şair ona ikinci bir kişilik yükler. Arife Kalender şiirde kendisini söz ile ilişkilendirir. Kendisini söze saklayan sanatçı onunla anlam kazanmaya çalışır. Buna rağmen yine de gerçek olup olmadığından emin değildir. Masal gibi gelir ona. Bununla birlikte bu masalın varlığından bile şüphelidir.

Arife Kalender’in şiirlerinde kendisini tanımayı da içeren bir arayış söz konusudur. O kendisini tanıdıkça birçok unsurla kim olduğunu açıklama telaşına da düşer. *Sudaki Yüz* şiirinde içinde bir şehir sakladığını belirten şair bu şehirdeki sulara kendi yüzünü arar. “İçimde sakladığım şehir/ Yüzüm arıyorum sularında”¹³⁵ diyerek, kim olduğunu merak eder. Bununla birlikte kendisini kuşlarla da ilişkilendirir. Bunu yaparken kanatlarını fırtınaya, gözlerini ise ilkçağa benzetir.

Bulut Sonrası şiirinde ait olamama duygusunu işler. Doğu-Batı çatışması içerisinde kendisini herhangi bir yere ait hissetmeyen sanatçı kendi içine de yabancısıdır. Arguvan’da yaşadığı çocukluk yıllarından sonra İstanbul’a taşınan Arife Kalender burada da aradığını bulamaz. Bir arayış içerisinde olan şair dağınık bir kimlik sergiler.

¹³⁴ Arife Kalender, Gece Işıkları, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s.10

¹³⁵ Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 63

Boğaz'ı izlerken yük gemilerini görürken kendisi onların yerine koyar. Kendisini yük gemisiyle özdeşleştirir. Zira gemilerin de yükü vardır kendisinin de:

“boğazın ortasına oturdum

Yük gemisi gidiyor suları yara yara

Benim de yüküm var, ben de gemiyim

Taşıyım hayatın yüklediği ne varsa”¹³⁶

Arife Kalender ‘Kimim ben?’ sorusunu şiirlerinde sıklıkla işler. Bu sorulara verdiği cevaplar ise rüyalarında gizlidir. *Acı Yeşil* kitabında yer alan *Ruhum Kim* şiirinde kim olduğuna dair işaretler arar. Kendisini bedenden başka bedene sokar. Rüyasında ağaç, deniz kuşu ve su olduğunu gören şair her şeye rağmen aradığı cevaba bir türlü ulaşamaz:

“rüyamda suymuşum kendi kendini söndüren

güle gider, ırmağa düşer

yundukça kirli, durdukça göl

gökler bile ağır gelir taşımaya

çıplak ruhum bir dua okuyor ezber

dünyayı sırtında gezdiren tosbağaymışım

kırılmasın diye usul yürüdüm

öykülerin tümü bir şey olduğumu söylüyor

acaba neydim

kimim ben?”¹³⁷

Genellikle ruh, zihin, özne ve bilinç gibi kavramlarla beraber ele alınan ve zaman zaman da, bu kavramlardan biri veya birkaçı ile özdeşleştirilen benlik kavramı, bu kavramların sahip olduğu tüm belirsizlikleri de tabiatıyla içinde barındırmaktadır.¹³⁸ Yabancılaşma, uzaklaşma olarak karşımıza çıkan ‘benlik’ kavramında insan, topluma olduğu kadar kendi kimliğine, yaşantısına, ruhuna da yabancı kalır. Her şeye ve herkese karşı uzaklık hisseden kişiler adeta

¹³⁶ Arife Kalender, Yağmur Sandım Kendimi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 5

¹³⁷ Arife Kalender, Acı Yeşil, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 63

¹³⁸ Ahmet Cevizci, Felsefe Ansiklopedisi Cilt 2, Etik Yayınları, İstanbul, 2004, 280

kaybolmuşlardır. Öyle ki aynaya bakıldığında bile tanıyamaz olurlar. Her yansıma onlara yabancı gelir. Kendi yüzleri bile onlar için tanımadıkları, bilmedikleri bir surettir.

Arife Kalender'in *Yaz Üşümesi* kitabında yer alan *Eski Ayna Yeni Ben* şiirinde kimlik karmaşası yaşar. Hayattan soyutlanma söz konusu olan şiirde yabancılaşma ön plana çıkar. Kendi yüzünü bile tanıyamayacak kadar yabancılaşan ruhu anlatan şair, kendi çehresini ezberlenmiş bir yüz olarak tasavvur eder:

*"Fark ettim birden
epeydir bakmıyorum aynaya
ezberlenmiş, unutulmuş bir yüz
ya da her gün baktığım yabancı
böyle uzaklaşmış insan kendisinden"*¹³⁹

Arife Kalender *Bendeki Ben* şiirinde bölünmüş bir kimliği anlatır. Diğer kimliği 'canımdaki kadın' olarak adlandıran şair onunla ilgili bilgiler paylaşır. O kadının gergef yaptığını söyleyerek onunla farklı mekânlarda buluşur. Bazen manastırda rahibe olarak bulunurken bazen de birlikte rüya yorumlarlar. Onunla her yere gelen kadından ise emin değildir. Daha doğrusu o kadınla arasındaki ilişkide rolünün ne olduğunu bilemez. Sanatçı, içindeki diğer kadının hem kendisi olduğunu hem de olmadığını düşünür. İçinde yaşattığı çift kişilikte aslında kim olduğunu bilememektedir. Buna rağmen o 'kadını' içinde yaşatmaya devam eder.

Sorguda şiirinde kendisine bir kalıp bulamaya çalışır. Kendisini deniz feneriyle ilişkilendiren şair ona da 'belki' diyerek kesinleşmiş bir şey olmadığını söyler. Kendisi hakkına "çok şeydim/hem hiçbir şey değildim" ifadesini kullanan sanatçı dünyaya tutunamadığını gösterir. Onun bu düşüncesi Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Ne içineyim Zamanın* şiirini anımsatır. Tanpınar da şiirinde bir çeşit kimlik karmaşası yaşar:

*"Ne içindeyim zamanın
Ne de büsbütün dışında
Yekpare, geniş bir ânın
Parçalanmaz akışında."*¹⁴⁰

¹³⁹ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 11

¹⁴⁰ Atıol Behramoğlu, *Büyük Türk Şiiri Antolojisi 1*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2001, s. 201

Zamana ayak uyduramayan sanatçı ne bugünkü zamana ait hisseder kendisini ne de bu zamandan ayrılabilir. Arife Kalender de kendisini ne bir birey olarak görür hem de kendisini bir hiçlik olarak. Kendisini bu noktada sorgulayan şair net bir cevap veremez.

Arife Kalender *Düşler ve Şehirler* şiirinde farklı karakterlere bürünür. Büründüğü kimlikleri yaşar. Bir kişilikte kendisini katil olarak tasavvur ederken diğerinde gardan çıkan ellerinde bavul olan sıradan bir insan. Her kimlikte farklı hayat öyküsü sunan sanatçı sonunda yine de yalnız kalır. Kendisine bir yer bulamadığı toplumda kendisini yabancı hisseder.

Arife Kalender *İstiridye ve İnci* şiirinde yalnızlığından bahseder. Kendisini istiridye ile özdeşiren şair istiridyenin içerisine saklanmayı arzu eder. Herkesten ve her şeyden kaçmak isterken çözümü istiridyede bulur. Her şeye rağmen şair zamana yenilir. İnsanlar tarafından değersiz görülen sanatçı derdini anlatamamaktadır. “ölmekten yeni geldim/ kimse görmedi doğduğumu”¹⁴¹ diyen şair toplum tarafından dışlandığı, onlara karşı yabancılaştığını ve yalnızlaştığını belirtir.

Kalender, *Katil Soba İtirafı* şiirinde kendisi soba olarak düşünür. Bir soba olarak etrafında yaşanan olaylara tanıklık eden sanatçı kimi zaman ölüme tanıklık ederken kimi zaman ise mutlu anların şahidi olur. Gördükleri yaşattıklarından dolayı kendisini suçlayan Arife Kalender bir soba olarak da sesini duyuramaz. İnsanlar tarafından yok sayılır:

*“Yandım, yandırdım etrafımı
doyurdular aç kovamı kömürle
alevimle seviştım, küllerimi okşadım
kış benden, ben fırtınadan korkarım
çevirir lodolar dumanımı içime
kendi zehrime dayanamaz, çatlar damarım
(...)
yenildim fırtınaya, içim dışımda artık
yaradanıma ihanet ettim, lanetliyim
beni tutuklayın, eritin demir fırınlarında*

¹⁴¹ Arife Kalender, *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 28

*yanıp yandırdım, okumam yok yazamam
bağirtılarımı yuttu kovamdaki dumanlar
katilim desem de beni tutuklamazlar”¹⁴²*

Arife Kalender *Doğurduğum Ben* şiirinde hayata yeniden gelişi anlatır. Kendi hayatını yeniden düzenlemek isteyen şair farklı bir Arife olmak ister. Tüm geçmişini sıfırlamak isteyerek tekrardan çocuk olmayı diler. Yeniden vücut bulduğu bedende hayata başka pencereden bakar. Bu dönüşümün planını yapan şair, hayattan yorulduğunu dile getirir. “eli elimde doğurduğum Arife” diyen şair yaşama yeni bir başlangıç yapmayı bekler.

Yağmur Sandım Kendimi şiirinde ise sanatçı kendisini yağmur ile özdeşleştirir. Yağmur olup insanlar arasında geçer. Onların evine dışarıdan bakar. Çoğala çoğala ilerleyen şair sağanak olup tüm insanları etkiler:

*“ona yağdım, sana yağdım
Kendimi yağmur sandım
Damlıyorum bir yaprağın ucundan
Nem aldım, dünyaya düştüm
Camlara vurdum parmak ucuyla
Şehrin gecesine uyardım”¹⁴³*

Arife Kalender *Çelişki* şiirinde kendisini iki kutba ayırır. Kendi içinde iki tane kimlik taşır. Bu kimlikler ise birbirlerine zıttır. Zıt karakterleri içinde barındıran şair onlarla geçinmenin yolunu bir şekilde bulur. Kendisinde barındırdığı bu karakterlerden biri ak ise diğeri karadır. İçinde sevgiyi de kavgayı da aynı anda taşır. Şair bu çift ruhla ise barışık yaşar.

Evimde Bekleyen Dün şiirinde şair kendisini roman karakterlerinin yerine koyar. Bu karakterler ile yaşar. Yaşar Kemal’in İnce Memed, Bekir Yıldız’ın Kaçakçı Şahan, Samipaşazade Sezai’nin Sergüzeşt romanına konuk olur. O romanlardaki karakterleri yaşar. Kimi zaman ana karakterlerin sevgilisi olur, kimi zaman ise ana karakter olur:

“İnce memed’ e aşık olduğum demler

¹⁴² Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiireler I, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 280-281

¹⁴³ Arife Kalender, Yağmur Sandım Kendimi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 33

Kaçakçı Şahan'ın sınır boylarında karısıyım

Sergüzeşt zamanların Handan hanımı

(...)''¹⁴⁴

Arife Kalender *Kırmızı Firari* kitabındaki *Liman* şiirinde kendisinin haricinde başka bir Arife olduğunu söyler. “İçimden içim geçiyor” diyen şair sorgulamalar yapar. Çelişkiler yaşadığını söyleyen sanatçı ne yapacağını bilemez. Kararsız kalır. En sonunda en güzelinin bir bebeğin gülüşünde uyumak olduğunu söyler.

Arife Kalender'in *Yaz Üşümesi* kitabında yer alan *Sana Yeniden Başlayamam* şiiri şair hakkındadır. Sanatçı kendi benliğinden uzaklaşmak ister. Aynı hayatı tekrardan yaşamak istemez. Başka hayatları arzular. Bugünden sıyrılmak ister. Şu anki zamanı, geçmişini bir yük olarak görür. Ailesi, çocukluğu, sosyal ve siyasi olayları ardından bırakmayı diler. Bambaşka bir insana dönüşmeyi arzular. Hayatın tekrarına rıza göstermez. Kalbinin bir bölümünü karanlık olarak nitelendiren sanatçı Tanrı'ya veryansında da bulunur. Yalnız kaldığını düşünür. Geçmişine yeni bir sünger çekerek yani bir Arife olmak ister:

“Sana yeniden başlayamam

Bazen Arife'den dışarı çıkıyorum

sözcüklerin ağırlığı kalksın üzerimden

badem ağaçları, dut bağları ve

çimene düşen kaysılar’’¹⁴⁵

Arife Kalender, *Yaz Üşümesi* kitabında ele aldığı *Deliliğin Söylettiği* şiirinde toplum içindeki yalnızlığı ele alır. Devletin baskısı altında özne değil de nesne konumuna dönüşen insanı anlatan şair, özgür kalma hayali kurar. Modern kapitalist dünyada yaşanan bölünmelere değinerek yöneten- yönetilen ilişkisini anlatır. Şiirde kullandığı ‘böcek’ ifadesi ise modern toplumda istenmemeyi gösterir. “*sevgilim birer böcekmişiz aslında/sopalarla yürüyüş yolu değiştiren*” diyen şair istenmeme, dışlanma gibi duyguları anlatırken bürokratik düzende ise itilip kakılmayı, yok sayılmayı, emir-komuta zincirini anlatır. Böcek kelimesini kullanması da önem arz eder. Zira kedi-

¹⁴⁴ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiireler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 146

¹⁴⁵ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s.5

köpek gibi hayvanlar sevimli olarak görülürken böcek ise pis, iğrenç gibi kelimelerle yaftalanır. Kullanılan kelimeler modern bir dünyada statüsel ilişki ağını gösterir. Bu da günümüz dünyasında sadece dış görüntüye bakıldığını, önyargılı yaklaşıldığının kanıtıdır.

Sanatçının şiirinde ‘böcek’ ifadesini kullanması Kafka’nın Dönüşüm eserini hatırlatır. Eserin baş karakteri Gregor Samsa bir sabah kendisini böceğe dönüşmüş olarak bulur. O günden sonra ise dışlanma hissiyle boğuşur. Ailesi tarafından iğrenç bir böcek olarak görülerek yok sayılır. En sonunda ise Samsa ölmesi ailesinin sevinmesine yol açar. Samsa sadece aile içinde değil bir insan olarak da önemsenmeyen bir kişidir. Böcek oluşu ise sadece dış görünüşüdür.

Arife Kalender böcek olduklarını söyleyen şiirde her türlü sınıfsal zorbalığa, yabancılaştırılmaya rağmen özgürlük hayalini kurar. Bu düzene başkaldırır. Kendi sesini bulmaya çalışır. Verilen emirlere karşı çıkarak kendi kimliğini bulur:

*“harfe semah durdum
kitaptan çıkalı çok olmuştu
her şey harfti, Tanrı harf
ruhum emirlere uymadı, biçimsizdi gövdem
sesin soluğu, özgürlüğün ıslığıydı duyduğum”¹⁴⁶*

Arife Kalender’in *Gece Islıkları* kitabında yer alan *Ayna Kesiği* şiirinde sanatçı kendisine aynadan bakar. İki parçaya ayrılan aynada şair yüzüne baktığında yaptığı hatalarının sonuçlarını görür. Yaptığı hatalar, inkâr ettiği her şey onu yalnızlığa sürükler. Bununla birlikte ölüm, intihar teması da dikkat çeker. Yabancılaştığı bu dünyada aynada kendisiyle yüzleşmesi boğazında bir kesiğe sebep olur. Bu dünyada yerini bulamayan sanatçı kendisini ‘noktasız bir soru işareti’ olarak görür.

Arife Kalender *Evdeki Evler* şiirinde kendisini bulmaya çalışır. Kendisini ilk önce yalnız, tek başına olarak görür. Toplum içinde dışlanmış evin dışına atılmış hisseder. Daha sonra yanıldığını hisseden sanatçı aslında evin dışına atılmadığını fark eder. Kendisinin ev olduğunu düşünür. Her şeyi içinde yaşar.

Arife Kalender *Terzinin Şiiri* adlı şiirinde kendisini terzi yerine koyar. Kumaşlar üzerinden kendisini tanımaya çalışır:

¹⁴⁶ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 57

*“ruhumun kalıbını çıkarmıştım önceden
belki uymaz dedim yaşadığım gündüze
yırtmaç yaptım, soluk alsın beden
açtım dekolteyi günaha battım
papatya su içiyordu o sıra kumaşın ipliğinden”¹⁴⁷*

Arife Kalender şiirlerinde benlik karmaşası, toplumsal yalnızlık, dışlanma temalarını işler. Yozlaşan toplumda kendisini bulmaya çalışan şair, birçok sığata bürünür. Bununla birlikte dünyadaki yerini bir türlü bulamaz. Yaşadığı dışlanma sonucu kabuğuna çekilen Arife Kalender kendi kimliğini de sorgular. Bununla birlikte şair en çok kendisine yabancı kalır. İçinden geçenleri söyleyememesi, sessiz kalışı, konuşsa bile anlaşılmasa sanatçının dış dünyaya yabancılaşmasına yol açar. İnsanlar tarafından görülmemesi ise kendisine dönmesine ve bakış açısının değişmesine neden olur.

Arife Kalender, toplum içinde yabancılaşmayı anlatırken ise devlet ile insan arasındaki ilişkiden yola çıkar. Ülkedeki antidemokratik uygulamalar, sosyal zorbalıklar, statüsel ilişkiler ağında yabancılaşma, benlik bunalımı duygularını işler.

1.1.7. Günlük Yaşantı

Edebiyat ve hayat arasında sıkı bir bağ vardır. Aralarındaki ilişki çok uzun bir tarihe dayanır. Toplumda yaşanan olaylar edebiyata da yansır. Öncelikle bir sanat olan edebiyat, okuyucu ve topluma estetik unsurun yanı sıra kültürel unsurlar da aktarır. Kendisine has bir kimliğe sahip olmakla birlikte hayattan kopuk da yaşamaz. Toplumun dil, din, folklor, tarih unsurlarını sözlü gelenekle birlikte yazılı anlatımla gelecek kuşaklara taşınmasında aracılık eder. Bu noktada İsmail Çetişli edebiyat ve kültür arasındaki ilişkiyi şu sözlerle açıklar:

“Edebiyat ve kültür ilişkisinin bir başka boyutu, edebî eserin muhtevasında karşımıza çıkar. Sanatkâr, hangi devir, mezhep, meşrep, sanat anlayışına sahip olursa olsun, eserinde birtakım konuları ele alacaktır. (...) Yani sanat eseri, toplumun mevcut veya geçmişteki durum ve hayatını; bu hayatın uyum veya çelişkilerini, güzellik veya çirkinliklerini, gerçek veya hayallerini, sıkıntı veya ümitlerini estetik bir yapı içinde dikkatlere sunacaktır.”¹⁴⁸

¹⁴⁷ Arife Kalender, Bir Uzun Gökyüzü, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 7

¹⁴⁸ İsmail Çetişli, Batı Edebiyatında Edebi Akımlar, Akçağ Yayınları, Ankara, 2020, s. 27

Edebiyat ve yaşam arasında kopmaz bağ bir bağ vardır. Edebiyat sanatıyla insanlar arasındaki ilişkiler, günlük yaşantı gözler önüne serilir. Garip akımı bu noktada öne çıkar. Servet-i Fünun edebiyatında zengin kesimi, Milli edebiyatta ise daha çok savaşılan halkı görürüz. Garip edebiyatı şairleri ise kurallara karşı çıkarak sıradan insanları, yerel ifadeleri şiire sokmuşlardır. Oktay Rifat'ın *Güzel* adlı şiirinde sıradan insanın günlük hayattaki yeri anlatılır. Geçim sıkıntısı, parasızlık, gibi durumları anlatan şair, şiirde fasulye, soğan, yağ gibi gıda ürünlerinin fiyatlarını da söyleyerek dikkat çeker:

“Kadın vurmuş maltıza tencereyi

Fasulye pişiriyordu

Adam düşünüyordu

Altmış beş fasulye diyordu

Yirmi beş de soğan

Doksan

İki yüz de yağ

Etti mi sana iki yüz doksan

Yaaa ”¹⁴⁹

Garip akımında da gördüğümüz sıradan insanların hayat içerisindeki koşuşturması Arife Kalender'in şiirlerin de göze çarpar. Arife Kalender de eserlerinde insan arasındaki ilişkiyi, günlük yaşantıyı anlatan sanatçılardandır. Bu bakımdan şairin *Gece Işıkları* şiir kitabı önem arz eder. Kitaptaki *Otogar Biletçisi* bölümünde tematik şiirlere yer veren sanatçı hayata bir biletçinin gözünden bakar. Geçip giden yolculardan, farklı meslek gruplarından söz eden şair adeta bir portre çizer. Çizdiği gar portresinde ise Türkiye'nin dört bir yanını, gidilen şehirlerdeki hava durumlarını anlatarak, yolcuları da tasvir eder:

“Hava durumu: Harem'in üstünü bulut kaplamış

boğuk ve kısık sesle birazdan

şarkı söyler çatılarda yağmur

deniz şimdi gövdesini

¹⁴⁹ Oktay Rifat, *Bütün Şiirler I*, YKY, İstanbul, 2014, s. 135

ne yana atacağını bilmiyor

(...)

-Malatya'ya bir iki... Malatya'ya...

Saçları yağmurdan mı, gözleri kara

İnce, zayıf, içinden gülmüş

Üstünde bitpazarından, kimden ödünç

Tanıdım, bilmem mi gurbetini”¹⁵⁰

Arife Kalender, *Otogar Biletçisi* şiirinde şehirlerin öne çıkan özelliklerine yer verir. Şehirden şehre değişen insan portresine yer veren sanatçı Gaziantep’in fıstığı, Giresun’un fındığını anlatır:

“köstekli saat akşamı gösteriyor

kirazlar ülkesi oldukça ırak

gözünün önünde fındık bağları

ata yadigârı kadife kesede

sakladığı mühürlü sır

dağların denize düşen gölgesinde

inip çıkıyor

‘Güllüm’ adlı takası”¹⁵¹

Arife Kalender *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabında Türkiye’nin yedi bölgesini ayrıntılı olarak ele alır. Eserde ülkenin her bölgesine değinerek bu bölgelerin kendi içlerinde gelenek göreneklerini, kültürlerini anlatır. Bunu yaparken ise topluma yönelik eleştirilerini de gizlemez. Özellikle siyasal ve kadınlara yönelik ifadeleri ön plana çıkar. Arife Kalender bu eseriyle birlikte Türkiye’nin dört bir yanını anlatarak edebiyat ve toplum arasındaki ilişkiyi canlı tutar:

“yazın bereketine minnet

toklu kuzular, güzün güzelliği

yazın dostluğu için kurban ve kan

zamanın hakkı vardır ekmeğimizde

¹⁵⁰ Arife Kalender, *Gece Isıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 37

¹⁵¹ Arife Kalender, *Gece Isıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 61

mevsimlerin ayların hakkı

göçmeden önce yayladan

bir kuzu ne ki, tanrı yollarımızı açık eyle”¹⁵²

Bölgeler hakkında bilgi veren şair, onların güzelliklerini övmekten durmaz. Bunu yaparken hem coğrafi özelliklerinden hem de insanların fiziksel portelerinden söz eder:

“güvercin kanatlı evliya

yalancılar, iftira, günah saatleri

kayıklarla çocuklar

kayıklarla ekmek, çörek

kirazlar yetiştirdi kırmızı al

fransızın beğendiği meyvenin

adını almış, tadını almış, Piraziz

burada fındıkların içinde

(...)

tepede dizi dizi çay bahçeleri

yeşilin içinde peştemalli kızlar

on beşine varmamış, gök gözlü, al yanaklı

on beşine varmadan yoluna çıkar bir uşak

körpe tenleri tenli, ayakları nemden ıslak”¹⁵³

Şair, *Bir Uzun Gökyüzü* kitabında çeşitli meslek gruplarına yer verir. Bu meslek gruplarının toplum hayatındaki konumu anlatan şair gün içindeki koşuşturmayı anlatır. *Kuaförün Şiiri* adlı eserinde hayata bir kuaförün gözünden bakar. Kuaförün günlük yaşantısını anlatır. Gün boyu yaptığı saçlar, insanlar, akşam olunca hissettikleri şair tarafından aktarılır:

“sür fırçayı yaşlanmaya yama yap

dökülür bir yerinden yorgun anılar yine

¹⁵² Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlyayayınevi, İzmir, 2011, s. 125

¹⁵³ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlyayayınevi, İzmir, 2011, s. 225

*saç değişir günden güne, saçı yapan eller de
uykusunda sürekli uğultulu fön sesi
tam gün ayakta karşılıyor geceyi
oturunca bakıyor bacağında varisler*

*bu topuzdur, bu gelin başı, perma bu
mahagoni kızılı, saman sarısı, kuzguni
vur makası, fişi tak, usturayı ayarla
sabahtan akşama, akşamdan sabaha
biçimlediğin yüz bir şiiirdir belki de’’¹⁵⁴*

Arife Kalender şiirlerini toplumsal hayattan bağımsız bir biçimde ele almaz. Eserlerinde günlük hayata ait unsurlar göze çarpar. Hayattan kopmadan gerçeği şiirsel bir biçimde aktaran sanatçı toplumun sadece olumlu yönlerini anlatmaz. Onu, tüm yanlarıyla, eksiğiyle fazlasıyla anlatan şair bu durumu eserlerine yansıtır. İnsanların günlük yaşantısına, yaşantı biçimlerine, ülkenin kendi içinde vuku bulan gelenek göreneklerine farklı bir perspektifle bakar. Topluma dışarıdan bir gözle bakan şair, hayat koşuşturmacası içerisinde insanları anlatır. Sıradan insanları anlatan Arife Kalender, bölgelerin doğal güzelliklerini anlatırken insanların fiziki portrelerine de yer verir. Bunun yanı sıra şiirlerinde meslek gruplarına da yer veren Arife Kalender, söz konusu mesleklerin günlük yaşamdaki hallerini inceler. Bunu yaparken de daha çok olumlu bir bakış edinir.

1.1.8. Çocuk Konulu Şiirleri

Şiirler duyguları sözcüklerle anlatma yoludur. Dilin özel kullanımı ile insanlar düşüncelerini, hissettiklerini dile getirirler. Şiir sadece yetişkinler üzerinde değil çocuklar üzerinde de etkilidir. Şiirlerin kısa mısralardan oluşması, ahenkli yapısıyla nesre göre çocuğu daha fazla etkiler. Bununla birlikte şiir bir çocuğun hayatının her dönemecinde mevcuttur. Annelerin okuduğu ninnilerde, oyun oynarken söylenen tekerlemelerde şiirsel üslubu görebiliriz.

¹⁵⁴ Arife Kalender, Bir Uzun Gökyüzü, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 33

Tanzimat’a kadar kaleme alınan eserlerde, çocuklara ve çocukluğa neredeyse hiç yer verilmemiştir. Yine pre-modern çağda Batı’da olduğu gibi, yalnızca büyük devlet adamlarının ve erenlerin/evliyaların yaşamlarının anlatıldığı yapıtlarda, söz konusu şahsiyetlerin çocukluklarından kısaca dem vurulmuştur.¹⁵⁵

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çocuklara yönelik ilgi artarak çocuklara özel dergiler çıkar. 1869 yılında toplam 49 sayı olarak çıkan *MümeYYiz* adlı dergi Türk edebiyatındaki ilk çocuk dergisi olur. Bu dergiyi daha sonra *Hazine-i Etfal*, *Sadakat*, *Etfal*, *Çocuklara Arkadaş* gibi dergiler izler.

Dünya edebiyatında yer alan Daniel Defoe’nin Robinson Crusoe, Jules Verne’in Aya Yolculuk, Jonathan Swift’in Gulliver’in Gezileri gibi kitaplar Türkçe’ye çevrilerek çocuk edebiyatına kazandırılır. Bununla birlikte Türk edebiyatındaki birçok sanatçı da çocuk edebiyatına ürün verir. Eflatun Cem Günay çocuklar için ‘Açıl Sofram Açıl’ kitabını yazarken Orhan Veli Kanık ise La Fontaine kitabını çocukların anlayabileceği sade bir dile çevirir. Tevfik Fikret’in 1914 yılında yayımladığı ve son eseri olan ‘Şermin’ ise Türk edebiyatındaki ilk çocuk şiir kitaplarından kabul edilir. Âkif Paşa’nın ölen torunu için yazdığı mersiye de çocuk edebiyatının ilklerindendir.

Arife Kalender de çocuk edebiyatına kayıtsız kalmayan sanatçılardan biridir. İlk çocuk şiir kitabını 2012 yılında *Kuşlar Geçiyor* adıyla yayımlar. Otuz dört şiirden oluşan eserde doğaya, aile bireylerine, milli değerlere, eğitime dair temaları kullanır. Şair, “Öğretmenim” başlıklı şiirinde öğretmen sevgisine yer verir:

“Sınıfa bakıyordun

yabancı gibi öylesine

sonra ellerinizi

ellerimizde bulduk”¹⁵⁶

Arife Kalender’in “Kırlı Deniz” şiirinde çevre kirliliğinden söz eder:

“(…)

kuleböcekleri, denizati, yengeçler

ahtapotlar, ıstakozlar, yosunlar

dillerini anlamıyoruz ama

¹⁵⁵ Güven Gürkan Öztan, Türkiye’de Çocuğun Politik İnşası (Doktora Tezi), İstanbul, 2009, s. 25

¹⁵⁶ Arife Kalender, Kuşlar Geçiyor, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 14

*mutlaka kızıyorlar bize
denizler kirlendikçe*”¹⁵⁷

Çocuk gözünden çevre kirliliğini anlatan şair hem eğlendirme hem de eğitme amacıyla şiirini yazar. Deniz kirliliğinin hayvanlar üzerindeki etkisinden söz ederek çocukları bu yolla bilinçlendirir.

2012 yılında yayımladığı *Deren'in Şarkıları* kitabında çocuklar için yazdığı on dört tane şiir mevcuttur. Şiirlerinde hayvanlardan, renklerden, masallardan bahseden sanatçı çocuklara yönelik eğitici ve eğlendirici bilgiler verir.

Arı Vız Vız şiirinde sanatçı arıların doğadaki işlevine yönelik bilgiler verir. Bununla birlikte arılara dikkat edilmesi gerektiğini belirtir. Zira arılarda var olan iğneler can acıtıcı mahiyettedir. Sanatçı çocuklara bununla ilgili öğüt verirken onların güzel hayvanlar olduğunu da söyler. Sanatçı arıları tanıtırken bunu arıların ağzından yapar. Arıları konuşturarak çocukları eğlendirmeyi amaçlar:

*“severiz çiçekleri
onlardan bal toplarız
alırız kaşık kaşık
hastalara koşarız*

*arı vız vız
çimenlerin içinde
çıplak ayağınızla
üstüme basmayınız*”¹⁵⁸

Sanatçı *Sayılar* adlı şiirinde rakamları öğretir. Bunu yaparken ise akılda kalması için tekerleme biçiminden yararlanır:

*“Bir
iki
üç*

¹⁵⁷ Arife Kalender, Kuşlar Geçiyor, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 23

¹⁵⁸ Arife Kalender, Deren'in Şarkıları, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 5

Dört beş altı

kahvaltı

güvercin takla attı”¹⁵⁹

Sanatçı doğaya ait unsurları şiirlerin kullanır. Eserinde hayvanlara yer veren şair doğa olaylarını pas geçmez. *Sevinç* şiirinde sevincin remini çizen ve bunu çiçeklerle anlatan sanatçı *Yağmur* adlı şiirde ise tabiat olayını dile getirir. Şiirde yağmurun hissettirdiklerini betimleyici bir dille anlatır. Bunu yaparken yansıma sözcükleri kullanır:

“Ellerime düştü

Tıp tıp tıp

Saçlarıma düştü

Pıt pıt pıt

Islandı yüzüm gözüm

Birazcık da üşüdüm

Vuuuuuu dedi geçti rüzgâr

Çaaat dedi çaktı şimşek

Anne çağır onları

Serçeler üşüyecek”¹⁶⁰

Arife Kalender *Deren'in Şarkıları* kitabında ninniye yer verir. Bebekleri uyutmak için söylenen ninniler sözlü gelenek ürünlerin en eski ürünlerindendir. Yaratıldıkları toplum hakkında bilgi vermelerinden dolayı önem arz ederler. Toplumun gelenek göreneklerini, yemek ve yaşayış biçimlerini hakkında bilgi verir. Toplumsal kabulde oluşan değerler aileler tarafından bebeğe ninniler vasıtasıyla verilir. Anneler bu ninniler ile kişisel bakım, toplumsal değerleri, adab-ı muaşeret kurallarını öğretirler. Kültürel kimlik taşıyan ninniler sayesinde gelecek kuşaklara kültürel birikimler aktarılır. Bununla birlikte ninniler ile çocuğun dil gelişimine de katkı

¹⁵⁹ Arife Kalender, *Deren'in Şarkıları*, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 13

¹⁶⁰ Arife Kalender, *Deren'in Şarkıları*, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 19

sağlanır. Çocuk bu ezgi sayesinde bilmediği kelimeleri öğrenerek kelime hazinesini gücendirir.

Arife Kalender *Deren'in Şarkıları* kitabında yer alan *Bebeğim* isimli şiir ninnidir. Şiirde bir annenin bebeğine duyduğu sevgiyi anlatır:

“Ağlama bebeciğim

Annen az sonra gelecek

(...)

Ninni bebeğim ninni

Seviyorum ben seni”¹⁶¹

Sanatçı Ay Sana şiirinde geceyi anlatır. Güneşin gitmesiyle akşam olduğunu söyleyen şair ayın doğuşunu, yıldızların gökyüzünde duruşunu dile getirir. Akşam olmasıyla birlikte uyku saatinin geldiğini belirten sanatçı çocuklar için yatma vakti olduğunu söyler. Gecenin doğması çocuklar için oyunun sonu uykunun ise başlangıcıdır.

Arife Kalender *Masal* şiirinde uyku vakti geldiğini anlatır. Uyumadan önce masal anlatılacağını söyler. Masalda iyi-kötü çatışmasını ise iyi kahramanlar kazanır. Sanatçı okunan masal ile çocuğa iyi olmanın, iyilerin kötülüğü yeneceğine dair bilgi de verir. Böylece çocukta olumlu anlamda kişilik gelişimi sağlamaya çalışır.

Arife Kalender eserlerine çocukları unutmaz. Çocuk edebiyatına katkı sağlayan sanatçı onlar için öykü ve şiir kitapları kaleme alır. Bu eserlerinde çocuklar üzerinde olumlu etki bırakmak ister. Onların kişilik gelişimlerine katkı sunmaya çalışır. İyiyi, doğruyu öğretme amacıyla eserlerini yazar.

1.1.9. Kadın

Kadın teması hem klasik edebiyatta hem de modern edebiyatta kendine fazlaca yer bulan bir konu olmuştur. Türk şiirinin geçirmiş olduğu evrelerde kadına bakış açısı değişmiştir. İslamiyet öncesi şiir geleneğinde kadın sevgili rolünde olduğu gibi savaşçı rolüyle de öne çıkarken İslamiyet'in kabulü ve neticesinde gelişen Divan edebiyatında ise kadını daha çok hayali sevgili olarak görürüz.

¹⁶¹ Arife Kalender, *Deren'in Şarkıları*, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 23

Divan edebiyatında sevgili olarak gördüğümüz kadın farklı özellikleriyle ortaya çıkar. Kadın daha çok âşığa işkence çektiren, aşığın ilgisinden memnun ama ona yüz vermeyen cefakârdır. Bu şiirlerde kadın tiplmesi bellidir. Küçük ağız, kırmızı yanak ve dudak, siyah saç, kara kaş, yüzünde ben ile idealize edilmiş bir kadın tipi söz konusudur. Bu şekilde gördüğümüz kadın Divan edebiyatının ilerleyen süreçlerinde değişerek yerini daha gerçekçi fiziksel görünüşe bırakır. Divan edebiyatının ilk dönemlerinde hayali olarak ortaya çıkan sevgili Nedim ile yerini gerçek bir sevgiliye dönüştür. Onun şiirlerinde sevgili daha gerçekçi oluşturulmuştur. Nedim'in şiirlerinde yer alan sevgililer hayattan alınmış gerçek tiplerdir. Nitekim bunlar bazen bir Hristiyan dilberi, bazen Cezayirli bir âfet, bazen bir çengi güzeli, bazen de gururlu bir Türk kızıdır.¹⁶² Bununla birlikte klasik Divan şiirinde gördüğümüz siyah saç yerini Nedim'in şiirlerinde sarı saça bırakmaya başlar. Nedim'in şiirinde sevgilinin esmer, saçının siyah renkli olarak tasavvur edilmesinin yanında, Nedim devrine bir farklılık getirerek ilk defa sarı saçlı sevgiliyi divan şiirine sokmuştur.¹⁶³

Tanzimat Dönemi'yle birlikte kadın sevgili rolünden soyutlanmaya başlar. Bu dönem ile eserlerde kadını eğitmek, onu bilgilendirmek, topluma kazandırmak konuları işlenir. Bununla birlikte Tanzimat'ın getirisi olarak kadın bir isim alır. Divan edebiyatında sadece hayali sevgili ve çeşitli özelliklerinden dolayı adından bahsettiren kadın artık isimle anılmaktadır. Bu noktada karşımıza Abdülhak Hamit Tarhan çıkar. Makber şiirinde eşi Fatma'yı anışı ve sonrasında Lucienne ile kadına yönelik ifadeler değişir.

Servet-i Fünûn döneminde ise siyasal baskılarda dolayı aşk daha çok platonik olarak karşımıza çıkar. Erkekleri İstanbul beyefendisi olarak görülürken Tanzimat ile kendisini gösteren kadın bu dönemde daha çok arkalarda kalır.

Milli edebiyat döneminde ise kadın daha çok güçlü ve savaşı özellikleriyle ön plana çıkar. Yaşanan sosyal ve siyasal olayalar neticesinde sevgili olarak gördüğümüz kadın bağımsızlığını ilan eder. Kimi zaman savaşa katılırken kimi zaman ise topluma seslenerek kendisini belli eder.

¹⁶² Ömriye Bayrak, Şeyhî ve Nedîm Dîvanlarında Sevgili, (Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2012, s. 193

¹⁶³ Ömriye Bayrak, Şeyhî ve Nedîm Dîvanlarında Sevgili, (Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2012, s. 204

Cumhuriyet edebiyatıyla birlikte kadına bakış değişir. Bundan önceki dönemlerde daha çok hayali sevgili rolüyle gördüğümüz kadın bu dönemden itibaren somutlaşır. Aradaki sınır kalkarak kadın, toplum içinden herhangi biri olarak görülmeye başlanır.

Milli edebiyatın aksine soyut ve anlam yönünden kapalı şiirler yazan İkinci Yeniciler 'de ise kadına daha çok sevgili ve cinsel açıdan bakılır. Özellikle Cemal Süreya ve İlhan Berk, şiirlerinde kadın vurgusunu yaparken sevgili ve cinsel açıdan yaklaşmışlardır:

“Çoğul güzeldir. Yüzün dursun

(Yüzün ki bir halkın tarihine alınlık)

Daya ağzını kasığıma, sevgili suça

Gövdem, o cehennem, gövdende

- Sevgilim, sevişelim.

Kirlidir aşk, çocuğum, o sıvı fosil

Dölyatağı, o sürgün, her şeydir

Düşün durmadan yinelenen taşı

Hem bilmem biliyor musun tarih de tendir

Ağzın, o alev, ağzımda

- Sevgilim, sevişelim.”¹⁶⁴

Modern Türk edebiyatının gelişimiyle birlikte kadın sanatçılar da ön plana çıkmaya başlar. Özellikle 1970'lerle birlikte edebiyatta kadın hareketi baş gösterir. Edebiyatın her alanında ürün veren kadın sanatçılar yıllar boyunca süregelen ataerkil edebiyata karşı durur. Özellikle feminist edebiyat kuramı ile sanatçılar şiirlerinde tema olarak 'kadın' konusunu işlemeye başlarlar. Şairlerin daha çok erkek; şiir yazılan kişinin ise genellikle 'kadın' olarak alışagelmış olmasına karşın kadın sanatçıların da kendi hemcinslerine ya da karşı cinse şiirler yazması edebiyata farklı bir perspektif kazandırır.

¹⁶⁴ İlhan Berk, Toplu Şiirler, YKY, İstanbul, 2003, s. 926

Türk edebiyatın kadın şairlerin ‘kadınlar’ için yazdığı şiirlerde başlıca konular kadının toplum içerisinde geri kalmasıdır. Sanatçılar şiirlerinde ele aldıkları ‘kadın sorunları’ ile sevgili olarak gördüğümüz kadınların acı gerçeklerini anlatırlar. Daha çok toplum tarafından ötekileştirilen, çocuk doğurmak, eve bakmak ve sevişmek haricinde başka vasfı olmayan kadının tam tersine bunların çok daha ötesinde olduklarını kanıtlamaya çalışırlar. Kadınların uğradıkları fiziksel ve psikolojik şiddeti, toplum başkasını, kadınların cinsel obje olarak görülmesini ve kadınların uğradıkları fiziksel ve sözlü tacizi anlatan kadın şairler böylece edebiyatta kadına tüm gerçekliğiyle yer verirler. Bu noktada özellikle Gülten Akın, Nilgün Marmara, Birhan Keskin, Lale Müldür, Gülseli İnal, Sennur Sezer, Melisa Gürpınar ve Didem Madak karşımıza çıkar. Didem Madak *Çiçekli Şiirler Yazmak İstiyorum Bayım!* Şiirinde kadınların uğradıkları sözlü tacizin ve sonuçlarını anlatır:

*“On dört yaşındaydı ruhum bayım
Bir mermer masanın soğukluğunda yaşlandı.
Protez bacaklar taktılar ruhuma ince ve beyaz
Gıcırdaya gıcırdaya dolaştım şehri.
Protez bacaklarıma bile ıslık çaldılar
O ara içimde çiçeklerden oluşmuş
bir silahsız kuvvet ablukaya alındı
Sinemalarda da “orgazm gıcirtıları” oynuyordu.
Kaçmaya çalıştım. Olmadı.
Bu nedenle çiçekli şiirler yazmayı
ruhum açısından faydalı buluyorum.
Neyse işte
Ben her filmi hatırlarım”¹⁶⁵*

Toplumcu gerçekçi şairler kadına feodal sınıfın gözüyle bakar. Kadın feodal sistem tarafından ezilirken herhangi bir söz hakkı yoktur. O, ağaya aittir ve bunu reddetme imkânı yoktur. Ayşe Ertuş bu konuya şu cümlelerle açıklık getirir:

“Toplumcu gerçekçi şairler, feodal zihniyetin ürünü olan ağalık sistemini ve bu sistemin acizleştirdiği kadının, konumunu kıyasıya eleştirirler. Herkesin ağaya ait olduğu ve

¹⁶⁵ Didem Madak, Grapon Kâğıtları, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 49

ağanın kölesi kabul edildiği bu sistemde, kadın da ağanın istekleri doğrultusunda hareket etmek zorunda olan bir meta olarak karşımıza çıkar.”¹⁶⁶

Gülten Akın, *Kış* adını verdiği şiirinde bir kadının feodal sistemdeki yerini anlatır. Buna göre kadın sistem içerisinde ezilir. Şiirde oğlu ölen ve gelini de bir ağa tarafından kaçırlan bir kadının öyküsüne yer verilir. Ağanın söylediği emirdir ve kadının ağaya yalvarması onun bu sistem içerisindeki ezilmişliğini gösterir:

*“sabah oldu. Gelin gelin yok gelin
kaçırdılar. Varıp gidem yalvaram
Ağam Selim, Beyim Selim geri ver
almaya gücüm yetmez bir daha”*¹⁶⁷

Arife Kalender de kadın duyarlılığı konusunda öne çıkan şairlerdendir. Eserlerinde ele aldığı kadın konusunda genellikle toplumsal zorbalığa uğrayan kadının dramını anlatır. Yirmiden fazla şiirinde kadını farklı yönlerden ele alan sanatçı kimi zaman bir evlat olarak, kimi zaman bir anne olarak kimi zaman ise sevgili, aşık, eş olarak inceler.

Arife Kalender ailesi tarafından belli bir disiplin ile büyütülmüştür. Belli başlı el becerilerine sahip olmak zorundadırlar. Susarlar, ev işi yaparlar, erkeğe göre daha pasif kalarak onların emirleri altında yaşamak zorundadırlar. *Annem ve Pazartesi* şiirinde de bu konuyu işler. Şiirde toplumun ve ailesinin- özellikle annesinin- bakış açısına yer verir. Buna göre kadın susar ve el işi yapar. Erkekler de kadının suskun olmasını ister. Onların bakışında kadın suskunluğu ve yaptığı dantel, oya vb. ile sınırlıdır. Sanatçı ise bu durumdan yakınır. Annesi tarafından bu şekilde olmaya zorlandığından bahseder. Süregelen bu düzenden kaçmaya çalışırken içindeki isyanı bastıramaz. “*kum attım tarihin gözlerine*” diyen şair toplumun kadına yüklediği sözde normlardan kaçmak ister.

Arife Kalender kadına çok yönlü bakar. Şiirlerinde daha çok toplum- kadın çatışmasını işleyen sanatçı bir anne olarak anneliğin kutsallığında da bahseder. Doğumu en kutsal işkence olarak gören sanatçı *Doğum* şiirinde bu olayın verdiği acıyı ve süreci anlatır. Bebeği ilk ağlayışını duymanın tüm acılara sancılara değer:

¹⁶⁶ Ayşe Ertuş, Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Geleneksel Algıda Kadın, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:30, Sayı:2, Temmuz-2020, s. 56

¹⁶⁷ Gülten Akın, Toplu Şiirler 1, YKY, İstanbul, 2000, s. 119

“Doğum en kutsal işkencedir
bir harf düşüyor adımın defterinden
bendeki ben ayrılıyor, sonra yabancı
yol açıyor soluğuna kanda yüzerek
göbek bağından gerisi ören
ırak bir yerdeyim, göçtüm derimden
kanım onun kanında akacak”¹⁶⁸

İkizim Öteki Kadın şiirinde kadına yönelik toplum baskısını anlatır. Şiirde kadın bedenine yönelik ifadeler mevcuttur. Buna göre bir kadın evlenmeden bir erkek ile ilişkiye girmişse bu kadını kötü yapar. Kadının adı yaftalanır. Bununla birlikte sanatçı tecavüze bakışı da ele alır. Eğer bir kadın tecavüze uğramışsa bu yine kadının ve kadın bedeninin suçudur. Kadın, şikâyetçi değildir, adam ise inkâr eder. Suç kadınındır. Sanatçı yaşanan bu kısır döngüye dur demek ister. Cehennem olarak adlandırdığı bu düzenden çıkmak için elinden geleni yapar. Toplum tarafından susturulan kadın polise giderek her şeyi anlatır.

Arife Kalender *Özürlü Kızlar Serandı* şiirinde bir evlat olarak annesine ve babasına nasıl baktığını anlatır. Ona göre baba otoriterdir. Baba güçtür. Baba ve kız arasında hep bir sınır vardır. Anne ise babanın arkasından gelir. Babadan sonraki kontrol ondadır. Anneye göre ise kız susacak ve ‘namus’ adı altında yaşayacak. Anne bu şekilde mutlu olunacağını düşünür. Anneye göre kız çocuk doğurmak kötü bir şeydir. Kız evlat özürdür. Kız çocuk özürlüdür.

Arife Kalender’in *Silahımı Bıraktım* şiiri önem arz eder. Arife Kalender şiirinde kadın bedenine bağımsızlık verir. Bunu yaparken kadın bedenindeki tek kontrolün kadında olduğunu söyler. Bu şiirin önem arz etmesinin sebebi Arife Kalender’in bu şiiri Cemal Süreya’ya karşı yazmasıdır. Cemal Süreya *Şu Da Var* şiirini erotik bir dille yazar. Kadın bedenine yönelik yazdığı şiirde Cemal Süreya kadın bedenine yönelik erotik ifadelerle başvurur. Bu bağlamda Kalender’in şiir adeta Cemal Süreya ’ya başkaldırı belgesidir.

Cemal Süreya kendi şiirinde kadına seslenir. Buradaki kadın güzeldir. Cemal Süreya bunu kabul eder fakat kadına sitem etmeyi de bırakmaz. Zira burada kadın

¹⁶⁸ Arife Kalender, Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 376

onunla sevişmekten kaçınır. Bu durumdan yakınan şair toplumsal yargılara da bir eleştiri getirir. Bir kadının sadece kocasıyla birlikte olabilir tabusunu yıkarak cinselliği ön plana çıkartır:

“Bir de var sen koynumda yatıyorsun

Güzelsin güzelliğin mutlak amenna

Kızlığın masanın üstünde

Kocana saklıyorsun”¹⁶⁹

Arife Kalender bu dörtlüğünde Cemal Süreya’ya karşı kadın bedenini savunur. Cemal Süreya’nın aksine şair kadın bedenini ne kocaya ne de sevgiliye ait kılar. Şiirde geçen “*eli kırbaçlı namus emirleri*” kadını cinselleştiren ve namusu sadece kadınlarda gören kişilerdir. Şair burada hem “namus” adı altında kadını baskılayan kişilere hem de Cemal Süreya’ya meydan okur:

“kızlığımı çıkarıp masaya koydum

Yüreğim eli kırbaçlı namus emirlerine

ve Cemal Süreya tahriklerine kanmıyordu

ne kocama sakladım, ne sevdama bedel sundum

tenimde eski bir kılıç paslanmış duruyordu”¹⁷⁰

Cemal Süreya’nın şiirine devam ettiğimizde kadının cinsel ilişki konusunda söz hakkının olmadığı anlaşılır. Aynı zamanda şiirde kullandığı bazı metaforik ifadeler daha erotiktir:

“Oysa koca da ne benim kollarım var

Soy bir portakal yedir bana dilim dilim

Ben Uzunminareliyimdir doğma büyüme

Ne yapıp yapıp denizi görmek isterim”¹⁷¹

Özgür Özmeral “*Cemal Süreya Şiirlerinde Kadın ve Erotizm*” başlıklı yüksek lisans tezinde şiirde geçen ‘minare’ sözcüğü ile erkek cinsel organı arasında bağlantı

¹⁶⁹ Cemal Süreya, *Sevda Sözleri Bütün Yapıtlar Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, 29

¹⁷⁰ Arife Kalender, *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 29

¹⁷¹ Cemal Süreya, *Sevda Sözleri Bütün Yapıtlar Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, 29

kurar. ‘Doğma büyüme’ ifadesiyle içten içe gurur duyan sanatçı ‘uzunminareli’ ifadesiyle cinsel organını işaret eder. Kullandığı ‘uzunminare’ fallusu temsil eder. Fallus, erkeklerin psikolojisinde önem arz eder. Zira onların cinsel idealini karşılama noktasında son derece mühimdir. “Fallus, logos’un rolünün, arzunun yükselişine katıldığı bu damganın ayrıcalıklı imleyenidir. Bu imleyenin, cinsel çiftleşme gerçeğinde yakalanabilecek en göze batan şey olduğu kadar, (mantıki) bağlaca denk düştüğünden sözcüğün sözlük (tipografik) anlamıyla en simgesel şey olduğu için de seçildiği söylenebilir. Ayrıca denebilir ki, şişebilirliği sayesinde öteki kuşağa aktardığı yaşamsal akışın imgesidir.”¹⁷² Böylece fallus öne çıkar. Yaşamın devam etmesi ve soyun ilerlemesi yönünde fallus erkeklerin bilinçaltılarında yer alır. Erkeklerde fallus ile ego da gelişir. Cemal Süreya’nın da şiirinde gördüğümüz fallus benzetmesinde sanatçı bunu gurur duyulacak bir şey olarak yorumlar.

Şiirde kadın bedenine yönelik ifadeler de mevcuttur. Cinsel obje olarak görülen kadın şiirde ‘portakal’ ve ‘deniz’ ifadeleriyle özdeşleştirilir. Burada portakal ifadesi kadının ‘meme’lerini temsil ederken deniz ise kadının ‘vulva’sını temsil eder. Evli kadınlara da gönderme yapan sanatçı aynı zamanda kadına cinsel ilişki yönünden önerilerde bulunur. Bununla birlikte şairin “denizi” görme arzusu yine kadının bu ilişkide pasif oluşu ve bedenine yönelik hiçbir hakkının olmadığını gösterir.

Arife Kalender, Cemal Süreya’nın bu düşüncesine karşılık şiirini şu sözlerle bitirir:

“ey intikam, ey deli bal

nice kızların baş koyduğu kanlı bıçak

bedenimde hiç kimsenin hakkı yok

*alırsa elimden aşk alır ancak”*¹⁷³

Burada şair Cemal Süreya’ya karşı bir nevi “silahını kuşanır”. Şiirde intikam yemini eden şair erkek egemen sistemi eleştirir. Kadınların yaptıkları evliliklerde söz haklarının olmayışına, aile baskısından dolayı yapılan zoraki evliliklere ve kadına yönelik tacizlere atıf yapan şair, erkeğin kadın bedeni üzrinde herhangi bir söz hakkının olmadığını vurgular. Şiirde geçen “*bedenimde hiç kimsenin hakkı yok*”

¹⁷² Jacques Lacan, Fallus’un Anlamı, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 56-57

¹⁷³ Arife Kalender, Deli Bal, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 30

mısrasıyla kadın bedenine özgürlük tanır. Bununla birlikte Cemal Süreya'nın şiirinde geçen denizi görme arzusuna da tepki niteliği taşır. Arife Kalender bu dörtlükte aynı zamanda aşkın üstünlüğüne de vurgu yapar. Şair ancak gerçekten âşık olduğu kişiyle birlikte olacağını söyler. Buradaki aşk birlikteliğinde ise seçimi yine kadına bırakır. Kadın sadece istediği kişiyle birlikte olur.

Arife Kalender *Tecavüz Kadınları* ' şiirinde aile içinde yaşanan fiziksel tacizi anlatır. Şiirde evli bir çiftin ilişkisi hikâyeleştirilir. Koca, eşi ile ilişkiye girer. Fakat bu ilişkiden sadece koca memnundur. Kadın zorla girdiği bu ilişkiden dolayı kendisini kirli hisseder. Yaşadığı bu travmatik olay neticesinden kadın kocasını öldürür. Kadın bir nevi kocası ama aynı zamanda tecavüzcüsünü öldürür. Arife Kalender bu şiiriyle birlikte evlilikte zorla ilişkiye girilen kadının da tecavüz mağduru olduğunu dile getirir.

Sanatçının *Kadın Erkek Geyikleri* kitabı tematik olarak kadın ve kadına uygulanan psikoloji ve fiziksel şiddeti temel alır. Şiirlerde kadının yaşadığı çaresizlikler anlatılırken toplumda kadının yerine değinilir. Buna göre kadın kocasının evine gelinlik ile girdiyse kefen ile çıkar. Kadının hiçbir hükmü yoktur. Eşi tarafından uğradığı şiddet bile normaldir. Eğer kadın kocası tarafından öldürülmüşse bile bunun bir önemi yoktur. Yaşanılan ölüm kaza gözüyle bakılır.

Arife Kalender, *Şiddet* isimli şiirde kadına uygulanan baskıyı ve şiddeti anlatır. Şiirde bir kadının arkadaşıyla konuşmasına tanık oluruz. Arkadaşı Raziye ile dertleşen kadın kocası ile ilişkisini ve uğradığı şiddeti anlatır:

“şeytan diyor ki sen de vur kafasına
öldürecek beni biliyorum, kaza diyecek
bak şu kama izine, kürek kemiğimin altında
düzelirmiş zamanla, dövermiş tüm erkekler
ecel gibi dolaşüyor ardımda

yoruldum, azaldım, sustum
ağzıma yastık bastırıyor, bıçak dayıyor boğazıma
ağlarken abanıyor, daha çok zevk alıyormuş
salya sümük boşalıyor, tir tir titriyor

sizde böyle mi yapıyorsunuz o işi, bilmiyorum ya...”¹⁷⁴

Arife Kalender *Düş Sergisinden İzlenimler* şiirinde anne- çocuk ilişkisi üzerinde durur. Ele alınan bu ilişki ise daha çok Oedipus semptomları gösterir. Şiirde kadın ve oğul ilişkisi göze çarpar. Oğul daha doğar doğmaz varlığını belli eder. “bacaklarının arasında erkek organ/elinde eros’un yayı” diyen sanatçı okun kendisine doğrultulduğunu ifade eder. Bu bağlamda anne çocuğun ilk aşkı ve cinsel açıdan çocuğun arzuladığı ilk kadın olur. Aşk tanrısı Eros’un okunun oğul tarafından anneye doğrultulması arada yaşanan ilişkiyi ve baba-anne-oğul arasındaki Oedipus kompleksini oluşturur.

Şatoların Kadın Portreleri şiirinde şair farklı kadın portreleri sunar. Duvarı süsleyen birden çok kadın fotoğrafı vardır. Bu kadınların hepsi farklıdır. Şair şiirinde kralların saraylarında asılı kadınları anlatarak tek bir kadın tipindense birçok açıdan kadına yaklaşmayı yeğler:

“Boyası yenilenmiş

Şato girişlerinde

Çariçe gülüşleri altında

Günlüklerinde kralların

Düşünen kadın portreleri

(...)

İrina da ordadır

Tütün romanından sarı saçlarını çözüp

Dudakları dağ soğuklarından çatlak

Nalbanta aşık Simber kadın ordadır

Şahin öykülerinde nallayıp aşk ayaklarını

Tepelerin doruklarına fırlatarak”¹⁷⁵

Arife Kalender’in *Yaz Üşümesi* kitabında yer alan *Kan* adlı şiirinde doğum ve ölüm arasındaki ilişki incelenir. Şiiri kadın merkezli incelediğimizde ise kadının birçok yaşta gördüğü kan karşımıza çıkar. Kadın kanı doğumla birlikte görür ve

¹⁷⁴ Arife Kalender, *Kadın Erkek Geyikleri*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 23

¹⁷⁵ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlyas Yayınevi, İzmir, 2011, s. 140

hayatının ilerleyişinde de sürekli karşısına çıkar. İlk regl olduğunda gördüğü kan ayıp olarak yorumlanır. Kırmızı renkte olan kan yasak renk olarak görülür. Bu saklanması gereken bir şeydir. Kan sadece regl ile değil bekaret ile de ilişkilendirilir. Düğün gecesini karanlık olarak nitelendiren şair çarşıdaki kanı anlatır. Kadının bakireliğini gösteren kanı o gecenin karanlık bir parçası olarak yorumlar.

BM kadına yönelik şiddete dair tanımı şu şekilde yapar. Buna göre kadın hiçbir şartta fiziksel ve psikolojik açıdan şiddete maruz kalamaz:

“Kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya ıstırap veren veya verebilecek olan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi ve bu tür eylemlerle tehdit etme anlamına gelir. İster kamusal ister özel yaşamda meydana gelsin, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma.”¹⁷⁶

Savaşların ve silahlı çatışmaların kadın psikolojisi üzerinde negatif yönde etkisi vardır. Özellikle savaş sebebiyle göç etmek zorunda kalan kadınlar bu yolda birçok sorunla karşılaşır. Savaş silahı olarak kullanılan cinsel istismarlarda kadının yaşının bir önemi yoktur. Savaş süreci içerisinde yaşa bakılmaksızın kadınların sözlü ve fiziksel tacize uğramaları kadınların ruhen yıpranmalarına, psikolojik açıdan zarar görmelerine neden olur.

Arife Kalender savaş sürecinde kadınların yaşadıklarını dile getirir. Onların uğradıkları zorbalıkları anlatan şair isyan eder. *Savaş Vahşetini Kadınlarda Sınır* başlıklı şiirde küçük bir oğlan çocuğunun gözleri önünde annesine ve kız kardeşine tecavüz edilmesini anlatır. Yaşanılan bu olayı ise kabul etmeyen sanatçı öfkesini gizlemez:

“durduk

Puslu gecede savaş kımıldadı

Çıktı canavar sahneye

İlkin kızımı karanlığa çektiler

Daha on- daha on diyemedim

Ardından ötekiler

Dilim kitlendi

Tenimde ileri geri

Vahşice yürüdüler

¹⁷⁶ BM Genel Kurul Kararı 48/104. Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildiri

(...)

Neredesiniz tarihçiler

Yazacak mısınız şimdi

Yazacak mısınız

Bir savaşta annesine

Ve kız kardeşine tecavüz edilirken

Onların çıgıllıklarıyla cinselliği öğrenen

Bir oğlun gözlerindeki öfkeyi!”¹⁷⁷

Arife Kalender *Korku Filmleri* şiirinde kadınların uğradığı haksızlıkları, onların katledişlerini anlatır. Filmin her bir karesinde başka bir kadını anlatır. Bir tarafta kraliçeyi anlatır. Statüsel olarak üstte olmasına rağmen bir o kadar yalnız ve sevgisiz. Diğer karede katledilen çocukları anar. Filmin sonun izleyemeyen şair bu cinayetler, ihanetler karşısında kendisini yalnız hisseder. Şair her şeyi bir kenara bıraksa da bakire olmadığı için dövülen kadını unutmayacağını söyler.

Arife Kalender *Acı Yeşil* kitabında yer alan *Yol* şiirinde kadın bedenini ele alır. Erkekler tarafından sadece cinsel obje olarak görülmeyi eleştirir. Bununla birlikte şair de kadın vücudunu sorgular. O da kendi vücudunu tanımaya çalışırken tökezler ve kabul etmekte zorlanır.

Gece Islıkları kitabındaki *Göl Evi* şiirinde aile içi şiddeti ele alan sanatçı bu olayda çocukların da etkilendiğini söyler. Eşi tarafından şiddet gören kadın ve bu şiddeti duymak zorunda kalan çocukların yaşadığı travmayı anlatır:

“Sular doluyor

boşluklara, karanlık sular

babanın anneyi dövdüğü saatlerde

yolların silindiği, sesin sindiği saatlerde

kulaklarına yorganı bastıran çocuğun

ejderha korkuları kan ile ter”¹⁷⁸

¹⁷⁷ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlyayayinevi, İzmir, 2011, s. 399-400

¹⁷⁸ Arife Kalender, *Gece Islıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 23

Arife Kalender *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabında Türkiye'nin yedi bölgesini anlatır. Bunu yaparken bölgelerin kültürel özelliklerini söylemekle birlikte bu bölgede yaşanan siyesi ve sosyal olaylara da yer verir. Kitabında kadın konusuna da değinir. Şair kadın olmanın zorluklarını anlatır. Buna göre kadın para karşılığında alınıp satılan mal görevi görür. Herhangi bir işlevi yoktur. Anneler kadın olmanın verdiği zorluklardan dolayı kızları olmasını istemez. Onlar için şairin dediği gibi “kız gada, kız cefa kız kul, kız köle” dir. Bu yüzden anneler kız çocukları olmasını diye dua ederler.

Kız çocuğun baba gözünde değeri yoktur. Kızın hakları yoktur. Kız susar. Kadın evlenirken bile bir seçim yapamaz. *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabında şair bu konuya değinir. Babası tarafından birkaç altına satılan Fidan'ı anlatır. Onun bu şiiri Aysel Gürel'in Ünzile şiirini hatırlatır. Arife Kalender'in şiirindeki Fidan da bir Ünzile'dir.

Arife Kalender'in *Yağmur Sandım Kendimi* kitabında yer alan *Kısa Kanat* şiirinde toplum baskısı sonucun kadınlardaki oluşan travmayı anlatır. Bu baskılar sonucu kadın kendisini geriye çeker. Şiirde yer alan Rapunzel ise masalların gerçek olmayacağını gösterir. Zira masalda Rapunzel'in saçlarına önem verilirken gerçek dünyada ise saçlar suçtur. Sanatçı en sonunda saçlarını kendisi keserek o topluma sunar. Bunu yaparken ise sitem eder. Sanatçı “alın sizin olsun edep” diyerek öfkesini gizlemez.

Sanatçı *Ana* şiirinde anneliğin güzelliğine değinir. Dokuz ay boyunca bebeğini karnında taşıyan annelerin güzelliğini anlatır. Aynaya baktığında annesi gören sanatçı, anneliğin ne kadar özel bir meslek olduğunu vurgular. Hayallerinde çocukların güzel yaşatan anneler, çocukları için kendilerini feda ederler. Bebek ise gül kokulu yatağında uyur.

Arife Kalender kadın konulu şiirlerinde genellikle onların uğradıkları şiddeti anlatır. Bununla birlikte kadın ve terk edilişe de değinir. Sanatçının *Yağmur Sandım Kendimi* kitabında yer alan *Kadın Gitti* ve *Bahar İkindisi* şiirleri kadının, erkeği terk edişi üzerinde kurgulanır. Sanatçı *Kadın Gitti* şiirinde terk edilen erkeği anlatır. Kadın uzun zamandır uğradığı şiddet sonucu evi terk eder. Adam ise kadının geri dönmesini bekler.

Bahar İkinci şiirinde ise terk edilen, sevgilisinden ayrılan bir kadını anlatır. Kadın bu durumdan memnundur. Adamın gelmesini beklemez:

“Yabancı dilde şarkı söylüyor kadın,

‘gelmesen de olur artık, gelme

Böyle de mutluyum,” diyor sanki

Sesi inatçı, sesi kanatlı

Sözcükler dudağına vurdukça

Ağzını kanatıyor”¹⁷⁹

Arife Kalender, *Yaz Üşümesi* kitabında yer alan *Tuhaf Bir Kadın* şiirinde Leyla Erbil’in eserinden etkilenir. Romandaki ana karakter Nermin ile kendisini özdeşleştiren sanatçı toplumun dayattığı normlara karşı çıkar. Şiirde klasik kadın tiplemesinin dışına çıkan sanatçı kadına özgürlük verir. Kadın kendisi hakkında verilecek kararlara uymaz. Kendi kararlarını kendisi alır:

“değişti sözcüklerim, imgelerim değişti

Küfretmeyi severi, rakıyı da

İlla yanımda bir erkek istediler

İlla töre, namus, cinayet

Bendeki beni delirttiler”¹⁸⁰

Arife Kalender’in *Kadın Erkek Geyikleri* kitabı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan *Kadın Geyikleri*’nde şiirlerde işlenen kadın konusu yine bir kadının bakış açısından anlatılır. İkinci bölüm olan *Erkek Geyikleri* ise erkek gözünde kadının yeri konuludur. Şiirde yer alan *Öyle Büyüyen* şiirinde bir babanın henüz anasınıfına giden oğluna verdiği kadın konulu öğütler söz konusudur. Buna göre kadına iyi davranmaya gerek yoktur. Kadın şiddeti hak eder. Bu şekilde büyüyen çocuk annesinin hakaretleri hak ettiğine, annesinin kötü olduğuna ve diğer kadınların da tüm bunları yaşaması gerektiğine inanır. Babası tarafından kötü olarak yaftalanan kadınlara her şey müstahaktır:

“’oğlum bu kadınları var ya, bu kadınları

¹⁷⁹ Arife Kalender, *Yağmur Sandım Kendimi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 22

¹⁸⁰ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 60

İssız bir kumsala götürüp, tel bağlayacaksın boğazına

Döndüre döndüre iyice sıkacaksın

Çırpınsız, gebersin manyak

Sonra gövdesini denizlere atacaksın'

(...)

Anlamı paramparça sözcüklerin

Konuşmuyor kimseyle, kırıp döküyor âsi

Bir gün bir kızı severse, bir gün

Yok hayır hepsine lanet

En iyisi takmalı teli boynuna

İssız bir sahilde döndüre döndüre...’’¹⁸¹

Arife Kalender, kadın konulu şiirlerin kadını alışılmışın dışına çıkararak kaleme alır. Genel itibarıyla şiirlerde gördüğümüz nazlı, sevgili kadın yerini toplum baskısı altından ezilen kadına bırakır. Cinsel obje olarak görülen kadın Arife Kalender’in şiirlerinde kendi bedeni üzerinde hak sahibi olan kadına dönüşür. Sanatçı şiirlerinde fiziksel ve psikolojik şiddet gören kadının yaşadığı travmaları anlatır. Toplum içinde kendisine yer edinemeyen kadının hiçbir hakkı yoktur. Öyle ki uğradığı şiddet, hakaret kadın olmanın kurallarından biriymiş gibi lanse edilir. Sadece aile içinde değil savaş sebebiyle de olumsuz etkilenen kadın önemsenmez. İkinci sınıf vatandaş sayılarak geri planda kalır. Arife Kalender bu şiirleriyle süregelen düzene baş kaldırır. Kadın hakkı, kadın bedeni üzerine şiirlerini yazan sanatçı onların yaşamak zorunda bırakıldıkları normları eleştirir. Kadına özgürlük bahşetmek ister.

1.1.10. Toplumsal Konular

1.1.10.1. Savaş Konulu Şiirleri

“Savaş” ve “Edebiyat” ifadeleri birbirinden farklı iki kavram olmalarına rağmen bir araya geldiklerinde “Savaş Edebiyatı” nı oluştururlar. Savaş sırasında oluşan edebiyatta konu daha çok askerleri teşvik etmek, onlara moral vermek üzerine

¹⁸¹ Arife Kalender, Kadın Erkek Geyikleri, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 50-51

kurulu olduğu için lirik bir anlatıma sahiptir. Savaş sonrası oluşan edebiyatta ise daha çok geçmiş dönemlerde cereyan eder savaşlar anlatılır. Çoğunlukla uzun olan bu eserler, lirik değil epiktir. Şair veya yazarlar, devirlerinde olan bir savaştan bahsetmez, geçmiş zamana ait herhangi bir savaşı ele alırlar. Atalarının kahramanlıklarını dile getirirler.¹⁸²

Savaşların etkisi bireyleri psikolojik yönden etkiler. Özellikle sanatkarlar bu etkiyi edebiyat aracılığı ile dile getirir. İnsanlığın başlangıcından itibaren süregelen savaşlar dünya üzerinde olağan bir durum yaratır. Zira Antik Çağ'a baktığımızda Yunan mitolojisi, İskandinav mitolojisi, Türk mitolojisi çoğunlukla savaşlar üzerine kurgulanarak kahramanlar aslî değerlerini kazanmışlardır. Bu hikâyelerde savaşların ve kahramanların epik özellikleri öne çıkar. Kahramanlar çoğu zaman olağanüstü özellikleriyle savaşa hazırlanır.

Antik Çağ'dan sonra da toplumlar savaşmaya devam ederler. Ancak, Orta Çağ'ın şövalye ve haçlı seferlerini işleyen hikâyelerde, ilkel ve yapma epiklerin yüceliği yoktur. Savaş kavramı, Fransız İhtilâli'nden sonra, millî çıkarlara, sınıf çıkarlarının da eklenmesiyle yeni boyutlar kazanır.¹⁸³

Türk edebiyatında savaş dönemlerinin ele alınış tarihi çok eskilere dayanır. Dede Korkut anlatılarında bunun örneklerini görmekteyiz. Boylar arası yapılan savaşların, savaş edebiyatının tarihsel olarak eskilere dayandığı gösterir. Sözlü gelenek ortamında anlatılagelen savaşlar destanlaşarak günümüze kadar gelir. Bununla birlikte gerek Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu savaşlar gerekse Kurtuluş Savaşı'nda yaşananlar edebiyatın temel konularından olur. Vatan sevgisinin anlatıldığı bu şiirlerde onun uğruna her şey yapılabileceği anlatılır. Orhan Veli *Vatan İçin* şiirinde bu duyguyu dile getirir:

"Neler yapmadık şu vatan için!

Kimimiz öldük;

*Kimimiz nutuk söyledik."*¹⁸⁴

Arife Kalender de şiirlerinde savaşın ve onun yarattığı yıkımı anlatan şairlerdendir. Bu bağlamda altı tane şiir yazar. *Suçlu Fırtınalar* kitabında yer alan

¹⁸² Harun Duman, Savaş Edebiyatı, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt: 58, Sayı: 1, 2018, s. 102

¹⁸³ Harun Duman, Savaş Edebiyatı, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt: 58, Sayı: 1, 2018, s. 103

¹⁸⁴ Orhan Veli, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2020, s. 127

Savaş Vahşetini Kadınlarda Sınır şiirinde savaşın çocuklar ve kadınlar üzerindeki etkilerini anlatır. Savaş sonucunda evini terk etmek zorunda kalan bir annenin iki çocuğuyla çıktığı yolculukta başına gelenlerin anlatıldığı şiirde savaşın bireyde bıraktığı travmalar göze çarpar.

Sanatçı, *Gece Penceresinden* şiirinde Gazze savaşından bahseder. İsrail ve Filistin arasında geçen savaşta birçok kişi ölür. Bu savaş kamuoyu tarafından *Dökme Kurşun Harekatı* olarak adlandırılır. 2008 yılında başlayan savaşta İsrail tarafından Gazze'ye atılan füzelerden dolayı Gazze'de yaklaşık olarak 1133 kişi ölür. Arife Kalender *Gece Penceresinden* adlı şiirinde bu savaşın yankılarını anlatır:

“Bir kış gecesinin penceresinden

yağmurlu sokağa baktım

gözümden gitmiyor

Gazze'ye atılan bombanın

yelpazeye benzemesi

(...)

iki resmi var gecenin

birisinde sessizliği uyandırıyor yağmur

öteki bir çocuğun şakağındaki kan lekesi”¹⁸⁵

Arife Kalender *Aşkın Kanlı Gömleği* şiirinde Adolf Hitler'de bahseder. Nazi propagandası güden Hitler'in 2. Dünya Savaşı'ndaki rolünü anlatır. Hitler'in birçok insanı öldürdüğünü, öldürttüğünü anlatan sanatçı bu ölümü aşk ile ilişkilendirir. Zira iki sevgili ortaya çıkan bu savaşta ayrı düşerek ölüm ile tanışırlar.

Karanfil çiçeği birçok anlamda kullanılır. Kimi zaman ak sevgi ile ilişkilendirilen çiçek kimi zaman ise ölüm ile anlamlandırılır. *“Durmadan aşklarıyorum ama hep böyle/Karanfiller gibi taze omzum, dizlerim, ayaklarım”¹⁸⁶* diyen Edip Cansever karanfili sevgi ve aşk ile bir araya getirir. Bununla birlikte Arife Kalender karanfili ölüme yorar. Sanatçı *Savaş Rengi* adlı şiirinde karanfil çiçeğini ölüm ve savaş anlatır.

¹⁸⁵ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 378

¹⁸⁶ Edip Cansever, *Sonrası Kalır Bütün Şiirleri I*, YKY, İstanbul, 2011, s. 97

Korkunun Fotoğrafları şiirinde sanatçı savaşın insanlar üzerindeki etkilerinden söz eder. Özellikle annelerin ve çocukların yaşadıkları travmayı anlatır. Çocuklarını bekleyen anneler savaş sebebiyle çocuk sahibi olmaktan korkar hale gelirler:

*“çanlar çalarken
kutsanırken tanrılar
iki oğlunu savaşta yitiren kadın
korkar yeniden sevişmekten
(...)
çanlar çalar, okunur ezan
oğullar savaşların ortasında
oyuncak asker oğullar, oyuncak asker
sevdalar beyaz mıdır
kadınlar korkuları pankart gibi
yüzlerinde taşıırken”¹⁸⁷*

Arife Kalender *Orta Doğulu Tanrılar* şiirinde savaş sebebiyle yaşanan ölümlerden dolayı Tanrı’ya isyan eder. Bu savaşlardan bir bakıma Tanrı’yı suçlar. Artık bu kavgaların bitmesini diler. Bununla birlikte savaşı başlatan kişileri de “çelik yelekli ilah” olarak tanımlayarak onların dokunulmaz olduklarına göndermede bulunur. Anneler elleri kalplerinde beklerken gözleri bu ‘çelik yelekli ilah’lardadır. Bu savaşta en masum olanlar ise çocuklardır:

*“Bu ne kadar tanrı, ne kadar deprem
yer kırıldı, ateş akıyor yollardan
kimse kalmasın dediler uçuruma
yüzleri yoktu, silahları yüzümüze çevirdiler
silahlar parlak ışıltılı ve soğuktu
pencereden bakınca toplu ölümler
(...)
ağaçlar nereden bilsin siyasi politiği*

¹⁸⁷ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 347

*boranda kırbaçlanan dalın anladığıdır
zorla gövdesinde bıçağın açtığı yara
çocuk oyuncak sanır, başına vurma!
Çocuklar ne anlar ekmeğin ekonomisinden
kurşun asker çağırırlar oyuna”¹⁸⁸*

Arife Kalender savaş konulu şiirlerinde savaşın yankılarını anlatır. Bunu yaparken yer yer annelerin gözünden, annelerin savaş içindeki durumunu anlatır. Savaş yüzünden ölen kişileri anan sanatçı bu savaşlarda en masum olarak çocukları görür. Oyuncak yerine eli silah tutan çocuklar için üzüntüsünü dile getiren sanatçı annelerin ise büyük korku içinde olduklarını söyler. Zira oğlu olan anneler için çocukları savaşa gidecek askerdir. Sanatçı bu savaşlardan dolayı Tanrı’ya da isyan eder. Onun tüm bunları bitirmesini ister. Arife Kalender savaşın yarattığı travmaları şiirleriyle dile getirerek duygu ve düşüncelerini paylaşır.

1.1.10.2. Siyasi Konulu Şiirleri

Edebiyat, toplumun ayrılmaz bir parçasıdır. Toplumun hemen hemen her halini edebi türlerde görebiliriz. Siyaset de edebiyatta kullanılan başlıca temalardan biri olmuştur. Halk-devlet arasındaki anlaşmazlıklar, eleştiriler edebi eserler aracılığıyla dile getirilmiştir. Bu doğrultuda ilk siyasetname örneği olan Kutadgu Bilig Yusuf Has Hacib tarafından yazılır. ‘Mutluluk veren bilgi’ anlamına gelen *Kutadgu Bilig* adlı eser alegorik olarak yazılmış ve öğüt veren bilgilerle tamamlanmıştır.

Türk edebiyatında yine âşıklar tarafından siyaset şiirleri için konu malzemesi olmuştur. Köroğlu, Bolu Beyi’ne yönelik taşlamalar yaparken Dertli ise yine toplumsal eleştiriler yapar. Divan şiirinde yer alan şathiyeler ise şairlerin siyasi söylemleri ya padişahları övme üzerine ya da yerme üzerine kurgulanmıştır.

Tanzimat edebiyatıyla birlikte bu söylemler devam etmiştir. Bu dönemin ilk devre isimlerinden olan Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa devrin siyasal olaylarını şiirleriyle eleştirmişlerdir. Bu noktada, Şinasi’nin Mustafa Reşit Paşa’yı ön plana alan çizgideki, konu benzerliği gösteren dört ayrı “kaside”si, Namık Kemal’in Ali Paşa ve Mahmut Nedim Paşa ile ilgili yazdıkları, Ziya Paşa’nın ise, “Terkib-i Bent”teki sistem

¹⁸⁸ Arife Kalender, Yağmur Sandım Kendimi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 12

eleştirileri, edebiyatın siyasetle soyut-somut yakınlığını vurgulayan önemli örneklerdir.¹⁸⁹ Tanzimat döneminin ikinci yarısında ise bu söylemlere ara verilmiş daha çok bireysel konulara yönelinmiştir.

Servet-i Fünun döneminde ise siyaset çok fazla tercih edilen temalardan olmamıştır. Zira baskı ve sansürün etkisi şair ve yazarları siyasi söylemlerden uzak durmaya itmiştir. Millî mücadele dönemiyle birlikte ise siyaset tekrar edebiyatın konu başlıkları içerisine girmiştir. 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın etkileri edebiyata da sirayet etmiştir.

Cumhuriyet edebiyatı ile siyasi söylemlere farklı bir boyut gelir. Toplumcu gerçekçi edebiyat ile sanatçılar farklı bir kimlik üstlenirler. Onlar artık halkın sesi olurken siyaset artık bir sistem görevi görür. Köylü- ağa ilişkisi, hükümete yönelik eleştiriler bu dönemi oluşturur. Özellikle Marksizmle birlikte fikir kavgaları öne çıkmaya başlar. Nazım Hikmet, Kemal Tahir, Ahmed Arif gibi isimler eserlerinde siyasi argümanları kullanırlar.

1960'larla birlikte siyaset ideolojik bir kalıba girer. Sağ-sol çatışmaları bu dönemin başlıca konularından olur. Enver Gökçe de bu argümanları kullanan şairlerdendir. Eserlerine ideolojik bir bakış katan şair *Fakültenin Önü* şiiriyle dönemin sağ-sol çatışmasını anlatır:

“Faşistler camlara yürüdüler

Kürsüleri kırdılar, höykürdüler

Tığ teber şahı merdan

“Tanrı Dağı kadar Türktü bunlar

Hıra dağı kadar müslüman.”

Ve de kanlı bıçaklı düşman”¹⁹⁰

Arife Kalender şiirlerinde siyasi söylemlere yer veren sanatçılarıdır. Siyasi konulu sekiz tane şiir yazar. Eserlerinde Türk siyaset tarihinden izler olan şair siyaset dünyasındaki olumsuz olaylardan dolayı üzüntü duyduğunu belirtir. Onları şiirlerinde yansıtmaya çalışır. Bu anlamda *Çekmeceler Söyledi* şiirinde 12 Mart ve 12 Eylül olaylarından bahseder. 80 darbesi neticesinde duyduğu üzüntü ve korkuyu dile getirir.

¹⁸⁹ Ertuğrul Aydın, Edebiyatın Siyasetle Kesişen Noktasında Yazar ve Şairlerin Tutumları, Muhafazakâr Düşünce, Yıl: 4 - Sayı: 13-14, Yaz-Güz 2007, s. 142

¹⁹⁰ Enver Gökçe, Bütün Şiirleri, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2012, s. 76

Yaşanan darbe, toplumun büyük bir kesimin etkiler. Darbeyle birlikte insanlar üzerinde yoğun baskılar oluşur. Bu baskılardan sanatçılar da nasibini alır. Şairler, yapılan yeniliklerin, anında görülmesini, güncel tarihe eklenmesini isterler. Bu, genel olarak okurun, şairin yaratıcı etkinliklerine tanık ve destek olması anlamına gelir.¹⁹¹ Bununla birlikte sanatçılar büyük bir dönüşüm içerisine girer. Toplumu anlatan sanat bu baskıyla bireyselleşir. Şairler kendi içlerine dönerek İstibdat devrini adeta tekrar yaşarlar. Bu baskıyla birlikte bazı şairler ise darbeyi ve etkilerini anlatan şiirler yazmaktan kendilerini alamazlar. Bu şairlerden bazıları Edip Cansever, Cemal Süreya, Turgut Uyar, Attila İlhan, Nazım Hikmet'tir. Cemal Süreya darbenin etkilerini 555 K şiirinde şu şekilde dile getirmiştir:

*“Şimdi Bursada ipek çeken kızlar
Bir karasevda halinde söylemektedir:
Görmeye alıştığımız nice yazlar
Kimleri alıp götürdüler ama kimleri
Karanfil bıyıklı genç teğmenleri
Ak saçlı profesörleri, öğrencileri
Adları şuramıza işlemektedir
Ah dayanmaz dayanmaz bakmaya gözler
Bir karasevda halinde söylemektedir
Şimdi Bursada ipek çeken kızlar”¹⁹²*

Arife Kalender de *Çekmeceler Söyledi* şiirinde 12 Eylül ve 12 Mart olaylarının etkilerini yansıtır:

*“silinmez kalemle yazmıştım
sayfalarda 12 Mart, 12 Eylül
bir de leke var harflerin üstünde sanki ah!
Belki duvar çizikleri, kan lekesi, belki ter
kapımıza hayalet dikti her tarihte ölümler”¹⁹³*

¹⁹¹ Yücel Kayıran, *Felsefi Şiir- Tinsel Poetika*, YKY, İstanbul, 2007, 399

¹⁹² Cemal Süreya, *Sevda Sözleri Bütün Yapıtlar Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 288

¹⁹³ Arife Kalender, *Yağmur Sandım Kendimi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 68

Bu dönemlerde yaşanan kayıplar, ölümler ve işkenceleri üzeri kapalı bir şekilde anlatan sanatçı bu durumdan üzüntü duyar. Şiirde yer alan ‘duvar çizikleri’ ifadesi hapishanelerde yaşanan işkenceleri ifade eder. 12 Mart ve 12 Eylül olaylarının insanlar üzerindeki etkilerini anlatan şair, şiirde de geçen “*duvar çizikleri*”, “*kan lekesi*” ifadeleriyle yaşanan zorlukları betimleyici bir dille anlatır.

Attila İlhan da *Tele Foto* 4 şiiri ile 12 Mart muhtırası ile aydın kesimin İstanbul’daki durumuna işaret eder:

*“kıllı bir yağmurla asılmış gibidir gökyüzüne
benzer uzaktan tozlu bir bulut ölüsüne
eğmiş başını İstanbul kelepçelerinin üstüne
sansaryan han’ında parmak izi veriyor”*¹⁹⁴

Toplumdaki siyasi kavgalar toplumun bütün kesimlerini etkiler. Bu kavgalardan ise özellikle anneler bilhassa etkilenir. Çıkan her arbeye ya da yankılanan silah sesi annelerin kalplerine korku düşürür. Arife Kalender’in *Adı Serçe* şiirini bu bağlamda yazar. Şiirde siyasi kavgaların etkilerinden dolayı çocuklarına bir şey olacak korkusu yaşayan anneleri anlatır. Rahat nefes alamayan annelerin akıllarında hep çocukları vardır. Çocukları dışarı çıktıklarında bile eve dönecek mi korkusu yaşarlar. Sanatçıya göre annelerin bu korkusu çok büyüktür. Öyle ki anneler bir kuş bile aniden havalansa çocuklarından biri vuruldu sanır.

Sanatçı *Ağrı İstanbul’a Benzer* şiirinin 12. bölümünde siyaset ile uğraşanları ‘dev’ olarak nitelendirir. Şaire göre onlar geride kalıp diğer insanlara yukarıdan bakarlar. Bu insanların gözünde halk tiksindiren varlıklar olarak gözükür. Arife Kalender bu şiiriyle insanların- halkın- bilinçsiz kurbanlar olup geri plana atıldıklarını vurgular:

*“kar eridi, kirlendi su
bizdik içerdeki, dışardaki biz
en yüksek tepelerden tiksinersek
bizi gözleyen devler
yeni zamanlara yeni kurbanlar arıyordu*

¹⁹⁴ Attila İlhan, Tutuklunun Günlüğü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013 s. 39

ulufeler değişti, haraç ve gasp

Çifte camlar arkasındaki efendiler”¹⁹⁵

Arife Kalender, *Otuzyedi Can* adlı şiirinde Sivas’ta meydana gelen Madımak katliamından bahseder. Katliam 1993 yılında düzenlenen Pir Sultan Abdal şenlikleri sırasında Madımak Oteli’nde meydana gelir. Otel Radikal İşlami bir grup tarafından ilk önce taşlanır daha sonra ise ateşe verilir. Bu saldırı neticesinde aralarında otel görevlileri ve saldırganlarından da bulunduğu otuz yedi kişi hayatını kaybeder. Bu olayı kanın sızması şeklinde anlatan sanat bu olayı sadece yukarıdaki şiirinde değil *Yedi İklım Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabında da anlatır.

Arife Kalender, *Yedi İklım Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabında Dersim Katliamı’ndan bahseder. 1937 yılında Tunceli’nin Dersim ilçesinde meydana gelen katliam sonucu binlerce kişi ölür. O dönemde Dersim aşireti ve Türk hkmeti arasında yaşanan anlaşmazlıklar her iki tarafı da silahlanmaya götürür. Bu olay neticesinde çok sayıda sivil ölümler olur. Arife Kalender şiirinde bu olaya değinerek olaydan dolayı üzüntülü olduğunu vurgular.

Arife Kalender *şehir Yrd* şiirinde Gezi Parkı olayını anlatır. 2013 yılında meydana gelen Gezi Parkı olayında sivil vatandaş ile o dönemde iktidar olan hkmet karşı karşıya gelir. Taksim’de yer alan topçu Kışlası’nın imar izni olamadığı halde yeniden inşa edilmesi kararı ve ağaçların kesilmesinden doğan bu olay sadece İştambul’da değil Türkiye’nin hemen hemen bütün illerinde etki gösterir. Arife Kalender’ de şiirinde bu olayın etkilerini anlatır:

“hızır sesleriyle sallandı ağaç

gebeler karınlarını sakladı

maskeleri zehirli su, sisler

ne farkeder

an ıngırak dolusu gecelerde

ığlık ığlığaydı taksimler

(...)

kesilen dalların hızla düşmesi yere

¹⁹⁵ Arife Kalender, Deli Bal, Telos Yayıncılık, İştambul, 2004, s. 68

*binlerce kuş havalandı binlerce
genç kopuyordu gövdemizden
ıslık çalıyordu çocuk, kırmızı giymişti kadın
uzun yürüdü İstanbul, konuştu
şaşkındılar sarayda efendiler’’¹⁹⁶*

Arife Kalender Gezi Olayını *Üvey Ülke Çocuğu* şiirinde de anlatır. Şiirde Gezi Olayları sırasında göz yaşartıcı gaz kapsülünün başına gelmesiyle ölen on beş yaşındaki Berkin’i anlatır. 269 gün komada kalan Berkin 11 Mart 2014 tarihinde hayata gözlerini kapatır. Sanatçı bu şiirinde Berkin’in ölümü üzerine duyduğu üzüntüyü dile getirir.

Arife Kalender siyasi şiirlerinde sadece yakın geçmişten değil uzaktan geçmişten de bahseder. 1939-1945 yılları arasında meydana gelen 2. Dünya Savaşı tüm toplumu etkiler. Alaattin Karaca o günlerden bahsederken şu sözleri kullanır: “İkinci Dünya Savaşı yılları, ekmeğin karne ile satıldığı, karaborsanın yaygınlaştığı, haksız kazançlar sonucu ‘harp zenginleri’nin türediği; dolayısıyla ekonomik krizin doruğa çıktığı yıllardır.”¹⁹⁷ O dönemde birçok sanatçı tutuklanır. *Vatan, Tan, Cumhuriyet* gibi gazetelere ise kapatma cezaları gelir.

Arife Kalender’in 2. Dünya Savaşı’nı anlattığı *Duvar* şiiri Attilâ İlhan’ın aynı başlıklı şiir kitabını hatırlatır. Attilâ İlhan da kitabının önsözünde bu dönemde yaşanan siyasi olaylara dile getirir. Yazdığı şiirleri karartma geceleriyle ve baskılarla uğraşan ‘harp delikanlısının şiirleri’ olarak adlandırır. Arife Kalender ise bu gecelerin bitmesini ister. Ya savaşın yıkıcı etkisi olarak ya da hürriyet özlemi olarak karşımıza çıkan 2. Dünya Savaşı edebiyatı Arife Kalender’in bu şiirinde hürriyet özlemi olarak görürüz:

*“itiyorum bir duvarı ha bire
yıkıldı sanıyorum yalan
ne biten bir ey ne yeni doğan
kapatmalar çıkartmalar karartmalar*

¹⁹⁶ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 49-50

¹⁹⁷ Alaattin Karaca, *İkinci Yeni Poetikası*, Hece Yayınları, Ankara, 2013, s. 62

ağzım burnum kan içinde”¹⁹⁸

Arife Kalender sınıfsal ayrımı eleştirir. *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabında yer alan ‘parayı korudu tarih’ ifadesi bu çatışmayı gözler önüne serer. Parası olan kişilerin istedikleri her şeyi yapabileceklerinde, insanlar üzerinde kontrolü olduklarından söz eder. Ona göre bu kişiler araya nifak sokarak insanları birbirlerine öldürtme gücünü elinde tutarlar. Bununla birlikte ölen fakir kişilerken zengin gruba herhangi bir şey olmamaktadır.

KE Dergisi’nde yayımlanan *Bu İstanbul Var Ya* şiirinde siyasetin olumsuz etkilerine yer veren sanatçı eleştiri yapar. Siyasetin insanları kötü etkilediğini söyleyerek siyasetin artık yok olması için adeta isyan eder. Sanatçı bu siyasi yaşamda artık yorulur. Bu durum onu olumsuz anlamda etkiler:

*“Ben bir İstanbul istememiştim oysa
ne kanuni, ne sultan, ne han
emekliyim az az yaşıyorum
televizyonda diziler, silahlı film
söverek siyasilere, zam haberine
rahatımı kaçırmak için her şey piyade*

*kıştır, dağ başları bulutlu
aniden patlamalar, aniden korku
burası Ankara olsun, parlamento
seçmek istemiyorum elim yoruldu
irili ufaklı balıkları göre göre
iskelesinde oturup Kadıköy’ün
içimdeki her şey yolcu*”¹⁹⁹

Arife Kalender siyasi konulu şiirlerinde siyasetin negatif yönlerini anlatır. Siyasi sebeplerden dolayı yaşanan ölümler, katliamlar sanatçıyı derinden etkiler. Siyasetin karanlık tarafını dile getiren şair bu durumu eleştirir. Bununla birlikte

¹⁹⁸ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiireler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 304

¹⁹⁹ KE Dergisi, İstanbul, Mart/Nisan 2023, 20. Sayı, s. 85

paranın gücüne de değinir. Paranın kişiyi sınıfsal olarak üste çıkararak insanlar arasındaki sınıf çatışmasına yol açtığını belirtir.

1.1.10.3. Yabancılaşma

Yabancılaşma kelimesi etimolojik olarak eskilere dayanan bir kavramdır. Yabancılaşma insanın doğaya ve topluma yönelik duyduğu aitlik bağının kaybolması anlamına gelir.

Değişen ve modernleşen dünya karşısında insan kendisinden ve toplumu oluşturan diğer insanlardan uzaklaşarak yalnızlaşmaya başlar. Böylece içine kapanan birey insanlardan uzaklaşarak bireyselliğe döner. Kişinin kendisine ve diğer insanlara karşı koyduğu mesafe sosyolojik açıdan olduğu gibi psikolojik açıdan da etkilerini gösterir. Yalnızlaşan insan kendisini tekrardan tanımaya çalışırken çoğu zaman tatmin olmayarak özüne daha da fazla yabancılaşır.

Yabancılaşma konusunu açıklarken Hegel'e değinmek gerekir. Zira bu konu en açık şekilde Hegel'de görülür. Ona göre bu kavram Tin görüşüyle bağlantılıdır. Buna göre, tin önce kendisinden ayrı bir gerçeklik olarak bir nesneye konumlayıp, daha sonra bu nesneyi kendisi olarak bilmek suretiyle gerçekleştirir. (...) Tinin kendisini gerçekleştirmesi şu halde, hem yabancılaşmış hale gelme ve hem de bu kendinden ayrı düşmeyi, bölünmüşlüğü aşma yoluyla olur.²⁰⁰

Yabancılaşma kavramı açıklanırken birçok düşünce ortaya çıkmıştır. Hegel tarafından insanların birbirlerinden uzaklaşmaları olarak açıklanırken Karl Marx buna ekonomik ve maddiyatçı yönden bakar. Makineleşen dünya içerisinde sınıf farklılıkları oluşurken işçi- sınıf çatışmaları da boy gösterir. Marx yabancılaşmayı para ile ilişkisi üzerinden açıklar. Yani insan ne kadar üretirse o kadar ürettiği nesneye yabancılaşır. Ortaya çıkan emek ise nesnelleşerek değersizleşir. Ekonomik politik alanında, emeğin bu gerçekleşmesi, işçi için *gerçekliğin yitirilmesi* olarak, nesneleşme *nesnenin yitirilmesi* ya da nesneye *kölelik* olarak, sahiplenme *yabancılaşma*, *yoksunlaşma* olarak görülür.²⁰¹

Rus edebiyatında yabancılaşmaya farklı bir açıdan yaklaşılr. “Ruslar, bireyin topluma yabancılaşması, çağdaş insanın yalnızlığı ve kendisini çevresinden çekmesi

²⁰⁰ Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005, s. 1728-1729

²⁰¹ Karl Marx, Yabancılaşma, Sol Yayınları, Ankara, 2013, s. 21

gibi Avrupa'ya özgü büyük ve ciddi sorunları, özgürlüğün getirmiş olduğuna inanıyorlardı.”²⁰² Bu bağlamda Batı romanında yabancılaşan insanın omuzlarındaki yabancılaşma ve yalnızlaşma yüküyle yıkılması anlatılırken Rus romanlarında bireyin materyalist dünyayla olan savaşını anlatır.

Toplumsal olarak başlayan insanın yabancılaşması edebiyata da tesir eder. Dünya edebiyatında Kafka'nın Dönüşüm kitabındaki Gregor Samsa, Goethe'nin Genç Werther'i, Albert Camus'nun Meursault karakteri başlıca yabancılaşan karakterlerdir.

Türk edebiyatında yabancılaşma konusu 1950'li yıllardan itibaren varoluşçuluk ile görülmeye başlar. Bu noktada özellikle Ferit Edgü, Orhan Duru, Leyla Erbil öne çıkar. Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanı ise bu konuyu gerçek anlamda işleyen eserlerin başında gelir. Yazar yabancılaşma kavramını hayatta yer edinemeyip uzaklaşma 'tutunamayan' olarak dile getirir.

Yabancılaşmanın şiirde ortaya çıkışı İkinci Yeni edebiyatıyla olur. Bu hareket ile şairler eserlerinde yalnızlık, bunalım gibi temaları eserlerinde işlerler. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın olumsuz getirisiyle başlayan egzistansiyalizm akımıyla şiirlerde bunalım ve yabancılaşma görülür. Bireyin kendi içerisine dönüşü bu şiirlerde hikâye edilirken Ülkü Tamer yabancılaşma duygusunu bir çocukla ilişkilendirir. Ülkü Tamer'in *Çocuk ve Şehir* adlı şiirinde kent ve çocuk çatışması anlatılır. Çocukluğun kent yaşamında nasıl bastırıldığı ve bireyin kendisine yabancılaşması dile getirilir:

*“Ne kadar yağarsa yağsın yağmur,
içinin ovasını sel basmıyor burada.
Elmalar bile imrendiremez oldu seni.
Otlaklara, derelere, çayır böceklerine,
ağaçlara bile gücenik oldun.
Yeni ceketine bile kırgınsın şimdi,
kundurana bile uzaksın.
Kendine bile yeniksin, benim eski
benim eskimiş-sevdalı yavrum.”*²⁰³

Birey gözlerinin dünyaya açar açmaz gördüğü ilk şey yine insandır. Hayatı boyunca insanla iç içe olan birey değişen dünya ve toplumun zamanla kendi içinde

²⁰² Arnold Hauser, *Sanatın Toplumsal Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1984, s. 328

²⁰³ Ülkü Tamer, *Yanardağın Üstündeki Kuş Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 1998, s. 195

ayrışmaya başlamasıyla kendi kabuğuna çekilmeye başlar. Yaşadığı bu buhran ve bunalma sonucu yabancılaşma duygusuyla kişi kendisinden ve toplumdan soyutlanmaya başlar. Herkesin birbirine benzediği bu düzende sıkılma ve aynılanan döngü durumu cereyan eder. Yabancılaşmaya farklı bir biçimde bakan Özdemir Asaf, *Sürüsüne Bereket* şiirinde insanları klişeleşmiş oluşunu eleştirirken buna olumsuz bir bakış geliştirir:

“Yalancılar, sevimsizler söz dolusu.

Boş kafalar, ceketleri paltolar, şapkalar..

Sıfırlar, bönler, ahmaklar, oburlar..

Baksan, bakmasan göz dolusu.”²⁰⁴

Arife Kalender yabancılaşma konusu ele aldığı şiirlerinde insanların kendilerine yabancılaştığını anlatır. On bir tane şiir yazan şair toplum arasında oluşan uçurumları anlatarak bireylerin tek başına olduklarını ve birbirleriyle yabancılaşarak yalnızlaştıklarını dile getirir.

Daha çocuk yaşlarda yaşadığı yabancılaşma duygusu şiirlerine de yansır. Köyden ailesiyle Malatya’ya taşındıkları zaman yaşadığı olaylar sonucu toplumsal yabancılaşmayı hisseder. Toplumun bireye yabancılaşması ya da bireyin topluma yabancılaşmasını anlatan şair bu durumu yaşar. Şair yaşadığı yabancılaşmayı şu sözlerle açıklar:

“İlkokul 4.sınıfta Malatya’ya taşındık. Şehir koşulları farklıydı. İlk kez orada ‘biz ve onlar’ ayrımcılığı ile karşılaştım. İnsanın insanı ötelemesine tanık oldum.”²⁰⁵

Arife Kalender *Kurşun Hizası* şiirinde yabancılaşan insanı laleye benzetir. Lale ve soğan ilişkisini alegorik bir anlatımla insan ve benlik ilişkisini anlatmak için kullanır. Lalenin soğanına yabancılaşmasını insanın kendi özüne karşı yabancılaşmasıyla özdeşleştirir. Bununla birlikte bu duruma yönelik tepkisini ortaya koyar. Şiirde ‘Ne ot kaldı tanıdık ne de it’ diyen şair toplumdan uzaklaşan insanın durumuna eleştirel bir bakış sunar. İnsanların bu denli uzaklaşmasını olumsuz manada eleştirir:

“soğanı kendisine yabancı

lâle gibiyiz. Ne ot kaldı ne de it

²⁰⁴ Özdemir Asaf, Benden Sonra Mutluluk, YKY, İstanbul, 2019, s. 165

²⁰⁵ EK-1

el değmemiş nisan var mı

teste yolluyorum yağmuru”²⁰⁶

Şarkısız Sokaklar şiirinin ikinci bölümde sanatçı yabancılaşan insanın durumunu gözler önüne serer. Dün ile bugündeki insan arasındaki farları ortaya koyan Arife Kalender, bugünkü insanın durumunu üzüntüyle karşılar. İnsanların gelişen toplum karşısında büründüğü tavrı yorgunluk olarak görür:

“balkon sohbetleri, sokağın çocukları

bayramlar öldü, barışamıyor küsler

arkası yarın diye diye tükettiğimiz

ömrümüzün yurdu yoruldu

duvara çarpıp geri dönüyoruz

üstümüzde parçalanmış gökler”²⁰⁷

Şehrin İntiharı şiirinde sanatçı otobüsten İstanbul’a bakar. İstanbul’un kendisine yabancı kaldığını belirterek otobüsteki kişilerin profilini çizmeye çalışır. İnsanlara seslenen şair İstanbul’un yağmur buğusundaki halini anlatarak şehrin sessizleştiğini, sanatçının da tabiriyle ‘dilini yitirdiğini’ belirtir. İstanbul’a yapılan oteller hakkında konuşan sanatçı bu otelleri yalnızlıkla ilişkilendirir. Necip Fazıl’ın ‘Otel Odaları’ şiirindeki odaları yalnızlık ve yabancılaşma duygusu Arife Kalender’in bu şiirinde de göze çarpar. O da otelleri insanların uzaklaşmasıyla nitelendirir. Bu bakımdan Necip Fazıl’ın şiirleriyle benzerlik gösterir.

Yabancılaşan insan karısında Arife Kalender tepkisiz duramaz. *Park Günlükleri II* şiirinde yabancılaşan insan karşısında keşkelerini dile getirir. Bu keşkeler ise daha çok öneri boyutundadır. İnsanların bir araya gelerek çevreye daha güzel bakmalarını hayal eder. Yabancılaşan bu insanın durumuna çözüm olarak aşkı, şiiri gösterir. Bunlar neticesinde yan yana durarak insan olmaları gerektiği söyler.

Eski Bir Sıcaklık şiirinde şair bir sesleniş içerisindedir. Seslendiği kişiyi belirtmez. Buna rağmen seslenişin konusu İstanbul’dur. İstanbul’dan portreler çizen sanatçı eski İstanbul’a özlem duyar. Gelişen ve yenilenen dünya karşısında İstanbul’un eski manzarasının aynı kalmasını diler. Seslendiği kişiye adeta yalvaran Arife

²⁰⁶ Arife Kalender, Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 401

²⁰⁷ Arife Kalender, Gece Isıkları, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 80

Kalender, bu şehrin değişmemesini söyler. İnsanların eskisi gibi yardımsever ve bir arada yaşadığı zamanların devam etmesini ister.

Arife Kalender, *Sokağın Söylediği* şiirinde eskiye yönelik özlemini dile getirir. Geçmiş ile bugünü karşılaştırarak insanların nasıl değiştiğini anlatır. Buna göre birbirlerine yabancılaşan insanlar eskiye oranla duygusal anlamda uzaklaşmaya başlar. Bir sokak portresi çizen sanatçı bu sokağa yabancı duygular hisseder. Hissettiklerini geçmiş ile karşılaştırarak bugünün insanının kendi içinde yok olmaya başladığını belirtir:

*“yağmur çizikleri saçaklarda
boyaları sararmış, eğrilmiş panjur
çatı akar, kırılır bahçe duvarı
sokak çocukları yok artık, içerdeler
çağırıyor balkonlardan anneler”²⁰⁸*

Ağrı İstanbul’a Benzer şiirinde Ağrı’dan başlayan yolculuğun İstanbul’da nasıl devam ettiğini anlatan sanatçı ekmek kavgasını dile getirerek ekmek kazanmak uğruna toplumun dayatmalarına teslim olmak zorunda kalan insanların öyküsünü anlatır. Buna göre makineleşen dünya karşısında insan da buna ayak uydurmak zorunda kalır. Değişen ekonomik şartlar karşından insanlar da değişerek yeni bir kimliğe bürünürler. Bu kimliklerde ise hem kendilerine hem de Tanrı’ya karşı bir yabancılaşma yaşarlar:

*“uykusu hafiftir topraktan gelenlerin
ya yatakta akrep var, ya ansızın sokar yılan
zâde uman kızlar kurban
çarkın dişlerinde ufandı oğlan
eskiciydiler, metrestiler, hizmetkâr
acıktıkları zaman bir sofranın başında
tanrılarını unutuverdiler”²⁰⁹*

Arife Kalender, *Yeni Giysi Eski Yüz* şiirinde yalnızlıktan ve yabancılaşmadan söz eder. Bu durumda yabancılaşma duygusu kent içindedir. İnsanlar arasındaki iletişimi

²⁰⁸ Arife Kalender, *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 61

²⁰⁹ Arife Kalender, *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 66

iletişim/sizlik sanatçı tarafından yorumlanır. Materyalist unsurları ‘mide bulantısı, kusmuk’ olarak nitelendiren şair kentleri ise ‘yalnızlığın diğer adı’ olarak görür:

“Midesi bozulmuş değerler kusmuğudur

Kapıdaki zil, telefonda ses

Korkuların göbekbağında

Yalnızlığın bir adı da

Kentler”²¹⁰

Dostluk, arkadaşlık insan yaşamındaki önemli rollerden biridir. Değişen bu zamanla birlikte yitirilmiş dostluğa yönelik özlemler görülür. Bu özlemi dile getiren şairlerden biri de Arife Kalender’dir. *Bir Toz Rengi Üstümüzde* şiirinde dostlukların eskidiğini söyler. Bununla birlikte insanların birbirlerine karşı yabancılaştığını ve birbirlerinden uzaklaştıklarını da belirten sanatçı bu yalnızlıktan dem vurur:

“Yüreğin dar yerini zorlayan ne ki

Örtünüyor insanlar kat kat giysilerle

Kanallarda sessiz sağır müzikler

Mat ışıklar gözlerinde

Durmadan yürüyorlar

Durmadan yürüyorlar

Elleri ceplerinde”²¹¹

Arife Kalender, *Çekmeceler* şiirinde yabancılaşan insan geçmişe özlem duyar. Bu özlemi çekmecelerde gördüğu anılarla anlatır. Eskide kalmış bu anılar ve bugün insanların birbirlerinden bu denli uzak oluşu sanatçıda hüznü oluşturur. şair, çoğaldıkça bazı şeylerin ‘uçup gittiğini’ söyler. İnsanlar arasındaki sevinçler, coşkunluklar geride kalır. Bugünün dünyasında ise birbirlerinden kopuk halde yaşayan bireyleri görür.

şair, *Çirkin* adlı şiirinde insanların birbirlerine karşı değiştiğini dile getirir. İnsanların, gün geçtikçe yabancılaştıklarını belirterek bu durumu ‘çirkinleşmek’ olarak adlandırır. şiirinde annesine seslenen sanatçı insanın geldiği bu durumdan dolayı annesine yakınır:

²¹⁰ Arife Kalender, *Göl Küstü Toplu şiirler I*, İlyayayinevi, İzmir, 2011, s. 44

²¹¹ Arife Kalender, *Göl Küstü Toplu şiirler I*, İlyayayinevi, İzmir, 2011, s. 48

*“evler uzadı, odalar dar
kayboldu gök, görünmüyor yıldızlar
ya içimizde günden güne biriken ayaz
herkes ölümcül bir silah
saklıyor zulasında bu sıralar*

*ne kadar çirkinleştik anne
biliciler çığlık çığlığa
ruhlar göçüyor, bedenler değil
kim çaldı mevsimlerin saflığını
paslanan neydi, sıvandı ellerimiz kara”²¹²*

Arife Kalender yabancılaşma konusunu işlediği şiirlerinde insanoğlunun kendisine ve topluma yönelik bakışı dile getirir. Değişen dünya ile insanlar da bu düzene ayak uydurmaya çalışır. Bunu yaparken kendilerinden ödün vererek hem kendilerine karşı hem de topluma karşı aykırılık ve yabancılaşma hissederler. Modern toplumda insanlar çevrelerine, kendilerine ve emeklerine yabancılaşmışlardır. Değişen ve gelişen bu sosyal ve siyasal koşullar beraberinde bunalım, sıkıntı, özgürlük gibi düşünce ve duyguları da getirir. İnsanlar ise bu duygu ve düşüncelere tutunarak tüm hayattan soyutlanma gayesi yaşarlar.

²¹² Arife Kalender, Yağmur Sandım Kendimi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 43-44

2. ARİFE KALENDER'İN ŞİİRLERİNDE BİÇİM, DİL VE ÜSLUP

2.1. Nazım Birimleri

2.1.1. Dörtlüklerle Yazılmış Şiirleri

Arife Kalender, şiirlerinde daha çok serbest nazım birimi kullanır. Bununla birlikte zaman zaman farklı kalıplarda şiirler de yazar.

Halk edebiyatı nazım birimi olan dörtlükler Arife Kalender'in şiirlerinde görülür. Şairin dörtlükleri kullanarak yazdığı on bir tane şiiri bulunur. Halk edebiyatından etkilendiğini her zaman belirten şair bunu şiirlerinde tematik olarak göstermenin yanı sıra biçimsel olarak da göstermeyi tercih eder.

Deren'in Şarkıları kitabında yer alan dörtlük biçimiyle yazılmış şiirlerini şöyle sıralayabiliriz:

Arı Vız Vız (3 dörtlük)

Renkler (3 dörtlük)

At (3 dörtlük)

Çizgi Film (4 dörtlük)

Sabah (3 dörtlük)

Kuş (3 dörtlük)

Masal (2 dörtlük)

Arife Kalender'in diğer çocuk şiir kitabı olan *Kuşlar Geçiyor* kitabında yer alan "Bade Mutlu" başlıklı şiiri dörtlük biçiminde yazılmıştır:

"Bade

Onur'u seviyormuş

onu görünce gülüyormuş gözleri

yanakları pembe pembe

canım demiş Bade

doğum gününe gitmiş

aynı sınıftalar ya

Deren söyledi derste”²¹³

Adı geçen şiirler herhangi bir ölçü kuralına bağlı kalınmadan yazılır. Sanatçının *Deren’in Şarkıları* adlı kitabında yer alan “*Sabah*” şiirine baktığımızda mısraların farklı ölçülerde yazıldığını görürüz:

“Sabah kalktım

Bir sağa bir sola kollarım

Sabah kalktım

Bir sağa bir sola ayaklarım

(...)

Sabah kalktım

Yüzüme sular çarptım

Giysilerimi giydim

Kahvaltıya baladım”²¹⁴

Arife Kalender’in *Yaz Üşümesi* kitabında “*Sur ve Sır İçinde (4 dördlük)*” isimli şiiri, *Kırmızı Firari* kitabında yer alan “*Yeni (1 dördlük)*” şiiri, *Dil Altı* kitabında yer alan “*Nefesler (1 dördlük)*” isimli şiir dördlük nazım birimi kullanılarak yazılmıştır. Bu şiirlerin ikisi de ölçsüz yazılmıştır. Nefesler adlı şiiri ise kendi içerisinde beş bölümden oluşur. Bu şiirin ikinci bölümü tek dördlükten oluşur:

“Ah!

Ne çok eskittim seni

yüreğimde

seve seve”²¹⁵

2.1.2. İkiliklerle (Beyitlerle) Yazılmış Şiirleri

Beyit nazım birimi Divan edebiyatı geleneği içerisinde ortaya çıkan bir şekildir. Arap- Fars geleneğinin Türk edebiyatını etkilemesiyle edebiyatımıza giren bu türde ikişer mısralık şiirler söz konusudur.

²¹³ Arife Kalender, Kuşlar Geçiyor, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 40

²¹⁴ Arife Kalender, Deren’in Şarkıları, Bencekitap, Yayınları, Ankara, 2012, s.27

²¹⁵ Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yaynevi, İzmir, 2011, s. 232

Arife Kalender, halk edebiyatı ve modern edebiyatla birlikte şiirlerinde Divan edebiyatı nazım şekillerinden de yararlanır. Şairin beyit nazım biçimiyle yazılmış on üç şiiri vardır. Kaleme aldığı bu şiirlerden iki tanesinde hece ölçüsü kullanır. 2001 yılında basılan *Kadın Burcu* kitabında yer alan “*Tarih Beni Saçlarımla Anımsar*” şiirinde 12’li hece ölçünü kullanır. Edebiyatta çok fazla tercih edilmeyen bu kalıbı kullanan sanatçı bir nevi Klasik şiire modern bir hava vermeye çalışır.

Arife Kalender’in ölçü kullandığı bir diğer şiiri ise *Bir Uzun Gökyüzü* kitabında yer alan “*Zamanın Söylediği*” şiiridir. Tek beyit olarak yazdığı bu şiirinde 8’li hece ölçüsünden yararlanır:

“*Mezarlığa bahar gelmiş*

ölünün haberi var mı?”²¹⁶

8’li hece ölçüsü Türk halk edebiyatında en çok tercih edilen kalıpların başında gelir. Daha çok semai, destan, türkü gibi türlerde karşımıza çıkar. Sanatçı bu şiiriyle birlikte Klasik edebiyat ile halk edebiyatını bir araya getirir. İki ayrı edebiyatı karıştırarak eserini oluşturan Arife Kalender, 2000’li yıllara gelmesine rağmen bu türlerin eskimediğini gösterir. Hatta iki ayrı edebiyatı kendi içerisinde eriterek şiire farklı bir modernlik sağlamaya çalışır. Sanatçı, aynı kitapta yer alan “*Dilin Söylediği*” şiirinde ise ölçü kullanmaz. Şiir tek beyitten oluşur:

“*Dedi ki:*

Her sözcük bir tanrıdır”²¹⁷

Arife Kalender, beyit nazım biçimiyle yazdığı on üç şiirinden on bir tanesini ölçüsüz yazar. Serbest bir biçimde ele aldığı şiirlerinde tamamen kurallara aykırı davranmaz. Uyak gibi ahenk unsurlarına dikkat eder.

Sanatçının ilk şiir kitabı olan *Maviler De Eskidi* kitabında yer alan “*İzdüşümü*” şiiri beyit olarak yazılır. Ölçü kurallarına dikkat etmeyen şairin bu şiiri altı beyitten oluşur.

Arife Kalender, beyit şeklindeki şiirlerine beş yıl ara verdikten sonra 1997 yılında yayımladığı *Gül Küstü* şiir kitabıyla devam eder. Bu kitapta yer alan “*Yüzleşme*” (9 beyit), “*Çoğul İklim Alacası*” (10 beyit), “*Adaların Sisi*” (8 beyit) şiirleri beyit şeklinde yazdığı şiirleridir.

²¹⁶ Arife Kalender, *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 58

²¹⁷ Arife Kalender, *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 57

1999 yılında basılan *Kırmızı Firari* kitabında yer alan “*Eski Ses*” şiiri beyit biçimiyle yazılır. Şiir sekiz beyitten oluşur.

Beyit biçiminde yazdığı şiirlerine yaklaşık olarak beş yıl aran veren şair 2004 yılında yayımladığı *Deli Bal* kitabıyla geri döner. Kitapta yer alan “*İstiridye ve İnci*” şiirini beyit formatında yazar. Şiir dokuz beyitten oluşur.

Arife Kalender, şiirlerinde zaman zaman beyitlere yer verir. 2009 yılında yayımlanan *Dil Altı* kitabında yer alan “*Dar*” şiirinde beyit nazım biçimini kullanır. Şiir beş beyitten oluşur.

Suçlu Fırtınalar kitabında beyit nazım biçimini kullanır. On bir beyitten oluşan “*İnsana Düştüm İp Atın Bana*” şiiri mesnevi tarzına benzer. Kafiye düzeni bakımında mesnevi ile özleşen şiir Klasik nazım biçiminin özellikleri taşır:

“*Canan sözüm yaban artık ulaşmaz sana*

Değiştirdi denin hayat yalnızca yeni urba

Toprak kurudu, küflendi su, heyhat heyelan hüdâ

Kesildi buğdayın buğdaya varan damarı boş

(...)

Yaprak çimlere düşmüş yorgun sonbahar

Sarıl yeşile diyor ağaç, sonrası kar”²¹⁸

2014 yılında yayımlanan *Acı Yeşil* kitabında yer alan “*Kapılar*” (13 beyit) şiiri beyit şeklinde yazılır.

Arife Kalender, beyit nazım birimini kullanarak Divan edebiyatından etkilendiğini gösterir. Bu etkilenme biçimsel olarak görülmekle birlikte tam olarak kurallarına da uymaz. Ölçü, uyak gibi şiirde yer alan unsurları kullanmayan şair, beyit nazım birimini daha çağdaşlaştırarak kullanmayı tercih eder.

2.1.3. Bentlerle Yazılmış Şiirleri

Bentler, en az üçer mısradan oluşan nazım birimidir. Arife Kalender halk edebiyatının genel özelliklerini gösteren dörtlükler ve divan edebiyatının genel özelliklerini yansıtan beyitler dışında şiirlerini çoğunlukla bentler halinde yazar.

²¹⁸ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 394

Sanatçı şiirlerinin bir kısmını üçer mısralık bentlerle yazar. Şairin bu şekilde yazdığı on tane şiiri bulunur.

1994 yılında yayımlanan *Göçebe Sevinçler* kitabında yer alan “*Kanat Sesi*” (3 bent) şiiri üçer mısralık bentlerden oluşur.

Sanatçı üçer mısralık bentlerle yazdığı şiirlerine yaklaşık olarak yedi yıl ara verir. 2001 yılında yayımladığı şiir *Kadın Burcu* kitabında bentlere yer verir. “*Kapımı Çalan*” (5 bent), “*Zor Sevda Savaşları*” (4 bent) olarak yazılmış üçer mısralık şiirleridir.

Arife Kalender üç yıl sonra *Deli Bal* şiir kitabıyla üçer mısralık bentlere geri döner. Kitapta yer alan “*Külden Sığınaklar*” şiiri yedi bentten oluşur:

“giyinmiş görünürüz
gölgelerimiz üryan çarpışır
hüzün titretir yalnızlığımız
(...)
sorusuz geçerken yollarından bu kentin
dizelere dizildi gözlerimiz
delirsin şimdi nice zaptın ellerinde usumuz”²¹⁹

Arife Kalender 2009 yılında yayımladığı *Dil Altı* şiir kitabında yer alan “*Çöl Kimin*” şiiri altı bentten oluşur.

Deren’in Şarkıları kitabında yer alan “*Sayılar*” ve “*Sevinç*” şiirleri bent olarak yazılmıştır. Her iki şiir de üçer mısra şeklinde yazılır. ‘Sayılar’ şiiri beş bentten oluşurken ‘Sevinç’ şiiri ise dört bentten oluşur.

2018 yılında yayımlanan *Yağmur Sandım Kendimi* kitabında yer alan “*Gece Konuşmaları*” şiiri altı bentten oluşur. 2019 yılında yayımlanan *Bir Uzun Gökyüzü* kitabındaki “*Annenin Şiiri (Kadın Ya Da Tanrı)*” şiiriyse yedi bentten oluşur.

Arife Kalender’in üçer mısralık bentlerle yazdığı son şiirleri ise *Yaz Üşümesi* kitabında yer alır. “*Ağaç II*” (6 bent) şiiri ile “*Kar ve Kuş*” (3 bent) şiirleri bentlerle yazılır:

“*Bir aşkı bitirdim
pencereden bakınca*

²¹⁹ Arife Kalender, *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 33

başladı kar
yüreğimin saçaklarında
başını gövdesine gömmüş
buğday arayan kuşlar

bir aşkı bitirdim
böyle yağarsa erimez
tutar “²²⁰

Arife Kalender’in beşer mısralık bentlerle yazdığı on dört şiiri vardır. İlk şiiri sanatçının ilk şiir kitabı da olan *Maviler de Eskidi* kitabında yayımlanır. Kitapta yer alan “*Kırlangıç Fırtınası*” ve “*Şiir Gagası*” şiirleri beş mısralık tek bentten oluşur. Sanatçı eserlerine tek bent olarak devam eder. 1992 yılında yayımlanan *Maviler de Eskidi* kitabından sonra 1994 yılında yayımlanan *Göçebe Sevinçler* adlı kitabında yer alan “*Yüreğim Tanık*” şiiri yine tek bentten oluşur.

Arife Kalender beşer mısra şeklinde yazdığı şiirlerine tek bent şeklinde devam eder. Sanatçı *Gül Küstü* şiir kitabında yer alan “*Nar*” adlı şiirini tek bent şeklinde yazar:

“Narın içi
Dilim dilim yuvarlak
Kabuklarımızın altında
Birazı ballbaba tatlısı
*Çoğu zıkkımkökü yaşamak!”*²²¹

1999 yılında yayımlanan *Kırmızı Firari* kitabında yayımlanan “*Düş Sergisinden İzlenimler*” şiirinde bent kullanır. Şiir kendi içerisinde on bir bölümden oluşur. Şair, şiirin onuncu bölümünde beşer mısradan oluşan iki bent kullanır.

Kadın Burcu kitabında bentleri görürüz. Kitapta yer alan “*Ödenmiştir*” (8 bent), “*Şehrin İntiharı*” (6 bent), “*Kına Solgunu*” (6 bent) ve “*Yosma Deltaya Benzer*” (5 bent) şiirleri beşer mısralık bentlerle yazılır.

²²⁰ Arife Kalender, Yaz Üşümesi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 24

²²¹ Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 189

Şair *Dil Altı* kitabında bentte yer verir. “*Nefesler*” adlı şiirinin beşinci ve son bölümü tek bentten oluşur.

Çocuklar için yazdığı *Deren’in Şarkıları* kitabındaki ‘Kelebek’ (3 bent) ve ‘Ay Sana’ (4 bent) şiirleri bent olarak yazılır.

Sanatçı son olarak 2022 yılında çıkardığı *Kadın Erkek Geyikleri* ve *Yaz Üşümesi* kitaplarında bentlere yer verir. *Kadın Erkek Geyikleri* kitabında yer alan ‘Ergen’ şiiri altı bentten oluşur. *Yaz Üşümesi* kitabındaki ‘Kendime Bıçak’ şiiri ise dört bentten oluşur:

“Kınsız bıçakları kendimde sinadım
memeden kesilen bebeğin vedasını
kendimde sinadım kaya düşüren dağı
kandır durmaz damarda
azalan canımda bir tek ben kaldım
(...)
kendimde sinadım içlenmiş narı
aşkı sevdim koştum peşinden
dizlerim kanadı, yüzüme çizikler aldım
çıkardım sevinçleri kuş evlerinden
soyundum yılları, mevsime kaldım”²²²

Şairin *Kuşlar Geçiyor* kitabında yer alan “*Bade’nin Gözleri*” başlıklı şiiri beşer mısralık iki bentten oluşur.

Arife Kalender, şiirlerinde altı mısradan oluşan bentlerden yararlanır. Sanatçının bu şekilde üç şiiri vardır. Bu şiirlerden ilki *Kırmızı Firari* kitabında yer alan “*Liman*”dır. Şiir tek bentten oluşur. Yine aynı kitapta yer alan “*Düş Sergisinden İzlenimler*” şiirinin üçüncü bölümü de tek bentten oluşan altı mısralık şiirdir.

Sanatçının son şiiri ise yaklaşık on dokuz yıl sonra yayımlanan *Yağmur Sandım Kendimi* kitabında yer alan ‘Suriyeli Kızın Gözleri’ şiiridir. Şiir altı mısradan meydana gelen dört bentten oluşur:

“(…)

²²² Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 9-10

yıldızlar oynaşmıyor, karanlık kör
adı bir çiçeğin adı, solacak
güneş yitmiş sulara bir ürperti
oyuncağını nehre düşürmüş çocuk
sulara atlayacak, tanrılar arayacak
vah benim maralım, vah beni!”²²³

Arife Kalender’in yedi mısra kullanarak yazdığı tek şiiri bulunur. *Kırmızı Firari* kitabında yer alan “*Düş Sergisinden İzlenimler*” şiirinin dördüncü ve altıncı bölümleri yedi mısralık tek bent olarak yazılır:

“Doğum döşeğinde kadın
bebeği baş aşağı ayağından
gülür yüzlü bir hemşire tutuyor
bacaklarının arasında göbekbağı
bacaklarının arasında erkek organ
elinde eros’un yayı
oku anasına doğrultuyor”²²⁴

Sanatçının dokuz mısralık bent şeklinde yazdığı bir tane şiiri vardır. *Acı Yeşil* kitabında yer alan “*Kelebek Zamanları*” şiirinin ikinci bölümü iki bentten oluşur:

“düz yolda gide gele ördüğü ipek
aynalı sandıklarda ince ince sarılmış
Irgandı Köprüsü’nden geçer
Koza Hanı’nda yükünü develer
yorgun bir böceğin soluğudur
kaftanlarda, atlaslarda dikilen
Kapan Hanı’nda, Gevye Hanı’nda
bekler bir kızın çeyizinde
okşanmak, yatmak ister

²²³ Arife Kalender, Yağmur Sandım Kendimi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 60

²²⁴ Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 253

(...) ”²²⁵

Şairin, çocuk şiir kitabı olan *Kuşlar Geçiyor* kitabında yer alan “*Dersler*” adlı şiiri de dokuz mısralık tek bentten oluşur.

On mısra kullanarak yazdığı iki tane şiiri mevcuttur. Bunlardan ilki ilk şiir kitabı da olan *Maviler de Eskidi* kitabında yer alan “*Sabahla*” şiirdir. Şiir tek bentten oluşur. Aynı şekilde *Yaz Üşümesi* kitabındaki “*Ölüm*” şiiri de tek bentten oluşur:

“ayaza kesmiş gecedir ölüm
ilkin soğuğu girer içeri
çarpişan kılıçların gölgesinde
kesik parmak gibi kımıldar zaman
senin beni sevdiğin kımıldar
benim bir bardak tutuşum
fısıldar karanlıkta eski bahar
kış anımsar yağmurları
kapanır kapı
kilidi yok”²²⁶

Arife Kalender’in bentten oluşan on iki mısralık şiir de mevcuttur. 2014 yılında yayımlanan *Gece Islıkları* kitabında yer alan “*Ağlar*” şiiri on iki mısra ve tek bentten oluşur:

“Yırtılan ağları dikeyor balıkçı
midye kabuğunun uğultusuna
cigarasının külü düştü düşecek
ağlar martı çıkmazı ömrümüz
yıkılmaz
başkalarının ördüğü duvar
kulaç attığımız derdimiz
deniz ağlar
birbirine tel tel örülür

²²⁵ Arife Kalender, Acı Yeşil, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 57

²²⁶ Arife Kalender, Yaz Üşümesi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 35

akşamlarda kapısı dar

çıkamadığımız

ağlar”²²⁷

2.1.4. Mensur Şiir

Mensur şiirin ortaya çıkışı Fransız edebiyatına dayanır. Fransız edebiyatında sanatkarane nesir anlamına gelen ‘*prose poétique*’ adıyla anılan bazı eserler kaleme alındıktan sonra, edebi bir tür olarak mensur şiirin ilk örneklerine ‘*proème en prose*’ adıyla Aloysius Bertrand (1807- 1841) ‘ın 1842’de yayımlanan *Gaspard de la Nuit* [*Gecelerin Gaspard’ı*] başlıklı eserinden itibaren rastlanmaya başlar.²²⁸

Türk edebiyatında mensur şiirin ortaya çıkışı tartışma konusudur. Zira bazı araştırmacılar mensur şiiri şâirâne üslupla kaleme alınmış şiirler olarak görür. Bu doğrultuda Sinan Paşa’nın Tazarru’name’si, Veysi’nin Münşeât’ı gibi eserleri mensur şâirâne nesir diye adlandırır. Bununla birlikte diğer araştırmacılar ise bunların sadece sanatlı bir üslup kullanarak yazılan eserler olduğunun ve mensur şiir olmadıklarını belirtir. Batı edebiyatının bir ürünü olan mensur şiirler Tanzimat döneminde ortaya çıkmış olsa da Servet-i Fünun döneminde kendisi gerçek anlamda gösterir. Bu noktada Türk edebiyatında mensur şiir temsilcileri Halit Ziya, Mehmet Rauf’tur.

Arife Kalender de eserlerinde mensur şiir tekniğini kullanan sanatçılardandır. Şiirlerini daha çok serbest ölçüyle yazan sanatçı iki şiirinde mensur şiiri kullanır. İlk olarak *Kadın Burcu* kitabındaki “*Atölyede Çırak*” adlı şiirinde mensur şiir nazım biçimi kullanılır. Şiirde döşeme atölyesinin betimlemesi yapılır. Beş parçadan oluşan şiir mensur şiir örneklerindendir.

Sanatçının diğer mensur şiiri ise *Acı Yeşil* kitabındaki “*Bir Eşcinseli Sevdim*” şiiridir. Sanatçı şiirde iki nazım biçimini aynı anda kullanır. Şiirde mensur kısımlar düz bir şekilde yazılırken nazım kısımları ise italik yazılır:

“*Tenimin hayvana, düşümün devrime, ruhumun sevdaya hasreti vardı. Yaralıydım, evliydim ve eksik. Doğusu koca bıyıklı baba, batısı 145arksist bir memureyim. Sen ne kahramandın sevgili, ne güzel baktı gözlerim sana.*”²²⁹

²²⁷ Arife Kalender, *Gece Isıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 83

²²⁸ Cafer Gariper, *Türk Edebiyatında Mensur Şiir Literatürü*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 4, Sayı 7, 2006, s. 361-362

²²⁹ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 26

2.2. Ahenk Unsurları

2.2.1. Mısra Tekrarları

Arife Kalender, şiirlerinin bir kısmında mısra tekrarına gider. Sanatçı yaptığı mısra tekrarlarını şiirlerinde ahenk oluşturma, şiirde verilmek istenen duyguyu vurgulama amacıyla kullanır.

Sanatçının şiirinde mısra tekrarları farklı şekillerde karşımıza çıkar. Bentler şeklinde yazdığı şiirlerinde bentlerin kendi içlerinde tekrarlanan mısralara yer verir. *Acı Yeşil* kitabında yer alan “*Geceydi ve Yağıyordu*” şiirinde aynı bentte olmak üzere iki mısra tekrar eder:

“(…)
komşu şurda, mayın yakın
uyumamış bir evin ışıkları yanıyor
uyumamış bir kadın kan revan doğum
gel sevişelim diyorsun, utanıyorum
bir bebek ölüyor dünya eksiliyor
bir bebek ölüyor dünya eksiliyor
gözleri gözlerimde imdat!”²³⁰

Şair, şiirinde tekrarladığı mısrayla dikkat çekmek ister. Vurgulamak istediği asıl mesajı mısra tekrarı yoluyla yapar. Yaptığı mısra tekrarıyla bir haberi, duyguyu vurgular. Şiirde yapılan alıntıya bakıldığında savaşın insanlar üzerindeki etkilerine dikkat çekilir. Savaş sonucu çocuk ölümlerine dikkat çeken Kalender, yaşadığı duygu yoğunluğunu bu şekilde gösterir.

Yine aynı kitapta yer alan “*Ana*” adlı şiirde de bent içinde mısra tekrarlarını görürüz. Şiirdeki “beni gördüm” ifadesi ilk bendin ikinci ve yedinci mısrasında tekrar ederken ikinci ve üçüncü bentlerin son mısralarında tekrar eder.

Arife Kalender aynı şekilde *Maviler de Eskidi* kitabında yer alan “*Sabahla*” şiirini aynı yöntemi kullanarak yazar. On mısralık bent şeklinde yazılan şiirde “Vuruyor” kelimesi her iki mısrada da tekrar eder. Şair böylece bir hareketi eylemi ifade eder. Yine aynı kitapta yer alan “*Bir Toz Rengi Üstümüzde*” şiirinde tekrarlayan

²³⁰ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 68

mısra ise “Durmadan yürüyorlar” ifadesidir. Şair bu şekilde hem bir eylemi anlatır hem de esere müzikalite katar. Zira ‘yürüme’ eyleminde hayal gücünde canlanan ayak-topuk sesiyle şiir ve musiki arasında bir bağ oluşmasını sağlar.

Kırmızı Firari kitabında yer alan “*Düş Sergisinden İzlenimler*” şiirinin ikinci bölümünde mısra tekrarına yer verir. Şiirde bu tekrar “yemiş de yemiş” ifadesiyle netlik kazanır. Bu ifadeyle mizah ve taşlama bir arada olur. Şair şiirine mizahi öğeyi sokar.

Arife Kalender’in *Suçlu Fırtınalar* kitabında yer alan “*Savaş Vahşetini Kadınlarda Sınır*” şiirinde bent içinde mısra tekrarına rastlarız:

“Çok mu yürüdük ormanda
az mıydı yüreğimin acısı
kocamı götürdüler ölü mü sağ mı
baykuş sesleri ürkütüyor
bir uçuruma düştüm ha düşeceğim
biliyorum savaş
Vahşetini tenimde sinayacak
kötü şeyler olacak
kötü şeyler olacak
âmâ bir derviş gibi seziyorum bunu”²³¹

Buradaki ‘kötü şeyler olacak’ cümlesi duygu yoğunluğunu derinleştirmek için iki defa yazılır. Şair böylece okuyucuda korku duygusu uyandırır.

Arife Kalender, dörtlük biçiminde yazdığı şiirlerinde mısra tekrarlarını kullanır. Sanatçının *Maviler de Eskidi* kitabında yer alan “*Zamanın Ayak Sesler*” şiirinde ‘yıllar’ kelimesi her iki mısrada da tekrarlar. Zamanın geçiciliğini ‘yıllar’ sözcüğü ile belirtir. Sanatçının aynı şekilde *Deren’in Şarkıları* kitabındaki “*Kuş*” şiirinde de mısra tekrarına denk geliriz:

“Uç uç küçük kuş
Senin annen nerede
Uç uç küçük kuş

²³¹ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 398

Pencereme gelsene”²³²

Arife Kalender, şiirlerinin ilk mısralarında tekrar yoluna gider. *Gece Islıkları* kitabında bulunan “*Yazılamayanlar*” şiirinde mısra tekrarı söz konusudur. Şiirdin ilk bendinin ilk mısrası olan “yazdım yazdım, yazamadım” ifadesi şiirin son bendinin ilk mısrasında aynen tekrar eder. Umutsuzluk, mutsuzluk duyguları bu ifadeyle güçlenir.

2019 yılında yayımlanan *Bir Uzun Gökyüzü* kitabında bulunan “*Ayakkabının Söylediği*” şiirindeki her bendin ilk mısrası tekrar eder. Böylece ‘ayakkabılar’ sözcüğü şiirde özne görevi görürken kalan mısra ise daha çok açıklama rolünü üstlenir:

“Ayakkabılar

yolları yürüten onlar, ayaklar değil

deriden, naylondan, lastikten

taşa değer incinir ten

onlar her adımda toprağa yüzün süren

(...)

Ayakkabılar

yolların anılarıyla yorgun

çöplüğün kıyısına atılmış

bedenindeki ağrıyı dinler”²³³

Yine aynı kitapta yer alan “*Ölümün Söylediği-II*” şiirinde de her bendin ilk mısraları “geldim” ifadesi şeklinde tekrarlanır. Eylem, hareket bildirir.

Şair, beyit sonlarında mısra tekrarlarını kullanır. *Dil Altı* kitabındaki “*Dar*” şiirinin ilk beyti ile son beytin aynen tekrar eder. Şiirdeki “Bir ulu yalnızlıktır/ Kimseye sığdıramam kendimi” mısraları tekrar biçiminde karşımıza çıkar.

Deli Bal kitabında yer alan ve kitapla aynı adı taşıyan “*Deli Bal*” şiirinde beyit biçiminde yazılan bölüm tekrar eder:

“bir leylaydım, bin ademden

nice mecnun yarattım

(...)

²³² Arife Kalender, Deren’in Şarkıları, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 29

²³³ Arife Kalender, Bir Uzun Gökyüzü, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 18-19

*bir leylaydım, bin ademden
nice mecnun yarattım*”²³⁴

Dar ve Deli Bal şiirlerinde görülen bu tekrarlar Divan edebiyatında yer alan redd-i matlayı hatırlatır. Redd-i matlada matla beytinin mısralarından biri makta beytinde tekrarlanır. Şair bu şiirlerinde de buna benzer bir uygulamaya başvurur.

Arife Kalender, şiirlerinde bentler arası tekrarlardan yararlanır. Şiirlerde aynı mısrayı farklı bentlerde kullanır. *Acı Yeşil* kitabındaki “Çıt” şiirindeki “çıt çıt çıt” ifadesi şiirin ikinci bendinin beşinci mısrasında ve üçüncü bendinin dokuzuncu mısrasında aynen tekrar eder. Yansıma sözcük olarak gördüğümüz ‘çıt’ sesiyle şiire ahenk katar. Böylece doğaya ait bir sesi şiirine taşır.

Deren’in Şarkıları’ndaki “Yağmur” şiirinde de bentler arası tekrarları görürüz. Şiirde dört mısra farklı bentlerde tekrar eder. Burada tekerleme gibi gözüken mısralar çocukların şiiri daha rahat anlamasına ve öğrenmesine yardımcı olur:

“Ellerime düştü

Tıp tıp tıp

Saçlarıma düştü

Pıt pıt pıt

Islandı yüzüm gözüm

Birazcık da üşüdüm

(...)

“Ellerime düştü

Tıp tıp tıp

Saçlarıma düştü

Pıt pıt pıt

Koş arkadaş koş haydi

Yağmur bizi ıslatacak”²³⁵

Arife Kalender, mısra tekrarını nakarat olarak kullanır. Bentler aralarında tekrara başvuran şair, bu tekrarları tek bir mısra üzerinden yapar.

²³⁴ Arife Kalender, Deli Bal, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 9-10

²³⁵ Arife Kalender, Deren’in Şarkıları, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 19

Suçlu Fırtınalar kitabında yer alan “*Yüzüm Sır*” şiirinde “Seni rüyamda gördüm” mısrası her bentten önce ayrı bir bölüm olarak karşımıza çıkar. Şiirin vurgu yapılan kısmı burası olur. Aynı şekilde *Dil Altı* kitabındaki “*Park Günlükleri -I*” şiirinde “ben bu güzü” ifadesi şiirde tekrara uğrar. Şair bu noktaya dikkat çekmek için mısrayı italik harflerle yazar. Böylece göze de hitap eder. Yine aynı kitapta yer alan “*Sudaki Zaman*” şiirinde “uykunun uyuttuğu” mısrası tekrarlar. Şiirde geçen ‘uykunun uyuttuğu’ mısrası kendisinden sonra gelecek bendin başlangıcını oluşturur. Yine aynı şiirde yer alan “acele geliyorlar” mısrası da aynı bent içerisinde tekrar eden iki mısra olarak karşımıza çıkar. Kalender, bu tekrarlar okuyucuda panik ve heyecan duygularını uyandırır.

Sanatçının *Yaz Üşümesi* kitabındaki “*Derin Gece*” şiirinde mısra tekrar vardır:

“ *Derin gece*

Bir kıyısından başlıyoruz girmeye

harfler eski günlere çarpıyor

durmadan yağıyor Tanrım

durmadan yağıyor

(...)

Derin gece

Seni sıkır sıkır yazmak istemez miyim

dans etmez miyim yalınayak çimlerin üstünde

mahalle kahkahayla gülse, küflenmese

içimin zembereği durmadan ters dönüyor”²³⁶

Arife Kalender’in *Yağmur Sandım Kendimi* kitabındaki “*Kadın Gitti*” şiirinde tekrarlayan mısra ise “Kadın gitti” dir. Şiirler aynı adı taşıyan mısra bentler arasında geçiş yapılırken nakarat görevi görür. Verilmek istenen mesajı burada ortaya koyar.

Şairin, *Kuşlar Geçiyor* şiir kitabında yer alan “*Bilgisayar*” adlı şiirinde dördlüğün son dizesi diğer dördlüğün ilk dizesinde tekrar eder:

²³⁶ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 52-53

*“yaklaşıp yakından baktım
uçup karşıdaki çatıya kondu
sokağa baktım sonra
kendimi yabancı sandım*

*kendimi yabancı sandım
uzay savaşları yaparken
unutmuşum içinde yaşadığım evi
sokağı unutmuşum”²³⁷*

Arife Kalender, şiirlerinde ahenk unsurlarına önem verir. Yaptığı mısra tekrarlarıyla kimi zaman bentleri birbirlerine bağlarken kimi zaman ise aynı bentte mısra tekrarı yaparak ahengi korur. Mısra tekrarlarını beyit biçiminde yazdığı şiirlerde de kullanır. Kullandığı bu yöntem ise Divan edebiyatındaki redd-i matla edebiyat terimini akıllara getirir. Şair genel itibarıyla kullandığı mısra tekrarlarıyla okuyucunun duygularını yoğunlaştırır, okuyucuya derinlik katar.

2.2.2. Kelime Tekrarı

Arife Kalender, şiirlerinde kelime tekrarlarına yer verir. Şiirlerinde vurgulamak istediği duygu ve düşüncüyü bu yolla ortaya çıkartır. Aynı zamanda sanatçı, kullandığı kelime tekrarlarıyla şiire ahenk katmaya çalışır. Arife Kalender’in şiirde kullandığı kelime tekrarlarına bakıldığında farklı farklı yöntemlerle karşılaşılır. Kimi zaman sıfat tamlaması olarak karşımıza çıkan bu tekrarlar kimi zaman ise bir mısrayı kapsayacak şekilde karşımıza çıkar.

Arife Kalender’in şiirlerinde kelime tekrarları kimi zaman sıfat tamlaması olarak karşımıza çıkar. Sıfat tamlaması olarak kullandığı kelime tekrarlarının ilk örnekleri 2014 yılında yayımlanan *Acı Yeşil* ve *Gece Islıkları* kitaplarında bulunur.

Acı Yeşil kitabında yer alan “Çocukluğum Dökülür” şiirinde “zalım” kelimesi “zulüm” ve “deprem” kelimelerini niteler. Yine aynı kitapta yer alan “Geceydi ve Yağlıyordu” şiirindeki “uyumamış bir” ifadesi hem belirtme hem de niteleme sıfatı olarak “ev” ve “kadın” sözcüklerini niteler.

²³⁷ Arife Kalender, Kuşlar Geçiyor, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 35

Şairin *Gece Islıkları* kitabındaki “*Sen Uyu Ben Geceyi Beklerim*” şiirinde “uzun ince” kelimesi “kavak” sözcüğünü niteler. Böylece ‘kavak’ sözcüğüne dikkat çekilir.

Yağmur Sandım Kendimi kitabında kelime tekrarı yapılırken sıfat tamlamasından yararlanılır. “*Bu Oda ve Gidenler*” şiirinde tamlama soru sıfatıyla yapılır. Şair, soru sorarak içindeki isyanı dile getirir:

“kaç tan ağartısı çarpıp düştü camlardan

kaç mevsim bıktı mevsim olmaktan

kaç kez bandana, kaç kez boya

ilkin amcam, halam, dayım, teyzem

annemle babam sonra

güneş gören odanın

kapısı kapandı ortaklara”²³⁸

Arife Kalender’in şiirlerinde kelime tekrarları kimi zaman bir mısrayı oluşturur. Kelimeler tekrarlanarak o mısrayı tamamlar.

Kelime tekrarlarının görüldüğü ilk şiir *Maviler de Eskidi* kitabında yer alan “*Bağlar ve Kuşlar*” şiiridir. Şiirde “rüzgâr” kelimesi tekrarlanarak bir mısra şekli alır. Bu mısrayla şair rüzgâra seslenerek onu özne konumuna getirir. Yine aynı kitapta bulunan “*Bir Toz Rengi Üstümüzde*” şiirinde “durup” kelimesi mısrayı oluşturur. Buradaki ‘durup’ kelimesi mısra şekli alırken bir eylem bildirir.

Sanatçının dize olarak yazdığı kelime tekrarlarında bir de *Suskun Resimler Durağı* kitabındaki “*Kafeslerin Anıları*” şiirindedir. Mısra kırılması olarak yer alan kelime tekrarı tekrarlanan kelime “çin” dir.

Kırmızı Firari kitabındaki “*Eylül Söylencesi*” şiirinde “in çık” ifadesi üç kere tekrarlanarak dize biçiminde yazılır. Kalender, söz konusu tekrarla okuyucuda bir harekete sebep olur.

Deli Bal kitabında yer alan ve kitapla aynı adı taşıyan şiirde tekrarlayan kelime yine kitapla ve şiirle aynı adı taşır:

“deli bal, deli bal

baldan derman

²³⁸ Arife Kalender, *Yağmur Sandım Kendimi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s.27

deliden cinnet umulur”²³⁹

Sanatçının *Dil Altı* kitabında da kelime tekrarlarına rastlanır. Kitaptaki “*Özürlü Kızlar Serenadı*” şiirindeki “namus” ve “sus otur” kelimeleri tekrarlanarak birer mısra şeklini alır.

Suçlu Fırtınalar kitabında da kelime tekrarları söz konusudur. “*Canı Az Olanın Büyük Saati*” şiirinde “yara kara” kelimesi iki kere tekrarlanarak mısra olarak yazılırken yine aynı kitapta yer alan “*Gittiğin Gece*” şiirinde ise “seni değil” ifadesi mısra olarak yazılır. *Suçlu Fırtınalar* kitabındaki “*Aşk Delidir*” şiirinde “sıgmıyor” ifadesi, “*Kadıköy Güzeli*” şiirindeyse “dar geliyor” ifadesi tekrarlanan kelimelerdir.

Arife Kalender’in çocuklar için yazdığı şiir kitabı olan *Deren’in Şarkıları* kitabındaki “*Sayılar*” şiirinde “on” kelimesi üç kez tekrarlanarak mısra olarak yazılır.

Gece Islıkları kitabındaki “*Yazılamayanlar*” şiirinde tekrarlanan kelime “sarısafra”dır. Gece Islıkları kitabıyla aynı yıl yayımlanan *Acı Yeşil* kitabındaki “*Ölüm Keman Dinlemez*” şiirinde “kan gelecek” ifadesi aynı mısradaki tekrarlanır. Aynı kitapta yer alan “*An ve Anılar*” şiirinin ikinci bölümünde “yağmur” kelimesi tekrarlanır.

Yağmur Sandım Kendimi kitabında iki şiirde kelime tekrarı mısrayı oluşturur. “*Kadın Gitti*” şiirindeki “dur” kelimesi ile “*Zaman Yeniden Susayacak*” şiirindeki “temizliyorum” kelimesi tekrarlanarak aynı mısradaki kullanılır.

Yaz Üşümesi kitabındaki “*Eski Ayna Yeni Ben*” şiirinde “ya hep beraber” ifadesi mısra olarak yazılır.

Arife Kalender’in *Kuşlar Geçiyor* kitabındaki “*Rüyam*” başlıklı şiirinde ‘iyi ki’, “*Arkadaşım*” şiirinde ‘yakalayamaz’, “*Aşk*” şiirindeki ‘olsam’ kelimeleri mısra oluşturacak şekilde tekrarlanmıştır.

Sanatçının şiirlerinde kelime tekrarları mısra başında da yazılır. Tekrarlanan kelimeler farklı mısraların başında kullanılır.

Göçebe Sevinçler kitabındaki “*Paletimi Unuttuğum Yer*” şiirini ikinci bendinin 9-10. mısralarındaki “kaç para” ifadesi tekrarlanır. Bu tekrar mısraya soru anlamı da katar.

Kadın Burcu kitabındaki “*Nil*” şiirinin ilk bendinin 4-5. mısralarında “varlığın bolluğunda” tekrarlanır.

²³⁹ Arife Kalender, *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 10

Dil Altı kitabında kelime tekrarı iki şiirde kullanılır. “*Kaydı Bıçak Tenime*” şiirinin üçüncü bendinin 7-8. mısralarında “sınadım” kelimesi tekrarlanırken dördüncü bendinin 5-6. mısralarında ise “kendisine” ifadesini tekrarlanır. Kelime tekrarının kullanıldığı bir diğer şiir ise kitapla da aynı ismi taşıyan “*Dil Altı*” şiirdir. Şiirin ilk dörtlüğünün 4. mısrası, dördüncü bendinin yedinci mısrası ve beşinci bendinin yedinci mısrasında “seni susuyorum” ifadesi mısra başlarında tekrarlanır.

Gece Islıkları kitabında kelime tekrarı iki yerde kullanılır. “*Otogar Biletçisi*” şiirinin 1-7. bölümlerinde mısra başlarında kelimeler tekrarlanır. İlk bölümde tekrarlanan kelime “elimin tersiyle” ifadesidir. İkinci bölümde tekrarlanan kelime ise “gösterecek içindekini” ifadesidir.

Yağmur Sandım Kendimi kitabındaki “*Otun Söyledikleri*” şiirinde kelime tekrarını görürüz. Şiirin üçüncü bendinde tekrar vardır:

“ne varsa denizin kumunu ters yüz eden
ne varsa bencil, ıssız, korkar, cılız
kimse ilişmesin başka kimse yok ‘ben’den
otun bile sesi var dinle, kargalar konuşuyor
ne çok özeniyorum korkuluğa bir bilsen”²⁴⁰

Kelime tekrarları şairin *Acı Yeşil* kitabında karşımıza çıkar. Kitaptaki “*Asya*” şiirinde mısra sonunda kelime tekrarı vardır. Yedi bentten oluşan şiirin son mısralarının son kelimeleri “Asya” diye biter:

“Ben kimin yüzünden böyle oldum Asya
hangi denizler vurdu, hangi karaya gemiler
yüzümde eski bir allahın el yazması
suya düştü bulutlar toprak kaydı
kumu çöle kim sakladı, km biçim verdi rüzgâra
suç bizi tanı mıyordu, günah gelmemişti kapıya Asya
(...)
tam da sınıfın ortasında çat diye
kırıldı kalem, ağrı kırıldı, bölümlere ayrıldık

²⁴⁰ Arife Kalender, *Yağmur Sandım Kendimi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 20

*açılsın diye beklediğimiz kapılar zindan
sızan ışıklarda zor okuduk yazıları
sözlü ağladık, için hıçkırık, şeytan gezdik
kaya hiç oynamadı yerinden
ben kimin yüzünden böyle oldum Asya’’²⁴¹*

Arife Kalender’in çocuk şiir kitabı olan *Kuşlar Geçiyor* kitabındaki “Doğa” şiirinde ‘sen de’ ifadesi şiirin ikinci bendinin ikinci ve üçüncü dizelerinin başında, “23 Nisan” şiirinde ‘yaşasın’ ifadesi şiirin üçüncü bendinin birinci ve üçüncü dizelerinin başında ve “Pasta” başlıklı şiirinde ‘kimi’ sözcüğü dördüncü bendin yedinci ve sekizinci mısralarının başında tekrarlanmıştır.

Arife Kalender, kelime tekrarlarını farklı açılardan kullanır. Bazı şiirlerinde bu tekrarlardan bir mısra oluştururken bazı şiirlerinde ise sıfat tamlaması olarak kullanır. Ahenk unsuruna önem veren şair tekrarları mısra başında ve sonunda ayrı olarak da ele alır.

2.2.3. Ara söz, Konuşma Çizgisi, Parantez

Arife Kalender, şiirlerine anlam, derinlik katmak için ara sözlere yer verir. Sanatçının ara söz kullandığı on dokuz şiiri vardır. Şiirlerde farklı amaçlarla kullanılan sözler genel olarak o şiire ahenk katar.

Şairin birtakım şiirlerinde ara sözüm yazımı ek fiilin olaraktır. Bu ek fiillerin sahip oldukları ekler ise dizenin akışına uyması açısından düşer. Bu düzeni üç şiirde görürüz. *Gül Küstü Toplu Şiirler I* kitabında yer alan “Çoğul İklim Alacası” şiirinde ara söz kullanımı söz konusudur. Burada yüklem ortak olup iki ayrı cümleyi de birbirine bağlar:

*“İnsan yakasına gül işler hiç değilse
Rüyalar hayra- yaşam düşe uyumlu’’²⁴²*

Sanatçının *Kırmızı Firari* kitabında yer alan “Sevda Kadın” şiirinde ara söz mısra açıklaması olarak kullanılır. Şairin *Deli Bal* kitabındaki “Her Ayıp Yakınımdır” şiirinde ara söz yine bir mısranın açıklamasıdır. *Gül Küstü* kitabındaki “İçsel Oyunlar-

²⁴¹ Arife Kalender, Acı Yeşil, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 76-78

²⁴² Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 183

l” şiirinde ara söz vardır. Şiirde ‘gün kokusu’ kelimesinin açıklaması ara söz şeklinde verilir.

Ara söz şiirlerde öge açıklayıcısı olarak da kullanılır. Daha çok özne açıklayıcısı olarak kullanılan ara sözler böylece okuyucuya şiirle ilgili daha net bilgi verir.

Deli Bal kitabında yer alan “*Sıfatsız*” şiirinde ara söz öge açıklayıcısı olarak kullanılır. Şiirde ara sözün kullanıldığı öge özne olup ‘baba’ hakkında bilgi verir:

“(…)

Toplu aşklar, topsuz ateşler gördüm

Sıfatlı fırırlar alaz saçma yangınlar

Korku çocuklarıydık kamelyalar gölgesinde oturan

Sus işaretili baba- aynamızdaki öteki kaptan

Başka denizler gösteriyor yemyeşil kıyılarda

Korkmuyoruz yine de dayak yediğimiz aşktan”²⁴³

Kadın Burcu kitabındaki “*Çıkamaz Sokak Cinayetleri*” şiirinde ise ara söz özne açıklamasında kullanılır. Yine aynı kitapta yer alan “*İki Nehir Kavşağı*” adlı şiirde ara söz özne hakkında bilgi verir. Şiirde ara söz iki kadının adını okuyucuya belirtmede yararlanır.

Ara söz kimi şiirde fiilimsi ile kullanılır. *Gül Küstü* kitabında yer alan “*Söyleyişi*” şiirinde ara söz zarf fiil alır. Kullanılan ara söz aynı zamanda bir eylem de bildirir:

“(…)

yüreğinde dolaştırırken Arife

ne bileyim- düş düşüre düşüre”²⁴⁴

Ara söz iki şiirde bağlaç ile kullanılır. *Gül Küstü Toplu Şiirler I* kitabında yer alan *Kırmızı Firari* kitabındaki “*Durakların Kuşları*” şiirinde ara sözde bağlaç vardır:

“Yedi kat yüksek, yedi kat derinlerde aradığım

durağımın adı, kanadımın dinlendiği yer aşktı

yakalanmayan bir kuştur- uyusam da uyansam da

²⁴³ Arife Kalender, *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 14

²⁴⁴ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 219

*bir dala yuva yapar, uçar gider bir daldan
ol cananları da aşk yüziünden astılar*”²⁴⁵

Yine aynı kitapta yer alan “*Eski Ses*” şiirinde -da bağlacı kendinden önceki kelime ile birleşerek ara söz görevinde kullanılır. Böylece şiire bir onaylama, konuya katılma anlamı katar.

Sanatçının bazı şiirlerinde ise ara söz bulunduğu mısra için açıklama vazifesi görür. *Gül Küstü* kitabındaki “*Balıkçıl Sorguları*” şiirinde ara söz bir sonuç belirtir. Aynı şekilde *Kırmızı Firari* kitabındaki “*Sonsuz*” adlı şiirde de ara söz beş bölümden oluşan şiirin son kısmından sonra verilerek sonuç niteliği taşır.

Kırmızı Firari kitabındaki “*Evlerimiz Ölü Asker*” şiirinde ise ara söz durumu nitelemek amacıyla kullanılır. Şiirde “ayakta kalma” halini açıklamak için kullanılan ara söz şiire derinlik katar. Aynı kitapta yer alan “*Liman*” şiirinde ise ara söz şiire kararsızlık, akıl karışıklığı anlamı katar.

Arife Kalender’in *Bir Uzun Gökyüzü* kitabında yer alan “*Bahçıvanın Şiiri*” adlı eserinde ara söz daha çok iç ses/ iç monolog olarak kullanılır. Şair, kullandığı ara sözle birlikte şiirde bir yer bulur:

*“Sabahın kapısını çalıyor esintiler
yaprağın ucunda çiy tanesi
düş diyor çimen- yorumlarım ben
topraktır hepimizin baş koyduğu*”²⁴⁶

Sanatçının *Gül Küstü* kitabındaki “*Görünmezle Dans*” şiirinde ara söz kullanımı vardır. Söz konusu şiirdeki bu kullanımda emin olamama durumu, soru sorma vardır.

Deli Bal kitabında “*Eylül*” ve “*Külden Sığınaklar*” şiirinde monologlar vardır. Eylül şiirinde sanatçı cevap beklemeksizin kendisine soru sorar. Külden Sığınaklar şiirinde ise sanat kendisine emir verir. “Sus” diyerek kendisine dönerek monolog yapar.

Deli Bal kitabındaki “*Tanrıyla Konuşmalar*” şiirinin dördüncü bölümünde konuşma çizgisi vardır. Şiir dedi-diyor eksenini etrafında kurulur:

²⁴⁵ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 235

²⁴⁶ Arife Kalender, *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 24

“kendimden çok senden umdum hayati

Doğru **dediler-** gücü sonsuz kerem eyler

(...)”²⁴⁷

Arife Kalender’in şiirlerinde ara sözler farklı görevlerde kullanılır. Kullanıldığı her şiirde görevi aynı olsa da kullanım şekli bakımından farklılık söz konusudur. Kimi şiirde yansıtılmak istenen duyguyu derinleştirmek için kullanılırken kimi şiirde ise bir ögenin açıklayıcısı olarak kullanılır. Sanatçının şiirlerinde ara sözler şiire anlam katmak, şiire farklı bir perspektif sunmak için kullanılır.

Arife Kalender şiirinde konuşma çizgisine yer verir. Konuşma çizgileri bazı şiirlerde monologlar şeklindeyken bazı şiirlerinde diyaloglar söz konusudur. Şair bu diyaloglar ile aradan çekilerek okuyucu ile şiiri baş başa bırakır. Arife Kalender’in bu doğrultuda yazdığı on üç şiiri vardır.

Monolog şeklinde yazdığı şiirlerinden ilki *Gül Küstü* kitabındaki “*Akrebin İntiharı*” şiirindedir. Şiirde kendi hayatına son vermek üzere olan akrebin herhangi bir cevap beklemeksizin kendisine seslenir.

Dil Altı kitabında yer alan “*Su Ölümü Ağartmaz*” şiirinde ise bir çocuğun ölüm fikrini anlamaya çalışırken annesine seslenişini görürüz. Çocuk, annesine seslenirken herhangi bir karşılık alamaz. Tek taraflı bir konuşma yaşanır.

Suçlu Fırtınalar kitabındaki “*Doğum*” şiiri bir annenin gözünden anlatılır. Doğumda yaşanan acılar anne tarafından dile getirilir. Şiirde üç nokta kullanımı ve kelimelerin yazım şekli ise okuyucunun gözünde canlandırma yapmasına olanak sağlar:

“-sancı ne zaman susacak? Nee zaaa...”²⁴⁸

Şiirde yarım kalan kelime ve peş peşe yazılan harfler şiire ses katar. Böylece şiir ve musiki arasında bir bağ kurulur.

Deli Bal kitabındaki “*Ağrı İstanbul’a Benzer*” şiirinin üçüncü bölümünde tek taraflı konuşma vardır. Şiirde çoğunluğun hep bir ağızdan aynı şeyi ‘– Açıl Susam!’ dedikleri görülür.

²⁴⁷ Arife Kalender, *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 45

²⁴⁸ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 375

Şairin *Gece Islıkları* kitabındaki “*Otogar Biletçisi*” şiirinde monologlar vardır. Şiir bir otogar biletçisi gözünden anlatılır. Yirmi bir bölümden oluşan şiirin her bölümünde biletçi tarafından farklı şehirlere bilet satıldığı söylenir.

Arife Kalender, konuşma çizgisi kullandığı şiirlerinde “dedim/diyor” gibi ifadeler yer verir. *Gül Küstü* kitabında yer alan “*Aşkın Kanlı Gömleği*” şiirinde acı duygusu bir insan yerine konularak söz verilir. Şiirde acı ile karşılıklı bir sohbet vardır. Acının söylediği cümle şair tarafından dolaylı olarak aktarılır.

Sanatçının şiirlerinde karşılıklı konuşmalar da söz konusudur. *Gül Küstü* kitabındaki “*Sarmaşık*” şiirinde Sultan- yardımcı arasında yaşanan bir diyalog vardır. Şiirin sohbet kısmından sonra noktalar kullanılması geri kalan konuşmanın okuyucunun hayal gücüne bırakıldığını gösterir. Aynı kitaptaki “*Söyleyişi*” şiiri ise röportaj havası verir. Karşılıklı konuşmalardan oluşan şiir soru-cevap şeklinde devam eder. Soru kısımlarının başında yıldız işareti kullanılırken cevap kısımlarında konuşma çizgisi kullanılır:

“* Ölüm?

- İstenmeyen konuk,
kılıcı her an boynumuzun ardında”²⁴⁹

Kadın Burcu kitabındaki “*Çıkmaz Sokak Cinayetleri*” şiirinde diyalog vardır. Söz konusu diyalog soru-cevap şeklindedir. Şiirde soru kısmında konuşma çizgisi kullanılırken cevap kısmında ise işaret yoktur.

Şairin *Kuşlar Geçiyor* kitabındaki “*Ağaçlar ve İnsanlar*” başlıklı şiirinde konuşan şey ağaç dalı olur. Şiirde dalların duyguları ve fiziksel olarak değişimi anlatılır:

“-başım göklerde

kökümde sular

toprakta boy atar ruhum

beni ağaç diye tanır çocuklar”²⁵⁰

Arife Kalender’in “*Yanardağ ve Kadın*” ile “*Kum ve Hamur Yontusu*” şiirleri adeta opera niteliğindedir. “*Yanardağ ve Kadın*” şiir iki bölümden oluşur. İlk bölümde kısa bir giriş vardır. Daha sonra sözü ‘taş’ alır. Onun duygu ve düşüncelerine yer

²⁴⁹ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 219

²⁵⁰ Arife Kalender, *Kuşlar Geçiyor*, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 41

verilir. İkinci bölümde yine bir giriş vardır. Daha sonra ise ‘çocuk’ ve ‘insan’ düşüncelerini açıklar. “Kum ve Hamur Yontusu” şiiri üç bölümden oluşur. Şiirin ilk bölümünde baba- oğul konuşmasına yer verilirken ikinci bölümde ise anne- kız sohbeti vardır. Şiirin son bölümünde ise koro ve not vardır. Son bölümde konuşma çizgisi kullanılmamıştır:

“**Koro:** *diplere dalalım hep birlikte*

Ahtapotlar kalkanbalıkları

Akıntıya diklendiği yerde mercanlar

Fener ışıklarını

Yüreklerle tutalım”²⁵¹

Sanatçının, *Kadın Erkek Geyikleri* kitabında yer verdiği “*Dedikodu*” şiirinde birden fazla konuşan kişi vardır. Konuşanlar hakkında bihaber olunan şiir insan kalabalığından oluşur.

“- Duydunuz mu? Şerife’nin kızı...

evli olması fark etmezmiş, seviyormuş... Kuma

(...)

-*Senin adam ne yaptı, ayrıldı mı karıdan?*”²⁵²

Arife Kalender şiirlerinde parantez kullanıma dikkat eder. Kullandığı parantezleri farklı açıdan ele alır. Sanatçının şiirlerinde parantez farklı açılardan kullanılır. Şair, şiirlerinde sonra açıklama yaparken parantezden yararlanır. Bu açıklamaları da şiir biçiminde yazar.

Maviler de Eskidi kitabında yer alan “*Yaması Dökülen Gün*” şiirinde sanatçı yazdığı bentten sonra parantez açarak önceki bölüm açıklayıcı bir bölümü parantez içinde şiir formatında yazar. *Suskun Resimler Durağı* kitabındaki “*Şatoların Kadın Portreleri*” şiirinde parantez kendinden önceki dizinin açıklaması olarak yeni bir bölüm şeklinde yazılır.

Aynı şekilde *Dil Altı* kitabındaki “*Sudaki Zaman*” şiirinde de parantezi şiir açıklaması olarak kullanır:

“*erken*

²⁵¹ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 249

²⁵² Arife Kalender, *Kadın Erkek Geyikleri*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 32-33

sabah maviyken
gün yorulmadan daha
(...)
uykunun uyuttuğu...
(savaş sürüyor
ekmeğe zam gelmiş benzine de
bir kapı önünde uzunca beklemişiz
hece hece bakmışlar yüzümüze
dilimize bakmışlar düşlerimize
törelere can almış terör
sahte para ve çete)”²⁵³

Arife Kalender, parantezi kendinden önceki dizenin açıklayıcısı olarak kullanır. Şiirlerde kullanılan parantez, aynı bendin içerisinde yer alır. Bunun bir örneği *Maviler de Eskidi* kitabındaki “*Ay da Yoktu*” şiirindedir. Şair yedi bentten oluşan şiirinin dördüncü bendinin son mısrasında parantez kullanır. Bu formatta yazdığı şiirlerinde biri de *Kadın Burcu* kitabında yer alır. “*Kazılardan Çıkan Baş*” adlı şiirinde yer yer şiire müdahale ederek yorum yapar:

“(…)
Burnu düşmüş
Ağız yitirmiş dudaklarını
Göz çukurlarında (ne renkti)
Eski yağmurlar”²⁵⁴

Arife Kalender, *Gül Küstü* kitabındaki “*Zaman Dağı*” şiirinde de parantezi şiirde söylemek istediği, vurgu yapmak istediği dizenin ardından kullanır:

“ağlayan söğüt
cırpıp dallarını
ne demişti?
Aynı suya eğilmiş

²⁵³ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 320

²⁵⁴ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 288

böğürtlen değil(mi)

İz?

Düşle sevdıyla bezenmiş”²⁵⁵

Arife Kalender’in şiirlerinde parantez bazen de bir ifadenin diğer adını belirtmek için kullanılır. *Bir Uzun Gökyüzü* kitabında yararlanılan parantezler şiirlerin başlıklarının diğer adlarını gösterir. “Ölümün Söylediği I” şiirinin diğer adı olan “Kendimi Ölümünden Kaçırırken” parantez içinde gösterilir. Aynı şekilde “Annenin Şiiri” de ikinci adı olan “Kadın ya da Tanrı” olarak yazılır. “Kuşların Söylediği” şiirinin diğer adı ise “İki Eski Güvercin”dir. “Duvar Ustasının Şiiri” adlı eserin diğer adı kitapla aynı ismi taşıyan “Bir Uzun Gökyüzü” dür. Arife Kalender parantezi başlıktan hemen sonra kullanır:

“DUVAR USTASININ ŞİİRİ
(BİR UZUN GÖKYÜZÜ)”²⁵⁶

Şairin parantez kullanarak yazdığı on tane şiiri vardır. Şairin şiirlerinde parantez kullanımı çok amaçlıdır. Bazen bir duyguyu ifade etmek için kullanılırken bazense bir kelimenin diğer adını dile getirmek için kullanılır. Böylece şiirlerine farklı ve daha derin bir anlam katarken hem de bu şiirlerini görsel açıdan zenginleştirir.

Arife Kalender, şiirlerinde ara söz, konuşma çizgisi ve parantez kullanarak şiire ahenk katar. Şiirin vermek istediği mesajı vurgulayarak okuyucunun duygularını derinleştirir. Aynı zamanda görsel açıdan da şiirini besler.

2.2.4. Mısra Kırılmaları

19. yüzyılın etkisiyle Batı medeniyetinden etkilenmelerin başlamasıyla birlikte bu etkiler Türk edebiyatını da etkiler. Tanzimat edebiyatında içerik olarak görülen bu etkiler Serveti-i Fünûn ve Fecr-i Âti topluluklarında hem içerik olarak hem de biçimsel olarak daha açık bir şekilde görülmeye başlanır. Divan edebiyatında gördüğümüz müstezat nazım biçiminin serbest müstezat formunu alması, biçimsel olarak serbest nazım şekillerinin yaygınlaşması nazım biçimlerinde yeniliklere sebep olur. Bununla birlikte mısra(dize) kırılmaları da ön plana çıkmaya başlar. Cumhuriyet dönemi Türk

²⁵⁵ Arife Kalender, Gül Küstü Toplu Şiirler I, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 173

²⁵⁶ Arife Kalender, Bir Uzun Gökyüzü, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 45

şiiirinde bunun örneklerini görürüz. Attila İlhan'ın *Sisler Bulvarı* kitabında yer alan “*Kaptan*” şiirinin üçüncü bölümünde anjanbman tekniğini söz konusudur:

*“seni hatırladıkça bir kadeh armagnac içerim
armagnac demek yirmi beş damla gözyaşı demekmiş
demek her akşam yirmi beş damla gözyaşı içerim
senin dağlardan ve sarhoşlardan korktuğunu bilirim
ben sarhoş olduğum zaman korkmuyorsun hiç
korkmuyorsun*

gözlüklerim kırılmasın diye sakladığını bilirim”²⁵⁷

Arife Kalender, şiirlerine ahenk katmak için mısra kırılmalarından yararlanır. Anjanbman olarak adlandırdığımız bu biçimle şair, kullandığı mısra kırılmaları ile aynı zamanda şiire musiki ve görsel açıdan derinlik katar.

Yazım hayatının ilk dönemlerinde sık sık mısra kırılmalarına denk gelinse de son dönem şiirlerinde mısra kırılmalarına yer vermez. Sanatçının bu yolla yazdığı on beş şiiri vardır.

Arife Kalender'in *Maviler de Eskidi* kitabında yer alan “*Yaşam Üzerine III*”, “*Anılar Çimdikliyor*”, “*Diş İzi Sözcüklerde*”, “*Taşın Gülünde Solan*”, “*Zamanın Ayak Sesleri*” ve “*Erken Açan Eriklerin Türküsü*” şiirlerinde mısra kırılmaları söz konusudur:

*“Nereye koydun
nereye?
Badem tomurcuklarını
Erken açan eriklerin üşümesini
nereye?
İrili ufaklı sözcükler giriyor
Hangi renkti yaş yirmilerde
Maviler de eskidi
Yaşamı yırtık bir gocuk gibi taşıdığımız
şu günlerde
Adını bulamadığım dost yüzleri*

²⁵⁷ Attila İlhan, *Sisler Bulvarı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 47

Sözcükler öyle açık

öyle net

Arkaya gidilmez

ön duvar

Ortada koca bir daire”²⁵⁸

Sanatçının *Suskun Resimler Durağı* kitabında mısra kırılması kullandığı üç tane şiiri mevcuttur. “*Salkım Söğüt Düşler*”, “*Çan Çiçekleri*” ve “*Kafeslerin Anıları*” şiirlerinde mısra kırılmaları söz konusudur.

Arife Kalender dördüncü şiir kitabı olan *Gül Küstü* kitabında mısra kırılmalarına yer verir. “*Zaman Dağı*”, “*Kül Köz Akasya*”, “*Kış Çocuğu*” “*Su*” ve “*Gülbaharın Günlüğü*” şiirleri olmak üzere bu kitabındaki beş şiirde mısra kırılmaları vardır.

Sanatçının son olarak mısra kırılması kullandığı şiir kitabı *Dil Altı*’dır. Bu kitapta yer alan “*Kevser Sular*” ile “*Gül Saatlerine Yolcu*” şiirlerinde mısra kırılmaları vardır.

2.3. Söz Varlığı

2.3.1. İkilemeler

Arife Kalender, şiirlerinde anlamı güçlendirmek ve vermek istediği duyguyu pekiştirmek amacıyla ikilemeleri kullanır. Bu ikilemeler kimi zaman zarf şeklinde olurken kimi zaman ise sıfat olarak karşımıza çıkar.

Arife Kalender’in şiirlerinde kullandığı ikilemeler şunlardır:” kaşık kaşık, kon kon, tıkır tıkır, parça parça, para pul, köpük köpük, soluk soluğa, çarpa çarpa, dura dura, yarın yarın, vura vura, çığlık çığlığa, içten içe, pul pul, bölük bölük, piri pak, usul usul, dizi dizi, sık sık, çeke çeke, katar katar, tel tel, sere serpe, ufak tefek,ilmek ilmek, yara yara, gide gele, biçim biçim, gümbür gümbür, yan yana, zehir zıkkım, çul çaput, mışıl mışıl, diz dize, tövbe tövbe, ara sıra, döndüre döndüre, saya saya, kesik kesik, çalı çırpı, azar azar, birer birer, damla damla, gizli gizli, ıslı ıslı, buram buram, az az, ak ak, irili ufaklı, durup durup, döne döne, dalga dalga, pır pır, için için, yine yetire,

²⁵⁸ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 45

diken diken, yaprak yaprak, aka aka, seve seve, hece hece, yiye yiye, zerre zerre, sıkı sıkı , bata çıka, koşa coşa, çoluk çocuk, baka baka, bölüm bölüm, söke söke, kıyım kıyım, yene yenile, göçe göçe, dilim dilim, kıra kıra, boğa boğa, alev alev, diye diye, ağlaya güle, döve döve, börtü böcek, çürük çarık, yağmur yağmur, deli deli, göre göre, inleye inleye, kor kor, şırıl şırıl, kanat kanat, rahat rahat, sıra sıra, halka halka, geri geri, ” .

Sanatçı yöresel ağza dikkat eder. Şiirlerinde kullandığı ikilemelerde bu yöresel ağız dikkat çeker. Bu yönde kullandığı ikilemeler ise şunlardır:” sıya sıya, ıpıl ıpıl, leyli leyli, ılgım ılgım, yörüye yörüye, ırım ırım, uğul uğul, gözleyi gözleyi, siye siye”

2.3.2. Ünlemler

Arife Kalender, şiirlerinde ünlemlere yer verir. Şiirlerinde müzikaliteyi arttırmak, tekdüzeliği kırmak, okunuşta okuyucuyu harekete geçirmek ve onda birtakım duygular uyandırmak için ünlemlerden yararlanır.

Sanatçı, ünlemleri farklı şekillerde kullanır. Şiirlerinde iki farklı şekilde gördüğümüz ünlemler ya duygu bildiren kelimelerle ya da cümleler şeklinde karşımıza çıkar. Tek sözcükten oluşan duygu bildiren ifadelerden “ah” ifadesini sık sık kullanır. “ah” kelimesinden sonra ise en çok kullandığı ifade ise “ey” kelimesidir. Bunlar haricinde sanatçı ünlem ifadesi olarak şu sözcüklere yer verir: “ay, haydi, vah, taa, canım, ya, be, hey, aha, of, vay”

“Eyyy hayat, bayat bir özlem benim ki”²⁵⁹

“burası diyorlar, kaz haydi”²⁶⁰

Sanatçının şiirlerinde ünlem bildiren sesleniş ya da cümleler şeklinde de kullanılır. Sanatçı ilk şiir kitabı olan *Maviler de Eskidi*’deki “Erken Açan Eriklerin Türküsü” şiiriyle “Bir Toz Rengi Üstümüzde” şiirinde ünlemlere yer verilir. Göçebe Sevinçler kitabında “Öykünün Ağrıyan Yeri”, “İlla Resimli Olsun Duvarlar” şiirlerinde ünlem kullanımı söz konusudur.

Şairin üçüncü şiir kitabı olan *Suskun Resimler Durağı* kitabında üç şiirde ünlem vardır. “Bendeki Ben”, “Kadın Pabuçları” ve “Yeşile Tırmanan Su” şiirlerinde ünlem kullanılır.

²⁵⁹ Arife Kalender, Kadın Erkek Geyikleri, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 53

²⁶⁰ Arife Kalender, Bir Uzun Gökyüzü, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s.39

Arife Kalender'in çocuk şiir kitabı olan *Kuşlar Geçiyor* adlı eserinde de ünlem kullanımı söz konusudur. Söz konusu kitapta ünlem duygu uyandırmak ya da alıcıcıyı harekete geçirmek için kullanılır. Şairin “*Oyun*” adlı şiirinde özne görevi gören çocuk annesine seslenirken rica anlamında ünlemden yararlanır:

“(…)

bozma oyunumu

anne!”²⁶¹

Şairin aynı kitapta ünlem kullandığı şiirler ise “*Doğum Günü*”, “*Sevmek*”, “*Aşk*” tır.

İlk dönem ve son dönem şiirlerinde cümle ya da hitap yönünde ünlem kullanımı söz konusudur. *Gül Küstü* kitabındaki “*Su*” , “*Nar*”, “*Aşkın Kanlı Gömleği*”, “*Görünmezle Dans*” şiirlerinde ünlem vardır. *Kırmızı Firari* kitabında ise sadece “*Düş Sergisinden İzlenimler*” şiirinin VII. Bölümünde ünlem vardır. *Kadın Burcu* kitabında ise “*Sahra*” ve “*Katil Soba İtirafı*” şiirlerinde kullanılır.

Arife Kalender'in kendi içinde üç kısımdan oluşan *Deli Bal* kitabının ikinci bölümündeki “*Tanrıyla Konuşmalar*” kısmının üçüncü parçasında hitap ifadesinde ünlem vardır:

“*ey tanrım, alnımızda yazılar, işte murat işte intihar*

konuşmak için mi uyandırdın uykularımdan

(…)”²⁶²

Yine aynı kitapta yer alan eserin üçüncü bölümü olan “*Ağrı İstanbul'a Benzer*” şiirinin III. Bölümünde ünlem vardır. *Yedi İklim Dört Mevsim* kitabında ünlem kullanımı vardır. *Dil Altı* kitabındaki “*Duvar*”, “*Sudaki Zaman*” ve “*Sen İstanbul'a Aldırma*” şiirlerinde ünlemlerden yararlanır. *Suçlu Fırtınalar* kitabındaki ünlem kullanılan şiirleri “*Ters Lâle Uçurumu*”, “*Adınız Bana Hasret*” “*Şafakta Gül Çalışması*”, “*Savaş Vahşetini Kadınlarda Sınır*”, “*Bildim Ateşi*” ve “*Adı Yüzüne Yabancı*”dır.

Arife Kalender, *Gece Islıkları* kitabında sadece “*Yazılamayanlar*” ve “*Otogar Biletçisi*” şiirlerinde ünlem kullanır. Aynı yıl yayımlanan *Acı Yeşil* kitabında ise

²⁶¹ Arife Kalender, *Kuşlar Geçiyor*, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 12

²⁶² Arife Kalender, *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 43

“Bugünlerde”, “Çocukluğum Dökülür”, “Çıt”, “Ölüm Keman Dinlemez”, “Asmalar”, “Yol”, “Karaca Akşamlar” ve “Kelebek Zamanları” şiirinin dördüncü bölümünde ünlem vardır.

Şiir kitabı yazımına dört yıl ara verdikten sonra 2018 yılında yayımladığı *Yağmur Sendim Kendimi* kitabında ünlem kullanır. “Orta Doğulu Tanrılar”, “Eski”, “Babaların Kızları” ve “Zaman Evinden Uğultular” şiirlerinde birisine seslenmek amacıyla cümle olarak ya da tek kelime kullanarak ünlemden yararlanır:

“Bağırma! Duyulmuyor

sessiz değil ortalık”²⁶³

Sanatçının *Bir Uzun Gökyüzü* kitabındaki “Parkın Söylediği” şiirinde cümle/ hitap şeklinde ünlem vardır.

Arife Kalender’in son şiir kitapları olan *Kadın Erkek Geyikleri* ve *Yaz Üşümesi* kitaplarında da ünlem vardır. Kadın Erkek Geyikleri kitabındaki ünlem bildiren şiirleri “Kız Kıza Bir Eğlence”, “Şiddet”, “Rıza (Hangimiz Öldük)”, “Liseli Kız”, “Dedikodu”, “Öğüt”, “Kahvede”, “Dindar”, “Ergen” ve “Zengin” dir.

Yaz Üşümesi kitabındaki ünlem bildiren şiirler ise “Evdeki Evler”, “İhlamur ve Kemoterapi”, “Şu Gelen Sonbahar Mı?” ve “Kül ve Kül” dür.

2.4. Dil ve Üslup

2.4.1. Dilbilgisi Sapmaları

Dilbilgisi sapmaları, Türkçe kurallarına aykırı bir şekilde kelimeleri ses, yazım ya da biçimsel olarak değiştirmek, onlardan yeni sözcükler yaratmak, kelimeleri anlam bakımından farklı bir şekilde bağdaştırmalar kullanarak dilin dışına çıkmak demektir. Dilbilgisi sapmalarına Aristo poetikasında değinir. “Yeni türetilmiş bir sözcük, daha önce hiç kimse tarafından kullanılmamış bir sözcük olup, ozan tarafından ilk kez dil hazinesine katılır.”²⁶⁴

Sözdizimi sapmalarının kullanımı şiire ahenk katar. Türkçe yazım kurallarına göre özne-nesne- yüklem şeklinde sıralanan cümleler bu sapmalar ile değişikliğe uğrar. Şairler sözdizimini bozarak hem dilbilgisel hem de anlamsal bakımdan

²⁶³ Arife Kalender, *Yağmur Sandım Kendimi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 65

²⁶⁴ Aristoteles, *Poetika*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1987, s. 61

kırılmaları meydana getirirler. Bu da şiirde kopukluğa ve şiiri yorumlamada zorluklara sebep olur. Ece Ayhan'ın şiirinde öge dizilişi değiştirilerek oluşturulmuş sapma söz konusudur:

*“Kurmaliydı bir bağıntı çapraz.”*²⁶⁵

Mısra sözdizimi bakımından bozuktur. “Bir çapraz bağıntı kurmalıydı” şeklinde olması gereken düzen şair tarafından farklı şekilde yazılmıştır.

Arife Kalender, dilbilgisi sapmalarını farklı yöntemlerle şiirlerinde kullanır. Türkçedeki cümle yapısını bozarak şiire farklı bir anlam katmaya çalışan sanatçı özne-nesne- yüklem sıralamasının dışına çıkar.

Bir Uzun Gökyüzü kitabında yer alan “*Perdenin Söylediği*” şiirinde kelime sıralanışında dağınıklık söz konusudur:

“(...

arabını gördüm fotoğrafımın

*annem söylemese, başkası sanırdım belki de”*²⁶⁶

Söz konusu şiirdeki mısranın Türkçe yazım kurallarına göre “fotoğrafımın arabını gördüm” olması gerekirken kelimelerin yerlerini değiştirerek sapmaya neden olunur. Aynı kitapta yer alan “*Annenin Şiiri*” adlı eserde mısra nesne-yüklem-özne olarak yazılır. Dilin yazım kurallarına göre “fotoğrafsız ıssız bir dereyi çağlar” şeklinde olması gereken şiirde dilbilgisi sapması vardır.

Şairin “*Nil*” adlı şiirinde de sıralanış yönünden sapma söz konusudur. Şiirde özne sona alınırken yüklem ise başta kullanılır. “ağzı ceset kokusu zamanları esner” şeklinde olması gereken şiirde sanatçı yüklem-nesne-özne olarak şiire yön verir.

Sanatçının *Dil Altı* kitabındaki “*Nefesler*” şiirinin üçüncü bölümünde cümle sıralanışı yönünden sapma vardır. “duru dualar ne gün için durup” şeklinde olması gereken mısrayı sanatçı yazarken özne bölümünü sona alırken nesneyi başa yüklemine ise ortaya alır.

Acı Yeşil kitabında iki şiirde devrik cümle yapısından kaynaklanan sapma vardır. “*İki Yüzüm Bir Ölüm*” şiiri nesne-yüklem-özne sıralamasıyla biçimlenir. Şiirin kurallar bakımından “aşkın bir eteği ölüme değer” şeklinde olması gerekir. Oysaki

²⁶⁵ Ece Ayhan, *Bütün Yort Savul’lar Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 111

²⁶⁶ Arife Kalender, *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 9

sanatçı şiire farklı bir perspektif katma amacıyla kuralları bozar. Aynı kitapta yer alan “Asya” adlı şiirde de cümle sıralanışı yönünden sapma vardır.

“Ben kim yüzünden böyle oldum Asya

Hangi denizler vurdu, hangi karaya gemiler

Yüzümde eski bir Allahın el yazması

(...)”²⁶⁷

Söz konusu şiirde dilbilgisi sapması vardır. Nesne ile zarf tümlecinin yer değişikliği yapmasından kaynaklanan anlatım bozukluğu sapmaya neden olur. Zira “eski bir Allah” diye bir ifade söz konusu değildir. Yazım kurallarına göre “Allah’ın eski bir” şeklinde olması gereken mısra da sanatçı dilbilgisi yönünden sapmaya gider.

Sanatçı ek kullanımı yönünden farklılaşmaya gitmesi yönünden de sapmalar mevcuttur. Kullandığı ekler ile yeni kelimeler oluşturur. *Acı Yeşil* kitabında yer alan “Kedisever Yalnızlık” şiirinde sözcüğe gelen ek sebebiyle dilbilgisi sapması söz konusudur:

“tekme kırgını tüylerim

avcıymışız, cadıymışız, ah! Daha neler

mektuplar alırmışız kokulara gizlenen

ne çok kadınmış zaman

ne çok kediler, kedilikler”²⁶⁸

Arife Kalender’in *Kırmızı Firari* kitabında yer alan “Alaca Söyleşmeler” şiirinde sapma “Kedisever Yalnızlık” şiirinde olduğu gibi ‘kedilikler’ sözcüğüyle sağlanır.

Sanatçı ek kullanarak yaptığı sapmalardan biri de *Gül Küstü* kitabında yer alan “Çoğul İklim Alacası” şiirinde mevcuttur. Şiirde yer alan ‘eskile’ kelimesi yazım kuralları bakımından doğru bir sözcük kullanımı değildir.

Kadın Burcu kitabındaki “Kapımı Çalan” şiirindeki ‘kimlerce’ sözcüğü de gelen ek sonrasında başkalaşım geçirerek sapmaya neden olur.

Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı kitabındaki “Aşk” adlı şiirde yer alan ek yönünden sapma ‘ululadı’ kelimesindedir. Türkçe yazım kurallarına aykırı olan bu

²⁶⁷ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 76

²⁶⁸ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 29

kelime sanatçının şiirinde yer alır. *Suskun Resimler Durağı* kitabında yer alan “*Kent Yolculukları*” şiirinde geçen ‘kızılderilice’ ifadesi de aldığı ek ile başkalaşıma uğrayarak sapmaya sebep olur.

Arife Kalender’in şiirlerinde noktalama eksikliğinden kaynaklanan sapmalar mevcuttur. Mısırda yaşanan anlatım bozukluğu dilbilgisi sapmasına neden olur. *Acı Yeşil* kitabında yer alan “*Yol*” adlı şiirde noktalama işaretinin eksiliğinden kaynaklanan anlatım bozukluğu ve neticesinde ortaya çıkan sapma vardır:

“(…)

kklımın zabitlerine dedim ki yazın!

Koklanmayan bahar mevsime yalan söyler

saydım, alaladım, cine çarptım

zaten ben uykudaydım

yolun kendisiydi rehber”²⁶⁹

Sanatçının *Suskun Resimler Durağı* kitabındaki “*Günlüksüz Gece*” adlı şiirinde de anlatım bozukluğu yönünden sapma vardır. Şiirdeki ‘Ay sıfır nokta günlüksüz’ mısrasında anlam karışıklığı vardır. Yaşanan anlam karışıklığı noktalama eksiliğinden kaynaklanan anlatım bozukluğunun neticesindendir.

Bir Uzun Gökyüzü kitabında yer alan “*Terzinin Şiiri*” adlı eserde noktalama eksikliğinden kaynaklanan sapma vardır. Şiirde ‘ipek’ ve ‘ten’ sözcükleri arasında virgül olmayışı ve iki kelimenin ayrı yazılışı, birleşik yazıldığı takdirde ortaya yeni kelimenin çıkışı sapmayı oluşturur:

“isli çıralar, fitilli lamba ışığında

Biz değil miydik ki ruhu bir bebekle değişen

Ne giyseki yakıştırdı alı al, sarısı sarı

İpek tendi giysiler”²⁷⁰

Arife Kalender’in şiirlerinde kelimelerin yanlış yazımından kaynaklanan sapmalara rastlanır. *Deli bal* kitabında yer alan “*Her Ayıp Yakınımdır*” şiirinde sapma vardır:

“serseriyim, her ayıp yakınımdır

²⁶⁹ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 43

²⁷⁰ Arife Kalender, *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 8

*Azat ettim kendimi, parçalandı zincir
Kargı, kurum, kum ve boran
Yırtılan duvak, göçen toprak, sönen çırağ
Yarayasım- dudaklarım teninde ölüm olacak’’²⁷¹*

Arife Kalender’in şiirlerin dilbilgisi sapmaları şiirde derinlik yakalamak, ona farklı bir perspektif sunmak, anlamı güçlendirmek amacıyla kullanılır. Birden fazla yöntemle sapmaları kullanan sanatçı şiirlerinde bunu gösterir.

2.4.2. Ses Sapmaları

Arife Kalender’in şiirlerinde ses sapmaları görülür. Ses sapmaları şiir dilinde beklenen etkiyi artırmak için sözcüklerin çoğunlukla yöresel ağızla kullanılmasıdır. Alâettin Karaca bu konuya şu şekilde açıklama getirir:

“Sessel sapmalar Türk şiirinde genellikle bölge ağızlarını yansıtmak veya sözü ölçüye uyandırmak için yapılır.”²⁷²

Yapılan sapmalar ünlü/ünsüz düşmesi, ünsüz yumuşaması gibi ses olaylarının kurallarına aykırı bir şekilde yazılmasıdır. Haydar Ergülen’in şiirinde bu yönde bir kullanım görürüz:

*“Aşk bazen de onun yerine söylenir
herkesin bildiği şeyleri üstelik
ilk defa gibi: aşkı dünyadan
getirir insan birine bakarak değil,
öyle büyük olmalı ki aşk, karanlığından da fazla,
‘sende aşk yokmuş’ dememeli kimse kimseye
‘aşk kalmamış dünyada’ demeli, ‘suç bende değil’
‘yoksa ben de âşık olmak isterdim sana, ama yok,
yok ki aşk dünyada ben nereden getireyim?’’’²⁷³*

Arife Kalender’in şiirlerinde ses sapmaları çoğunlukla ünlü düşmeleri ile yapılır. Şiirlerinde ahengi sağlamak, okuyuşa hareket katmak için ünlü düşmelerine

²⁷¹ Arife Kalender, Deli Bal, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 15

²⁷² Alâettin Karaca, İkinci Yeni Poetikası, Hece Yayınları, Ankara, 2013, s. 205

²⁷³ Haydar Ergülen, Üzgün Kediler Gazeli, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 65

aykırı davranılır. Bu düşmeler daha çok ‘ne’ soru sözcüğü ile yapılırken ‘nerede’, ‘orada’, ‘şurada’ kelimelerinde de ünlü düşmeleri söz konusudur.

Arife Kalender’in *Deren’in Şarkıları* kitabında yer alan “*Sevinç*” adlı şiirinde /e/ harfi düşer. Sanatçının yine aynı kitabında yer alan “*Çizgi Film*” şiirinde /e/ harfi düşer ve yazım kurallarına göre ‘nerede’ şeklinde yazılması gereken kelime sanatçı tarafından ‘nerde’ diye yazılır:

“*Babam mavi*

Annem pembe

Nerde kaldın babaanne?”²⁷⁴

Bir Uzun Gökyüzü kitabında yer alan “*Falcının Şiiri*”, “*İşçinin Şiiri*” şiirlerinde /e/ harfi düşer ve ‘nerde’ kelimesi yazılır. *Acı Yeşil* kitabında yer alan “*Şehir Yürüdü*” şiirinde /e/ harfi düşmesi neticesinde ‘nereden’ sözcüğü ‘nerden’ şeklinde yazılır. *Kadın Erkek Geyikleri* kitabındaki “*Dedikodu*” şiirinde ‘nerde’ sözcüğünün yazımında ünlü düşmesi vardır.

/e/ harfinin düşmesi ile yazılan diğer şiirler ise şunlardır:

Yaz Üşümesi kitabındaki “*Aşk Kim*”, *Gece Işıkları* kitabındaki “*Otogar Biletçisi*” şiirinin onuncu bölümü, *Maviler de Eskidi* kitabındaki “*Sesin Kokusu*”, “*Fırat*”, “*Bir Toz Rengi Üstümüzde*”, *Kırmızı Firari* kitabındaki “*Eylül Söylencesi*”, “*Geceden Kalan Taşlar*” *Kadın Burcu* kitabındaki “*Sahra*”, “*Şehrin İntiharı*”, “*İ Şapkasıyla Yüzer*”, “*Kazılardan Çıkan Baş*”, “*Ergen Kızlar Korosu*”, “*Aşk Hesapları*”, *Dil Altı* kitabındaki “*Su Ölümü Ağartmaz*”, *Suçlu Fırtınalar* kitabındaki “*Savaş Vahşetini Kadınlarda Sınır*” şiirlerinde /e/ harfi düşmesi sonucu ‘nerede’ kelimesi ‘nerde’ şeklinde yazılır.

Bu şiirler ile *Yedi İklim Dört Mevsim* kitabındaki “*Doğu*”, “*Fırat*”, “*Kuzey*” şiirlerinde /e/ harfi düşer ve ‘nerde’ sözcüğü kullanılır.

/e/ harfinin düştüğü bir kelime de ‘ne olur’ sözcüğünde yaşanır. Sanatçı şiirlerinde bu kelimeyi ‘n’olur’ şeklinde kullanır. Şairin *Acı Yeşil* kitabındaki “*Bir Eşcinseli Sevdim*” şiirinde bu yolla yapılan sapma vardır. Şiirin sapma yapılan kısmı ise mensur şiir şeklindedir.

“(...) *Bıyık bırak n’olursun yakışır... Elimi tut, yüzüme bak, tenimi okşa.*”²⁷⁵

²⁷⁴ Arife Kalender, *Deren’in Şarkıları*, Bencekitap Yayınları, Ankara, 2012, s. 17

²⁷⁵ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 26

Kadın Erkek Geyikleri kitabında ise “Açlık”, “Ergen” şiirlerinde ‘n’olur’ ifadesi kullanılır.

Arife Kalender’in ‘n’olur’ biçiminde kullandığı şiirleri ise şunlardır:

Gece Islıkları kitabındaki “Çatısı Akan Ev”, “Otogar Biletçisi” şiirinin dokuzuncu bölümü, “*Susamak Zamanları III*”, *Suskun Resimler Durağı* kitabında “Üçüncü Tekil”, *Dil Altı* kitabındaki “Öldürülmüş Irmaklar”, *Suçlu Fırtınalar* kitabındaki “Kitap Dışı Yalnızlık”, “Adınız Bana Hasret” şiirlerinde ‘nolur’ ifadesinin kullanımı söz konusudur.

Yaz Üşümesi kitabındaki “Doldu” şiirindeyse bu kelime ‘n’olacak’ şeklindedir. Burada asıl hali ‘ne olacak’ şeklinde olması gerekirken /e/ harfi düşerek iki ayrı kelimenin bir araya getirir:

“değirmen taşının dönerken çıkardığı ses
eprimiş gövdelerin yılgını
mevsim temizliği yapıyorum çalı çırpı
kalsam n’olacak, gitsem yeniden çağırır mı aşk
kestim yulkıların yularını ey rüzgâr
tüm anlamların ağzını çözdüm de
bana kaldı anlamsızlar”²⁷⁶

/e/ harfinin düştüğü bir kelime de ‘üzere’ kelimesidir. Sanatçının “*Günleri Erken Mayalamışsın Çocuk*” şiirinde ‘üzre’ kelimesi kullanılır:

“Bir şey söylüyorsun
Ağzında fırlatılmak üzre bıçak
Ağzın gözlerin oluyor
Mitoz bölünüyor
Açlık”²⁷⁷

/e/ harfinin dışında ses sapması /a/ harfiyle de yapılır. Ünlü düşmesini ‘orada’ sözcüğü ile yapılır. İfade edilen kelime şiirlerde yer yer /a/ harfinin de düşmesiyle ‘orda’ şeklinde kullanılır:

“(…)

²⁷⁶ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 51

²⁷⁷ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 52

yollar dozer, yolları düzer

bir cumartesi araması, üstümüze panzer

*bana benzemesin orda, dayak sana yasaklı*²⁷⁸

Aynı kullanım şekli söz konusu olan şu şiirler için de geçerlidir:

Acı Yeşil kitabındaki “Yol ve Kadın”, *Gece Islıkları* kitabındaki “Gece Islıkları”, “Büyü”, “Otogar Biletçisi” şiirinin ikinci bölümü, *Göçebe Sevinçler* kitabındaki “Gümüş ve Kar”, “Dantele Kuş Sıgdırmak”, *Suskun Resimler Durağı* kitabındaki “Nesnelerin Konuşması”, *Kırmızı Firari* kitabındaki “Kum ve Hamur Yontusu”, *Kadın Burcu* kitabındaki “Taşın Dili”, *Dil Altı* kitabındaki “Sudaki Zaman”, “Sızıntı”, “Gül Saatlerine Yolcu”, *Yedi İklim Dört Mevsim* kitabındaki “Güneydoğu” ve “Kuzeybatı” şiirlerinde ‘orda’ sözcüğü kullanımı vardır.

/a/ harfinin düştüğü bir kelime de ‘şurda’ sözcüğüdür. Türkçe yazım kurallarına göre ‘şurada’ şeklinde yazılması gereken kelime /a/ harfinin düşmesiyle ‘şurda’ biçimini alır. Bu kelime şekli *Acı Yeşil* kitabındaki “Geceydi ve Yağıyordu” şiirinde mevcuttur:

“komşu şurda, mayın yakın

Uyumamış bir evin ışıkları yanıyor

*(...)*²⁷⁹

Aynı kullanım *Suçlu Fırtınalar* kitabında yer alan “Yanlış Makas Kesimler”, *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabındaki “Van Gölü”, “Güneydoğu” şiirlerinde vardır.

/a/ harfinin düştüğü bir kelime de ‘burada’ sözcüğüdür. Söz konusu kelime sanatçı tarafından ‘burda’ olarak yazılır. Sanatçının *Yaz Üşümesi* kitabındaki “Değişen Akıntılar” şiirinde kullanımın bir örneği mevcuttur:

“Ey hayat! Seslenirem yine gel

Deniz gibim, güneş gibim camlarda

Burda dur diyerem, burda

Sevecek şeyler var daha

²⁷⁸ Arife Kalender, *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 53

²⁷⁹ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 68

(...)²⁸⁰

/u/ harfinin düştüğü kullanım da söz konusudur. Sanatçı ‘omuz’ kelimesine gelen ek neticesinde yazım kurallarına göre ‘omzu’ şeklinde yazması gerekir. Sanatçı ise bunun tam tersini yaparak ünlü düşmesini sağlamaz. Ünlü düşmesi kuralına aykırı davranır. İfade edilen kelime ise şairin *Gece Islıkları* kitabında yer alan “*Otogar Biletçisi*” şiirinin birinci bölümünde kullanılır:

“*Parmaklarım şaşırdı, dilim kelepçe*

Bir omuzu hafifçe yukarıya

(...)²⁸¹

Arife Kalender’in şiirlerin ünlü düşmesi /i/ harfi ile de sağlanır. Yazım kurallarına göre ‘ne ile’ şeklinde yazılması gereken kelime sanatçı tarafından ‘neyle’ olarak kullanılır. Sanatçının *Deli Bal* kitabındaki “*Kabuğunu Yiyen Istakoz*” şiirinde bu kelimenin kullanım örneği vardır:

“(…)

Anıların tuzunu saklamak için

Hızla yiyor kendisinden geri kalan kabuğu

Bu boşluk duygusunu neyle örtecek

Istakoz şimdi yeni doğmuş bir çocuk

Sevmeliklerinin üstüne atıyor kumu”²⁸²

Aynı şekilde ‘neyle’ ifadesinin kullanıldığı bir diğer şiir ise *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabındaki “*Kuzey*” şiirindedir. /i/ harfi aynı kitapta yer alan “*Güneydoğu*” şiirinde kuralları göre ‘benim için’ şeklinde yazılması gerekirken ‘benim çin’ şeklinde yazım biçimi olarak da kullanılır.

Arife Kalender’in şiirlerinde ses sapmaları kelime içindeki birtakım harflerin tekrarlarıyla da kullanılır. Söz konusu kelimelerdeki ses tekrarları günlük konuşma dili içerisinde şiirlere aktarılır. Harflerin bu şekildeki tekrarı şiirde müzikaliteyi artırır.

Sanatçının *Bir Uzun Gökyüzü* kitabında yer alan “*Kalaycının Şiiri*” adlı şiirinde seslenme söz konusudur. Şiirde bir kalay ustasının insanlara seslenirken ki

²⁸⁰ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 66

²⁸¹ Arife Kalender, *Gece Islıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 33

²⁸² Arife Kalender, *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 11

konuşması aktarılırken birtakım harflerde ses tekrarları yaşanır. Şiirde vurguyu artırmak için yapılan ses tekrarı şiire ahenk katarken okunuşta musikiden yararlanır.

“*Kalaaaayyyııı*”²⁸³

Aynı kitapta yer alan “*Bozacının Şiiri*” adlı eserde ise ses tekrarı ‘boza’ kelimesi üzerinden yapılır. Şiirde bu kelime sesleniş olarak karşımıza çıkar ve ‘booooozzzaaaaa’ ile ‘bozaaaaaa’ şeklinde yazılır.

Yağmur Sandım Kendimi kitabındaki “*Kimse Kimseyle Ölmüyor*” şiirinde ses tekrarı ‘hiç’ kelimesiyle olur. Şiirde ‘hiiiçç’ şeklinde yazılan kelime şiire umursamazlık duygusunun baskınlığını artırır.

Arife Kalender’in *Kadın Erkek Geyikleri* kitabındaki “*Kahvede*” şiirinde ses tekrarı gülme efekti şeklindedir. Şiirde kahkaha anlamı katan ses tekrarları şiirin anlamına uygun olacak şekilde verilir.

“*hahhhahhhaaaa hahhhaaa*”²⁸⁴

Sanatçının Yaz Üşümesi kitabındaki “*Şaraptır Güzü Düşündüren*” şiirinde ses tekrarı ‘acelemiz’ ve ‘tez’ kelimeleriyle yapılır. Şiirde vurgu yapmak, okuyucuyu harekete geçirmek için her iki kelimede de ses tekrarı yapılır. Kelimeler ‘acelemizzz’ ve ‘tezzz’ şeklinde yazılır. Söz konusu kelimelerde /z/ harfi tekrar eder.

Arife Kalender’in *Gece Islıkları* kitabındaki “*Otogar Biletçisi*” şiirinin yedinci bölümünde ses sapması günlük konuşma dili olarak verilir. Şiirde /h/ harfi düşer:

“*şimdi lisedeyim sanki*

Yüzü sivilceli bir kız sevmişim

Huriye’anım yazdırdı- Annabelle..

Ezberim tükendi bulamam

Öyle bir sıcak var ki...”²⁸⁵

Sanatçı /h/ harfini düşürerek günlük konuşma dilini şiire sokar. Aynı yöntemi şair *Dil Altı* kitabındaki “*Kız Kıza Konuşmalar*” şiirinde kullanır. Söz konusu şiirde /h/ harfi düşer. ‘Enise Hanım’ şeklinde yazılması gereken mısra ‘Enise’anım’ olarak yazılır.

²⁸³ Arife Kalender, *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 36

²⁸⁴ Arife Kalender, *Kadın Erkek Geyikleri*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 38

²⁸⁵ Arife Kalender, *Gece Islıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 47

Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı kitabındaki “Doğu” şiirinde tekrarlayan ses /ş/ harfidir. Şiirde sessiz olunması gerektiğini belirten ifade ‘şşşşt’ olarak yazılır. Sanatçı böylece şiire ses ekleyerek şiirin vurgusunu ve derinliğini arttırarak okuyucuda duygu uyandırır.

Şiirlerde kullanılan yöresel ifadeler de ses sapmasını oluşturan unsurlardandır. Aslen Malatyalı olan Arife Kalender, çocukluğunun geçtiği şehrin dil özelliklerini, genel olarak halkın konuşma biçimini şiirlerine yansıtır.

Halkın kendi içinde oluşan lisan, sanatçı tarafından şiire taşınır. Yazım kurallarına göre ‘sigara’ şeklinde yazılması gereken kelime şair tarafından ‘cigara’ olarak yazılır. Halk edebiyatının getirisi olan halk dili Arife Kalender’in şiirlerinde de can bulur. Sanatçı şiirlerinde ‘cigara’ ifadesini kullanarak sapmaya yol açarken aynı zamanda halkı da şiirlerine katar. Şair böylece şiire samimi bir hava katar:

“aslında, dışarıklı ölüm akrabam olur
bunca kan bağımız var, kuşağımız boyunca
çocuklarımız şaşı bakıyor hayata
aşklarımız çoktan bitti, devrimlerden boşandık
katliamlar cigara içimi yakın
düşlerimiz asılı kalmış demirlere
(....)”²⁸⁶

Arife Kalender, ‘cigara’ kelimesini birçok şiirde kullanır. Bu şiirler şunlardır:

Deli Bal kitabında yer alan “*Ağrı İstanbul’a Benzer*” şiirinin birinci ve üçüncü bölümleri, *Gece Işıkları* kitabındaki “*Otogar Biletçisi*” şiirinin üçüncü bölümü, yine aynı kitapta yer alan “*Ağlar*” şiiri, *Maviler de Eskidi* kitabındaki “*Geviş Getiriyor Gece*” şiiri, *Kırmızı Firari* kitabındaki “*Okyanus ve Çöl*” şiirinde ‘cigara’ kelimesi kullanılır.

Arife Kalender Ege Bölgesi’nin ağız özelliklerini şiire aktarır. *Yağmur Sandım Kendimi* kitabında yer alan “*Suriyeli Kızın Gözleri*” şiirinde geçen ‘yalım’ kelimesi Ege ağzında ‘galiba’ anlamı taşır. Yine Ege bölgesine ait olan ve kibirlenmek anlamı taşıyan ‘gubarlanmak’ kelimesi sanatçının *Maviler de Eskidi* kitabındaki “*Diş İzi Sözcüklerde*” şiirinde kullanılır.

²⁸⁶ Arife Kalender, *Yağmur Sandım Kendimi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 47

Asıl yazılış biçimi ‘Zühre’ olan ve Venüs olarak da bilinen yıldız sanatçının *Deli Bal* kitabındaki “*Küre Dağları*” şiirinde ‘zöhre’ şeklinde yazılır.

Acı Yeşil kitabındaki “*Gurbet*” şiirinde yöresel ifade vardır. Lastik ayakkabı anlamında kullanılan ve orijinali ‘gislaved’ olan kelime sanatçının şiirinde ‘cislavet’ şeklindedir. Sanatçı halkın konuşma tarzına yer vererek şiire anlam katar.

İnsanların günlük konuşma biçimini şiirlerinde yer veren sanatçı kelimelerin orijinallerini şiirde kullanmaktansa onların halkı tarafından söyleniş biçimlerine yer verir. *Kadın Erkek Geyikleri* kitabında yer alan “*Şiddet*” şiirinde ‘artist’ olan asıl kelime yazılıştaki başka bir biçim alır:

“Zehir zıkkım sevişmeler, tekmeler
Kendimi yokluyorum, aklım gidiyor ara sıra
Dünya güzeli değilim, burnum uzun, kalçam geniş
Artiz olacak değilim ya
(...)”²⁸⁷

Arife Kalender, şiirlerinde yöresel ifadelere yer verirken sadece Türkiye ile kalmaz başka ülkelerin kelimelerine de yer verir. *Yaz Üşümesi* kitabındaki “*Değişen Akıntılar*” şiirinde Azerbaycan şivesini kullanır:

“(…)
Ey hayat! Seslenirem yine gel
deniz gibim, güneş gibim camlarda
burda dur diyerem, burda
sevecek şeyler var daha

dutun dalları
bırak oynaşsın rüzgârla”²⁸⁸

Arap kültüründe kullanılan ve yatılı anlamına gelen ‘leyli’ sözcüğü sanatçının *Göçebe Sevinçler* kitabındaki “*Eski Vapurların Yaşlı Dumanı*” şiirinde ikileme görevi görür.

²⁸⁷ Arife Kalender, *Kadın Erkek Geyikleri*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 22

²⁸⁸ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 66

Arife Kalender'in *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabında bölgesel kelimelere yer verir. Hemen hemen her bölgenin yöresel kelimelerini kullanan sanatçı bu sözcükleri şiirlerde anlamı güçlendirmek için kullanır. Doğu bölgesini anlattığı şiirinde bu bölgenin ağız özelliklerine değinirken bunu 'yörüye' kelimesiyle yapar. Asıl kullanım şekli 'yürüye' olan kelime sanatçının şiirinde ikileme olarak kullanılır. Aynı kullanım sanatçının "*Fırat*" şiirinde de vardır. Yine Fırat şiirinde 'herhalde' anlamını taşıyan 'herhal' ifadesine yer verilir. Doğu bölgesini anlattığı şiirlerden olan "Aşk" adını verdiği şiirde 'jandarma' olarak yazılması gereken kelime halkın kullanım şekli olan 'cenderme' şeklinde yazılır.

Malatyalı olan şair Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ağız özelliklerini şiire yansıtır. Bölgenin konuşma dilini kullanan sanatçı 'diyemiyorum' şeklinde yazılması gereken kelimeyi 'diyemiyom' olarak yazar. Aynı zamanda yine o bölgede kullanılan ve yardım anlamına gelen 'Havar diley' ifadesini kullanır. *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabında yer alan "*Dicle*" adlı şiirde ise bölgenin dil özelliklerini göz önüne alarak 'iyileşti' kelimesi yerine 'eyleşti' kelimesini kullanır.

Kuzeyde yer alan Karadeniz bölgesini "*Kuzey*" şiiriyle anlatan sanatçı bu bölgenin konuşma şekline de yer verir:

"mezarlıktan aşağı mezarlıktan

Aşağı fındukluktur ha fınduk

(...)''²⁸⁹

Yine aynı şiirde yer alan 'bizu' kelimesinin doğru kullanımı ise 'bizi' şeklindedir.

Kuzeybatı bölgesini anlattığı şiirinde ise kullandığı yöresel kelime 'sipali' dir. Daha çok romanlar tarafından kullanılan kelime para anlamına gelir.

Arife Kalender'in şiirlerinde ses sapmaları birden fazla şekilde meydana gelir. Ünlü/ünsüz düşmeleri, günlük konuşma dili ve yöresel ifadelerden oluşan sapmalar şiire akıcılık sağlamakla beraber ona derinlik katar. Sanatçının yöresel ifadelerden yararlanması ise şiirde okuyucu ile iletişim kurma noktasında fayda sağlar.

²⁸⁹ Arife Kalender, Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 228

2.4.3. Yazım Sapmaları

Şiirin geleneksel özelliğinin dışına çıkılarak dize başının küçük harfle yazılması, özel isimlerin baş harfinin küçük yazılması, dize içinde cins bir ismin baş harfinin büyük yazılması gibi yazım kurallarını ilgilendiren sapmalardır.²⁹⁰

Yazım sapmalarında mısra içinde büyük harf kullanımları vardır. Şiirde kullanılan büyük harf mısrayı oluşturan sözcüklerden birini ya da birkaç tanesinin harflerinin tamamının büyük harfle yazılması söz konusu sapmayı oluşturur. Salah Birs el şiirlerinde böyle bir kullanımı görmekteyiz. Şair kullandığı büyük harflerle birlikte dikkat o kelimeye çeker.

“Ömrüm seni sevmekle nihayet bulacaktır diyor

HACIVAT ateşler içinde

Ama pirelerine karşı memleketin

KAMER HANIM horluyor”²⁹¹

Arife Kalender’in şiirlerinde yazım sapmaları farklı şekillerde ortaya çıkar. Şiirlerinin bir kısmında mısrada büyük harf kullanır. Mısra içinde kullandığı büyük harflerin bir kelimenin tamamını oluşturur. Vurgulamak istediği düşüncüyü büyük harflerle yazarak sapmaya neden olur.

Sanatçının *Gece Islıkları* kitabındaki “*Otogar Biletçisi*” şiirinin beşinci ve altıncı bölümünde büyük harf kullanımı vardır. Şair yaptığı bu yazım sapmasıyla okuyucunun dikkatini bu kelimelere çekerken görsel açıdan da şiiri dikkat çekici hâle getirir:

“sözüme kelepçe, pençe

iteleye iteleye... gerisi uçurum. SUS!.. Kimin

emri anladım. PARA hep konuşkandır.

Bankaların açık kapısından

girdim. Çıkamıyorum”²⁹²

Sanatçının *Kadın Burcu* kitabında yer alan “*Çıkmaz Sokak Cinayetleri*” şiirinde ‘Öldürmeyiniz’ ve ‘Kimsiniz?’ kelimelerinde harflerin tamamı büyük harfle

²⁹⁰ Hulusi Geçgel, İkinci Yeni Şiirinde Sapmalar, Uluslararası IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2004, s. 10

²⁹¹ Salah Birs el, Köçekçeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1980, s. 104

²⁹² Arife Kalender, Gece Islıkları, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 41

yazılır. *Suçlu Fırtınalar* kitabındaki “*Canı Az Olanın Büyük Saati*” şiirinde ise ‘yara’ kelimesinin tamamı büyük harfle yazılır. *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destan* kitabındaki “*Dicle*” şiirinde ‘Öteki’ kelimesinin tamamı büyük harfle yazılır. Sanatçı bu yolla şiire dikkat çekerken vermek istediği mesajı da daha net bir biçimde ortaya koyar.

Arife Kalender, şiirlerinin bir kısmında yazım yanlış yapar. Bu yanlış özel isim olmasına rağmen sözcüklerin cins isim gibi küçük harflerle yazılmasından kaynaklanır.

Bir Uzun Gökyüzü kitabında yer alan “*Denizin Söylediği*” şiirinde geçen ‘sinarit baba’ ifadesi küçük harflerle yazılır. Şiirde geçen ‘sinarit baba’ Sait Faik Abasıyanık’ın öyküsüne gönderme görevi de görür:

“*derininde paslanır zaman*
Geçer martılarla albatrosalar
Ağına takılırsın sinarit baba
Balıkçı da oluruz, balık da”²⁹³

Arife Kalender’in *Göçebe Sevinçler* kitabındaki “*İtir Kokulu Tapınak*” şiirinde küçük harfle yazılan kelime ‘Zeus’ur. Yunan mitolojisine göre ‘Tanrıların Tanrısı’, ‘göklerin, gök gürültüsünün, şimşeklerin Tanrısı’ olarak bilenen Zeus şiirde küçük harfle yazılır. Aynı şiirde geçen Afrodite ismini büyük yazıp Zeus ismini küçük harflerle yazması dikkat çeker. Sanatçı böylece erkek egemen sistemde kadının yerini daha ön plana çıkartarak Tanrıların babası olarak bilenen Zeus’un gücünü daha arka plana atar.

Özel adlara gelen ‘hanım’, ‘bey’ gibi unvanlar isimde sonra büyük harfle yazılır. Sanatçının *Suskun Resimler Durağı* kitabında yer alan “*Evimde Bekleyen Dün*” şiirinde ‘Handan Hanım’ ifadesindeki ‘hanım’ sözcüğü yazım kuralların aykırı olup küçük harfle yazılır.

Divan şairlerinde olan Nesîmî sanatçının *Gül Küstü* kitabındaki “*Yüzleşme*” şiirinde küçük harfle yazılır. Özel isimlerin ilk harflerinin büyük yazılması gerekirken sanatçı bu kurala uymayarak özel adın tamamını küçük harflerle yazar. Yine aynı kitapta yer alan “*Kaç Renk Yusuf*” şiirinde ‘Yusuf’ ve ‘Züleyha’ adları küçük harfle

²⁹³ Arife Kalender, *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 85

yazılır. Çeşitli hikâyelere konu olan Züleyha ve Hz. Yusuf kıssasından bahseden sanatçı bu isimlerinin tamamını küçük harfle yazar. Sanatçının *Dil Altı* kitabındaki “*Kar Kiri*” şiirinde de özel isim olan ‘Zarife’ sanatçı tarafından küçük harflerle yazılır. Aynı şekilde *Suçlu Fırtınalar* kitabındaki “*Yanlış Makas Kesimleri*” şiirinde ‘Arife’ ismi küçük harflerle yazılır. Aynı kitapta yer alan “*Bildim Ateşi*” şiirinde ‘Ferhat ile Şirin’ hikâyesine göndermede bulunan sanatçı şiirde ‘Ferhat’ adını yazarken küçük harften yararlanır.

Sanatçının *Gece Islıkları* kitabındaki “*Otogar Biletçisi*” şiirinin on beşinci bölümünde yer alan özel isim yine şair tarafından küçük harfle yazılır:

“yıllık izninin almış hemşire
ayşe’ye bırakmış işlerini
tansiyon, diyaliz, diyabet
tek tek her birini”²⁹⁴

Türkçenin yazım kurallarına göre şehir adları büyük harfle yazılır. Bunun tam tersi biçimde Arife Kalender *Kırmızı Firari* kitabındaki “*İnsan Kenti*” şiirinde geçen ‘İstanbul’ şehrinin tamamını küçük harflerle yazar.

Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı kitabındaki “*Doğu*” şiirinde tarihi bir karakter olan ‘Nene Hatun’ adını küçük harfle yazar. Aynı kitapta yer alan “*Fırat*” şiirinde ise ‘Elif’ ismini küçük harfle yazar. “*Güneydoğu*” şiirinde geçen ‘Zahir Bey’, ‘Begüm Hatun’, ‘Sırmalı Şahan’ isimleri ile “*Kuzey*” şiirinde geçen ‘Kuran’ adı küçük harfle yazılır. “*Kuzey*” şiirinde ‘Cumhuriyet’, “*Batı*” şiirinde ‘Fransız’, ‘İtalyan’, ‘Alman’, “*Kuzeybatı*” şiirinde ise ‘Yunan’ isimleri büyük harfle yazılması gerekirken küçük harfle yazılır.

Arife Kalender’in şiirlerinde noktalama işaretleri dikkat çeker. Sanatçı mısra ortasında kullandığı noktalama işaretlerinden sonra mısraya devam eder. Mısranın ilk kelimesi ise büyük ya da küçük harfle başlar.

Arife Kalender, mısra ortasında kullandığı ünlemlerden sonra mısraya büyük harfle devam etmektense küçük harf kullanmaya özen gösterir.

²⁹⁴ Arife Kalender, *Gece Islıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 62

Sanatçının *Yağmur Sandım Kendimi* kitabında yer alan “Zaman Yeniden Susayacak” şiirinde mısra ortasında kullanılan ünlemden sonra mısra küçük harfle devam eder:

“bir köşede
rüzgâr savurmasın diye içime tutturduğum
karalama gündüzlerin batık baskısı
her gün çarşafa dökülen tenim
ah! Aklımdan geçenler
sevip de unuttuğum”²⁹⁵

Sanatçının aynı kitapta yer alan “Zaman Evinde Uğultular” ve “Ölüyle Konuşmalar” şiirlerinde mısra ortasında görülen ünlemden sonra mısra küçük harfle devam eder.

Bir Uzun Gökyüzü kitabındaki “Parkın Söylediği” şiirinde ünlemden sonra mısra küçük harfle devam eder. Aynı kullanım *Deli Bal* kitabındaki “Sıfatsız” şiirinde mevcuttur.

Sanatçının *Acı Yeşil* kitabındaki “Pencere” şiirinde ünlemden sonra büyük harf kullanımı yoktur. Aynı kitapta yer alan “Gündüzümü Gezen” şiirinde aynı kullanım söz konusudur.

Yaz Üşümesi kitabındaki “Evdeki Evler” şiiri de mısra ortasında ünlem kullanımı olup devamında küçük harfle başlar. *Kadın Burcu* kitabındaki “Sahra”, *Dil Altı* kitabındaki “Gülün Gürültüsü”, *Suçlu Fırtınalar* kitabındaki “İkizim Öteki Kadın” şiirlerinde ünlemden sonra küçük harfle devam edilir.

Arife Kalender “İlla Resimli Olsun Duvarlar” şiirinde ise ünlemden sonra mısraya büyük harfle devam eder:

“(…)
Bırak! Ucunda ölüm de olsun
Gülerim içimden
Gözyaşlarımın kaya diplerinde”²⁹⁶

²⁹⁵ Arife Kalender, *Yağmur Sandım Kendimi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 35

²⁹⁶ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 115

Sanatçının ünlemden sonra büyük harfle devam ettiği bir şiiri de *Suskun Resimler Durağı* kitabında yer alan “*Kadın Pabuçları*” şiiridir. *Gül Küstü* kitabındaki “*Yalanların İkizi*”, *Dil Altı* kitabındaki “*Gül Saatlerine Yolcu*” şiirlerinde ünlemden sonra büyük harfle devam edilir.

Sanatçının şiirlerinde soru işareti kullanımı da söz konusudur. Şair mısra ortasında kullandığı bu işaretlerden sonra mısraya devam ederken büyük harf kullanır. “*Aşk Birden*” şiirinde bu kullanımı görürüz:

“(…)

Güçlü kollarıyla sımsıkı tutuyordu

Yağmur mu? Bilmem hangimize yağıyordu”²⁹⁷

Arife Kalender’in *Yaz Üşümesi* kitabında yer alan “*Eski Ayna Yeni Ben*”, *Suçlu Fırtınalar* kitabındaki “*Kurşun Hizası*” şiirlerinde soru işaretinden sonra büyük harf kullanımı vardır.

Sanatçı kullandığı soru işaretlerinde sonra bazı şiirlerinde ise küçük harf kullanmaya gider. “*Hoşlanma*” adlı şiirde bu durumun bir örneğini görürüz:

“*Eve Yaklaşırken karşıma çıktı*

uzun zamandır izliyor

çek git işine dedim, tanımam seni

eliyle geriye saçlarını, gözü gözümde

önemli mi? Sana âşık biri işte”²⁹⁸

Şairin şiire küçük harfle devam etmesi şiirde yarattığı duygudan dolayıdır. Burada küçük harf kullanması duyguya ‘önemsizlik, sıradanlık, boş vermişlik’ anlamlarını katar.

Şairin *Yağmur Sandım Kendimi* kitabındaki “*Her Şey Senin Yüzünden Tanrım*” şiirinde soru işaretinden sonra küçük harf kullanımı vardır.

Sanatçının şiirlerinde üç nokta kullanımı söz konusudur. Birtakım şiirlerinde mısra ortasında kullanılan noktalama işaretinden sonra mısra büyük harfle devam eder. *Yaz Üşümesi* kitabındaki “*Kan*” şiirinde bu durumun bir örneğini görürüz:

“*bakirliğin ucunda saklanırdı ölüm*

²⁹⁷ Arife Kalender, *Kadın Erkek Geyikleri*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 12

²⁹⁸ Arife Kalender, *Kadın Erkek Geyikleri*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 16

Annesi oyun oynuyor anılarıyla
Bırakın dönsün, kuşakları savrulsun
Aklına düğünü geliyor, karanlık bir samanlık
Kan çarşaf kan... Kurbanın gözleri açık
Kandır yakın oturur aşka”²⁹⁹

Şair kullandığı bu üç noktayla birlikte söze daha fazla devam edemeyeceğini gösterirken okuyucuda da korku dehşete düşme gibi duyguları uyandırır.

Sanatçının *Kadın Erkek Geyikleri* kitabındaki “Dul”, “Memur”, *Gece Islıkları* kitabındaki “*Otogar Biletçisi*” şiirinin dokuzuncu bölümünde üç noktadan sonra şiire büyük harfle devam edilir.

Arife Kalender, mısra ortasında nokta işaretine yer verir. Kullandığı bu işaretten sonra ise mısraya büyük harfle başlar. *Gece Islıkları* kitabında yer alan “*Otogar Biletçisi*” şiirinin ilk bölümünde bunun bir örneği mevcuttur:

“ucu sivri kösele, lacivert kaban. Kaba
beli dolu, patlarsa can can uçacak
dili az, bakışları konuşkan. Keser
işime bakıyorum işim bilet, işim iş
sınır zebanisi, kirpiklerini kırmadan ok
vurur. Hemen, şimdi değilse
bir daha görmem baharı”³⁰⁰

Arife Kalender’in şiirlerinde mısra ortasında kullandığı nokta, sanatçının *Kadın Erkek Geyikleri* kitabında da mevcuttur. Kitapta yer alan “*Açlık*” ve “*Sığınma Yeri*” şiirlerinde noktadan sonra mısraya büyük harfle devam edilir.

Arife Kalender’in şiirlerinde ulvi varlıkların yazımı ön plana çıkar. Özellikler “Allah”, “Tanrı”, “Tanrıça” isimlerini sık sık kullanan sanatçı bu isimleri kimi zaman büyük harfle yazarken kimi zaman ise küçük harfle yazar.

Sanatçının “Allah” adını küçük yazdığı şiirlerinde O’nun ulvi yanını biraz daha körelterek ona daha insani bir form verir. *Yağmur Sandım Kendimi* kitabında yer alan

²⁹⁹ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 14

³⁰⁰ Arife Kalender, *Gece Islıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 34

“Eski” şiirinde bir isyan söz konusuyken Allah ismini küçük yazması ise ona daha normal bir kalıba sokar:

“diyeceksin ki... deme Muharrem
insan da eskirmiş bildikleri de
bugün sis var her taraf duman
inan yalnızca ben değilim kaybolan
allahı bile eskittiler”³⁰¹

Şiirde geçen “allahı bile eskittiler” mısrası, Allah’ın ulvi yönünü azaltarak ona daha insani bir tip yükler. Aynı kitapta yer alan “Kıralık Saatler” şiirinde ise daha çok şaşırma, korku anlamı olup ‘Allah’ yine küçük yazılır. Sanatçının *Maviler de Eskidi* kitabındaki “Satılık Şiirler” adlı eserinde ‘Allah’ küçük harfle yazılır. Bu şiirde de sanatçı onu överken bir taraftan da tüm güzellikleri ona atfeder.

Arife Kalender’in Allah adını büyük harfle yazdığı şiirlerinde farklı duygulara seslenir. *Kadın Erkek Geyikleri* kitabındaki “Şiddet” adlı şiirde sanatçı isyan duygusunun desibelini artırmak için Allah’ı büyük harfle yazar. Şair bu yolla yaşanan olaylardan doğan bir isyanı da dile getirir:

“benden kadın olmazmış, tiksiniyormuş
konuş Allah aşkına, kime gideyim
kocanla yaşa, evinde öl dediler
eşşek bile benden iyiymiş, bak şu sapığa
keşke ahırda yaşasaymış onunla”³⁰²

Aynı kitapta yer alan “Dindar” şiirinde Allah’a yalvarış yakarış söz konudur. Şiirde geçen ‘bağışla Allahım’ ifadesinde Allah büyük harfle yazılırken onun gücü karşısında af dileme bağışlanma arzusu duyguları öne çıkar.

Kırmızı Firari kitabında yer alan “Düş Sergisinden İzlenimler” şiirinin sekizinci bölümünde Allah büyük harfle yazılır. Şiirde insanın kendisine yetebilmesi, elinde olanları kabullenmesi düşünceleri ‘ne isteyecek Allahtan’ ifadesiyle sağlanır.

Şair *Acı Yeşil* kitabında yer alan “Asya” şiirinde Allah’a farklı açılardan bakar. Şair ‘eski bir Allah’ diyerek unutulmuşluğu dile getirir. Yüzdeki el yazmasının

³⁰¹ Arife Kalender, Yağmur Sandım Kendimi, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 38

³⁰² Arife Kalender, Kadın Erkek Geyikleri, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 21

geçmişe ait olması şairin Allah tarafından unutulduğunu, görülmediğini anlatırken lirik bir üsluba da başvurulur:

*“Ben kimin yüzünden böyle oldum Asya
hangi denizler vurdu, hangi karaya gemiler
yüzümde eski bir Allahın el yazması
suya düştü bulutlar toprak kaydı
kumu çöle kim sakladı, kim biçim verdi rüzgâra
suç bizi tanı mıyordu, günah gelmemişti kapıya Asya
(...)”³⁰³*

Şiire farklı bir açıdan da bakıldığında ‘eski bir Allah’ derken İslamiyet öncesi dönemi de kastediyor olabilir. Zira mitlere, eski uygarlıklara bakıldığında farklı bir inanış mevcuttur. Ayrıca şiirde geçen rüzgâra biçim verme olayı yine mitik olup doğa olayları ve Tanrı ilişkisine gönderme olarak düşünülebilir.

Sanatçının *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabında Allah için farklı duygular kullanılır. Kitapta yer alan “*Fırat*” şiirinde alıntı içinde kullanılan Allah büyük harfle yazılır. Yine aynı şiirde Allah’ın kudretine büyüklüğüne sığınma vardır. Aynı kitapta yer alan “*Güneydoğu*” şiirinde farklı kullanımlar söz konusudur. Ona yalvarma, dua etme, onun büyüklüğü, ulaşılmaz oluşu gibi duygularda ‘Allah’ büyük harfle yazılır.

Sanatçının şiirlerin ‘Tanrı’ isminin yazımı da dikkat çeker. Kimi şiirde küçük harfle yazılırken kimi şiirde ise büyük harfle yazılır.

Küçük harfle yazılan kullanımda farklı duygulara yer veren sanatçı bazı şiirlerde Tanrı’yla adeta karşı karşıya gelirken bazı şiirlerde ise ona duyduğu sevgiyi, onun yüceliğini anlatır.

Sanatçının *Bir Uzun Gökyüzü* kitabındaki “*Dağın Söylediği*” şiirinde Tanrı’nın yüceliğini anlatır. Bunu yaparken ise dağları Tanrı’nın gözler olarak tasvir eder:

*“(…)
Dağlar gözleridir tanrının
izler yaşamı yükseklerden*

³⁰³ Arife Kalender, Acı Yeşil, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 76

*gölgesi bir hırkadır ovalara örtülen
yıklar ayaklarını yaz kış dereler*”³⁰⁴

Aynı kitapta yer alan “*Duvar Ustasının Şiiri*”, *Yağmur Sandım Kendimi* kitabındaki “*Bir Akşamın Filmleri*”, *Acı Yeşil* kitabındaki “*Bir Kayanın Uçurumu*”, *Gül Küstü* kitabındaki “*Kış Çocuğu*”, *Dil Altı* kitabındaki “*Kaydı Bıçak Etime*”, *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabındaki “*Doğu*”, “*Van Gölü*”, “*Güneydoğu*”, “*Dicle*”, “*Kuzey*”, “*Batı*” ve “*Kuzeybatı*” şiirlerinde Tanrı’nın ulviliği ve yüceliğini anlatırken küçük harften yararlanır.

Arife Kalender, bazı şiirlerinde ise Tanrıyı normalleştirir. Ona daha insani bir boyut katarken onun o ulvi özelliğini yansıtmamayı tercih eder. *Yağmur Sandım Kendimi* kitabında yer alan “*Babaların Kızları*” şiirinde bunun örneğini görürüz:

*“yok kızların çevresinde pervane
Yıkılmış heykeline bakıyorum tanrının
(...)”*³⁰⁵

Burada Tanrı, insan suretine bürünerek sevgisiz baba figürü olarak karşımıza çıkar.

Aynı şekilde sanatçının *Bir Uzun Gökyüzü* kitabındaki “*Perdenin Söylediği*” şiirinde Tanrı yine insanlaştırılır. *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabındaki “*Güneydoğu*” şiirlerinde de Tanrı yazımında yukarıdaki şiirlere benzer kullanımlar vardır.

Acı Yeşil kitabındaki “*Yol*” şiirinde savaş sebebiyle insanların değişimi anlatılırken bu değişimlerin sonucunda Tanrı’nın bile insanı tanıyamayacağı anlatılır. *Suçlu Fırtınalar* kitabındaki “*Küldeki Harfler*” şiirinde geçip giden hayatın içinde Tanrı’yı geçmişte arkada bıraktığı anlatılır.

Arife Kalender, bazı şiirlerde Tanrıyı farklı açılardan bakar. *Gece Islıkları* kitabındaki “*Otogar Biletçisi*” şiirinin on altıncı bölümünde küçük harfle yazılmış bir Tanrı adı vardır:

*“onlar gazete sayfalarında
durmadan öpüşenler*

³⁰⁴ Arife Kalender, *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 76

³⁰⁵ Arife Kalender, *Yağmur Sandım Kendimi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2018, 57

cömert tanrılarının sevişken çocukları”³⁰⁶

Söz konusu şiirde sınıf ayrımına dair bilgiler mevcuttur. Şiirin ile bendinde yer alan ayrışan insan topluluğunda statüsel olarak üst grupta yer alan insanlar ‘cömert tanrılar’ tarafından ödüllendirilir. Burada ‘cömert Tanrı’ mecazen kullanılmış olup yaşanan zengin hayatın bu tanrılardan geldiği anlatılmıştır.

Yine aynı kitapta yer alan “*Susamak Zamanları III*” şiirinde hayatın içindeki zıtlıklar anlatılır. İyi-kötü, ak-kara, gece-gündüz çatışmasında Tanrı’nın yeri sorgulanır. *Yağmur Sandım Kendimi* kitabındaki “*Kentler*” ise yine bir ikilik vardır. Zengin-fakir ayrımı içerisinde fakir kesim kenti terk etmemek için uğraşırken zengin kesim ise yaşadıkları hayattan dolayı Tanrı’ya şükrederler.

Suçlu Fırtınalar kitabındaki “*Ters Lale Uçurumu*” şiirinde Tanrı’nın kuvveti ve gücü karşısında ona sığınma ve yalvarışlar söz konusudur.

Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı kitabında ise Tanrı’ya farklı açılardan bakılır. “*Doğu*” şiirinde farklı dinlere inana âşıklara yer verir. Bununla birlikte İslamiyet’in kabulünden önce yer alan inanışlar ile İslamiyet’e geçişteki yaşanan zorluklar anlatılır. “*Güneydoğu*” şiirinde yalvarış, sığınma duyguları ağır basarken, “*Kuzey*” şiirinde ise din farklılıkları, Tanrı’nın değişmezliği, sabit kalışı ve onun yüceliği karşısında yaşanan yalvarışlara yer verilir. “*İç Anadolu*” şiirlerinde Tanrı genel itibariyle cömertliği ve ona karlı yapılan yalvarışlarla karşımıza çıkar.

Arife Kalender, şiirlerinde Tanrı’ya seslenir. Şairin *Deli Bal* kitabındaki “*Tanrıyla Konuşmalar*” şiirinin birinci bölümünde Tanrı seslenilerek ondan hesap sorulurken aynı zamanda yine ona sığınılır:

“kelepçemi dişlerimle kemirdim

köprüleri sen yakmadın ey tanrı”³⁰⁷

Sanatçının *Yağmur Sandım Kendimi* kitabındaki “*Otun Söyledikleri*” şiirinde insanların şükürlerini sunmayışından dolayı Tanrı’nın dileklere sessiz kalışı anlatılır.

Yaz Üşümesi kitabındaki “*Korku Filmleri*” şiirinde insan yalnızlığı Tanrı ile ilişkilendirilerek anlatılır.

Gece Islıkları kitabındaki “*Uzun Bir Yaz Gecesiymiş Babam*” şiirinde Tanrı ile baba arasında bağlantı kurulur. Buna göre baba- Tanrı- diktatör olarak karşımıza çıkar.

³⁰⁶ Arife Kalender, *Gece Islıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 64

³⁰⁷ Arife Kalender, *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 39

Suskun Resimler Durağı kitabındaki “*Uzunçalar Şarkılar*” şiirinde Tanrı ve Cindirella masalı arasında ilişki kurulur.

Gül Küstü kitabındaki “*Başka Bir Ağrıman Şimdi*” şiiriyle, *Kırmızı Firari* kitabındaki “*Düş Sergisinden İzlenimler*” şiirinin yedinci bölümünde Tanrı’ya yalvarma söz konusudur. *Suçlu Fırtınalar* kitabındaki “*Hangi Fırtınaya Güveneyim*” şiirinde Tanrı tarafından unutulmuşluk duygusu varken yine aynı kitapta yer alan “*Adı Yüzüne Yabancı*” ve *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabındaki “*Kuzeybatı*” şiirlerinde onun ulviliği ve yüceliği anlatılırken Tanrı küçük harfle yazılır.

Arife Kalender bazı şiirlerde Tanrıya yalvarır. Ondan yardım diler. Her şeye rağmen ona sığınır. *Acı Yeşil* kitabındaki “*Kör ve Dilsiz*” şiirinde yalvarış söz konusudur:

“kör bir sokaktan geçtim az önce
komşum dağ yapıyordu kardan tipiden
saçları tel tel ağarmakta, saçlarının bir ucu
bağışla beni tanrım, şeytan uçurumu
(...)”³⁰⁸

Sanatçının Gül Küstü kitabındaki “*İçsel Oyunlar I*”, *Kadın Burcu* kitabındaki “*Neşter Saati*” yine aynı kitapta yer alan “*Aşk Hesapları*”, *Suçlu Fırtınalar* kitabındaki “*Doğum*”, *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* kitabındaki “*Doğu*”, “*Güneydoğu*” şiirlerinde yalvarış, yalvarma söz konusudur.

Sanatçı şiirinde Tanrıyı benimser. Onu kendisine katar. “Tanrım” diyerek onu kendisine ait kılar. Sanatçının *Gece Islıkları* kitabındaki “*Acı Dağ*” şiirinde şair kaçagıtme girişiminde bulunurken kalbinde sakladığı Tanrı’yı da yanında götürür:

“alır kaçarım sevdamı dedim
rengimi, tanrımı, kadınlığımı
alır kaçarım
tırmanırım yokuşa”³⁰⁹

Arife Kalender Tanrı ve ölüm arasında ilişki kurar. “*Tarih Beni Saçlarımla Anımsar*” şiirinde ona olan kırgınlığını ve öfkesini dile getirir:

³⁰⁸ Arife Kalender, *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 74

³⁰⁹ Arife Kalender, *Gece Islıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 17

“(…)

saçlarım değil miydi okşanıp yıkanırken

tanrıların boğazıma bağladığı kördüğüm”³¹⁰

Şiirde tarih boyunca yaşanan kadın eziyetleri anlatılırken bu eziyetler kadınların saçları üzerinde dile getirilir. Tezatlık söz konusu olan şiirde saçlar sevilirken diğer taraftan urgan olup kadınların boğazlarına sarılır.

Sanatçının *Dil Altı* kitabındaki “Bahar Lekesi”, *Suçlu Fırtınalar* kitabındaki “İnsana Düştüm İp Atın Bana” şiirlerinde yalvarış hakimken Tanrı’nın bu seslere sessiz kalışından doğan üzüntülere yer verilir.

Arife Kalender, şiirlerinde farklı inançlara da yer verir. “Doğu” şiirinde bu durumun bir örneği vardır:

“ehil ve evli yurdumuzda toy bozduk, töre bozduk

Bazılarımız demir döğdü günlerce

Çarık dikti bazılarımız, palan yaptı, urba hazır

Çocuklar zanaata durdu ustaların yanında

Gençler aşık oldu, tanrısı başka kızlara”³¹¹

Aynı kitapta yer alan “Güneydoğu” ve “Kuzey” şiirinde de farklı inançlara duyulan saygı söz konusudur.

Arife Kalender, şiirinde inanç zorbalığına da yer verir. “Fırat” adlı şiirinde zorla Tanrı’nın sevelemeyeceğini anlatır:

“cebren inanmak yoktu aklımızda

Kırbaçlar altında sevemezdik tanrıyı”³¹²

Arife Kalender, şiirlerinde Tanrı’yı farklı şekillerde kullanır. Kimi zaman onsuzluk anlatılırken kimi zaman ise ona sığınır. Genel olarak bakıldığında ise onun yüceliği ve ulviliği karşısında büyülenen insan anlatılır.

Arife Kalender, kimi şiirinde Tanrı adını büyük harfle yazar. Sanatçı daha önce de bahsettiğimiz özellikleriyle şiirlere aktarılır. Küçük harfle yazımı gibi bazen ona öfke doluyken bazense onun büyüklüğü karşısında etkilenir. *Bir Uzun Gökyüzü*

³¹⁰ Arife Kalender, *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 294

³¹¹ Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 91

³¹² Arife Kalender, *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir, 2011, s. 116

kitabındaki “*Annenin Şiiri*” adlı eserde kadın ile Tanrı aynı kefeye konmuş ve her ikisi de diğer şeylere nazaran üstün gelir:

“*Kadın olabilirsin belki de Tanrı*

çocuk ağlaması ikimizin ortası

doğurduktan sonra kendimize batan diken

(...) ³¹³

Sanatçının aynı şekilde *Maviler de Eskidi* kitabındaki “*Sel Suları Evlerin*”, *Gül Küstü* kitabındaki “*Su*” şiirlerinde Tanrı’nın büyüklüğü yüceliği söz konusudur.

Arife Kalender, bazı şiirlerinde ise Tanrı’ya seslenir. Mevcut durumdan dolayı yaşadığı hoşnutsuzluğu, üzüntüyü, kabullenmeyi “Tanrım” diyerek şiirlerine yansıtır. *Yaz Üşümesi* kitabında yer alan “*Derin Gece*” şiirinde Tanrı’ya yalvarış vardır:

“*Bir kıyısından başlıyoruz girmeye*

harfler eski günlere çarpıyor

durmadan yağıyor Tanrım

durmadan yağıyor” ³¹⁴

Sanatçının aynı şekilde *Gece Islıkları* kitabındaki “*Şarkısız Sokaklar I*”, *Deli Bal* kitabındaki “*Tanrıyla Konuşmalar*” şiirinin ikinci ve üçüncü bölümlerinde Tanrı’ya seslenilir, ona sığınılır.

Tanrı, şair tarafından farklı kimliklere bürünerek karşımıza çıkar. *Kadın Erkek Geyikleri* kitabındaki “*Kız Kıza bir Eğlence*” şiirinde Tanrı yok sayılırken onun düşüncesi önemsenmez:

“(…)”

günahmış diyor birisi, ya Tanrı görse

görürse görşünmüş, erkek değil miymiş Tanrı” ³¹⁵

Sanatçının *Yaz Üşümesi* kitabındaki “*Deliliğin Söylettiği*” şiirinde Tanrı ‘harf’ olarak tasvir edilir. Şiirde her şey harfken Tanrı da harftir. Bu açıdan bakıldığında Tanrı da her şeydir.

³¹³ Arife Kalender, *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2019, s. 52

³¹⁴ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 52

³¹⁵ Arife Kalender, *Kadın Erkek Geyikleri*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 8

Şair bazen de Tanrı'ya öfke duyar. Ona duyduğu bu öfkeyi şiirleri ile anlatır. *Yaz Üşümesi* kitabındaki “*Sana Yeniden Başlayamam*” şiirinde bir sitem söz konusudur:

“(…)

*Sana yeniden başlayamam
yüreğimin bir bölümü karanlık oda
koşarken gülerdin sen ey Tanrı
kar yanığı şimdi yüzüm, rüzgâr
her aşk bitiminde
cenazemi kaldırdılar”³¹⁶*

Sanatçının yine aynı kitabında yer alan “*Suruç İçin Uzun Hava*” şiirinde savaşlardan dolayı yaşanan ölümlere Tanrı'nın sessiz kalışına yönelik bir öfke vardır. *Maviler de Eskidi* kitabındaki “*Geviş Getiriyor Gece*” şiirinde yalnızlık duygusu ağır basarken Tanrı'nın da çekip gidişi anlatılır.

Sanatçının şiirlerinde Tanrı yazımı farklı şekillerde cereyan eder. Kimi zaman Allah olarak yazılırken kimi zaman ise Tanrı olarak yazılır. Bu yazım yine kendi içinde değişir. Her iki adlandırma da bazı şiirlerde büyük harfleyken bazı şiirlerde ise küçük harflidir. Her iki adlandırma da benzer duygular anlatılır. Genel itibariyle Tanrı'nın ulvi oluşu kabul edilirken ona sığınılmış, bazen de ona öfke duyulmuştur.

³¹⁶ Arife Kalender, *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul, 2022, s. 6

3. SONUÇ

Arife Kalender, Türk edebiyatı tarihi içinde şair, romancı araştırmacı kimliği ile yer edinen önemli sanatçılardandır. 1954 doğumlu olan şairin ilk şiirleri Malatya'daki yerel dergi ve gazetelerde yayınlanmış, ilk şiir kitabı *Maviler de Eskidi* ise 1992 yılında basılmıştır. Arife Kalender, yazın hayatına on sekiz müstakil şiir, iki tane toplu şiir kitabı, bir tane seçme şiirlerinden oluşan kitap, bir roman, yedi öykü, dört tane araştırma kitabı, bir tane günlük-deneme türlerinde eser sığdırmıştır. Bunların yanı sıra birçok kitaba da katkı sunmuştur. Batı edebiyatını yakından takip eden şair Alman edebiyatından çeviriler yapmış fakat bu çevirileri telif yasalarından dolayı yayımlayamamıştır. Karşı, Kıyı, Damar, Gösteri, Evrensel Kültür, Varlık, Yaşasın Edebiyat, Cumhuriyet Kitap gibi dergilerde önemli şiir ve yazıları yayımlanan Arife Kalender, edebiyat dünyası içerisinde saygın bir yer edinmiştir.

Şairin eserlerine bakıldığında halk edebiyatı, divan edebiyatı ve modern edebiyattan yararlandığını görürüz. Arife Kalender, Malatya yöresinde yetişmesi ve yetiştiği kültürün etkisiyle küçük yaşlardan itibaren sanatla iç içe olmuştur. Çocukluğunun geçtiği Arguvan'da dinlediği türküler, halk hikâyeleri şairde edebiyat bilincinin oluşmasını sağlamıştır. Halk edebiyatı ürünlerinden etkilenmesi eserlerine de yansımıştır. Doğa bilinci ve buna bağlı olarak halk hikâyelerini şiirlerine taşıması onun halk edebiyatını kendisine kaynak olarak seçtiğini gösterir. Özellikle *Yedi İklim Dört Mevsim Türkiye Destanı* eserinde halk edebiyatından etkilenmeleri daha çok görürüz. Zira bu eserinde şiirlerin yanı sıra halk hikâyelerine yer vermesi dikkat çeker. Halk edebiyatından yararlanan Arife Kalender, kent yaşamından da etkilenerek modern şiirler yazar. Toplumsal yabancılaşma, yalnızlık, savaş ve siyasi konulu şiirler yazan şair, şiirlerinde bu etkilenmeyi dile getirir. Şair sadece bu iki tarza bağlı kalmaz. Divan edebiyatının inceliklerini de şiirlerinde kullanır. Biçimsel anlamda yararlandığı Divan edebiyatında yer alan bazı mazmunlar şiirlerine yansır. Kullandığı Yusuf, Züleyha gibi Divan edebiyatında fazlaca kullanılan kahramanların yanı sıra divan şairlerinin isimlerine de şiirlerinde yer verir.

Şiirleri biçim konusunda da değişkenlik gösterir. Şair, bazı şiirlerinde dörtlük, beyit ve bent gibi nazım birimlerinden yararlanırken çoğu şiirini ise serbest biçimde yazar. Mensur şiir, mısra kırılmalarını kullanarak şiirine biçim verir.

Şiirlerinde kapalı ve imgeli anlatımı tercih etmesi, kendi biyografisini yer yer şiirlerine aktarması şairin İkinci Yeni edebiyatından ve sürrealizm akımından etkilendiğini gösterir. Kariyerinin ilerleyen dönemlerinde ise bu yazım biçiminden sıyrılarak anlamca daha açık ifadelere yer verir.

Şiirinin birçok kaynaktan beslendiğini söyleyen Arife Kalender, herhangi bir ürün ortaya koyarken de sadece bir kaynağa bağlı kalınmaması gerektiğini söyler. Bir eser ortaya koymanın özveri gerektiğini, çok okuma yapılması gerektiğini belirtir. Şair de bu noktada sadece Türk edebiyatına bağlı kalmamış, Arap-Fars edebiyatından ve Dünya edebiyatından da etkilenmiştir. Erich Fried, Gerhard Hauptmann, Georg Trakl, Ulla Hahn, Rose Auslander, Else Lasker Schüler, Mascha Kaleko, Albert Ehrenstein, Erich Keastner, Hilde Domin'den şiir çevirileri yapması onun Batı edebiyatını da yakından tanıdığını ve şiirlerini biçimlendirirken bu isimlerin edebi görüşlerinden etkilendiğini gösterir.

Halk ve Divan edebiyatı, Alman edebiyatı ve modern Türk edebiyatından etkilenen Kalender bunu şiirlerine de yansıtır. Halk edebiyatından gelen dörtlükler, Divan edebiyatından gelen beyit ve bentler, modern Türk edebiyatından gelen serbest nazım, Alman edebiyatı şairlerinde etkilenmesi şiirlerinde vuku bulur. Arife Kalender'in şiirlerinde ayrıca renkler de önemli bir yer tutar. Kullandığı renkler onun için anlamlıdır. Şiirlerinde bireyselliğin yanı sıra toplumu ilgilendiren sorunlara da yer veren şair, tüm bunları anlatırken şiirden yararlanır.

Arife Kalender, yazın hayatında birçok şair ve yazardan etkilenir. Çocukluğunun geçtiği evin tavan arasında bulduğu Kemal Tahir, Orhan Kemal, Nâzım Hikmet gibi toplumcu gerçekçi yazarlar okuyan şair bu isimlerden etkilenir. Belli bir gruba bağlı kalmayarak farklı edebi toplulukları da araştırır Arife Kalender, İkinci Yeni topluluğunu da araştırır. Cemal Süreya, Turgut Uyar, Edip Cansever gibi isimleri okur. “Evler Şairi” dediğimiz Behçet Necatigil'den de etkilenmiş bu etkilenmeyi Necatigil'in ölümünün yirminci yıldönümünde hakkında bir yazı kaleme alarak göstermiştir. Şairin hayatında kadın yazar ve şairler de oldukça etkili olmuştur. Gülten Akın, Sennur Sezer, Melisa Gürpınar, Türkan İldeniz gibi sanatçılar da onun yazın hayatında önemli bir yer tutar. Kendisini bu isimlerin yerine koyarak hayaller kuran şair için özellikle kadın sanatçılar onun yetişme sürecinde etkili olmuştur. Arife

Kalender, *Şiir Adaları* ve *Şiir Irmakları* kitaplarında yaptığı şair ve yazar incelemeleriyle ise etkilendiği bu isimleri büyük bir titizlikle incelemiştir.

Arife Kalender'in poetikasına baktığımızda ilk şiirleri ile son şiirleri arasında farklılıklar görürüz. İlk şiir kitaplarında anlamca kapalı politik olmayan eserler veren şair *Kadın Burcu*, *Deli Bal* kitaplarıyla birlikte söylemek istediklerini daha açık bir üslupla ve toplumcu bir tutumla dile getirir.

İlk şiirini ortaokul sıralarında yazan Arife Kalender, zamanla şiirini geliştirerek edebiyat dergilerine taşır. 1992 yılında yayımladığı ve ilk şiir kitabı olan *Maviler de Eskidi* eseriyle şiirlerine bir bütünlük kazandırır. İlk şiir kitaplarında toplumsal sorunlardan ve yergilerden uzak duran şair anlamca daha kapalı bir anlatımı tercih eder. 1990'ların başında şiir kitabı yayımlaması ve o dönemde siyasetin sansüre sebep olması da şairde suya sabuna dokunmayan eser verme dürtüsüne sebep olur. Bu süreç *Kadın Burcu* kitabına kadar devam eder. *Kadın Burcu* kitabıyla kadın sorunlarını şiirlerini taşıyan şair, *Delibal* kitabını şiiri için dönüm noktası olarak görür. İlk şiirlerinde yaşadığı anlam kapalılığından sonra bu kitabıyla kendi sesini bulduğunu belirtir. Şair bu kitabından sonra artık daha açık bir üslupla yazmaya başlar. Toplumsal eleştirileri, toplumun kendi içinde yabancılaşması ve özellikle kadın teması çerçevesinde yazdığı şiirleri onun yazın hayatında farklı bir döneme girmesine neden olur.

Arife Kalender, şiirlerinde birden çok temaya yer verir. Yalnızlık, aşk, doğa, biyografik izler, ölüm, benlik bunalımı, günlük yaşantı, çocuk, kadın, toplumsal konular- savaş, siyaset, yabancılaşma- şiirlerinin başlıca konularıdır.

Arife Kalender yalnızlık temalı şiirlerinde kimi zaman yalnızlığa isyan eder. Kendisini bu dünyaya sığdıramayan, yabancılaşma hisseden şair yalnız bırakılmaktan nefret eder. Sadece bireysel yalnızlıktan söz etmeyen Kalender, toplumsal rollerden dolayı kadınların hissettiği toplumsal yalnızlığı ve yabancılaşmayı da dile getirir. Bunu yaparken kendisini bu yabancılaşmayı yaşayan kadınlarla özdeşleştirir. Bir nevi onlar üzerinden estetiksel bir deneyim ve özdeşim yaşar. Yalnızlığa aşk üzerinden de değinen şair, biten aşkın yarattığı özlem ve ayrılığı yalnızlık teması etrafında işler. Yalnızlık duygusunu yabancılaşma ile de anlatan Arife Kalender, değişen ve gelişen dünya karşısında insanların hissettikleri yalnızlığı olumlu anlamda aktarır. Yabancılaşan insan yalnızlığına sarılırken bu durumdan memnun kalır. Bu duyguyu anlatırken farklı

sıfatlar kullanan şair ondan evcil hayvanı olarak da bahseder. Böylece bu yalnızlığa sempati de katar. Arife Kalender'in şiirlerinde yalnızlık sadece bir bakış açısıyla ele alınmaz. Ona farklı perspektiflerden bakarak daha derine iner.

Onun şiirlerinde aşk bitmek tükenmez bir duygudur. Vazgeçilmez olarak adlandırdığı bu hissin yaşanan ayrılıklar neticesinde bile bitmeyeceğini dile getirmesi ona ayrıcalık katar. Aşkın kadın-erkek ilişkisi içerisinde değil de aynı cinsiyetler arasında da yaşanabileceğine vurgu yapar. “*Bir Eşcinseli Sevdim*” şiiri bu bakımdan önem arz eder. Aşkı sadece bireysel olarak anlatmayan şair, Divan edebiyatında da gördüğümüz akıl-aşk çatışmasına da yer verir. Ona göre aşk akla mantığa terstir ve ona üstün gelir. Sadece beşerî değil ilahi aşka da şiirlerinde yer veren şair Tanrı uğruna verilen canlardan bahseder. Seyr u sülûk dediğimiz olayda Allah'ın rızasını kazanmak için kişi kendisinden ve nefsinden vazgeçer. Bu yolda canını ve malını hiçe sayar. Her şeye rağmen farklı şekillerde ele alınan aşk teması şairin şiirlerinde vazgeçilmez ve bitmez bir duygudur.

Çocuk yaştan itibaren doğa ile iç içe büyüyen şair bunu şiirlerine de yansıtır. Tabiatın önemli bir yer tuttuğu şiirlerde halk edebiyatından da gelen güzellemeleler mevcuttur. Sadece doğa güzelliklerinden bahsetmeyen şair, insanların doğaya yönelik müdahaleleri de eleştirir. Bu noktada doğa katliamına farkındalık oluşturur. Kalender, doğa olaylarına, doğal afetlere de şiirlerinde yer verir. Yalova depreminin sonuçlarını betimleyen şair, “Toprak Ana” ya seslenerek buna bir son vermesini ister. Bu depremden onu sorumlu tutar. Binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan Yalova depremine de ayrı olarak yer vermesi ise şairin toplumu derinden etkileyen olaylarda onlarla empati yaptığını gösterir. Doğa teması etrafında yazılan şiirlerine genel olarak bakıldığında Arife Kalender'in şiirlerinde doğa güzelliğiyle yer alsa da onun yıkıcı taraflarını da dile getirmeyi unutmaz.

Birçok sanatçı eserlerine hayatını ve deneyimlerini yansıtır. Arife Kalender de kendi geçmişini şiirlerine yansıtır. Kimi şiirinde kaybettiği aile üyelerinden bahsederken kimi şiirinde çocukluğundan söz eder. Ailesini anlattığı şiirlerinde çoğu kez ‘ben’ dilini kullansa da “*Sokağın Söylediği*” şiirinde ailesinden sanki bir yabancı ya da komşuymuş gibi dışarıdan bir gözle bakar. Bir nevi kendi hayatını kurgusallaştırarak anlatır. Şair, biyografik izli şiirlerinde kendisiyle yüzleşme imkânı da bulur. Şiirlerinde kendisine seslenirken röportaj tekniğinden yararlanır. Şair

kimliğinin yanı sıra aynı zamanda anne olan Kalender, kızı Burcu Çiçek'e de şiirlerinde yer vererek ona duyduğu derin sevgiyi dile getirir. Biyografik temalı şiirler tüm bunların neticesinde şair için içini dökme, sustuklarını şiirsel bir üslupla anlatma alanı olur.

Arife Kalender'in şiirlerinde ölüm genel bir tema olsa da tesir ettiği kişiler farklılık gösterir. Yazdığı ölüm temalı şiirlerinde birbirinden farklı kişilerin ölüme bakışlarını anlatır. “*Park Günlükleri II*” şiirinde evsizleri anlatırken bunu sevgisizlik ile anlatır. Bu bakımdan ölüm daha çok ruhen hissedilirken bu his sevgi-ilgi görmemekle ilişkilendirilir. Mecazi bir ölüm kurguladığı bir diğer şiir de *Kadın Erkek Geyikleri* kitabında karşımıza çıkar. Burada şairin “*Rıza (Hangimiz Öldük)*” şiiri dikkat çeker. Şiirde bir kadının nefsi müdafaa sonucu bir adamı öldürülüşü hikâye edilir. Fiziksel olarak ölen adam olsa da kadın da psikolojik olarak darbe alır ve bu ölümle eşdeğer tutulur. Şair, ölüm sebebi olarak siyaseti ve savaşı da gösterir. Savaş-siyaset kurbanı olan kişilerin ölümlerinden derin bir acı çeker. Onların yaptığı yıkımlardan dolayı üzüntüsünü belirtir. Ölümü anlatırken özne görevinde her zaman insana yer vermez. “*Akrebin İntiharı*” adlı şiirde kendi ölümüne sebep olan bir nevi kendi intiharını tasarlayan akrebi anlatır. Ölümün yarattığı acıların yanı sıra ölüm karşısında hayat sevinci de anlatır. Kaçınılmaz gerçekliğe rağmen hayat sevinci de dile getirilir.

Arife Kalender kendi benlik bunalımını da bir tema olarak şiirlerinde işler. Bu tarz şiirlerinde kendisini tekrardan tanıma fırsatı bulduğunu söyler. Kendisini deniz feneri, gemi, istiridye gibi unsurlara özdeşiren şair bazen de kendi yüzünü suda arar. Böcek olarak da kendini cisimleştiren şair, Kafka'nın *Dönüşüm* kitabına gönderme yapar. Zira Arife Kalender, Kafka'nın eserinde yaptığı gibi ‘böcek’ kelimesi üzerinden kapitalist düzende hiç olmayı, bu sistem içerisinde bunalmayı metaforik olarak anlatır.

Arife Kalender şiirlerinde geçip giden zamanı, günlük hayat koşuşturmacası içerisinde anlatır. Mesleklerin hayatın içindeki yerinden söz ederek onların yaşamlarını dile getirir. Ağırlıklı olarak yetişkin edebiyatı içerisinde eser veren şair çocuk edebiyatını da unutmaz. Arife Kalender aynı zamanda annesinin kimliğini de şiirlerinde kullanır. Onlar için yazdığı “*Deren'in Şarkıları*” ve “*Kuşlar Geçiyor*” adlı şiir kitaplarıyla çocukları eğlendirirken onlara bir şeyler öğretmeyi de amaçlar.

Arife Kalender'in şiirlerinde karşımıza en çok çıkan ve şairin ağırlıklı olarak üstünde durduğu temalardan biri 'kadın' konusudur. Kendi hemcinslerinin sorunlarına daha çok dikkat etmiş de diyebiliriz. Onun şiirlerinde kadın konusu farklı açılardan işlenir. Zira Divan edebiyatında nazlı ve cefakâr sevgili, Toplumcu Gerçekçi eserlerde çalışan ve ağa- işçi çatışması içerisinde yer alan kadın, İkinci Yeni edebiyatında erotizm ve cinsellik açısından incelenen kadın onda toplumsal normlar tarafından ezilen kadına dönüşür. Bu şekilde diğer yazar ve şairlerinden ayrılan Kalender, kadının gerçek hayattaki normlarını dile getirir. Bunu yaparken kadın bedenine yönelik söylemleri de dikkat çeker. Birçok erkek şair ve yazar tarafından kadın bedeninin cinsellikle ilişkilendirilmesi karşısından şair kadına söz hakkı vererek bedeni sadece ona ait kılar. Kadın hakları konusunda duyarlılık gösteren şair, kadınların uğradıkları sözlü ve fiziksel tacizi, fiziksel ve psikolojik şiddeti de kınar. Toplumsal konulu şiirleri (savaş, siyaset, yabancılaşma) içerisinde işlediğimiz 'savaş' teması kadın konusunda da görülür. Savaşın yarattığı etkiler kadınlar üzerinde de etkisini gösterir. Yaşanan kayıplar ve yıkıcı sonuçlardan bahsederken aynı sonuçları siyasî konulu şiirlerine de yansıtır. Siyasetin karanlık yüzünü şiirlerine aktaran Kalender, bu süreçte yaşanan kavgaların toplumu olumsuz olarak nasıl etkilediğini dile getirir. Yabancılaşma konulu şiirlerinde ise makineleşen ve değişen dünya karşısında insanların tutumunu değerlendirir. Bireyin sadece kendisine değil başka bireylere ve topluma yönelik yabancılaşmasına da yer verir.

Arife Kalender, her ne kadar şiirleri gibi ön plana çıkmasa da roman ve öyküler de kaleme almıştır. Roman ve öykülerinde toplumsal ve güncel sorunlara yer verir. Şairin tek romanı olan *Bir Kadın Bir Zaman* kadın teması etrafında kurgulanan bir eserdir. Bilge, Elif ve Asya adındaki üç kadının hayatına değinen eser yer yer otobiyografik nitelik taşır. *Dört İsmail Bir Leyla* öyküsü de genel olarak kadın temalı bir eserdir. Onların sorumlulukları, toplumsal hayattaki rolleri kitapta yer alan öykülerin konusu haline gelir. *Herkesin Karanlığı* kitabı ise tematik olarak farklıdır. Zira burada şair tamamen toplumsal eleştiri konulu öyküler üzerinden eserini oluşturur. Yetişkin grubu için yazdığı kitaplarının yanı sıra çocuk edebiyatına da yer verir. Bu bağlamda onlar için de öykü kitapları yayımlar. Torunu Mehmethan'ı baz olarak oluşturduğu Mehmethan- Memo- serisinde eğlendirirken öğretmeyi amaçlar.

Kimi zaman pazarda, kimi zaman piknikte gördüğümüz Mehmethan, öykünün sonunda yaşadıklarından ders almış bir şekilde görürüz.

Araştırma-inceleme türünde de eser neşreden şairin bu edebi çalışmaları kendisinin çok yönlü bir sanatçı olduğunu gösterir. Türk edebiyatında isim yapmış kişileri araştıran Kalender, elde ettiği bu bulguları *Şiir Irmakları* ve *Şiir Adaları* kitaplarıyla yayımlar.

Sadece edebiyat çalışmalarıyla ilgilenmeyen Arife Kalender birçok kurumda da etkin olarak yer almıştır. 1991-2001 yılları arasında PEN Yazarlar Derneği'nin yönetim kurulunda Genel Sekreter olarak çalışmıştır. BESAM ve Nâzım Hikmet Vakfı kurucu üyeliğini yapan şair, BESAM kurumunun yönetim kurulunun 2. başkanlığını yapar. 2007-2009 yılları arasında Türkiye Yazarlar Sendikası'nda Genel Sekreter ve Yönetim Kurulu Üyesi olarak çalışmıştır. Arife Kalender, yayımladığı birçok eseriyle ödüllere layık görülmüştür. *Suskun Resimler Durağı* kitabı ile Türk Tabipler Birliği'nin tertip ettiği Behçet Aysan Ödülü'nde övgüye değer bulunmuştur. *Deli Bal* adlı şiir kitabı 2005 yılında Orhan Murat Arıburnu Ödülü'nü alan Kalender, 2017 yılında yayımlanan *Dört İsmail Bir Leyla* öykü kitabıyla ÇYDD tarafından düzenlenen Türkan Saylan Ödülü'nü almıştır.

Arife Kalender elli yılı aşan sanat hayatından birçok eseri Türk edebiyatına kazandıran değerli bir sanatçıdır. Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinde birçok edebi akımı süregeldiği bu dönemleri görmüş, net bir edebi hareketin içine girmeden kendi çizgisini bulmaya çalışmıştır. Birçok kültürden etkilenerек sanatını zenginleştiren şair, edebi kimliğiyle topluma karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmeye devam etmiştir.

KAYNAKÇA

8. Uluslararası Çukurova Sanat Günleri (2014). *Ülkü Tamer*, Çukurova Sanat Girişimi Yayınları, Adana
- Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Akın, G. (2000). *Toplu Şiirler I*, YKY, İstanbul
- Anday, M. C. (1996). *Rahatı Kaçan Ağaç (Toplu Şiirleri-1)*, Adam Yayınları, İstanbul
- Aristoteles (1987). *Poetika*, Remzi Kitapevi, İstanbul
- Atay, O. (2010). *Tehlikeli Oyunlar*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Aydın, E. (2007). Edebiyatın Siyasetle Kesişen Noktasında Yazar ve Şairlerin Tutumları, *Muhafazakâr Düşünce*, (4), 13-14, Yaz-Güz
- Gökçe, E. (2012). *Bütün Şiirleri*, Evrensel Basım Yayınları, İstanbul
- Balık, Macit (2011) Edip Cansever'in Tragedyalar'ında Yalnızlık, Bunalım ve Yabancılaşma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (4), 18, Yaz
- Bayrak, Ö. (2012). *Şeyhî ve Nedîm Dîvanlarında Sevgili*, (Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar Üniversitesi
- Behramoğlu, A. (2001). *Büyük Türk Şiiri Antolojisi I*, Sosyal Yayınlar, İstanbul
- Berk, İ. (2003). *Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul
- Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı 48/104. Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildiri
- Birsel, S. (1980). *Köçekçeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- Cansever, E. (2011). *Sonrası Kalır Bütün Şiirleri I*, YKY, İstanbul
- Cemal Süreya (2013). *Sevda Sözleri Bütün Yapıtlar Şiirler*, YKY, İstanbul
- Cemal Süreya (2018). *Üstü Kalsın*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Cenab Şahabeddin (2015). *Bütün Şiirleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul
- Cevizci, A. (2004). *Felsefe Ansiklopedisi Cilt 2*, Etik Yayınları, İstanbul
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul
- Çetişli, İ. (2020). *Batı Edebiyatının Edebi Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara

- Geçtan, E. (1994). *İnsan Olmak*, Remzi Kitapevi, İstanbul
- Dharma Ansiklopedi Dizisi (2009). Dharma Yayıncılık, İstanbul
- Duman, H. (2018). Savaş Edebiyatı, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (58), 1
- Ece Ayhan (2013) *Bütün Yort Savul'lar Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul
- Ergülen, H. (2013). *Üzgün Kediler Gazeli*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul
- Ertuş, A. (Temmuz-2020). Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Geleneksel Algıda Kadın, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 2
- Gariper, C. (2006). Türk Edebiyatında Mensur Şiir Literatürü, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (4), 7
- Geçgel, H. (2004). *İkinci Yeni Şiirinde Sapmalar*, [Bildiri Sunumu] Uluslararası IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
- Gülşen, H. (Yaz-2013). Montaigne ve Ahmet Haşim'de Aşk ve Kadın Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 46, (281-293)
- Gürbüz, A. (2020). Ahmet Haşim'in Nehir Üzerinde Şiirinin Einfühlung Kuramına Göre Çözümlemesi, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, (21)
- Hauser, A. (1984). *Sanatın Toplumsal Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul
- Işık, Y. (2022). Modernleşme Sonucu Olarak Yabancılaşma Olgusu ve Kültürel Yabancılaşma Bağlamında Türk Modernleşmesinin Değerlendirilmesi, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*
- İlhan, A. (2012). *Böyle Bir Sevmek*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- İlhan, A. (2013). *Tutuklunun Günlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- İlhan, A. (2015). *Ayrılık Sevdaya Dahil*, Kültür Yayınları, İstanbul
- İlhan, A. (2018). *Sisler Bulvarı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Kalender, A. (2004). *Deli Bal*, Telos Yayıncılık, İstanbul
- Kalender, A. (2011). *Gül Küstü Toplu Şiirler I*, İlya Yayınevi, İzmir
- Kalender, A. (2011). *Suçlu Fırtınalar Toplu Şiirler II*, İlya Yayınevi, İzmir
- Kalender, A. (2012). *Deren'in Şarkıları*, Bencekitap Yayınları, Ankara
- Kalender, A. (2012). *Kuşlar Geçiyor*, Bencekitap Yayınları, Ankara
- Kalender, A. (2014). *Acı Yeşil*, Tekin Yayınevi, İstanbul

- Kalender, A. (2014). *Gece Islıkları*, Tekin Yayınevi, İstanbul
- Kalender, A. (2018). *Herkesin Karanlığı*, Hayal Yayınları, İstanbul
- Kalender, A. (2018). *Yağmur Sandım Kendimi*, Hayal Yayınları, İstanbul
- Kalender, A. (2019). *Bir Uzun Gökyüzü*, Hayal Yayınları, İstanbul
- Kalender, A. (2022). *Kadın Erkek Geyikleri*, Hayal Yayınları, İstanbul
- Kalender, A. (2022). *Yaz Üşümesi*, Hayal Yayınları, İstanbul
- Karaca, A. (2013). *İkinci Yeni Poetikası*, Hece Yayınları, Ankara
- Karl Marx (2013). *Yabancılaşma*, Sol Yayınları, Ankara
- Kayıran, Y. (2013). *Felsefi Şiir-Tinsel Poetika*, YKY, İstanbul
- KE Dergisi (Kartal Belediyesi Edebiyat Kültür Sanat Dergisi), (Mart/Nisan 2023) İstanbul, 20. Sayı
- Kolcu, A. İ. (2016). *Edebiyat Kuramları*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum
- Kolektif (2018). *Mitoloji Kitabı*, Alfa Yayınları, İstanbul
- Lacan, J. (1994). *Fallus'un Anlamı*, AFA Yayıncılık, İstanbul
- Madak, D. (2014). *Grapon Kâğıtları*, Metis Yayınları, İstanbul
- Nâzım Hikmet (1992). *Kuvâyi Milliye*, Adam Yayınları, İstanbul
- Nâzım Hikmet (2020). *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul
- Ocean, A. E. (2016?). *Türk Mitolojisi*, Mitoloji Tarihi Yayınları, Kocaeli
- Oktay Rıfat (2014). *Bütün Şiirler I*, YKY, İstanbul
- Orhan Veli (2020). *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul
- Özdemir Asaf (2019). *Benden Sonra Mutluluk*, YKY, İstanbul
- Özen, Ö. (2020). Psikanaliz ve Edebiyat: İki Terapötik Yoldaş, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, (Araştırma Makalesi)
- Özlü, T. (2013). *Eski Bahçe- Eski Sevgi*, YKY, İstanbul
- Öztan, G. G. (2009). *Türkiye'de Çocuğun Politik İnşası* (Doktora Tezi), İstanbul
- Solak, K. C. (2003). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri -1*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul
- Tamer, Ü. (1998). *Yanardağın Üstündeki Kuş*, YKY, İstanbul

Tevfik Fikret (2017). *Rübâb-ı Şikeste*, Çağrı Yayınları, İstanbul

Uyar, T. (2011). *Büyük Saat*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Yahya Kemal (1974). *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul

Yapı Kredi Yayınları (2010). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi Cilt II*, İstanbul

<https://sozluk.gov.tr/> **Erişim Tarihi:** 31/10/2024

<https://www.elazighakimiyethaber.com/yazi/ahmet-turan-ucar/palu-firat-nehri-efsanesi/29707/#:~:text=%C5%9Eimdi%20gelelim%20efsanesine%3B,derin%20sul ar%C4%B1na%20at%C4%B1yor%20ve%20kayboluyor.> **Erişim Tarihi:** 31/10/2024

https://web.archive.org/web/20190103152938/http://mintltd.com/5/AK/soylesi/umit_gunes_soylesi.htm **Erişim Tarihi:** 31/10/2024

<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/biyografi> **Erişim Tarihi:** 31/10/2024

https://www.youtube.com/watch?v=Y4wGyLBL_XQ&t=3461s **Erişim Tarihi:** 31/10/2024

https://www.youtube.com/watch?v=fbZw_C4rmSo&t=572s **Erişim Tarihi:** 31/10/2024

https://www.youtube.com/watch?v=fbZw_C4rmSo&t=573s **Erişim Tarihi:** 31/10/2024

<https://www.edebiyathaber.net/selda-kartal-istedim-ki-bizim-adimiza-yorum-yapanlar-yazanlar-cizenler-erkek-oykuculer-olmasin-biz-konusalim/> **Erişim Tarihi:** 31/10/2024

EKLER

EK-1. Görüşme 1

ARİFE Kalender İle Röportaj CEYDA CÖRÜT (TEZ ÖĞREN.)

1) Arife Hanım, bana çocukluğunuzdan ve aile yaşantınızdan – babanız, anneniz kardeşleriniz, aile büyükleri vb.- bahsedebilir misiniz?

A.K: 1954- 7 Ağustos’ da Malatya-Arguvan İlçesi’ nin Ermişli Köyü’nde, çiftçi bir ailenin beş çocuğundan biri olarak doğdum. Ablam en büyüğümüz, ben ikinci kızdım. Benden sonraki erkek sonra da iki kız kardeşim. Babaannem, dedem, amcam, halam ve çocukları aynı yaşamı paylaştık. Büyük bir Kalender sülalesinin içinde türküleri, masalları, manileri dinleyerek; kar ve çetin kış koşullarında acılara, yokluklara, toplumsal kıyımlara direndik. Köyümüzde gurbetçilik vardı. Tüm erkekler yazın İstanbul’a gider, sebze meyve satarak para kazanır, kasım sonlarına doğru köye dönerlerdi. Bu nedenle gurbeti, ayrılığı erken öğrendim. Babam son baharda dönerken İstanbul’u bize getirirdi. Pazen, basma, şeker, gaz yağı, lokum bir anlamda İstanbul kokusuydu. Bir şiirimde “*Gurbet yakınımdır olur*” demiştim. Aylarca göremediğimiz babamızın gelişine hasret ve başka kokular, tatlar karışırdı. Oyuncak getiremezdi, oyuncaklarımızı tavuk kanadından, söğütten, ipten, ağaçtan kendimiz yapardık. Kuzular, oğlaklar, kedi-köpekler arkadaşımızdı zaten. Köy çocukları erken yaşta ailesiyle çalışmaya başlar, yaşamın bir ucundan da onlar tutar, yaşlılar ev işleri ve çocuklarla ilgilenirlerdi. Yani herkes yaşamak için emek çeker, hep beraber diri kalmaya çalışırdık. Erkekler İstanbul’a gidince; tüm işleri anneler yüklenir çocukları, yaşlıları, hayvan ve tarım işlerini yürütmeyi üstlenirlerdi. Böylece, insanın doğa içerisinde yalnızlığını, yoksulluğu, sılayı, erken tanıdım. Hakkı, emeği de...

Babaannem köyün masalcısıydı. Her akşam mahallenin çocuklarını ocak başında toplar, yanan ateşin karşısında kuru dut, kavurga (kavrulmuş buğday) pestil, kayısı çekirdeği yiyerek masalın içine dalar sonra da dışardaki tipiye, karı unutarak, masal kahramanlarımızın sıcaklığıyla uykuya giderdik. Babaannem masala aynı sözlerle başlar ama sonra her akşam bambaşka bir masala geçerdi. Masal kahramanları genellikle ezilen ve aldatılan sonra da toplum ve kişilerden intikamını alan kadınlar

olurdu. Okuyup yazması olmayan o minik kadın (Bıdık Sultan) aslında zeki ve yaratıcı, doğal bir feministti.

İlkokul 3.sınıftan dörde geçtiğim yaz, bile isteye, senaryosunu yazıp oynayarak kendimi cine çarptırdım. Ortanca kız psikolojisiyle kendimi çok yalnız hissetmiş olmalıyım. (Bir Kadın Bir Zaman romanımda ayrıntıları anlatmıştım.) Ablam büyük diye sözü dinleniyor, benim küçüğüm erkek (çok kıymetli), onun küçüğü bebek (son kız kardeşim daha doğmamıştı). Herkes bir şekilde sevgi ve ilgiyi alıyor, bana bir şey kalmıyordu. Babaannemin bahçeye su yönlendirmeye başladığı bir akşam, cinlerimi çağırdım. Dikkatini çekmek için bağırdım, çığlık attım, üstümü yırtmaya çalıştım...Geliyorlar, siyah şapkalı, siyah giysili adamlar...İlgiyi ailece üstüme topladığımda istediğim ve yapamadığım her şey serbest oldu. Oyunu çok temkinli ve dikkatli oynamama karşın arkadaşlarımla 'Deli Arife'den kaçmaları atladığım bir durum olmuştu. Ama en çok sevenim, sıcaklığını hâlâ duyumsadığım dedemin yanında olmam cinlerimi sakinleştirmiş, aylarca onunla köyde kalmıştım. Sonra köye gelen bir hocaya gösterdi dedem. Aslında histeri nöbetleri geçiren bir kadındı geliş nedeni. Önce karşısında diz çökerek oturdum. İkimizin arasında su dolu bir tas vardı. Ne gördüğümü sorunca 'hiiiç' dedim. Anında omuzuma yanındaki değnek vurunca bir şeyler görmem gerektiğini anımsadım. 'Kara giysili adamlar' dedim. Bir sopa bir adam 5 tane saydım. Sonunda ne kadar adam sayarsam o kadar değnek vuracağını sezdiğimden 'başka yok' dedim, fazladan yediğim sopayla. Suya eğilip üfledikçe ağzı kokuyor ve zor dayanıyordum. Dedemi çağırarak "Çocuk çok kötü uğrağa uğramış. Cinlerin dördünü bağladım, birisi ömür boyu üstünde kalacak, ama zararsız" diyerek muska yazdı. Sanırım kaçan o cin şiirdi, ömür boyu yanımda kaldı. Bu oyun bende aydınlanma yarattı. Sonraları cinlerin neden kadın değil de erkek olduğunu sorguladım.

İlkokul 4.sınıfta Malatya'ya taşındık. Şehir koşulları farklıydı. İlk kez orada 'biz ve onlar' ayrımcılığı ile karşılaştım. İnsanın insanı ötelemesine tanık oldum. Lise son sınıfa kadar doğduğum ilde öğrenimimi sürdürdükten sonra İstanbul Fenerbahçe Lisesi'nden mezun oldum. Şiire yönelmemde Ortaokul Türkçe öğretmenlerimin çok katkısı olmuştur. Beni edebiyat dergileriyle tanıştıran öğretmenlerimdi. Sonra da İst.Üniversitesi Yabancı Diller-Almanca Bölümü'nü bitirerek Kadıköy Ortaokulu'na daha sonra da Kadıköy Anadolu Lisesi'ne Almanca Öğretmeni olarak atandım. 1985

yılında Kadıköy Anadolu Lisesi'nde başladığım yöneticilik görevim 15 yıl sürdü. 1997 yılından bu yana emekliyim. Bir kızım, bir de torunum var. Aile büyüklerimin çoğu öldüler. Eşimden boşandım, yıllardan beri Göztepe'deki evimde yaşıyorum.

2)Eğitim hayatınızda nasıl bir öğrenciydiniz?

A.K: Başarılı olduğumu söyleyebilirim. O günlerde, biraz rahat yaşamının yolu okumaktan geçiyordu. Memuriyet ve meslek sahibi olmak, insanca yaşamaya az çok yetiyordu. Bir de kız çocuklarının okuması, ekonomik özgürlükleri açısından çok değerliydi. Babamın aydınlık görüşü sayesinde okuyup yazan bir insan oldum. Ortaokul ve lisede dergi çıkaran, meydanlarda ve yarışmalarda şiir dereceleri alan, sınıfta önde gelen aktif bir öğrenciydim ve tektim. Siyasal olaylar nedeniyle de liseli hayranlarım çoktu. Derslerde iyi olmamın yanı sıra çok okuyan, soran, araştıran bir bilince erişmiştim ve kendimce dünyayı, ülkeyi ve kendimi tanımaya başlamıştım. Bugün yazdıklarımın kökü o günlerde okuyup yazdıklarımında saklıdır.

3) Çok özel değilse evliliğiniz ve ailenizden kızınızla olan ilişkinizden bahsedebilir misiniz?

A.K: Yaşamın genelinde 'çok özel' diye bir şeyin olduğunu (doğum, gelişim, üreme ve ölüm yolunda) düşünmüyorum. Hepimiz benzer şeyler yaşıyoruz ama ekonomik sistemler, etik ve etnik değerler bizi 'özel' denilen bir kafese kapatıyor. Erkeğin egemenliği ve onun her dediğini kabullenmiş annelerimiz sayesinde kız çocuklarının üzerinde baskılar ikiye katlanıyor. Bugün töre cinayetlerine, çocuk evliliklerine emir verenlerden biri de en yakın kadınların iş birliği olmuyor mu? Sorular ve bilgilenme beni hep ileriye taşıırken; annem 'ayıp, günah, yasak' üçlemesi içinde yaşadı. (Onun koşulları başka düşünmeye elvermiyordu-13 yaşında evlenmiş, 5 çocuk...) Bu nedenle ikimiz arasındaki yaşama bakış farkı çok çelişkiler yarattı, yaratıyor. Oysa babam, yaşamı ve dünyayı daha iyi görebildiğinden, bizlere maddi manevi güzel bir dünya bıraktı. Gelişmemiz için her şeyi yaptı. İlkokulu bitiren babama bir gün bir şiir taslağımı okuduğumda: "Kızım ben şiirden miirden anlamam ama bana kalırsa şiir bir su damlası kadar çok şeyi yansıtır, bir o kadar da kısa olmalı" demişti. Bugüne değin duyduğum en güzel şiir tanımıydı bence. Babamla ilişkimiz biraz resmi görünse de o beni ben de onu anlıyorduk.

Evliliğimde eşim ilk yıllar 'karım şair' diye onurla söz ederken, tanınmaya başlayınca yazmamı engelleyecek davetler vermeye, çevre ilişkilerini artırmaya

başladı. Zaten ‘Arife Kalender Önel’ imzamlı çıkan 3 kitabım nice tartışmalara neden olmuştu. Onun soyadını tek olarak kullanmamışım! Uzunca bir süre direndim ve iki soyadını da yazdım. Bu arda ev ve eş görevlerimi ihmal etmeden okul hayatımı, şiir okumalarımı sürdürüyordum. Bir gün eşimin “Adım Adresin olsun” şiirimi ezberlemeye çalıştığını görünce çok sevinmiştim. “Karımın bir şiirini ezberleyeyim bari” diyordu.

Kızım şimdi kırk beş yaşında, evli ve bir oğlu var. Tek başıma severek ama zorluklarla büyüttüm. İst.Üniversitesi Tiyatro bölümü mezunu. Uzun yıllar medyada reklam müdürü olarak çalıştı ama çocuğu için, çoğu kadınlar gibi şimdi evde. O benim her şeyim. Sanırım ben de onun. Her konuyu rahatlıkla paylaşıyoruz. En yakın arkadaşım.

Evlilik konusu... Ülkemizde soran-düşünen, kişiliğini bulmuş kadınların kurum içerisinde özgür ve mutlu olması zor. Çünkü kocalar tüm hizmetlerini eksiksiz bekliyor, karılarını otomat yerine koyuyorlar. Biraz ünlenince de geri çekmenin yollarını arıyorlar. Güzellik (görecelidir), varıllık, kariyer... Bunlardan biri bile olsa erkeği rahatsız etmeye ve baskı yapmaya yeter. Bir söyleşide “Şiire zeval gelmesin diye mükemmel bir ev kadını oldum” demiştim. Ne kadar uğraşsanız da erkeğin klasik eş beklentisini gideremiyorsunuz. Böylece anladım ki sanat özgürlük istiyor, baskıyla, zorlamayla yürütülemiyor. Eşimden ayrıldıktan ve emekli olduktan sonra hem kendimi hem de şiir kadınlarımı özgürleştirdim. Zaten direngen ve savaşçı yanım her zaman vardı. Evliliği korumak adına kendimi çok yontsam da sonucu değiştirmeye yetmedi. İyi de oldu. Şimdi ‘Kime yazdın, bu da şiir mi’ gibi soru ve ötelemeler yok.

4) Bir öğretmen olarak meslek hayatınızdan bahsedebilir misin?

A.K: İlk görev yerim Kadıköy Ortaokulu idi, ilk düş kırıklığım ve eğitim sistemine sorularım da o dönemde başladı. Bir gün elimde bir şiir kitabı öğretmenler odasında oturuyorum. Bir Türkçe öğretmeni yazılı kâğıtlarını okuyor masada. Bir ara mırıltıyla karışık “Hayret, bu çocuk bu şiiri nasıl yazar? Olamaz, ne güzel yazmış kerata” deyince merak ettim, okumak için izin istedim. Kâğıtta: “*Analardır adam eder adamı/ mutluluklardır önümüzde gider/Sizi de bir ana doğurmadı mı/ Analara kıymayın efendiler*” diyen, Nâzım Hikmet şiiriyle karşılaştım. N.Hikmet o günlerde yasaklı olduğu için, öğretmen öğrencinin notuyla oynamasın diye ”Ha, evet hocam, güzel şiirmiştir” diyebildim. Bir başka sefer de aynı yıllarda bir resim öğretmeniyle sohbet ederken “Arife şu sınıftaki Mehmet ne garip çocuk, geçireyim mi, ikmale mi

kalsın” diye sormuştu. ‘Niye’ dediğimde “Anlamadığım sorular soruyor, bir de Bilim-teknik gibi kitaplar okuyor” dedi. Yine bir düş kırıklığı...Öğrenci Bilim-Teknik okuyor diye ikmale bırakacak! ‘Boş ver ya, ödevlerini yapıyor, malzeme getiriyor mu, ona bak! İkmale nasıl çalışacak’ diyerek engelledim. Tüm bu örneklerden sonra Köy Enstitülü öğretmenleri, Öğretmen Okulu mezunlarını anmadan geçemem. Öğretmen öğrencinin ilerisinde olmadıkça ona bir şey veremez. Meslek yaşantım boyunca belli ve sert maskeyle dolaşsam da öğrencilerimle aram hep iyi oldu, hâlâ arar sorarlar. Öğrenciyi o günün sosyo-ekonomik, psikolojik koşullarında ele almadıkça, yalnızca önerge ve yönetim talimatlarıyla öğretmenlik olmaz. Öğrenci insandır ve bazı olaylar direktifleri aşar. Kadıköy Anadolu Lisesi’nde de zeki ve bilgiyi hemen alan öğrencilerimle çok değerli anılarım oldu. Sıra üstüne çıkıp ‘kül yutmaz’ olmadım hiç. Bugün daha farklı, daha sık uygulamalar var...

5) Almanca dışında yabancı dil biliyor musunuz?

Derdimi anlatacak, konuşacak kadar İngilizcem var. Alman şairlerden çeviriler yaptım. Onlar da şiirimi zenginleştirdi sanırım.

6) Aile büyüklerinin sanata ilgisi var mıydı? Sizler bu anlamda ailenizden etkilendiniz mi?

Doğduğum köy türküleriyle ünlü. Çocukluğum o türkülerin içinde, köyün masalcısı babaannemin anlattıklarıyla geçti. Duazlar, sazlar, ağıtlar... Annem hâlâ çocukken öğrendiği şiirleri ezbere okur. Yanım yörem ozanlarla, her biri özgün dize olan söyleyişlerle doluydu. Doğanın bin bir görüntüsü de şiirlerime arka fon oluşturdu. Karlı dağları, kesilen yolları, doluyu, seli, yapraklanan meşeyi, kavak güzlerini, yeni boy atmış ekinleri dalgalandıran rüzgârı, olgunlaşıp düşen kayısıyı iyi bilirim. Ancak beyazın öldürebileceğini de kardan öğrendim. Yollar, kapılar kardan kapandığında; tipide ölenlerin cesetleri gelirdi bir iki gün sonra. Seli seyretmesi güzeldi ama ağacı, hayvanı sürükleyerek, kırmızı boğa yılanı gibi dağlar arasından homurtuyla akışı ürkütücüydü. Peş peşe dağları sarsarak geçen jetler de savaşı düşündürürdü. Halk kültürünün yanında sözün güzelliği beni şiire itti. Sözün içine doğmuştum ve kendimi ifade edebilmek için kâğıt kaleminden başka malzeme yoktu. Çocukluğumun masalları, türküleri, ağıtları ve doğa hâlâ beni beslemeyi sürdürüyor.

7) Sözcüklerle yakın olduğunuzu ilk ne zaman fark ettiniz?

A.K: Yaza doğru köylüler mahallece yazlıklara göçerdi. Kalenderlerin de Guz bağı (Kuzey bağlarının zamanla değişimi) diye; bahçeli, tek odalı, kerpiçten yapılmış evleriyle her yıl göçtükleri yazlıkları vardı. Erkekler İstanbul’a çalışmaya gidince biz de çoluk çocuk, genç yaşlı, kuzular inekler ve birkaç ev gereciyle bu odaklara (ev adı) göçerdik. Yaz sonuna kadar sebzeler, meyveler kurutulur, hayvan ürünleri hazırlanır, kışa yakın geri dönerdik. Kirvemiz Zeynep Abla bir gün “Arife benim okur yazarlığım yok biliyorsun, Hümmet Amcana mektup yollamak istiyorum, sen yazar mısın” deyince gittim. Ucu kör bir kurşunkalem ile tek sayfa sarı defter kâğıdı getirdi. “*Hayali gönlümde bergüzar kalan*” diye başlayınca şaşırdım. “Canım kocam, evimin eri, çocuklarımin babası” diye başlanırdı genelde. Bugün bile unutmadığım bu dize, sözün farklı ve estetik söylenişiyse beni çok etkiledi. Türkü dizeleri ayrı bir araştırma konusu. “*Şu dağın ardında bir dağ daha var/korkarım ki sevdam sana varamaz*”, “*Sana benzemeyen gül olmaz olsun...*”

8) Hatırladığınız ilk şiir anınız nedir? İlk şiirinizi yazdığınızda neler hissettiniz?

A.K: İlkokul son sınıfta yazdığım “Bayrak” adlı şiirimin şu an yalnızca adı aklımda. Ama orta 2. Sınıfta yazdığım “Kış Geldi” şiirim, şiir ve düşün alanımda çok önemlidir. Bu şiir Malatya’da Sebat Gazetesi’nde yayınlanmıştı. Dedem de köye gidecek o gün. Gazeteyi dedeme sevinç ve gurur içinde verdim ve ekledim: “Dede bunu götür oradakiler okusun. “Benim kızım gazeteci oldu” de. Sonraları kendime sormuştum, niye şair değil de gazeteci? O günlerde şair kadın yoktu ve şairlere bir bakıma savruk, biraz deli, kural dışı kimlik olarak bakılıyordu. Erkekler için doğaldı da kadınlar için anlamı birçok yafta taşımaktı. Sanırım bu sezgiyle ‘şair’i gizlemiştim. Sonra bu şiir Malatya Cumhuriyet Savcılığınca ‘Kominizim propagandası yapıyor’ savıyla kovuşturmaya uğrayarak, bir anayasa profesörüne, bilirkişiye yollanmıştı. Mahkemede kâtip olan kiracımız bir gün “Arife sen şiir yazıyor musun” diye sorunca hem sevindim hem de gururlanarak “Evet” dedim. “Kızım, C.S. kovuşturuyor seni” dedi. Alttan alta sevincimin yerini hafif korkular almaya başladı. Ama bir yandan da koca savcının işini gücünü bırakıp şiirimi okumuş olması gururumu okşuyordu. Hem mahkeme kâtipi komşumuzun hem savcılığın beni yetişkin yerine koyarak şiirimle ilgilendirmeleri doyumsuz bir keyifti. Çevremdeki okuyup yazarların hapse atılması, işkenceler, ailelerin perişanlığı da aklımdan çıkmıyordu. Bilirkişiden “çocukça

duygularla yazılmış bir şiir” aklamasıyla korkularımdan bir süre sonra kurtuldum. Sonra komünizm, kapitalizm, feodalizm nedir, ben kimim, Türkiye’de kadının yaşamı, dünya nasıl dönüyor, sınıf ne demek... gibi sorulara yanıtlar bulmak için çok okudum. Bu olay benim şiire farklı bakmamı sağladı. Şiirin neden iktidarlarca sakıncalı görüldüğünü, asıl işlevinin eğlendirmek değil dönüştürmek olduğunu kavradım.

Bir gün de bir dergide şiirin altında “Gülten Akın” adını görünce çok şaşırmıştım. Kadın şair olur mu? Okuduğum yazarlar, şairler erkekti. Edebiyat yapımcıları onlar. Şaşkınlık ve hayranlıkla G.Akın adını sağ işaret parmağımla kapatarak, şiirin altındaki imzanın “Arife Kalender” olduğunu düşündüm. Belki de bu düştür beni buralara getiren.

9) Şiir yazmak kelimelerle dans etmek gibidir. Bu dans sizde nasıl duygular uyandırıyor?

A.K: ‘Dans etmek’ ifadesine tam olarak katılmıyorum. O kadar eğlenceli değil çünkü. İlk başlayanlar için şiir yalnızca duygu ve düşüncelerle yazılıyor sanılsa da sonraları derin ana dil bilincini, matematiği, müziği, coğrafyayı, evrensel ve ulusal şiiri, öteki sanat dallarını da bilmeyi gerektiriyor. Bu nedenle ‘Terzinin Şiiri’nde terziyle şairi çağrışımlarla bir araya getirmiştım. Şiirde tema, ‘giyside beden’ aynı şeydir. Temaya şiiri yerleştirmek (algı, sezgi, düş, gerçek, ritim, uzunluk...) terzilikte kesme, biçme, gövdede duruşu için işlem yapmaya benzer. Giysideki bir yamukluk, potluk, bolluk ya da darlık şiirde de göze çarpar. Şiir işçiliği dediğimiz şey bunların giderilmesidir. “*Bir kumaşın ters yüzü ol dediler/ rengin solgun, belirsiz olsun motifler/kumaşın tersi hayatın da tersidir/ ölü ol, kırmızını görmesinler*” dediğim dizelerde toplumsal sistemin kadın üstündeki baskısını da sezinletmeye çalıştım. Şiir, çok yönlü, çok katmanlı çalışmayı gerektirir. Tüm zanaat dallarında olduğu gibi (Marangozluk, bahçıvanlık, duvar ustalığı...), sanatın her alanında da estetik biçim verme çabası emek ister. Kuru ve sığ söylemler kadar, çetrefilli, mırıltılı söylemlerden de yana olmadım. ‘Şiir Dili’ yaratabilmek için ilkin yazdığınız dilin her kıvrımına hâkim olmanız gerekir. Bu da okuyarak, yazarak, eleştirip deneyerek olur ancak. Her sözcük, her imge yanına uyumlu sözcükler ister. Uyumsuzluk bölümlerde ya da dizelerde çıkıntılar yaratır, şiirin hızını keser. Bu da birikimle düzelebilir.

10) Sizi şiir yazmaya iten güç nedir?

A.K: Yaşam. Hayattaki tüm çelişkiler; ağrı sızı, olumsuzluklar, sevinçler, doğa ve insan çıkmazları, aşklar, ölümler, yokluk -varlık ilk önce şairlerin gözüne batar, onları rahatsız eder. Şiir tarihi baş kaldıran, gören, söyleyen şair ölümleriyle doludur. Şiir sunulan yanlış, eksik hayata karşı çıktığı için her zaman muhalif olmuştur. İnsana ulaşan en hızlı sesin şiir olduğunu düşünüyorum.

11) Size ilham olan kişi ya da durumlar var mı?

A.K: Bu sorunuza da yaşam diyeceğim. Tanıyıp bildiğim, okuduğum, gördüğüm her şey şiirimi oluşturur. Her olay, her birey, her durum...

12) Sizce şiir ilham ile mi yazılır yoksa masa başına oturularak mı?

A.K: Sanatçı dünyaya farklı bakan, algılayan kişidir. Bu özelliğini bilgi ve donanımla besleyerek olgunlaşır. Esin dediğimiz şey onun dünyaya bakışı ve algılamasıyla gelir. Bu geliş masa başında da sokakta da bir film izlerken de olabilir. Şiir kendisini yazdırır ve şeklini de kendi belirler. Beni uzun kısa, tek dizeli, uzun bölümlü, düzyazı şiir olarak yaz der. Şairin bu dayatmayı algılaması da ancak şiiri (düşsel, düşünsel, ritmik bütünlükler toplamı) tanımasıyla olur. 'İlham' denilen şey çağırmayla, beklemekle gelmez. Bakmayla, görmekle, çalışmakla ilgilidir.

13) Kalpteki kırıklardan mürekkep akar, kâğıda damlar, şiire can verir. Peki sizin şiirinizi oluşturan bu kırıklar nelerdir?

A.K: Bizim gibi gelişimini tamamlayamamış bir ülkede kadın, anne, öğretmen, emekli olmak her an kırılmaya uygundur. Savaşların, yoksullukların, göçlerin, kıyım ve kıranların, taciz ve tecavüzlerin, kadın cinayetlerinin, çocuk evliliklerinin...her birimiz için derin fay hatları yarattığını söylemek yanlış olmaz sanırım. Şiirlerim de bunlardan payını alır.

14) Şiirde belli kurallar var mıdır? Ölçü, uyak bir şiirde kesinlikle olması gereken unsurlar mıdır?

A.K: Hiçbir sanat dalının kuralsız olduğunu düşünmüyorum. Hepsinin kendi bütünlüğü içinde hesap ve kitapları vardır. Klasik şiirdeki gibi olmasa da bugün serbest şiir yazılımında da iç uyaklar, ikileme ve bölümler arası geçişler, sözcüklerin kullanımında, dizelerin uzunluğunda ölçü biçim hesapları var. Şiirde ritim(müzik) önemli. Bu da ancak uyaklar, bölüm araları, ikilemeler, yinelemelerle sağlanıyor çoğu kez. Ama dediğim gibi eski şiir anlayışıyla değil.

15) Şiire veda etmeyi düşündüğünüz bir an oldu mu?

A:K: Malatya-Turan Emeksiz Lisesi’nde okurken okul ve şehir dergilerinde şiirlerim yayımlanıyordu. Sonra yetmişli yıllarda ‘Yansıma’ dergisi ve başka dergilerde olumlu eleştiriler almaya başladım. Bunlar beni hep daha çok şiir dünyasının içine çekerken sıkıyönetimler başladı. Dergiler-gazeteler kapatıldı, şairler tutuklandı, kitaplar yakıldı. Bir yandan da o günlerde G.Akın, S.Sezer, M.Gürpnar, T.İldeniz adlardan başka şair kadın adları yok gibiydi. Edebiyatçı ilişkilerini, zaman zaman savrukluğunu bilmiyordum. Yirmili yaşlarımın toyluğu, kadın erkek ilişkilerinin korkusu, büyük kent İstanbul’un etik değerleri, feodal bir aile yapısından gelişim ve daha birçok nedenlerden şiir yazmaya ara verdim. O günlerdeki siyasal ortam ve benim dünyaya bakışım birbirine uymadığı ve de yeterince dergi çıkmadığı için yayınlamaya ara verdim. Zaten bu dönemde üniversitede öğrenciydim ve 1. Sınıfta evlenmişim. Dört yıllık üniversiteyi bitirdiğimde üç yıllık evli, bir kız çocuğu annesiydim. Yani o yıllarım koşturmalarla tıklım tıklım doluydu. Siyasal baskılar ve yoksunluğun yanı sıra; hayatımın başka şeye zaman bırakmadığı düşüncesiyle okuyup yazdım ama yayınlamadım. 10 yıl kadar sürdü bu, ama şiir beni rahat bırakmıyor ‘yaz, yayınl’ diyordu. 1992 yılında ilk kitabım ‘Maviler de eskidi Cem Yay.))’ kitabımla yeniden daha kararlı ve mücadeleci bir şekilde, her şeyin önüne şiiri koyarak emek vermeye çalıştım. Bugün edebiyatın çeşitli dallarında yazılmış 34 kitabım var, katkı sunduklarım hariç. Ancak öykü, roman, anı, denemeler şiir dilimi, biçimimi oluşturduktan sonra başladı. Şair incelemelerinin yanı sıra (Şiir Irmakları-Şiir Adaları), Alman Kadın şairlerden şiirler çevirdim ama telif yasaları nedeniyle kitaplaştıramadım. Ancak şair-okur ve kitap ilişkisi günden güne değişti. İnternet ve teknolojik koşullar, yaşımın hızlı gidişi, kitap okumayı gerilere itti günümüzde. Bu hızlı geçişlerde, bireyin emekten çok yaftalanma, ünlenme istemi ürünlerden daha çok öne çıktı. Şair dumanlar içinde yazarken ‘kime, neyi, nasıl yazıyorum’ sorusunu sormadığı gibi, şiirin ne olması gerektiği ile de ilgilenmiyor. Önüne gelen parayla kitap bastırıp ‘Şair olma!’ peşinde. Bana göre yazar ve okur ayrışmada niteliksiz ürünlerin artması, ödüllendirme, kayırmacılığın çok etkisi var. Para ve ünlenmenin etkin olduğu, eleştirmenlerin yok olduğu ve de devletin zaman zaman sanata vurduğu darbeler şiiri epeyce gerilettiler. Bu kargaşa ortamında emek çeken birçokları gibi ben de ‘Okumayan, araştırmayan toplumun şairi olmaktan şikayetçi oluyorum bazen. Elli beş yıldır şiirin içindeyim, bir ömrü edebiyata vermiş biri olarak yer yer ‘dediklerim kime ulaşıyor,

bunca emek niye' diyerek umutsuzluğa düştüğüm oluyor. Ama benim şiir yazmaktan başka yaşama şeklim, sevincim, kırgınlığım yok ki...Başka yaşama biçimini tanımıyorum. Doğduğundan bu yana yazmış, okumuş, kitaplaştırmış, düşünmüş bir şair nasıl bırakabilir? Geri çekmeler, yok saymalar, öteleme ve itelemeler çok oldu, ama şiirime sahip çıkarak direndim, yazdım okudum, yenilendim...İlk başlarda beni yok sayanların çoğu adını şiir defterlerinden sildi zaman içinde. Şiir benim yaşam biçimim, can suyum. Onsuz hava alamam...

16) Şiirlerinizi yazarken örnek aldığınız sanatçılar var mı?

A.K: Şair inceleme ve araştırmaları, yabancı dilden yaptığım çeviriler şiirlerime farklı bakış getirirken; bir yandan da etkilerinde kalmaktan korkuttu, ama okyanuslarda ayrı akan nehirler gibi özgünlüğümü korumaya çalıştım. Kim, nerede, nasıl yazmış olursa olsun, iyi şiirse beni etkilemiştir. Divan-halk şiirimizden, Fars-Arap şairlerinden, antik dönem şiirinden, dünya şiirinden çok beslendim diyebilirim. Tek bir şairi beğenmek şiiri eksiltir. Dünyanın her yerinde yazılanlar farklı coğrafyaların, tarihin, şiirin renkleridir. Bu konuda genel ve çoğulcu bakıyorum.

17) Şiirlerinize, kitaplarına isim koyarken nelere dikkat ettiniz?

A.K: En zor tarafı bu. Yazmak en kolayı benim için. Öyle bir ad koyacaksınız ki hem kitabın içeriğine gönderme yapacak hem de okur için çekici olacak...Tıpkı şiirlerimde olduğu gibi, kitaba ad ve desen koyarken başlığın bir ucunun gerçeğe, bir ucunun da düşleme uzamasını isterim. (Suskun Resimler Durağı, Gül Küstü, Kadın Burcu, Yaz Üşümesi, Dil Altı, Yağmur Sandım Kendimi, Delibal, Suçlu Fırtınalar, Bir Uzun Gökyüzü bunlardan bazıları). Yazmanın zorluğunun yanı sıra doğru düzgün yayınevi bulmak da ayrı sorun. Bugün bir yandan banka yayınevleri kendi şair ve yazarlarını yayınlarken, bir yandan da durmadan artan ve parayla kitap basan, ahbap çavuş ilişkileriyle yürüyen yayınevleri var. Her şey ayrıışmış ya da kutuplaşmış. Kimin ne yazdığı da çoğu kez önemli değil. Çeviri şiirler için de bireyselleşmeden söz edebiliriz. Yabancı dil bilen (Kimi çevirmenleri tabii ki ayrı tutuyorum) herkes adının yanına 'çevirmen' yazıyor. Neyi, nasıl çevirdiği belli değil. Tüm bu koşullarda her zaman iyi ve nitelikli ürünlerin yaşayacağına, emeğin görünen biçimine inancım tam olmuştur. İnsan var oldukça, onun şiiri her zaman yazılacaktır.

18) Şiir tek mısırda hayatı anlatan edebi türlerdendir. Peki edebiyatta şiirin yeri sizce nedir?

A.K: Şiir kısa da uzun da yazılsa edebiyatın ve hayatın vazgeçilmez türüdür. Bugün okullardaki öğretim, şiire ve öteki yazı türlerine daha geniş ve doyurucu bilgiler verse durum başka olur. Tv programlarda şiire yer veriliyor mu? Şiir bir hız biçimidir ve bu hızla her yere girer. Şiirleri yaşamdan bir anda yok etsek, Karacaoğlan, Yunus, F.H.Dağlarca, Nâzım, Cansever, G.Akın, S.Sezer, T.Uyar, Homeros, M.C.Anday, O.Veli, T.Fikret, A.Haşım, Y.K.Bayatlı...Hayatın ne denli yoksullaştığı görülecektir. İlk insan da şaman da ilah ve İlaheler de şiiri kullanmışlardır. İnsana en etkili ve hızlı ulaşan sözdür şiir. Bazı dönemler ‘şiir edebiyata dahil değildir’ diyenler olsa da şiir, tüm edebiyatı etkileyen, değiştirip dönüştüren bir olgu olarak karşımıza çıkar.

19) Şiirlerinizde aile bireylerine yönelik ifadeler mevcut. Bu ifadelerin sizin yaşamınızla bağlantısı var mı?

A.K: Şair önce kendisinden, çevre ve yerinden yola çıkar. İlk kez yazan biri kendisinden yola çıkarak duygu ve düşüncelerini iletme istemez mi genellikle? Elbette yaşadıklarıyla ilgisi var. “*Aklı eskidi babamın/adımı yolda bulmuş okuyamıyor/yüzüme öyle yabancı ki gözleri/anladım beni hiç yazmamış ömrüne/oğlunu sayıklıyor*” dediğim ‘Babaların Kızları’ şiirimde: babamın ölümüyle kaleme aldığım dizeler...Kızların oğlan çocukları karşısında değersiz görülüşünü anlatmak ister. ‘*Babamın olmadığı yerde/ annem babam oluyordu*’ dizesi ise etkin baba iradesini annelerin desteklediğini söyler. Son kitaplarımdan biri olan, tematik çalışmam ‘Kadın Erkek Geyikleri’ nde: “Biz erkeğiz, jandarma, polis. Yurdu ve aileyi biz koruruz” diyen bir oğul var, kendisini ayrıcalıklı hissedene. Anne, kız çocukları hep oldu şiirlerimde. Özellikle de oğullar... Şiir önce yazanın yerinden, yüreğinden, beyninden yola çıktığına göre; ailemde, çevremde olup bitenler şiirime girmiştir. Erkeğin önceliği, dün sürdü bugün de sürüyor...

20) Renkler şiirlerinizde önemli bir yer tutuyor. Bu renklerin sizin için önemi nedir? Sizde nasıl duygular uyandırıyor?

A.K: Çoğu şairin kendince farklı çağrışım aldığı renkler, sayılar vardır. Ben de mavi, mor, kırmızı, yeşil renklerini sık kullanırım. Mavi bende özgürlüğü, yaşamın güzelliğini çağrıştırırken; yeşil umudu, kırmızı aşkı, mor çürüme ve eksilmeyi söylemek ister. “Gülün Gürültüsü”nde: “*Biz uyurken az az mavileri çalmışlar*”; yaşama ve özgürlüğe duyarsızlık, gösteren uyku halinde olan insanlığımıza gönderme yaparken; “Terzinin Şiiri”nde “*Ölü ol, kırmızını görmesinler*” dizesiyle de kadınların aşklarını, gülüşlerini, gövdelerini gizleyişlerini sezdirmek istedim sanırım. Acı

Yeşil’de doğadaki, toplumdaki kıyım ve yıkımları öne çıkartmaya çalıştım. ‘Su’da: “Mora yakın çürümelerdir yalnızlığımız” dizeleri açıktır. Seçtiğim renkler doğayla birlikte yürür, insana ulaşır.

21) Şiirin yanı sıra inceleme, öykü, roman türlerinde de eserler verdiniz? Nesir yazmaya nasıl karar verdiniz?

A.K: Şiir sesimi, yani biçemimi oturttuğuma karar verdikten sonra öteki dalları denedim. Aynı anda şair, yazar olunmaz diye düşünenlerdenim. Her edebiyat türünün yazılış teknik ve bilgileri farklı. Tümünde dili, edebi türü iyi tanımak gerekir. Bir iki kitapla şair olunmayacağı gibi, romancı da olunmaz bana göre. “Yazdım oldu” diyecek kadar aymazlık içinde olunursa, her ürün eksik, sığ kalır. Tümünde uzmanlık gerekir. Aynı anda bir avuç birikimi oraya buraya dağıtırsanız, ortaya hiçbir şey olmayan ürünler çıkar bence. Kendi adıma, şiirin ne olup olmadığını, şiirimi öğrenmeden başka türlere geçmedim. Şiirde öykü, ileti ayrı şey, direkt öykü olarak başka bir şey...Bazı temalar vardır ki içeriğini bir şiire sığdıramazsınız. Yan öğelerle anlatılmak, ifadesini tamamlamak ister. Örneğin bir öyküde anlatı, betimleme, iletilmek istenen şey, ne denli kısaltsanız da şiirden taşar. Ya roman? İçinde binlerce şiiri, öyküyü, resmi taşımaz mı? Düzyazı ile şiirin farkını özümseydikten sonra öyküye, denemeye, romana geçtim yan türler olarak.

22) Bir şiir yazdığınızda onay için çevrenize okutur musunuz yoksa sizin için tamam mıdır?

A.K: İlk zamanlar yazdıklarımı ablama, şair arkadaşlarıma okur, yüz ifadelerine bakardım. Birçoğu sevmiş, anlamış gibi yapar, içlerinden “Bu da şiir mi, bir şey anlamadım” dediklerini duyar gibi olurdum. (Onların anlamayışlarını cehaletlerine vererek kendimi yüceltirdim. Sonra insanlara bir şey vermiyorsa, onlara ulaşmıyorsa niye yazıyorum soruları başladı. İlk kitaplarımda imge yığılması çoktu. Şair incelemelerimden sonra, şiirin yalnızca bol imgeyle yazılmaması gerektiğine vardım. Kimse, nerede hangi imgeyi kullandığımı bilmek zorunda değildi. (Elbette tümünü insanlar anlasın, bilsin savıyla yola çıkmadığım gibi düz, sığ, çağrışımsız şiirden de uzak durdum. Okura göre yazmak zorlama bir tutum olurdu.) Şiirlerimin hep bir derdi, diyeceği vardı, bunları kimseye ulaştırmıyorsa şiir niye ki dedim. Bugün de aynı bilmece sürüyor.

Dergilerin dönem dönem şiir anlayışlarını etkilediğini gözlemledim. Bizde dergi çıkaranların çoğu şair. Bu nedenle de o dergiye ürün gönderen hevesliler onun

şiiirinden etkilenecek, yayınlanması için öyle yazmayı deniyorlar. Bir de siyasal baskılar nedeniyle açık yazmama, dolaylı kaçınma eğilimleri şiiiri yönlendirdi. Seksen-doksan şiiirlerinin doğası, insansız görüntüsünü, mırıltı ve kişisel hezeyanlarını izledik...Şiiir, insana yazılır. ‘Bir söyleyecek, sezdirecek derdim, sevincim, umudum var’ demek için. Bunu başaramıyorsa buluttan, sisten ne farkı var. Yazma amaçlarımızın önceliği “Bunları algılıyor, yaşıyor, özlüyorum, sizlerle de paylaşmak istiyorum” değil midir? Okuyana ulaşmıyorsa kime ne? Bir edebi eser, özellikle de şiiir yürekte, beyinde bir dalı-yaprağı oynatmıyorsa ne işlevi var? Bunu sorguladığımda hem başka bir evreye geçtiğimi hem de şiiirimin arılaştığını duyumsadım. ‘Delibal’ kitabım dönüm noktam oldu.

Daha sonraları yakın arkadaşlarıma okuduklarım oldu. Bunun nedeni de dize ya da sözcüklerde takıldığım yerleri okuyan da görececek mi, ne söyleyecek? Aynı noktada aynı görüşü paylaşıyorsak üzerinde çalıştım, yoksa kendi bildiğimi yazdım. Bugünlerde yalnızca kendimle paylaşıyorum. Başka bir neden de dize, şiiir hırsızlığı. Ne yazık ki şairliğine güvenemeyen, dize, sözcük yoksulu, soluğu yetmeyen birileri özellikle bu alıntı ve çalıntıları sık yapıyorlar. Yayımlanmış şiiirlerde bile... Şiiir yoksullarının, çalma çırpma ile zengin olma yolu arayanların yaptıkları bir bakıma bu. Yıllardan beri yayımlanmadan kimseye okumuyorum diyebilirim.

23) Edebiyatta kadın ne yazık ki belli kalıpların dışında yazılmıyor. Sevgili, nazlı, cefa çektiren olarak kadını görüyoruz. Fakat siz kadını somut olarak ele aldınız. Kadını saçlarındaki kırıklarıyla, gözlerindeki yalnızlık ve çaresizlikle kısacası tüm gerçekliğiyle anlattınız. Bu durumun size karşı olumlu/olumsuz dönüşü oldu mu?

A.K: Haklısınız, ana temalarımın biri kadın. ‘Şair yaşadığı yere benzer’ ifadesinden yola çıkarak ilk sorularım bedenim ve cinsiyetimle ilgiliydi. İlk aybaşı olduğumda bekaretim bozuldu zannetmiş, günlerce beni vuracaklar korkusu yaşamıştım. Daha sonra bir iki ay olmayınca gebe olduğumu düşünerek aylarca leyla gibi dolaşmış, kimselere sormamıştım. Çamaşırlarında kan gördüğüm arkadaşlarıma ‘Bu kız kötü yola düşmüş’ derken, benim de aynı yola düşmüş olmam aklımı başımdan alıyordu... Annem, ablam bunun doğal bir şey olduğunu söylemediği gibi erkeklerle hiç arkadaşlığım yoktu. Zaten o günlerde aşklar dışarıklıydı. Gözlerle sever, gözlerle unuttuk. Malatya eskiden beri askeri konulan yeridir. Subay, astsubay aileleri kiracılarımız vardı. Kızları modayı izler, sevgilileri olur, ordu evlerinde balolara

katılırlardı. Yani bizden farklı bir dünya. Onların kızlarına özendiğimizi gören annem: “Adınıza sahip olun! Onlar yarın kirini, pisliğini alır başka şehre gider siz kiriniz pasınızla kalırsınız. Adınız çamura düştü mü dönüp kimse bakmaz’ diyerek gözdağı verirdi. Her akşam erkek kardeşimin sütünü hazırlatır (tek erkek), ilkokuldan itibaren ‘eteğini ört, düzgün konuş, sus’ emirlerini sıralardı. ‘Niye oğluna söylemiyorsun de bize söylüyorsun’ sorusuna ‘o erkek’ yanıtını verirdi. Giderek bu direktifler beni sıkmaya başlamış, başka yerlerde güzel bir dünyanın varlığını sezer gibi olmuştum. İlk başkaldırım aile içindeki ayrımcılıkla başladı sanırım.

Köyde yaşarken onlarca kadının düşükten ölüşüne, sevmediğine varamadığı için intihar ettiğine, kuma getirildiğine, dayak yediğine tanık olmuştum. Çocukluğumun o günleri kadın ölülerle doludur. Kapıları kapatan kar yığınları arasından, zar zor yol bularak (filmlerdeki gibi) doğum yapamayan kadınları, saatlerce 3-4 saatlik yerde Malatya’ya götürürler, yetişemedikleri yerde kan revan geri dönerlerdi. Böyle ölen onlarca kadın yüzü silinmedi belleğimden. Bir yandan aile içi baskılar, bir yandan kadın olmanın çilesi, öte yandan bizler ve ötekiler ayrımı isyanımı büyütüyor, karşı çıkmaya zorluyordu. “Ayıp, yasak, günah” üçlemesi içinde büyüdüm. Annemle ve toplumun çelişkileriyle (ortaokul yılları) tanıştım. Orta ikide bir şiirimini kovuşturma geçirmesiyle de hem sınıfsal, ekonomik sistemleri, bizde ve dünyada kadının koşullarını araştırmaya başladım. Böylece ben’den bize, onlara yürüyen bir okuma-yazma süreci başladı.

Amcam Hasan Kalender TÖS kurucularından, aynı zamanda da dergilerde öykü-deneme yazan bir öğretmendi. Siyasal baskılar nedeniyle İstanbul’a taşınırken zengin kitaplığını bizim çatıya saklamıştı. O günlerde kitapçılar yoktu. Gizlice bir merdiven uydurmuş, tüm Türk klasiklerini (Y.Kemal, O.Kemal, F.Baykurt, T.Apaydın, F.H.Dağlarca...) okumuştum. Okudukça açlığım, açıklığım artıyordu. Araya sora dünyanın nasıl döndüğünü sezinlemeye başlamıştım. Lisede çıkardığımız (1968) Yeni adım Dergisinde ‘Anılar’ başlıklı şiirim yayınlanmış, öğretmenim Dursun Şahin de onunla ilgili yüreklendirici, özgün bir yazı yazmıştı. “Öğrencilerimiz bu yıllarda şiir, öykü yazarlar, ama zaman bunların çoğunu siler. Arife Kalender şiiri sürdürürse ileride önemli bir şair olarak yerini alacaktır” diyordu. Dergiyi de şiirleri de unuttuğum elli yıl sonra aynı öğretmenim, yıllarca özenle koruduğu ilk çalışmalarımı İstanbul’da bana göndermişti. Böylesine güzel öğretmenlerim oldu.

Bunların soruyla ilintisi yokmuş gibi görünse de beni yüreklendiren, şiirimi derinleştiren öğelerdi. Kadın sorununa da bu bilinçlenme ve derinleşmeyle devam ettim. Bir söyleşide: “Yazmanız engellenseydi, yazamasaydınız ne yapardınız” sorusuna, ‘ya ölür ya öldürürdüm. Yazamasaydım durmadan biriken acıları, çelişkileri, yamuk yürüyen yaşamı nereye sığdıracaktım?’ demiştim Aynı söyleşinin başka yerinde kadınla ilgili bir soruya “Kadın böğürtlene benzer. Ne ağaç ne de bitki. Çiçekleri yaşamın evreleri gibi beyazdan mora evrilir, suya yakın yaşar. Kadın, gelişmiş insan kimliği verilmediği için ne insandır (erkeğe verilen değere göre) ne de başka bir canlı. Çocukluğu, gençliği de böğürtlen çiçekleri gibi evrilir. Çocukluk beyaz, gençlik pembe, olgunluk mor. Ev işleri nedeniyle suya çok gereksinim duyar” yanıtını vermiştim.

Gelelim asıl sorunuza... “İlk kitabımı çıkardığımda evliydim ve öğretmenliğim sürüyordu. Bu dönemde şiirlerimde otosansür çok fazlaydı. Şiir erotizm istiyor ama yazamıyordum. Eşim ‘kime yazdın’ diye soracak, öğrencilerim bir yerde şiiri okuyup “Hocam o dizeler neydi öyle” diye gülümseyecek... ‘Kadın Burcu’ kitabıma değin sürdü bu durum. Sonra şiirimizde ilk olarak kadının bedenini, koşullarını şiire taşıdım tematik olarak. Tecavüz, gerdek gecesi sendromu, dul olmak, kürtaj, düşük, doğum, gebelik v.b... Edebiyat erki pek umursamadı. Çünkü kadının acıları onları fazla ilgilendirmede, bu olguları da bilmiyorlar zaten. Onları ilgilendiren şair kadınların yazdıklarında ‘eteğin altı’ çoğunlukla. Aldırmadan devam ettim. ‘Yedi iklim-Dört Mevsim Türkiye Destanı’ kitabımı “*Kadınım ben/hayatı ben başlattım/yaşam benimle sürer*” diyen bir kadın başlattı, onun diliyle sürdü. Delibal’daki ‘Tanrıyla Konuşmalar’ bölümü bir kadının baş kaldırışı, yalvarışı, Tanrı sevgisiyle sürer. “*Birinci emir sevgi diye başlıyordu/uydum, uyak kıldım bedenimi/yüreğim bir erkeğe aşılansın duruyordu/okuduğum tüm harfleri unuttum/kirli bir cennetin arafında cenabet kullar/bilirler ki ilk emirden son emre kadar/ cennet kendisini aşkın cehenneminde sınırlar//günahlardan çok korktum günahkâr olana kadar...*”

Birçok şiirde ‘kadın ve Tanrı’ kavramlarını yan yana tuttum. Çünkü doğurup doyurduğunu korumak için kadınların sığındığı ilk yer Tanrıdır, kutsalıdır.

Yıllar önce Cemal Süreya incelemesi yaparken “Bu da var” şiiri canımı sıkıyordu. Şiir doğum tarihimle aynı yazılmış (1954). Bilindiği gibi bu şiir “Kendisiyle sevişmeyen bir kadını ironik olarak eleştirir ve “Kızlığını çıkartıp masaya koydu/

kocasına saklıyordu/ dedim ki bu pazılar onda yok” diyen dizeler... Şiirin yazıldığı yılları düşünürsek, büyük kentlerde bile hangi kadın etik değerleri düşünmez, o denli özgür müydü? Anadolu’nun neresinde evlenen kızın bakir olmadığına ceza verilmezdi? Tam yarım yüzyıl sonra “Nehrin iki yakası” başlıklı şiirimle C.Süreya’ya yanıt verdim. “Kızlığını çıkarıp masaya koydum/ bedenimde hiç kimsenin hakkı yok/ alırsa elimden aşk alır ancak...” Bu şiiri edebiyat erkinden birileri “Yaaa Kalender, biraz sözcüklere dikkat etseydin, ne öyle kızlığım mızlığım” diye eleştirdi. Oysa erkek şairler şimdiye dek kadınların üçgenlerini, dörtgenlerini, dairelerini açıkça yazmışlar!...

Şair incelemeleri yaparken; şair kadınların sevdiği erkekleri, kocalarını şiirde göstermediklerini fark etmiştim. Erkek adları (Ökkeş’in Destanı, Tutuklu Ahmet’in günlüğü v.b..) bir tek toplumsal olaylarda yazılıyordu. Buna içerleyerek “Seni Seviyorum Ahmet” adlı bir şiir yazdım. Varlık’da yayınlanmıştı. Bir süre sonra “Ahmet kim” demeyen kalmadı. Şiirde özne-nesne kavramı hâlâ karıştırılıyor. Yazılanlar yazarla, yaşamıyla aynı değildir. Birinci tekil ağzından söylesek de tüm insanlığı kapsar. Yazar ve şairler devşirmeci, toplayıcıdır. İmge ve sözcüklerini, temalarını her yerden, herkesten, her şeyden alırlar. ‘Sevgilim’ dediğimiz kimse sevgilimiz olmayabilir. ‘Ahmet’i en sık kullanılan erkek adı olarak seçmiş, şiirde kadının aşkta bile ‘şefkat’ yanını vurgulamak istemişim. Bu şiiri bir belediyenin etkinliğinde okumadan önce, adı Ahmet olan ve bulunduğu yerde güzel işler yapan belediye başkanına dönerek ‘Önemli çabalarınızdan dolayı size okuyorum” demiştim. Bir gün sonra etrafı temizleyen kadın beni bir köşeye çekerek. “Arife Hanım, Ahmet Bey evli” dedi... Şiir kimseye yazılmaz. En büyük aşk şiirlerinde bile tarih boyunca yaşananların izi vardır. Aşk duygusunun zamanlarda iz sürerek bir şiirde ortaya çıkmasıdır. Ahmet’ in sevgilim sanılması hâlâ sürüyor. Oysa: “Aklımı elleme Hüseyin” de dedim, “Nasıl rüzgâr olunur Süleyman” da “Bu Kerbela bitmeyecek mi Merdan” da...Şiirimizde erkek adlarını şiir nesnesi olarak ilk kullananlardan biriyim. Şimdi genç şairler daha özgür yazıyorlar... Tematik olarak hazırladığım “Kadın Burcu ve Kadın- Erkek geyikleri de Türk şiirinde birer ilk çalışmadır. Yeni pencereler açabildiyse ne mutlu.

Benim için bunların olumlu tarafı: Şiirimde ve genel şiir ortamında yeni söylemlere pencere aralamak, eril söyleme yaslanmadan ‘ben’ olanın şiirini yazmak.

Toplum ve eril edebiyat erki yadırgasa da inat ve dirençle bir cinsin şiirini ortaya çıkarttığımı düşünüyorum. Bunu başarmak için eleştirilere, öteleme ve yok saymalara kulak asmadım. “Şair kadın” ne demek? diyenlere, evet şiirin dini, cinsiyeti, uyruğu yoktur ama şiir olması koşuluyla bunların tümü belirleyicidir. Kadının beslendiği ortamla erkeğinki farklı. Nasıl ki İran Şiiri, Amerikan şiiri kendi topraklarından, yaşamından besleniyorsa, kadın da analığından, baskıların acılarından, doğurduğundan, yasa ve işleyişlerinden, töre ve namus kavramlarından besleniyor. Kadın içerde, erkek dışarda. Yazılanın niteliğini söylemi belirler ama o söylem de beslendiği damara bağlıdır. ‘Erkek şair’ demeye gerek yok, zaten şiir denilince onlar akla geliyor. Yayın dünyası, dergilerin çoğu, satışlar, alımlar onların elinde...Aslolan şiirdir. Ne güzel ki şair kadınlar son yıllarda az da olsa dergi çıkartıyor, çeviriler yapıyor, poetik yazılarla birlikte şiirlerinde daha özgün söylemlere ulaşıyorlar. Bunlar umut verici. Kim yazarsa yazsın niteliktir şiiri belirleyen.

Şair, kadınıyla erkeğiyle insandır. Birinden birinin yokluğu şiiri ve yaşamı eksik kılar. Şiir baskıyla, yok saymayla engellenemez. Kimde varsa o yaşar...

24) Sanat dünyasında oldukça etki rol alıyorsunuz. BESAM, PEN, Nazım Hikmet Vakfı, T.Yazarlar Sendikası gibi kuruluşlarda yer aldınız. Bu noktada kendinize nasıl zaman ayırdınız?

A.K: “Çağdaş insan örgütlü insandır” sözünden hareketle, aklım yettiğinden beri örgütlü yaşamaya özen gösterdim. Dağınıklık gerek özel yaşamımda gerek toplumsal hayatımda olmadı. Yazar kuruluşlarının tümünde aktif görev aldım, değerli etkinliklere yönetim kurulu olarak imza attık. Edebiyatçıların iç yüzünü doğrudan gördüm. Devletin yazı kuruluşlarına bakışını da...Ama günümüzde birçok dernek yalnızca tabelasıyla kaldı. Telif ücretleri, korsan kitap, yayın sorunları, çeviri mekanizması ortada. Her şey grup ve bireysel yürüyor. Medya ve internet çoğu şeylerin içini boşaltarak yeni bir dünya yarattı.

Birey olarak disiplinli çalıştığımı söyleyebilirim. Sağlık-ölüm vb. olmadıkça günlük yapacaklarımı önceden düşünmüşümdür. ‘Sonra’ diye erteleme yok bende. Bir şeyi aklıma yazarsam gece bile o yerine getirilir. Şiir okumadığım, yazdıklarım üzerinde çalışmadığım, araştırmadığım zaman yok gibidir. Filmler, resim galerileri, sinema yani görseller, başta doğa olmak üzere beni çok etkiler. Arada karakalem resimler de yaparım. Yazar örgütlerinde çalışırken bir yandan da Kadıköy Anadolu Lisesi’nde müdür yardımcılığı, Almanca öğretmenliği yapıyordum. Zamanı

kullanmak benim için çok değerli. Ne yazık ki bizde çok fazla zaman savurganlığı var. Örneğin tamircinin öğleden sonra gelirim demesi gibi. Öğleden akşama kadar sekiz saatlik süre var. Planlamak ve zaman; çok şeyi çok şeyin yanına sığdırmaya yeterli bence. Bir de yavaşlığı sevmem. Yıllar bana çok koşmayı öğretti. Son yıllarda biraz dinlensem de iyi ki öğretmiş diyorum. Zaman sivrulmaya, tembelliğe elverecek kadar uzun değil...Alına koyduğunu gerçekleştirmeye çalışan birisiyim. Kitaplarımı hazırlarken de aceleciliğim var. Örneğin bu yıl çıkartacağım dediğim kitap geç kalırsa ‘öleceğim, boşlukta kaybolacak’ duygusu yaşıyorum. Ne saçma değil mi? Bu duygu beni hızlandırıyor biraz da. Yaşamı acısı, sevinciyle çok seviyorum ve onu şiire geçirmek için acelem var. Var oluşuma bir geri ödeme gibi...

EK-2. Görüşme 2

1.Sizin ve kardeşlerinizin doğum tarihini verir misiniz? isminiz nasıl verildi?

A.K: Ceyda, ben 7 Ağustos 1954 doğumluyum. Beş kardeşin aralarında 2, 3 yaş farkı var. Zeynep, Arife, Muharrem, Mükerrer. En küçük kardeşim Derya ile daha fazla, 5-6 yıllık fark var. Doğum tarihlerini tam olarak anımsamıyorum şimdi. 1954 yılının Kurban Bayramı'nın üçüncü günü doğduğumu söyler annem (harman zamanı). Adları köyün ebesi koyarmış. Bana da önce 'Hacer' olsun deyip sonra değiştirmişler. Köyün muhtarı senede bir kasabaya iner, doğan çocukları kütüğe yazdırırmış. Beni de 1951, 'Arif' olarak yazdırırmış. Kızları, erken evlendirilirse sorun olmasın diye, büyük yazdırırlarmış. 'Arif' adını ilkokul öğretmenim (Askere alınmayayım diye!) Arife olarak değiştirmiş.

2-İlk şiirinizi kaç yaşınızda yazdınız?

A.K: İlkokul son sınıfta 'Bayrak' başlıklı bir şiir yazmıştım. Şu an yalnızca adını anımsıyorum.

3-Arguvan'da büyümenizin edebi hayatınızda nasıl etkisi oldu?

A.K: Arguvan dağlık bir bölge, toprak verimsiz. Bu nedenle gurbetçilik vardı. Erkekler bahar sonu İstanbul'a gider, at ve el arabalarıyla kavun karpuz, portakal çilek satar, kasım sonu dönerlerdi. Bir şiirimde: "Gurbet benim ezberimdir" demiştim. İstanbul hasret, ayrılık, yol gözleme demekti çocuklar için. Babamlar döndüklerinde de o büyümlü kenti beraber getirirlerdi. Denizi, delikli şekeri, pazen-basma giysilikleri, gaz yağını, şekeri, tuzu, İstanbul görüntülerini... İlk böyle bildim bu kenti. İstanbul babam, yaz, kavun, yosun kokusuydu.

Şiirlerimi doğuyla batı (Malatya-İstanbul) arasındaki köprünün üstünden yazdım. Arguvan ayrılık, aşk, engeller, yoksulluk, gurbet türküleriyle ünlüdür. Bu türkülerin her birinde sıradağlar çıkar yolların karşısına. Sel basar, kar kapatır, ekinleri dolu vurur...Hem masallar hem türküler hem de çetin doğa koşulları çocukluğumda çok etkilemişti. Hele kavuşamayan aşıklar... Sözün değerli ve yaşamsal oluşunu ilk o günlerde öğrendim. Ortaokulda başlayan okumalarım, şiire giden yolu birikimle zenginleştirdim diyebilirim. Fuzuli'den, Pir Sultan'dan, Mahsuni'den, Kul Ahmet'ten dizelerle büyüdüm. Şiirden geliyordum, yolu şiirle sürdürdüm.

4-Edebi hayatınızdaki dönüm noktası dediğiniz olaylar var mı? Varsa nedir?

A.K: Şiirlerimde dönüm noktaları var doğal olarak. İlk kitaplarımda (Maviler de Eskidi, Göçebe Sevinçler, Suskun Resimler Durağı, Gül Küstü...) daha çok imge kullandığımı, şiirin iletisinin yeterince anlaşılmadığını görünce (Dergilerin moda izlekleri!) daha yalın ve biraz da tematik çalışmalara yöneldim. Daha önce yazdıklarımı kimse anlamayınca; kime, neyi, nasıl yazıyorum sorularını sordum. Bu arada usta şairlerimizi incelemeye başlamanın beni yönlendirdi. Edip Cansever'i dün okuduk bugün de severek okuyoruz. Dağlarca'yı, Nâzım'ı, M.Cevdet Anday'ı... Şiiri kapatmanın gereği neydi? 'Kadın Burcu' kitabımla kadının ruhsal, bedensel, toplumsal, sorunlarını şiire taşıdım. (Bu süreye kadar erkek şairler tarafından çoğunlukla cinsel obje olarak kullanılmıştı.) Edebiyat erki bu kitabı görmezden geldi. Çünkü doğum sancısı, bekâret korkusu onların değildi.

"Delibal" benim dönüm noktam oldu ve dayatılan tüm şiir kurallarını kenara bırakarak yalnızca kendi söylemime yöneldim. "Tanrıyla Konuşmalar, Ağrı İstanbul'a Benzer" bölümleriyle özgür ama şiir estetiğimden uzaklaşmadan yazdım. Şiirimin dili çözüldü. Belki ikinci dönüm noktam da ironiyi, portreleri, eleştiriye barındıran 'Gece Islıkları, Acı Yeşil, Dil Altı, Kadın Erkek Geyikleri, Yaz Üşümesi...' kitaplarıyla başladı diyebilirim. Şimdi Haiku, Renga gibi evrensel biçimleri deniyorum.

6-Şiirlerinizde özellikle İstanbul önemli bir yer tutuyor. Sizin hayatınızda İstanbul'un önemi nedir?

A.K: Çocukluğum Malatya Ermişli Köyü'nde, ilk gençliğim Malatya'da geçti. Gençliğim, öğretmenliğim, anneliğim ve şairliğim ise İstanbul'da. Bu bakımdan ömrüm doğu-batı sentezidir diyebilirim. Okumalarımla hem Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısını hem de kadın-erkek, insan ilişkilerini iki kesimde de değerlendirme olanağı buldum. Kişisel ve toplumsal yaşamımda bunlar beni çok besledi (feodal ve büyük şehir ilişkileri). İstanbul, tarihsel ve kültürel olarak çok varıl şairler kenti ve şairi, özellikle şair kadını daha çok şiirin içinde tutuyor. Doğduğum kentte kalarak yazsaydım; baskılar nedeniyle şiirim darlaşırdı. Örneğin erotizm, aşk şiirleri konusunda...Çevre ilişkileri beyinsel olarak izin vermezdi. Yayınları kolay izleyemez, kitaplara rahat erişemezdim. İlk yıllarda taşralı şair kadın olarak ötelendiğimi

duyumsadım. Bugün de var. Küçük kentlere dergiler, yeni kitaplar gelemiyor. Ne kadar çoraklaşsa da İstanbul kültürün başkenti. Bu bağlamda şiirimin gelişimini özgürleştirdi.

7-‘Yedi iklim Dört Mevsim Türkiye Destanı’ kitabınızda tüm Türkiye’yi tanıttınız bunu yaparken ise birçok şehirden bahsettiniz. Daha önce bu şehirlerde bulundunuz mu?

A.K: Çoğunu görme olanağını buldum ama güneydoğu illerine (Mardin, Diyarbakır) gidemedim. Şiiri çoğaltan bir ülkede yaşıyoruz. Her yeri ayrıntılarıyla görmeye de gerek yok bence. İçinde yaşadığımız sistem aynı. ‘Ağrı İstanbul’a Benzer’ şiirimde ‘Ağrıda vurulan keklik, İstanbul’da bulunur’ demiştim. Orada da insanlar alınıp satılıyor, burada da. Orada da yoksulluk, haksızlık var burada da. Dağların, denizlerin, evlerin çok da gereği olmuyor bence.

8-Şiir ve edebi çalışmalar günlük hayatınızda nasıl bir yer tutuyordu?

Şiir kıskançtır. Sürekli onunla yaşayıp yaşamın önüne koymazsanız, sizi geriye çeker. Sığılaşır, kurulaşsınız. Bu nedenle: ‘Koynuma bir dize almadan yatamıyorum’ demiştim. Yalnızca yazmak yetmez. Şiir gözelerini yerli yabancı yazılımlarla açık tutmak gerekir. Hayat aynı. Beyni beslemedikçe yüreğinizdeki bir atımlık şiir duygusunu yazar tüketir, sonra tekrara düşersiniz. Sabahları kahvaltı yaparken ilk karalamalarımı bakarım. Olgunlaşır gün be gün. Sonra gelen kitapları, dergileri okurum. Özel bir konu varsa yazmaya başlar, sonra düzeltir yaparım. Çeviriler ve başka şairler şiirlerimi zengin kılar. (Şiir Adaları-Alman şair kadınlardan çeviriler.) Bir süre yazıp okumasam kendimi eksik duyumsarım. Ömrüm şiire ait.

9-Sizin için şiirin en önemli yanı nedir?

A.K: Yazanı da okuyanı da değiştirme gücü. İnsana en hızlı ulaşan ‘söz’dür. Özellikle bizim gibi yazıya alışkın olmayan toplumlarda. Bu yüzden iktidarlar kendilerine muhalif olan şiir ve şairden korkarlar. Şiirin değiştirip dönüştürme özelliği çağlar boyu görülmüştür. Bugünkü şiirin naylonlaşmasında da dayatma kültürünün, siyasal idarelerin şiir korkusunun etkili olduğunu düşünüyorum. Çiftleşme ve yemek programlarının edebiyatın önüne geçmesi bunu söylemiyor mu?

Kış Geldi şiirinizi zahmet olmazsa yazar mısınız?

A.K: Sevgili Ceyda, Ŗu an Altınoluk'tayım. Elimde tam Ŗiir yok. "KıŖ geldi ana/ Yine mi çıplak ayaklarım/ Yine mi kurtlar inecek dağlardan..." dizeleriyle baŖlıyordu.

Emeğine sevgiler.

